

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н.КАРАЗІНА

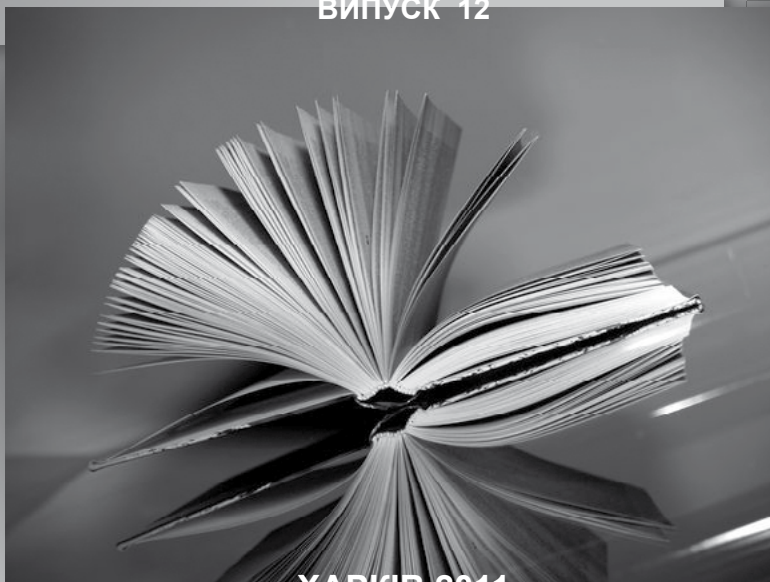
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

IN STATU NASCENDI

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірка студентських статей

ВИПУСК 12

ХАРКІВ 2011

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Збірник студентських статей

ВИПУСК 12

ХАРКІВ

2011

УДК 81'25

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 7 від 23 червня 2011 р.)

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: Л.М.Черноватий (докт.пед.наук, проф.)

Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)	Жарковська І. В. (канд. філол. наук, доц.)
Фролова І. Є. (канд. філол. наук, доц.)	Оржицький І. О. (канд. філол. наук, доц.)
Ребрій О. В. (канд. філол. наук, доц.)	Рассказова О. О. (доц.)
Кальниченко О. А. (доц.)	Царьова С. О. (доц.)
Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук, доц.)	Голікова О. М. (доц.)
Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)	Дробязко О. Є. (ст. викл.)
Козирева М. С. (канд. філол. наук, доц.)	Нестеренко О. І. (ст. викл.)
Бадан А. А. (канд. філол. наук, проф.)	Пільгуй Н. М. (викл.)
Мирошніченко В. М. (канд. філол. наук, доц.)	Дишлева Ю. В. (викл.)

Адреса редакційної колегії:
61077, м. Харків-77, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра теорії та практики перекладу англійської мови
тел. (057) 707-54-42

Григорович Я. Є. (відповідальний секретар)

In Statu Nascendi: Збірник студентських статей. — Харків: НТМТ. — Випуск 12. — 2011. — 208 с.

До збірника увійшли студентські статті, які досліджують теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства і методики навчання перекладу. Зокрема, розглядаються питання галузевого (політика, наука, техніка, спорт, синоптика, методика навчання іноземних мов, лінгвістика) та художнього перекладу, включаючи особливості перекладу кінофільмів, казок, крилатих та ідіоматичних виразів, а також проблеми, пов'язані з окремими труднощами мовного посередництва (переклад реалій, інновацій, аббревіатур, цитат, реклами).

Тексти подано в авторській редакції

ЗМІСТ

Бабенкова Д. С., Мартинюк А. П.

Засоби передачі сарказму в творах Стівена Лікока
та їх переклад українською мовою 7

Бичкова Ю. С., Мартинюк А. П.

Відображення американського менталітету
при перекладі гумористичних текстів
малих форм українською мовою 15

Гребенюк Д. В., Пільгуй Н. М.

Особливості перекладу метафор в англомовних текстах
аграрної тематики українською мовою 20

Гулович М. М., Бадан А. А.

Хибні друзі перекладачів англомовної ідіоматики
українською мовою 25

Деркач В. В., Фролова І. Є.

Регулятивний потенціал евфемії:
порівняльний та перекладацький аспекти 30

Дика Д. В., Лукьянова Т. Г.

Термінологія англомовних текстів у галузі загальної хімії
та її переклад українською мовою 37

Довгаль І. О., Бадан А. А.

Засоби та шляхи інтерпретації політичних фразеологізмів
у процесі перекладу з англійської на українську мову 43

Езерін М. Є., Кальниченко О. А.

Аналіз перекладів Шевченка польською
та перекладів Міцкевича українською мовами 49

Єгорова О. К., Бакуменко В. П.

Національно-культурний компонент роману
Джонатана Францена «Виправлення»
та його врахування при перекладі українською мовою 56

Забудько Ю. М., Кальниченко О. А.

Романтична концепція перекладу та її становлення в Україні 64

Зарубіна О. В., Дишлева Ю. В.

Особливості перекладу числівників
з англійської мови на українську 67

Зубкова В. В., Кальниченко О. А.

Українська перекладознавча думка кінця XIX – початку XX ст. .. 73

Ілларіонова А. О., Царьова С. О.

Термінологічні особливості англо-українського перекладу
науково-технічних текстів у галузі штучного інтелекту 77

Ільченко Т. О., Голікова О. М.

Медична термінологія англійської мови
у наукових дослідженнях 83

Ковтун О. О., Фролова І. Є.

Регулятивний потенціал стратегії одомашнення
в англо-українському перекладі 89

Лавроненко А. В., Козирева М. С.

Лексично-стилістичні особливості перекладу
українською мовою усного англомовного
професійного медичного мовлення
(на матеріалі скриптів до серіалу «Доктор Хаус») 94

Логвиненко М. Ю., Мирошніченко В. М.

Особливості перекладу англомовних текстів
сфери туризму українською мовою 100

Мартинова А. В., Черноватий Л. М.

Особливості перекладу українською мовою
англомовної термінології у наукових статтях
із перекладознавства 1960-1970-х років 104

Мітягіна Т. В., Ребрій О. В.

Труднощі перекладу англомовного казкового жанру
українською мовою та шляхи їх подолання
(на матеріалі казки Спайка Міллігана
«*The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion*») 111

Негольша Ю. В., Кальниченко О. А.

Поняття «переклад» у різних культурах 117

Носик М. О., Фролова І. Є.

Регулятивний потенціал стратегії очуження
в англо-українському перекладі 123

Остапова Н. Ю., Ковальчук Н. М.

Структурно-семантичні характеристики
англомовної термінології у галузі генетики
та їх врахування при перекладі українською мовою 129

Петрикіна А. С., Жарковська І. В.

Вирішення проблеми лакуарності у перекладі
з англійської мови на українську 135

Певцева О. С., Ребрій О. В.

Особливості відтворення соціолектів в англо-українському
перекладі (на матеріалі роману Марка Твена
«Пригоди Гекльберрі Фінна») 138

Плахута І. В., Дробязко О. Є.

Особливості сучасної франкомовної політичної
фразеології та проблеми її перекладу українською мовою 144

Політуча К. В., Дишлева Ю. В.

Особливості передачі англійських артиклів українською мовою 148

Притиченко Г. В., Дишлева Ю. В.

Особливості функціонування займенників в англійській мові та їх переклад українською мовою 152

Пужай І. С., Нестеренко О. І.

Українські переклади поезії Поля Верлена 156

Пухнацев І. О., Ковальчук Н. М.

Структурно-семантичні характеристики англомовної спортивної термінології та особливості її перекладу українською мовою 160

Сайко А. А., Мартинюк А. П.

Відображення британського менталітету при перекладі англомовних гумористичних текстів малої форми українською мовою 165

Світлична М. О., Оржицький І. О.

Проблема перекладу іспанських зоонімів у творах Орасіо Кіроги на українську та російську мови 170

Старусєва-Веріженко Д. Д., Голікова О. М.

Особливості функціонування фразеологічних одиниць у діловому дискурсі та їх переклад з англійської на українську мову 173

Хельвас Т. О., Пільгуй Н. М.

Концептуальні метафори в англомовному економічному дискурсі 178

Хохлова А. В., Черноватий Л. М.

Особливості перекладу українською мовою англомовної термінології у наукових статтях із перекладознавства 1990-х років 184

Чаговець А. А., Нестеренко О. І.

Особливості перекладу українською мовою поетичних творів Віктора Гюго 191

Черноватий Л. М., Калачова А. В.

Особливості перекладу українською мовою англомовної термінології у наукових працях із перекладознавства 1980-х років 195

Юмашева С. В., Рассказова О. О.

Порівняльний аналіз конотативних значень лексичних одиниць поезій Поля Верлена з їх перекладом Миколою Лукашем 204

Збірка, дванадцятий випуск якої пропонується Вашій увазі, включає статті студентів старших курсів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, зокрема, кафедри теорії та практики перекладу англійської мови (18 статей) та кафедри романських мов та перекладу (5 статей), а також студентів кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (11 статей), кафедри теорії та практики перекладу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (2 статті) та кафедри англійської філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (1 стаття).

Статті підготовлені за матеріалами дипломних досліджень і є першими кроками авторів на шляху до самостійної наукової роботи. Звідси і назва збірника, *In Statu Nascendi*, яку з латини можна приблизно перекласти як “На початку шляху” або “У стані зародження”.

Цього року, як і завжди, збірка присвячена теоретичним та прагматичним проблемам перекладознавства. Зокрема, розглядаються питання історії перекладу, галузевого (політика, медицина, економіка, хімія, штучний інтелект, перекладознавство, ділова сфера, спорт, генетика, сільське господарство) та художнього перекладу, включаючи лексичні, граматичні та жанрово-стилістичні труднощі перекладу, а також проблеми, пов’язані з окремими питаннями мовного посередництва (регулятивні потенціали очуження, одомашнення та евфемії, вирішення проблеми лакуарності, відображення менталітету носіїв мови оригіналу у тексті перекладу, відтворення соціолектів у перекладі тощо).

Попри певну поблажливість до початківців, не можна не відзначити безумовний науковий потенціал авторів переважної більшості робіт. У зв’язку з цим залишається лише побажати їм подальших кроків на тернистому шляху складного й захоплюючого наукового пошуку, який є запорукою прогресу та добробуту людства.

Відповідальний редактор, завідувач кафедри
теорії та практики перекладу англійської мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
докт. пед. наук, професор Л. М. Черноватий

УДК 811.111'255.4

ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ САРКАЗМУ В ТВОРАХ СТІВЕНА ЛІКОКА ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Бабенкова Д. С., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті викладені результати аналізу сарказму у творах С. Лікока та способів його перекладу українською мовою. Виявлено частотність застосування стилістичних і мовних прийомів втілення сарказму у текстах оригіналу та перекладу.

Ключові слова: лексичні особливості, синтаксичні особливості, стилістичні прийоми.

Бабенкова Д. С., Мартинюк А. П. Способы передачи сарказма в произведениях Стивена Ликока и их перевод на украинский язык. В статье изложены результаты анализа сарказма в произведениях С. Ликока и способов его перевода на украинский язык. Установлена частотность употребления стилистических и языковых приемов передачи сарказма в текстах оригинала и перевода.

Ключевые слова: лексические особенности, синтаксические особенности, стилистические приёмы.

Babenkova D. S., Martyniuk A. P. Means of sarcasm implementation in the works by Stephen Leacock and their translation into Ukrainian. The article presents the results of the analysis of sarcasm in the works by St. Leacock and the ways of its translation into Ukrainian. There has been found the frequency of stylistic and linguistic ways of sarcasm implementation in the original and translated texts.

Key words: lexical characteristics, syntactical characteristics, stylistic ways.

Художній переклад завжди вважався одним з найважчих видів перекладу, бо в жодному іншому тексті не спостерігається таке багате використання художніх засобів та прийомів. Перекладач художнього тексту повинен зробити текст цікавим, зберегти його стилістику і передати задумку автора. Це особливо непросто зробити при перекладі фразеологізмів, метафор та авторських новоутворень, якими так багаті гумористичні твори.

Актуальність роботи обумовлена як загальним інтересом до особливостей вживання сарказму в творах Стивена Лікока, так і необхідністю виявлення специфіки його перекладу на українську мову. Ця проблема була відображена в дослідженнях зарубіжної дослідниці Шанни Фрімен.

У підручниках Азнаурова Е. С. і Арнольд І. В. міститься інформація про стилістику сучасної англійської мови і слова. Інформація про природу комічного і його особливості була надана в підручниках Вербицької М. Б., Голубкова С. А., Лука А. Н. Інформація про

особливості творчості Стівена Лікока і його твори була взята з підручника Баловневої О. О.

Тема гумору залишається малодослідженою, причиною цього вважаємо той факт, що поняття комічного тісно пов'язані, і відокремлення одного від іншого складає проблему. Вважаємо, що дана робота допоможе відокремити поняття сарказму, надавши йому більш чіткої лексичної і синтаксичної характеристики. Це складає *новизну* даного дослідження.

Предметом дослідження є сарказм і особливості його вживання та перекладу.

Об'єктом дослідження стали лексичні і синтаксичні особливості сарказму в творах Стівена Лікока.

Метою дослідження є встановлення мовних засобів передачі сарказму в творах Стівена Лікока і специфіка їх перекладу на українську мову.

Матеріалом дослідження стали лексичні одиниці і синтаксичні особливості, що мстяться в розповідях Стівена Лікока, зокрема, “Чи щасливі багатії?” (“Are the rich happy?”), “Моя фінансова кар'єра” (“My Financial Career”), “Загублений серед брижів, або Корабельна аварія в океані” (“Soaked in Seaweed: or, Upset in the Ocean (An Old-fashioned Sea Story)”), більшу ж частину аналізу буде проведено на основі тексту Стівена Лікока.” (“Mr. Crunch's Portrait Gallery (as Edited from his Private Thoughts)”) зі збірки “Ще більше нісенітниця”, глава 4 (“Further Foolishness”). Переклади текстів були виконані перекладачами М. Кашеєвою і Б. Колявкіним. Всього було виявлено 263 таких одиниці.

Для того, щоб краще зрозуміти природу сарказму, потрібно надати вираження поняттям “гумор” і “комічне”. Отже, комічне – це категорія естетики, що виражається в формі висміювання, і є історично зумовленою розбіжністю певного соціального явища, діяльності і поведінки людей, їх звичаїв, з об'єктивним ходом речей і естетичним ідеалом прогресивних суспільних сил. Поняття “комічне” пішло від грецького “koikós” – “веселий”, і від “komos” – весела ватага ряджених на сільському святкуванні Діоніса в Древній Греції, і перейшло в російську мову в значенні “смішне”. Пояснити що таке комічне непросто. Це зумовлюється, по-перше, його універсальністю, бо все на світі можна розглядати як “серйозне” та “смішне”, крім того, це поняття включає велику кількість видів комічного. По-друге, комічне є динамічним поняттям, бо воно скривається під будь-якою личиною [2, с. 59].

Під “сарказмом” розуміють в'їдливу посмішку, вища ступінь іронії, що засновується не тільки на поглибленому контрасті до-

мислюваного та вираженого, а й на повільному умисному відкритті домислюваного. Така мовна категорія включає в себе неприродну ввічливість, офіційну мову, вдавання і мову афоризмами. Сарказм відноситься до категорії сатири, деякі вчені називають сарказм загостреною іронією [1, с. 10].

Отже і сарказм, і іронія дуже схожі. Зокрема, вони мають такі спільні риси:

- обидва базуються на взаємодії двох планів змісту — того, що було сказано, і того, що малось на увазі. (алегоричність, або інакомовність)
- при передачі і іронії і сарказму застосовуються одні й ті ж самі стилістичні прийоми (метафора, алюзія, перифраз)

Сарказм в повсякденному спілкуванні залежить від інтонації, а також від форми відповідей і комбінування слів. Як бачимо саркастичний ефект досягається завдяки критиці ситуації або дії, а також комбінації протилежних, не сполучуваних слів або зворотів. Розглянемо наступний приклад:

«.... I think you should talk a little bit louder next time — the entire office didn't hear it.»

Тут спостерігаємо критику того, як голосно колега розмовляв по телефону. Тут мовець хотів дати йому зрозуміти, що він розмовляв занадто голосно і що він повинен говорити тихіше наступного разу. Для підкреслення цього було сказано протилежне. Саркастичний ефект досягається завдяки зауваженню, що увесь офіс не зміг почути розмову, маючи на увазі, що насправді не варто було так голосно говорити.

Отже, для досягнення саркастичного ефекту, речення будуються на протиріччях, а адресат, якому це речення призначається, повинен зрозуміти ситуацію, аби зрозуміти сарказм в словах мовця. Це дуже важливо для перекладів художньої літератури, бо, як відомо, саркастичний ефект дуже залежить від інтонації. В художніх текстах інтонацію заміщують художні засоби — тропи і розуміння ситуації. Таким чином, для передачі саркастичного жарту, перекладач повинен ввести читача в курс того, про що йдеться мова. Так, наприклад, в творі Стівена Лікока *“Sunshine sketches of a little town”* (“Сонячні нариси маленького містечка”) зустрічаємо наступне саркастичне зауваження автора *“...steamer that is tied to the wharf with two ropes of about the same size as they use on the Lusitania”* — *“...пароплавчик, прив'язаний двома канатами товщиною приблизно такими самими, якими користуються на пасажирському лайнері “Лузітанія”*”. Бачимо, що автор передає своє іронічне ставлення до ситуації протиставленням великих розмірів пароплава і великого каната, яким його прив'язано

до пірса. Для того, щоб читач зрозумів наскільки великим канатом прив'язаний пароплав, перекладачеві необхідно було пояснити при перекладі, що “Лузітанія” — це назва великого американського пасажирського лайнера. Саме тому деякі дослідники називають сарказм “непрямою мовою”, тобто засобом мовлення, при якому те, що було сказано, відрізняється від того, що малось на увазі.

Існує думка, що сарказм є жорстким гумором, нижчою формою іронії, а деякі вчені вважають сарказм вербальною іронією. Але, як бачимо, сарказм та іронія тісно переплетені, тобто мова або окремі фрази можуть бути саркастичними, а ситуація, в якій їх вжито — іронічною. Сарказм не нав'язує хибний погляд, хоча не кожен може зрозуміти дійсні наміри мовця [1, с. 5].

Не дивлячись на те, що сарказмом вважається жорстке глузування, багато письменників використовували його в своїх творах. Варто зазначити, що історично до сарказму прибігали ще до появи стилю стилістики. Хоча неможливо визначити час, коли сарказм було вперше вжито, він вже давно став головним об'єктом в літературі, нарівні з іронією і сарказмом, який використовується в якості джерела гумору, або просто як засіб довести свою точку зору. Багато вчених, що вивчають Біблію, зазначають, що приклади сарказму зустрічаються ще у Біблії.

Відомо, що весь гумор базується на грі слів, тобто мовній грі. Незвичайне поєднання слів, заміна граматичної конструкції та стилістичні прийоми, що формують основу мовної гри, роблять текст смішним. Для досягнення вдалого ефекту від словесної гри, необхідно знати які мовні засоби необхідно використовувати для передачі того чи іншого образу.

Мовні засоби комічного поділяються на фонетичні, лексичні, фразеологічні і граматичні. Для передачі сарказму варто відмітити наступні прийоми: механізм реалізації комічної модальності стереотипних словосполучень, деформація ідіом, комічні метафори, парадокс, повторення, okazionalnі новоутворення, перифраз, ввідні конструкції, синтаксична конвергенція, алюзії, цитати, змішування стилів речі, пародії. В свою чергу вищезазначені прийоми розподіляються на основні та другорядні. Основні прийоми найчастіше використовуються авторами і надають більшого комічного ефекту текстові. Щодо специфічних прийомів, що використовуються для передачі сарказму, то до них відносимо okazionalnі слова, вузько-спеціалізовану лексику, індивідуально-авторські неологізми, полісемію лексичних одиниць, каламбури-співзвуччя.

Отож сарказм є важливою складовою комічного, який додає особливого гумористичного забарвлення текстові, допомагає авторові донести свою думку в скритому контексті, висміяти те чи інше явище.

Стівен Лікок вважається майстром сарказму та іронії. Творчому методу Лікока в рівному ступені притаманні і вміння дружельно пожартувати і схильність до їдко-го глузливого жарту.. Добре знаючись на психології, Лікок створив цілу галерею комічних характерів, створюючи які письменник виявив неабияку спостережливість і художню майстерність.

Об'єктами жарту Лікока виступають самовдоволені бізнесмени, багаті та самовпевнені чиновники. Тут автор особливо дає волю злому жарту. З їдким сарказмом письменник змальовує їх безпринципність, жорстокість і моральну неохайність ("Історія успішного бізнесмена, що була розказана їм самим"), їх неосвіченість та претензійність ("Місіс Ньюріч купує антикварні речі"). Але особливо саркастично Лікок висміює святенність багатіїв, які "звеличують достоїнства картопляного лушпиння і свинячого пійла, замовлюючи собі куріпку" [3, с. 76]. Також письменник нещадно висміює лицемірство проповідників офіційної буржуазної моралі. В творі "Чи щасливі багаті?" для висміювання таких персонажів, Лікок використовує фрази типу "багатство — це тяжкий тягар", "багатії володіють грошима, щоб слугувати суспільству", "чинити добро і допомагати ближнім своїм", протиставляючи їх дійсним поступкам персонажів [3, с. 17, 32, 45]. Герой Лікока в "Чи щасливі багаті?" "з подивом" констатує, що бідняк, який не має постійної роботи і який отримує цілих десять фунтів на тиждень, звичайно вважає себе щасливим та багатим, у той час, як багаті, чії витрати обчислюються десятками тисяч доларів в рік, постійно жаліються на свою нелегку долю. Один не знає де б йому знайти декілька тисяч доларів, інший скаржиться на своє банкрутство, бо може "запропонувати лише скромний обід, за яким прислуговує тільки п'ятеро слуг, третій сидить без грошей, роз'їжджаючи на своєму лімузині" та ін. [3, с. 25]. Таким чином, граючи з протиставленнями, Лікок саркастично висміює самих бізнесменів в їх же власних думках. Далі Лікок наводить думки слова наївного простака, заключаючи в них жорстоку іронію — "В багатих домівках, а точніше, в особняках, ось де ллються незримі світові сльози, про які нічого не знають і не можуть знати щасливі бідняки" [3, с. 75].

Вивчаючи зміст тексту оригіналу ми вивчили особливості гумористичного стилю Стівена Лікока. Велике місце у вираженні сарказму в творах Лікока відіграють літературний бурлеск і пародія. Бурлеск Лікока базується на заниженні піднесеного та завищенні негідного, що, в поєднанні із використаними автором стилістичними прийомами, дає читачеві зрозуміти скритий смисл речень.

Пародію, тобто наслідування художнього твору, ціль якого створити комічний ефект, Лікок застосовує з ціллю викривити стиль

життя, звички, поведінку героїв, або явищ, що обурюють автора. Комічний ефект при цьому базується на невідповідності теми і стилю, тобто висока тематика може поєднуватись з низьким стилем (травестія).

Сарказм Лікока базується на полісемії слів, авторських новоутвореннях, okazіональних словах і каламбурах. Прикладом полісемії в Стівена Лікока є наступний уривок:

Small, I think, is the word. I am not thinking, of course, of my own salary. — Дріб'язковий, звичайно, саме те слово, і я не маю на увазі маленьку зарплатню.

Полісемічним в даному випадку є слово *small*. Дана лексична одиниця тут має подвійне значення. *Small* — дріб'язковий, тобто описується риса характеру. Але в даному контексті це слово має й друге значення — *small* — маленький, тобто маленька зарплатня, на яку власне і скаржиться герой розповіді. Таким чином, спостерігаємо неприкритий сарказм (Гранч відкрито називає боса дріб'язковим) та прикриту іронію, а лексична одиниця *small* позначає як рису характеру одного з героїв, так і розміри зарплатні Гранча.

Функції пародії Стівена Лікока передаються завдяки використанню спеціальної лексики такому контексті, коли вона недоречна. Так Лікок застосовує слова “прогноза” (“*prognose*”), “метаболізм мозку” (“*metabolism of brain*”), “кістки антракса” (“*bones of anthrax*”), умисно викривлюючи їх написання, що додає текстові додаткової гумористичності [3, с. 16, 18]. В розділі IV HIS HOSTESS AT DINNER, Лікок використовує юридичні терміни:

“I had hardly started to talk about the rate of exchange on the German mark in relation to the fall of sterling bills...” — “Не встиг я і пота відкрити, щоб повідомити про новий курс німецької марки по відношенню до падіння курсу стерлінгу...”. Використані терміни *rate of exchange*, *sterling bills* додають абсурдності ситуації, що в свою чергу посилює комічний ефект.

Лікок вдало працює з синтаксичною структурою речення при передачі сарказму. Існує багато різних визначень синтаксису, однак усі вони, не дивлячись на те, що не співпадають у тих чи інших частинах чи деталях, мають два спільних розуміння синтаксису. Згідно з першим, синтаксис представляє собою вчення про словосполучення, а за другим він є вченням про речення). Отже предметом дослідження синтаксису стають і самі речення, і словосполучення, що входять до складу речень. З синтаксичної точки зору, речення Лікока побудовані з застосуванням стилістичних прийомів протиставлення, паралелізму, антитези, антитерону та інших стилістичних прийомів.

Нижче наведемо приклад синтаксичних особливостей побудови речень Стівена Лікока:

A mean man. I say it, of course, without any prejudice, and without the slightest malice. — Гідотна людина. І замітьте, я кажу це без усялякого упередження. Я не відчуває до нього ніяких дурних почуттів.

Тут перше речення протиставлене другому, хоча обидва мають спільну мету — оцінка характеру одного з героїв. Граючись з протилежностями, Лікок вступає в своєрідний діалог з читачем, намагаючись через таке заперечення натякнути читачеві на протилежне. В деяких випадках Лікок вдається до прийому парцеляції. Використовуючи фрази типу *“He’d better be careful, that’s all”* або *“A mean man.”*, які є закінченими та звучать наче вирок, Лікок підсилює гумористичний підтекст усього, що каже головний герой. Таким чином Лікок вміло грає з реченнями, перемежуючи розкриті повне речення, з коротеньким реченням — додатком до великого (наче продовження думки; щось, що герой забув сказати і раптом згадав).

Повернувшись до теми використаних автором лексичних одиниць в тексті, розглянемо їх переклад на українську мову. В одному з розділів розповіді (глава III, HIS PARTNER AT BRIDGE (Його партнер по біджу)) герой говорить про вечір біджу — *“I had seldom had as keen an evening at cards.* Лікок використовує слово *keen* в даному контексті. В перекладі з англійської ця лексична одиниця має наступні значення: 1) прекрасний; привабливий; 2) напружений; інтенсивний. Таким чином, в даному контексті слово *keen* набуває подвійного значення — саркастичного “прекрасний”, яке насправді припускає “напружений”, тобто неприємний вечір. Отже, Лікок використовує двозначність даної лексичної одиниці для передачі відкритої сатири та скритого підтексту. Для перекладу подібних лексичних одиниць перекладачеві необхідно підібрати словниковий відповідник. Найчастіше в такому випадку перекладач використовує ті ж самі стилістичні прийоми, але лексика заміщується відповідником, який відповідає обома змістам, яких їм надав автор і створює той самий комічний ефект в мові перекладу, зрозумілий для носіїв цієї мови. В цьому полягає і головна проблема перекладу комічної літератури, бо не завжди можливо підібрати вдалий відповідник в цільовій мові.

Розглянемо як перекладач передає дану штуку на рідну мову:

....I had seldom had as keen an evening at cards. —мені не часто випадало задоволення проводить настільки приємний вечір за картковим столом.

Отже перекладач вдався до методу контекстуальної заміни при перекладі даного уривку. Таким чином подвійне значення слова *keen* не було збережено, але натомість перекладач вдало адаптував переклад до розуміння українського читача і зберіг саркастичний підтекст жарту. Спираючись на попереднє зауваження героя розповіді про саркастичний тон його звертання, перекладач використовує антифразіс для того, щоб донести протилежне значення слова “приємний” в даному контексті.

Аналіз перекладів М. Кашеєвої і Б. Колявкіного свідчить про те, що перекладачі не завжди притримувались оригінальної синтаксичної структури. Часто спостерігався розрив великого речення на декілька менших. Таким чином можемо зробити висновок, що перекладачі часто вдавались до парцеляції там, де автор оригіналу її не вживав. При цьому головна думка уривку зберігалась.

З проведеного дослідження робимо висновки, що перекладачеві при роботі з гумористичним текстом необхідно мати фонові знання не тільки з особливостей перекладу художньої літератури, а й бути ознайомленим з окремими професійними сферами. Оскільки Лікок часто використовує двозначність слів, то для правильної передачі смислу текстів цього автора, перекладач повинен знати, чи не має та чи інша лексична одиниця ще одного значення, або використовується як загальне ім'я чи в якихось специфічних жартах. Крім того перекладач має звертати увагу на вживання Лікоком тропів в своїх текстах.

Таким чином бачимо, що всі функції сарказму Стівена Лікока зберігаються у перекладі за рахунок використання вдалих лексичних відповідників, збереження стилю автора і відповідної передачі синтаксичної структури речень, з максимальним збереженням стилістичних прийомів, застосованих автором. При цьому перекладачі оптимально обирають такі лексичні відповідники, які були б зрозумілі читачеві цільової мови, але не викривляли смислу оригінального тексту. Деякі поняття, можливо незнайомі читачеві, розширюються і пояснюються. Завдяки такому підходу незрозумілий жарт стає доступним читачеві цільової мови.

Аналіз, проведений в рамках даної дипломної роботи і одержані результати припускають можливість подальшого дослідження даної теми. В роботі були розглянуті лише деякі лексичні та синтаксичні аспекти вживання сарказму. Зокрема тема тропів і лексичних одиниць, а також їх вплив на формування підтексту в сарказмі заслуговують на окреме дослідження.

Література

1. Баловнєва О. О. *Іронія та засоби її реалізації у творчості Стівена Лікока* [Електронний ресурс] / Балов-

нева О. О. — Житомирський педуніверситет, 2003. — Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/8270/97/> 2. Кулинич М. А. Лингвокультурология юмора / Кулинич М. А. — Самара : Издательство самарского государственного педагогического университета, 1999. — 176 с. 3. Ликок С. Юмористические рассказы. Из сборника Еще немного чепухи (1916) / Стивен Ликок [пер. с английского Кашеева М., Колывакин Б.] — 166 с. — Режим доступу : <http://lib.rus.ec/b/69690/read#t1>

УДК 811.111'255

ВІДОБРАЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ГУМОРИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ МАЛИХ ФОРМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Бичкова Ю. С., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена визначенню домінантних рис американського менталітету при перекладі гумористичних текстів малих форм. У ході дослідження було виявлено основні ціннісні орієнтири американського народу та встановлено, що у відповідності до теорії релевантності головним принципом перекладу гумористичних текстів малих форм є принцип одомашнення.

Ключові слова: теорія релевантності, прагматичний аспект, одомашнення, відчуження, компенсація.

Бычкова Ю. С., Мартынюк А. П. Отображение американского менталитета при переводе юмористических текстов малых форм на украинский язык. Статья посвящена определению доминантных особенностей американского менталитета при переводе юмористических текстов малых форм на украинский язык. В ходе исследования были установлены основные ценностные ориентиры американского народа и определено, что в соответствии с теорией релевантности главным принципом перевода юмористических текстов малых форм является принцип одомашнивания.

Ключевые слова: теория релевантности, прагматический аспект, одомашнивание, отчуждение, компенсация.

Bychkova D. S., Martyniuk A. P. Reflection of American mentality in the translation of short humorous texts into Ukrainian. The article is established to the main features of the American mentality in the translation of short humorous texts into Ukrainian. The study demonstrates characteristic values of the American nation. It was found that according to the relevance theory the basic strategy in translating short humorous texts is domestication.

Key words: *relevance theory, pragmatic factor, domestication, foreignization, compensation.*

Наше суспільство переживає явище глобалізації, яке характеризується формуванням єдиного планетарного суспільства. Відбувається трансформація економічних, політичних і культурних інститутів за переважно західним типом, з властивими йому формами демократії та суспільних цінностей. Деякі дослідники визначають глобалізацію як продукт західного світу, акцентуючи увагу саме на його американській складовій. Доступність супутникового телебачення та послуг Інтернету вплинула на те, що останнім часом пересічний українець наблизився до культури США. Комічна бізнес-індустрія Америки швидко поглиблюється поза межами країни. Дослідження американського менталітету, а отже й ціннісної орієнтації народу, діяльність якого має вплив на мешканців інших країн, визначає **актуальність** запропонованої роботи.

Матеріалом дослідження слугували гумористичні тексти малих форм: 150 жартів з трьох гумористичних веб-сайтів США: <http://thejokes.co.uk/american-humor>, <http://www.ahajokes.com>, <http://www.lotsofjokes.com>. **Об'єктом** дослідження є феномен комічного в американській гумористичній культурі як відображення менталітету, а **предметом** — виявлення труднощів, пов'язаних з процесом перекладу гумористичних текстів малих форм. **Мета** дослідження полягає у відображенні домінантних рис американського менталітету і виявленні труднощів, з якими стикається перекладач при роботі з гумористичними текстами малих форм.

Проаналізувавши поняття «гумор» та «менталітет», ми дійшли висновку, що ці поняття взаємопов'язані. Поняття «менталітету» охоплює систему архетипів і домінуючих потреб, знання, вірування, стилі мислення, оцінки, норми, уявлення, форми і способи поведінки. Гумор — це вид сміху, специфічне переживання суперечливості об'єкта, що виражає критику. Гумористичні тексти налаштовані передусім на загально значиме і типово смішне, те, що не відповідає звичному і загальноприйнятому, розриває зв'язок із звичним ходом речей, на соціальний аспект комічного. Соціальний менталітет несе в собі відбиток логічно неосмислених історичних традицій, успадкованих від попередніх поколінь стилів та типів поведінки, особливостей мислення, рис національного характеру, світогляду, релігії, тощо. Гумор спрямований проти аномалій людської поведінки та характеру з погляду усталеної в дану епоху народної моралі, він допомагає виявити типові вади, які є основою стереотипного відношення до суспільства. Усвідомлення суспільством власних недоліків

є основою для самоудосконалення, тобто для зміни певних складових менталітету.

Переклад жартів пов'язаний з проблемою пошуку відповідників оригіналу в мові перекладу, з питанням про перекладацьку компетенцію в даній галузі, з екстралінгвістичними фоновими знаннями, з проблемами передачі складних стилістичних прийомів. Серед особливостей гумористичних текстів є такі, як: використання несловесних засобів, використання позамовних чинників, емоційні реакції, вживання емоційно-експресивної лексики, фразеологізмів, фольклоризмів, діалектизмів, просторічної лексики, скорочених слів, вигуків, використання простих, переважно коротких речень. Головна задача перекладача полягає у тому, аби забезпечити розуміння джерельного повідомлення рецептором перекладу і зберегти початкову функцію повідомлення, яка може бути розважальною, терапевтичною, критичною, соціальною, перемикаючою або фатичною.

Застосування таких способів перекладу, як: транслітерація, транскрипція, калькування, антонімічний переклад, дослівний переклад та описовий переклад — допускається при перекладі жартів, якщо не спотворюється початкова ціль. Через те, що у гумористичних текстах часто застосовуються прийоми каламбуру, звуконаслідування, рими та інші види мовної гри, поширеним засобом їхньої передачі слугує прийом компенсації, який застосовується у дев'яноста п'яти відсотків випадків. Застосування принципів одомашнення або відчуження залежить від того, яку ціль має джерельний жарт. Аби зробити переклад релевантним для реципієнта жарту мовою перекладу у сімдесяти шести відсотках випадків використовується принцип одомашнення, що пов'язано з невід'ємною умовою жарту — миттєвою реакцією реципієнта. У двадцяти чотирьох відсотках прикладів було застосовано принцип відчуження, що пояснюється наявністю у мові перекладу реалій, про які йде мова у джерельному тексті.

Результати дослідження дозволили нам отримати чітке уявлення про головні риси менталітету американського народу. На першому плані ціннісної орієнтації знаходиться американська мрія. Це мрія про країну, у якій життя кожної людини буде кращим, багатшим і повним та в якій перед кожним відкриються можливості, відповідні до його здібностей або досягнень. Ця мрія фіксує уявлення про Америку як країну рівних і необмежених можливостей. Безумовно, ці уявлення містять ідеалістичне сприйняття дійсності, але ця міфологема сприяла формуванню важливих елементів американської свідомості. Мова йде про ставлення до особистої свободи як до найвищої цінності, про повагу до приватного життя, приватної власності та приватного підприємництва, про розвинуту здатність

і готовність людей до самоорганізації, про повагу до закону як правового забезпечення рівних можливостей всіх і кожного, про віру в необмежені можливості індивідуальної життєвої творчості, орієнтації на особистий успіх. Протягом певного часу американська мрія видозмінювалася, пристосовувалася до дійсності, але й досі вона втілює в собі досвід та звички індивідуалістичної Америки, а отже, впливає на психологію й поведінку американців.

Приклад 1. At the beginning of last century, when fathers entered the room, children often rose to attention.

Today, kids glance up and grunt, "Dad, you're invading my space."

Сто років тому батько заходив у кімнату своїх дітей, і вони раділи йому.

У наш час діти дивляться на батька і бурчать: «Тату, ти зазіхаєш на мій простір».

Приклад 2. At the beginning of last century, a Father's Day gift would be a hand tool.

Today, he'll get a digital organizer.

Сто років тому у якості подарунка на свято батько отримував ручний інструмент.

У наш час йому дарують електронний органайзер.

Американці — нація споживачів. Населення США складає п'ять відсотків від загального населення планети, а використовує ця нація близько тридцяти відсотків світових ресурсів. Вчені порахували, що якби всі країни споживали стільки продуктів, скільки американці, людству знадобилося б від трьох до п'яти планет на кшталт Землі.

Приклад 3. She has an electric blender, electric toaster, and electric bread maker. Then she said "There are too many gadgets, and no place to sit down!", so I bought her an electric chair.

Після того, як у неї з'явилися електричний блендер, електричний тостер та електрична хлібопіч, вона поскаржилася: «Тут стільки різних приладів і зовсім нема де присісти». Тож я придбав для неї електричний стілець.

Мешканці США усвідомлюють цю існуючу проблему й активно намагаються її подолати. Американці постійно займаються науковими дослідженнями, які доводять шкідливість та корисливість тих чи інших продуктів.

Приклад 4. In 1900, a father smoked a pipe.

If he tries that today, he gets sent outside after a lecture on cancer.

Сто років тому батько палив люльку.

Якщо він робитиме це в наш час, йому прочитають лекцію про заворювання на рак легенів та відішлють на вулицю.

Такі історичні події, як боротьба за незалежність країни, Громадянська війна, участь у світових війнах та подолання Великої Де-

пресії, сформували дух непохитної самостійності і прагнення першості. Американці пишаються тим, що вони громадяни найкращої країни у світі.

Приклад 5. We have more experts on marriage than any other country in the world and still have more divorces.

В нашій країні більше консультантів з питань шлюбу, ніж будь-де в світі, але й більше розлучень.

Американці вважають себе переможцями. Тому вони намагаються створити всі умови для гарного самопочуття: виховують в собі дух оптимізму, відвідують гуртки психотерапії, самопізнання, читають книжки з самоудосконалення.

Q. Did you hear about the guy who lost his left arm and leg in a car crash?

A. He's all right now.

Приклад 6. «Ви чули щось про хлопця, який під час аварії втратив ліву руку і ногу?» — «З ним вже все гаразд».

Протягом сторіч і на Заході, і на Сході дотримувалися точки зору про те, що статеві стосунки належать шлюбному союзу, та це досі залишається основою багатьох культурних традицій. Але на Заході за останні 40 років традиційні погляди зазнали змін внаслідок визнання принципів вільної любові. Ці принципи почали впливати і на наше суспільство з середини 80-х років. Зараз нелегко усвідомити усі її наслідки, не аналізуючи західну, особливо американську, ситуацію.

Приклад 7. A woman was telling her friend, "It is I who made my husband a millionaire." The friend asked, "And what was he before you married him?" The woman replied, "A multi-millionaire."

Жінка каже подрузі: «Мій чоловік став мільйонером саме завдяки мені». «А ким він був до весілля?» — «Міліардером».

Таким чином, можна зробити **висновок**, що усвідомлення суспільством власних недоліків є основою для самоудосконалення, тобто для зміни певних складових менталітету. Отже, через призму жартів, які стрімко поширюються по всьому світу, людство спроможне долати власні недоліки.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Эстетический и антиэстетический аспекты комизма / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. — М. : Индрик, 2007. — С. 5-17.
2. Галета О. В. Іронія / О. В. Галета, Є. К. Гулевич, З. М. Рибчинська. — Львів : Лімонус, 2006. — 238 с.
3. Dodds J. W. Life in Twentieth

Century America / J. W. Dodds. — New York : Copricon Book Edition, 1973. — 256 p. 4. *Gutt, E. A. Translation and Relevance / E. A. Gutt // Cognition and Context. — Manchester : St. Jerome Publishing, 2000. — P. 75-93.* 5. *Toury G. Descriptive Translation Studies and Beyond / G. Toury. — Amsterdam: Benjamins, 1995. — P. 49.*

УДК 811.111 + 81'42

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ АГРАРНОЇ ТЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Гребенюк Д. В., Пільгуй Н. М.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

В статті розглядається метафора як стилістичне явище на прикладі текстів аграрної тематики наукового функціонального стилю. На матеріалі сільськогосподарської термінології досліджуються семантичні й структурні особливості метафоричних одиниць, а також стилістичні і лексичні проблеми їх перекладу.

Ключові слова: *метафора, науковий функціональний стиль, особливості перекладу.*

Гребенюк Д. В., Пільгуй Н. М. Особенности перевода на украинский язык метафор в англоязычных текстах аграрной тематики. *В статье рассматривается метафора как стилистическое явление на примере текстов аграрной тематики научного функционального стиля. На материале сельскохозяйственной терминологии исследуются семантические и структурные особенности метафорических единиц, а также стилистические и лексические проблемы их перевода.*

Ключевые слова: *метафора, научный функциональный стиль, особенности перевода.*

Hrebeniuk D. V., Pillhuy N. M. Rendering English metaphors in agricultural texts into Ukrainian. *The article considers a metaphor as a stylistic phenomenon in agricultural texts of the scientific functional style. It establishes semantic and structural features of metaphorical units, as well as stylistic and lexical problems of their translation on the basis of agricultural terminology.*

Key words: *metaphor, scientific functional style, translation specifics.*

Сьогодні метафора — важливий компонент науково-технічних текстів, який повною мірою відображає всю динаміку живого функціонування мови в науково-технічній сфері. Метафора широко використовується не лише як продуктивний засіб термінотворення,

20

а й як джерело словесних образів, що допомагають більш зрозуміло виразити думку, досягти кращого розуміння, лаконічності [9, с. 536].

Актуальність обумовлюється стримким розвитком науки, невинним виникненням нових метафоричних одиниць в текстах наукового функціонального стилю та необхідністю їх перекладу. **Об'єктом** дослідження слугували метафоричні одиниці в англомовних текстах аграрної тематики. **Предмет** дослідження — особливості перекладу метафор в англомовних текстах аграрної тематики українською мовою.

Мета статті — розглянути метафору як стилістичне явище та зацікавленість нових понять у рамках англомовних текстах аграрної тематики, а також особливості перекладу метафоричних одиниць на матеріалі текстів аграрної тематики.

Сьогодні не існує однозначної думки щодо поняття метафори. Ми погоджуємося з російським лінгвістом Н.Д. Арутюною, яка надає своє розуміння сутності метафори як способу уловити індивідуальність конкретного предмету або явища, передати його неповторність. Метафора індивідуалізує предмет, відносячи його до класу, якому він не належить [1, с. 348].

Цікавим є метафоричний процес створення нового поняття. Коли вчений відкриває невідоме явище, він повинен його назвати. Оскільки абсолютно нове слово нічого не говорило б носіям мови, він вимушений скористатись існуючим лексиконом. Щоб його зрозуміли, вчений обирає таке слово, значення якого здатне навести на нове поняття. Термін набуває нового значення через посередництво та за допомогою старого, яке за ним зберігається [8, с. 69]. Такі приклади є і в текстах аграрної тематики: *tongue* — *сниця, один з двох брусків, між яких вставляється дишло, зовнішнім виглядом нагадує язик*; *shoe* — *башмак, пристрій, що служить опорою чому-небудь*; *runner* — *повзучий пагонець*.

Розглянемо структурні та семантичні особливості метафор.

За структурними особливостями виокремлюють чотири типи метафори, стилістичний ефект яких багато в чому різноманітний. Приклади підібрано автором дослідження.

1. Метафоризація лексики, що ідентифікує, дає нові імена класу предметів. Метафора тут — чисто технічний прийом вилучення нового ім'я зі старого лексичного запасу (*tooth* — *зуб, виступ*; *knee* — *косинець*; *fork* — *вилка*; *leg* — *стояк*). Дуже часто зустрічаються метафоричні одиниці, пов'язані із частинами тіла людей, тварин. Нерідко можна зустріти і переосмислені назви тварин, комах (*caterpillar* — *гусениця, елемент ходової частини самохідної машини*; *saw dog* — *підпора пили*; *worm* — *шнек*).

2. Метафоризація у предикативній або ознаковій лексиці полягає у привласненні об'єктами «чужих» ознак, тобто ознак, властивостей та станів, що належать іншому класу об'єктів або іншому аспекту даного класу (*dry cow* – *недійна корова*, *live weight* – *жива вага*, *live fence* – *живопліт*, *worn-out soil* – *виснажений ґрунт*, *virgin soil* – *незаїманий, цілинний ґрунт*, *active substance* – *активна речовина*). Цей вид метафори називають когнітивною [7, с. 172].

3. Найбільш стилістично значущою є образна метафора, яка виникає в результаті метафоризації ідентифікуючого імені в позиції предиката віднесеного до іншого, уже пойменованого предмету або класу предметів [7, с. 173]: (*cowboy economy* – «ковбойська» економіка, *господарство, що поводитьься так, наче природні ресурси* – *невичерпні*; *dwarf culture* – *карликова культура*).

4. Метафоризація предикатної лексики з її переходом в розряд ідентифікуючої лексики несприятлива для метафори. Подібна метафора зазвичай має штучний характер. Так, різного роду артефактам, що призначені для продажу, часто дають «товарні», рекламні найменування, побудовані на якійсь-то ознаці [7, с. 173] (*Starlight Dairy* – *молочні продукти «Зоряний світ»*; *Carolina Pride* – «Гордість Кароліни»; *Green Dream* – «Зелена Мрія»).

В залежності від особливостей семантики зазвичай розрізняють два типи метафор – мовні, що стерлися, та мовленнєві, або оригінальні. Хоча подібне розмежування і є загальноприйнятим, встановити чіткі межі навряд чи можливо.

В основі мовної метафори лежать об'єктивовані асоціативні зв'язки, що відображаються в конотативних ознаках, які несуть інформацію про побутово-практичний досвід даного мовного колективу, чи про його культурно-історичне знання (в метафоричному значенні слово *caterpillar* вживається для позначення широкого ланцюга, що накладається на колеса трактора, танка і т. ін. для підвищення прохідності машини; зовнішній вигляд цього ланцюга викликає асоціації з тілом личинки). Мовна метафора створюється на основі конотацій, що супроводжують слово в його «звичайному» вжитку [7, с. 174] (*sleeve* – *шланг*; *frog* – *стійка-башмак*, *bed* – *грядка*, *місце, що займає плід у стручку*; *eye* – *вічко (брунька)*; *beak* – *носик (витягнута частина плоду)*; *wing* – *крило (у бобових)*).

Мовленнєва метафора часто є результатом точного адекватного вираження думки. Вона суб'єктивна та краще сприймається у контексті [2, с. 128]. Подібна метафора часто виступає семантичним новоутворенням, а тому її значення може бути неочевидним для читача (*killed soil* – *виснажений, позбавлений життя, «мертвий» ґрунт*; *host plant* – *рослина-хазяїн*; *dead ripeness* – *повне дозрівання, перезрілість*; *dead seed* – *насінина, що не сходить*).

Переклад метафори має ряд своїх особливостей та потребує перетворень певного роду, що допомагають зберегти або модифікувати вихідну інформацію [3, с. 237]. Перекладні відповідники мовних метафор часто зафіксовані у перекладних словниках і мовні метафори перекладаються, як і інші слова, шляхом вибору словникового відповідника. При цьому такі метафори зовсім не обов'язково перекладаються на українську мову метафоричним словом, якщо внаслідок перекладу певним чином порушуються стилістичні та жанрові норми мови перекладу та мовлення. Мовні метафори у перекладі можуть передаватись [4, с. 203]:

1) Метафоричним словом: *It must be emphasised, however, that the attainment of high standards of safety and integrity in the food chain rests primarily with the industry itself with the role of the regulatory authorities being that of providing the assurances required by law (Department of Agriculture, Food and Rural Development, The Safe Food Chain, 2001).* — Однак, слід підкреслити, що досягнення високих стандартів безпеки та цілісності у харчовому ланцюзі, головним чином, покладається на саму промисловість, яка виконує роль розпорядчого органу та надає гарантії, що вимагає закон.

2) Неметафоричним словом: *A fertilizer attachment to the back of the plow legs can be used to inject liquid fertilizer instead of leaving it on the soil surface (S. D. Livingston, D. H. Bade, Renovations of Pastures and Hayfields, 2004).* — Пристосування для добрива, що розташоване позаду стіжки плужного корпусу, може використовуватись для впорскування рідкого добрива замість того, щоб залишати його на поверхні ґрунту.

Мовленнєва метафора в англійських науково-технічних текстах становить для перекладача більшу складність, оскільки у мові перекладу вона не має усталених перекладних відповідників, виступаючи фактично семантичним новоутворенням. Існують три основним способи передачі таких метафоричних слів [4, с. 203]:

1) Метафоричним словом, що має такий же або дуже подібний характер образності: *The fertilizer has an inoculant to restart the biological activity in the chemically killed soil (Parliament of Australia: House of Representatives: Standing Committee on Primary Industries and Resources, Farming the Future, 2010).* — Це добриво має бактеріальний розчин для відновлення біологічної активності у хімічно мертвому ґрунті.

Цей спосіб перекладу також називають калькуванням. Кальки дуже економічні, не призводять до збільшення текстового об'єму та дозволяють зберегти оригінальну образність терміну.

2) Метафоричним словом, що має інший характер образності: *When the white stripe extends onto the flat side of the face, the horse is said*

to have a “bald” face (J. Lasley, *Genetics of Coat Colour*, 1999). — Якщо біла смужка простягається по плескатій стороні обличчя, кажуть, що у коня «фонар».

3) Неметафоричним словом, що передає тільки денотативний зміст англійського метафоричного слова, а не образність: *This reduces the probability of timely insemination, increases the number of unintended and unproductive open days and may result in culling of high yielding cows* (E. Gelb, *Measuring the benefit of a computer in the milking parlor*, 2005). — Це зменшує вірогідність своєчасного запліднення, збільшує кількість непередбачених та непродуктивних днів між отеленням та зачаттям, а також може призвести до вибракування плідючих корів.

Переклад за допомогою неметафоричного слова іноді призводить до значного збільшення текстового об'єму, оскільки іноді доводиться надавати опис, замінити слова англійської мови багатоскладовими словами чи словосполученнями української мови.

Зараз, однак, у перекладах спостерігається тенденція до збереження метафоричної образності у перекладі [4, с. 204]. Все частіше можна зустріти переклад метафоричних термінів *dead ripeness*, *dead seed* як “мертва стиглість”, “мертве насіння”, тобто зберігається їх оригінальна образність, лаконічність.

Таким чином, переклад за допомогою метафоричного слова, або ж калькування, є найпростішим варіантом перекладу мовленнєвих метафор, який, окрім того, дозволяє зберегти образність. Однак, часто вимоги українського науково-технічного тексту виявляються більш суворими, аніж англійського, в результаті чого перекладач вимушений вдаватись до описового перекладу, або перекладу неметафоричним словом.

Перспективою роботи є дослідження когнітивної метафори в наукових текстах аграрної тематики та її адекватні способи перекладу.

Література

1. Арутюнова Н. Д. *Язык и мир человека* / Н. Д. Арутюнова. — М. : Языки русской культуры, 1999. — 896 с.
2. Гальперин И. Р. *Очерки по стилистике английского языка* / И. Р. Гальперин. — М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1958. — 459 с.
3. Казакова Т. А. *Практические основы перевода* / Т. А. Казакова. — Санкт-Петербург : Изд. Союз, 2001. — 320 с.
4. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури: Навчальне видання, Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі* / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова книга, 2001. — 302 с.

5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. — М. : Высшая школа, 1990. — 253 с.
6. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. — М. : Московский Лицей, 1996. — 207 с.
7. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. — К. : Вища школа, 1991. — 273 с.
8. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет // Теория метафоры — М. : Прогресс, 1990. — С. 68—78.
9. Чумакова Н.В. Особливості перекладу метафори та метафоричних виразів в англійській та українській мовах (на матеріалі науково-технічних текстів) / Н.В. Чумакова // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. — Запоріжжя : Просвіта, 2007.— Вип. XXI. — С. 536—537.

УДК 811.111-81'373.72

ХИБНІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АНГЛОМОВНОЇ ІДІОМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Гулович М. М., Бадан А. А. (канд. філол. наук)

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Бар'єр в оволодінні англійською фразеологією створюється великою кількістю усталених фраз та ідіоматичних виразів близьких за структурою, лексичним складом, але з кардинально протилежним значенням. За останнє десятиліття кількість так званих «фальшивих друзів» перекладача суттєво збільшилася, тим самим загостривши проблему.

Ключові слова: ідіоми, міжмовні омоніми, «фальшиві друзі» перекладача, фразеологізми, фразеологія.

Гулович М. М., Бадан А. А. Ложные друзья переводчиков англоязычной идиоматики на украинский язык. Барьер в овладении английской фразеологией создается большим количеством устойчивых фраз и идиоматических выражений близких по структуре, лексическим составом, но с кардинально противоположным значением. За последнее десятилетие число так называемых «ложных друзей» переводчика существенно увеличилось, тем самым обострив проблему.

Ключевые слова: идиомы, межъязыковые омонимы, «фальшивые друзья» переводчика, фразеологизмы, фразеология.

Gulovich M. M., Badan A. A. False friends of translators in idiomatic expressions from English into Ukrainian. *The barrier of mastering English phraseology is created by a large number of stable idiomatic expressions and phrases, which are similar in structure, but dramatically opposite in meanings. Over the last decade the number of the so-called "false friends" of a translator has increased significantly, thereby exacerbating the problem.*

Key words: idioms, interlanguage homonyms, «false friends» of a translator, phraseology.

Актуальність даного дослідження пояснюється тим, що питання виявлення «фальшивих друзів» перекладача викликає все більшу увагу дослідників, лінгвістів. Особливу увагу привертає саме фразеологія. На лексичному рівні ця проблема часто розглядалася, та на фразеологічному – залишається неповністю розкритою і потребує подальших досліджень. Всі вищезазначені питання обумовили вибір даної теми для проведення дослідження. **Об'єктом** дослідження є ідіоми англійської мови. **Предметом** дослідження – особливості перекладу та класифікація хибних ідіом англійської мови. **Матеріалом** дослідження стали словники ідіом, усталених виразів англійської та української мов. В ході проведення даного дослідження були використані наступні **методи**: описовий, порівняльний, дистрибутивний семантичний та функціонально-прагматичний аналіз, а саме семантичне співставлення ідіом.

Термін «фальшиві друзі перекладача» є метафорою, саме тому він має багато тлумачень. Дослідження і вивчення «фальшивих друзів перекладача», які часто називають міжмовними омонімами, розпочалося французами на зламі XIX–XX століть і продовжується до сих пір. Міжмовні омоніми – це слова, словосполучення або інші мовленнєві одиниці, що однаково (дуже близько, подібно) звучать у двох мовах (які контактують), проте мають різні значення, подекуди – різні стилістичні характеристики. Наявність міжмовних омонімів може бути кваліфікована як лінгвістична універсалія. Міжмовні омоніми – це проблема мовознавства, проблема методики вивчення й навчання мови й, головним чином, проблема перекладу. Оскільки переклади здійснюються у багатьох сферах життя суспільства, то міжмовні омоніми – проблема міжнародного спілкування через переклад. До того ж, міжмовні омоніми є як у споріднених, так і у неспоріднених мовах і можуть призвести до певних незручностей при перекладі.

На лексичному рівні проблема «фальшивих друзів перекладача» часто розглядалася, однак на фразеологічному – залишається неповністю розкритою і потребує подальших досліджень. Можливість різної інтерпретації терміну «фальшиві друзі перекладача» є навіть зручною, якщо предметом дослідження є фразеологічний пласт мови.

Широковживані і зовні схожі фрази, які легко можна прийняти за варіанти одного й того ж виразу, абсолютно не співвідносяться за змістом:

Achilles of England — ім'я герцога Веллінгтона (1769-1852).

English Achilles — ім'я Джона-Тальбота, першого графа Шрусбері (1373-1453): Джон Талбот був відомий, як англійський Ахіллес, і героєм багатьох битв.

act as angel — виступати в якості спонсора для фірми, організації і т.д.

act like an angel — бути дуже хорошим актором, бути відмінним виконавцем.

action man — (брит. сленг) герой, крутизна (у військових), командос, профі

man of action — Людина діла, сказав-зробив

autograph book — книга, в якій збираються автографи відомих людей

autographed book — книга з підписом автора

Ймовірність неправомірного ототожнення таких виразів і її спрямованість обумовлена як ступенем їх подібності, так і частотністю вживання кожного з них.

Відсутність прототипів в числі вільних словосполучень служить гарантією того, що складними друзями перекладача ніколи не опиняться такі ідіоми, як:

Sun's eyelashes сніп сонячних променів крізь хмари

Make head against підніматися, повставати проти

Go the whole hog робити щось знову, доводити до кінця

Make headlines стати темою газетних заголовків, потрапити на сторінки газет

Навіть якщо перекладач не знайомий з тим чи іншим зворотом, його насторожить порушення звичайної ланки логічного зв'язку і він неодмінно загляне до словника.

Інша справа зі сталими виразами, що мають прототип у вигляді вільного словосполучення. Щоправда, в багатьох випадках допомагає зміст, саме він може говорити про неприпустимість буквального тлумачення фразеологізму, треба тільки ці сигнали побачити. Однак іноді обмеженість обсягу контексту або відсутність специфічно-вираженого зв'язку з ним фразеологізму призводять до грубих перекладацьких помилок. Всі компоненти висловлювання сприймаються буквально і сенс відповідно спотворюється.

Наприклад, не в усіх контекстах легко розпізнати такі ідіоми, як:

To hang one's hat поселитися або надовго зупинитися (у кого-небудь)

To measure one's length розтягнутися на весь зріст, впасти

To hold the baby Віддуватися

Вираз *to let one's hair down* («розпустити волосся») піддалося подвійному переосмисленню, яке утворило в результаті фразеологізм, наділений двома значеннями:

1. вести себе невимушено, не рахуватися з умовностями;
2. розговоритися, вилити душу.

Однак не завжди легко розмежувати вільне і фігуральне значення в контексті. Наприклад:

Jane is a very nice girl. I'm sorry I've never seen her let her hair down.

Тільки ретельний облік усіх текстових і ситуативних чинників може допомогти знайти правильне рішення, коли фразовий контекст виявляється недостатнім.

«Хибними друзями» можна назвати фразеологізми і в тих випадках, коли вони викликають в мові перекладу помилкові, хибні асоціації як фразеологічного, так і нефразеологічного характеру.

Наприклад, англійський вираз *more dead than alive*, іноді помилково перекладається, як *ні живий ні мертвий*, означає і справді «стан крайньої втоми».

Ідіома *to pull the devil by the tail* («бути в скрутному становищі») може дезорієнтувати українського читача, який намагається опиратися при перекладі на його внутрішню форму. Цю фразу за аналогією можна трактувати відповідно українським висловлюванням «тримати Бога за бороду» або «зловити за хвіст жар-птицю», або можна помилково витлумачити мало не в протилежному значенні («бути господарем становища», «бути щасливим»)

Образ, що лежить в основі англійської ідіоми *a heart of oak*, також може створити хибні асоціації, маючи на увазі душевну глухоту, черствість або навіть жорстокість людини, коли насправді ж ідіома має виразно позитивну оцінку і характеризує людину як хоробру, мужню, відважну.

Зустрівши стійкий зворот *to pass the time of the day*, перекладач може передати як «проводити час, проводити день» (особливо, якщо в контексті не має жодних посилянь)

He was passing the time of the day with the one of his secretaries.

Насправді фразеологізм означає наступне:

Вітатися, обмінюватися люб'язністю

Поговорити, проводити час з ким-небудь.

Дуже часто синонімом фразеологічної одиниці «every so often» є фразеологізм «every now and then».

Every so often he and I do to a football together

Час від часу(іноді) ми разом з ним ходимо на футбол.

1. Фразеологізми, у яких в мові перекладу є помилкові двійники, тобто ФО, які збігаються з ними за формою, але повністю розбіжні за змістом.
2. Це такі вирази, як:

<i>Wind in the head</i>	зазнайство (а не вітер в голові)
<i>See eye to eye (with smb)</i>	бути повністю згодним з кимось (а не бачитися віч-на-віч)
<i>Lead by the nose</i>	повністю підпорядкувати собі (а не водити за ніс)
<i>Stretch one's legs</i>	розім'яти ноги, ноги прогулятися (а не протягнути ноги)
<i>Stew in one's own juice</i>	Страждати через свою власну дурість, розсорбувати кашу, яку сам заварив (а не варитися у власному соку)
<i>Run smb. to earth</i>	розшукати, дістати з під-землі (а не загнати когось в землю)
<i>Under one's hand</i>	власноруч, за власним підписом (а не під рукою)

Гарний словник ідіом містить кілька тисяч статей за абеткою і, за суттю своєю, довідковим посібником. Для успішного просування в цьому величезному матеріалі необхідна хоча б елементарна класифікація.

В ході нашого дослідження ми класифікували всі хибні ідіоми, можна поділити на 2 групи:

— ідіоми, що не створюють проблем для перекладача(ідіоми, які не мають прототипів серед вільних словосполучень, викликають особливу увагу у перекладача, змушують заглянути до словника)

— ідіоми, що ускладнюють перекладацьку працю, які в свою чергу можна розподілити на:

1. Близькі за структурою, лексичним складом, та різні за значенням.
2. Протилежні за лексичним значенням та образністю, проте схожі за значенням.
3. Ідіоми, що мають прототип у вигляді вільного словосполучення.
4. Ідіоми, у яких в мові перекладу є помилкові двійники.

Перспективи: Отримані внаслідок дослідження дані можуть бути корисними при створенні нових практичних англо-українських словників «хибних ідіом та стійких фраз», можуть нести методико-

профілактичний характер в процесі перекладу, а також внести наукову новизну в загальну теорію перекладу та можуть бути використані у методичних вказівках для навчання.

Література

1. Медведєва Л. М. *Англо-українсько-російський словник усталених виразів* / Л. М. Медведєва, Н. Ю. Медведєва. — К. : Укр. енциклопедія, 1992. — 493 с.
2. Spears R. A. *NTC's American Idioms Dictionary* / R. A. Spears. — 3rd ed. — Lincolnwood, Illinois: NTC Publishing Group, 2000. — 625 p.
3. Dolgoplov Y. A. *Collection of confusable Phrases. "False Friends" and "Enemies" in Idioms and Collocations* / Y. A. Dolgoplov. — Coral Springs, FL: Llumina Press, 2004. — 524 p.

УДК 811'111'25

РЕГУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕВФЕМІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Деркач В. В., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячено регулятивному потенціалу евфемії: аналізу одиниць, що функціонують як евфемізми в текстах сучасних англомовних ЗМІ та особливостям їх перекладу, вивчених у функціональному аспекті.

Ключові слова: *евфемізми, регулятивний потенціал, тексти англомовних ЗМІ, переклад, функція.*

Деркач В. В., Фролова І. Є. Регулятивный потенциал эвфемии: сравнительный и переводческий аспекты. *Исследование посвящено регулятивному потенциалу эвфемии: анализу единиц, функционирующих как эвфемизмы в текстах современных англоязычных СМИ, и особенностям их перевода, изученных в функциональном аспекте.*

Ключевые слова: *эвфемизмы, регулятивный потенциал, функция, тексты англоязычных СМИ, перевод.*

Derkach V. V., Frolova I. Ye. Euphemism regulative potential: comparative and translation aspects. *The study focuses on euphemisms regulative potential: the analysis of language units functioning as euphemisms in the texts of modern English mass-media and the peculiarities of their translation viewed in the functional aspect.*

Key words: *euphemisms, regulative potential, function, text of English mass-media, translation.*

Актуальною в сучасних лінгвістичних та перекладацьких студіях постає проблема лінгвальної регуляції, здійснюваної шляхом реалі-

30

зації мовних одиниць. Одним з проявів регулятивної функції є евфемізація мовлення, якій присвячене наше дослідження.

Для перекладознавства актуальним є сучасне трактування евфемізмів як мовних одиниць, вживаних у мовленні задля лінгвальної регуляції: впливу на свідомість адресата, суть якого в підміні негативних явищ позитивними або нейтральними. Отже, функція евфемізмів є їхньою провідною ознакою та заслуговує на основну дослідницьку увагу.

Об'єктом дослідження є евфемізми — мовні одиниці, вжиті для позначення негативних явищ як позитивних або нейтральних.

Предметом аналізу були характеристики англomовних евфемізмів, реалізованих у текстах сучасних ЗМІ, та способи їх перекладу, перекладацькі прийоми й трансформації.

Метою роботи було порівняння евфемізму у джерельних та цільових текстах, їх систематизація та перекладацький аналіз. Для досягнення цієї мети необхідно було вирішити такі **задачі**:

- систематизувати теоретичні дані про явище евфемізації;
- сформуувати корпус вибірки евфемізмів у джерельних текстах;
- систематизувати отримані одиниці за частотністю реалізацій та змістом;
- порівняти евфемізми англomовних текстів з українським перекладом;
- виявити застосовані перекладачем прийоми та трансформації з урахуванням обраного способу перекладу — збереження евфемізації / девфемізації.

Матеріалом дослідження послужили 300 реалізацій евфемізмів, зафіксованих у статтях суспільно-політичної тематики англomовного електронного видання BBC News та їх український переклад.

Найбільш масштабний прояв регулятивної функції евфемізмів демонструють ЗМІ, оскільки саме вони чинять сьогодні потужний вплив на масову суспільну свідомість. Через це ми обрали вказані тексти.

Методами дослідження були: метод опису, метод кількісного аналізу, метод ідеографічного аналізу, метод функціонального аналізу та метод порівняння оригіналу і перекладу.

Теоретичне значення роботи в тому, що її результати є внеском до перекладознавства, зокрема його функціонального напрямку.

Практичне значення дослідження обумовлене можливістю використання отриманих даних у курсах з теорії та практики перекладу та у теоретичних дослідженнях з перекладознавства.

Під час проведення дослідження ми спиралися на такі теоретичні положення, викладені в наукових працях:

Евфемія — це явище мовної комунікації, що реалізується на підґрунті осмислення людиною певних предметів, подій, ознак тощо

як негативних та з метою уникнути “негативного” шляхом його номінації як “нейтрального” або позитивного [1; 3-9].

Ментальна основа евфемії сягає корінням стародавніх вірувань та намагань уникнути лиха [7], а сьогодні трансформується у лінгвокультурні суспільні норми. Регулятивний потенціал евфемізмів полягає в прагненні уникнути номінацій ненормативного, шляхом заміни номінацією нормативного.

Існування різних норм складає основу функцій евфемії: дотримання естетичної норми кореспондує з естетичною функцією евфемізмів, дотримання / утвердження соціальних норм — з функцією політкоректності або з маніпулятивною функцією. Естетична функція є універсальною і ґрунтується на естетичній нормі, що визначає певні частини тіла людини, дії та процеси як такі, що перебувають за межами норми. Функція політкоректності є культурно-соціально-позначеною і більш властивою англomовному соціуму ніж україномовному, вона пов’язана з соціальною нормою, згідно якій дискримінація людини по расових, етнічних, релігійних, вікових, статевих та інших параметрах є неприпустимою, хоча деякі з цих параметрів можуть осмислюватися людиною як негативні. Маніпулятивна функція є також соціальною, вона універсальна по своїх загальних ознаках і може бути культурно-специфічною у конкретних проявах, її суть у психологічному впливі, прихованому впровадженні в свідомість суспільно-нормативних установок.

Переклад евфемізмів є адекватним за умов збіжності розумово-комунікативних чинників джерельного та цільового текстів, тобто відтворення регулятивного потенціалу евфемії. За наявності мовних розбіжностей — відсутності відповідників — ментальна й функціональна природа евфемізмів зберігається шляхом застосування трансформацій [5]. Передача естетичної та політкоректної функції є обов’язковою у перекладі, реалізація маніпулятивної функції більшою мірою ґрунтується на суб’єктивному підході перекладача.

Проведений аналіз дав змоги дійти висновків, щодо характеристик евфемізмів та способів їх перекладу.

Зокрема, виявилось, що евфемізми в англomовних текстах ЗМІ суспільно-політичної тематики представлені такими, що є часто вживаними, неодноразово вживаними та одноразово вживаними, причому переважна більшість зареєстрованих одиниць (62 %) належить до середньо частотних (вживаних 2-3 рази), тоді як частотні (вживані більше 4 разів) та низькочастотні (вживані 1 раз) мають значно меншу питому вагу (18,3 % та 19,7 %, відповідно).

Найбільш частотною виявилася одиниця *bodies* — у нашій виборці вона зустрічалася 12 разів:

Witnesses say bodies are lying on the streets after days of bitter fighting between loyalists of the two presidential claimants.

За словами очевидців тіла досі залишаються на вулицях після днів запеклих боїв між прибічниками двох претендентів на посаду президента.

У наведеному вище прикладі евфемізм *bodies-тіла* використовується на позначення вбитих під час перестрілок і застосовується з метою пом'якшення кривавої картини війни.

У наступному реченні застосовуються дві одиниці, обидві з яких виявилися дуже продуктивними у текстах новин, присвячених подіям у Лівії:

Last week, NATO took control over the international air operations that began March 19 as a U.S.-led mission.

Минулого тижня НАТО перебрало під свій контроль повітряні операції, що розпочалися 19 березня як місія, очолювана США.

Продуктивність евфемізмів *air operations* – *повітряні операції*, *mission-місія* у англomовних текстах новин пояснюється бажанням позиціонувати військове втручання міжнародних сил у Лівії як позитивне явище, що покликане принести мир у регіоні. Тому у англomовних текстах новин, присвячених лівійським подіям відсутні слова типу *intervention-втручання*, *conflict-конфлікт*, *bombing/artillery attack* – *бомбардування*, *артилерійська атака* тощо, що є досить розповсюдженими в російсько- та українськомовних виданнях.

Частотні характеристики евфемізмів ілюструє рис. 1:

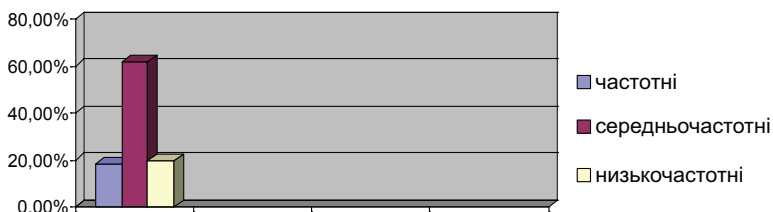

Рис. 1. Кількісні показники частотності евфемізмів

Евфемізми в досліджених англomовних текстах ЗМІ суспільно-політичної тематики належать до таких тематичних груп як „агресивні військові дії, їх наслідки” (51 %), „стихийні лиха, аварії, злочини” (27 %), „негативні явища в суспільно-економічній сфері” (22%), що ілюструє рис. 2:

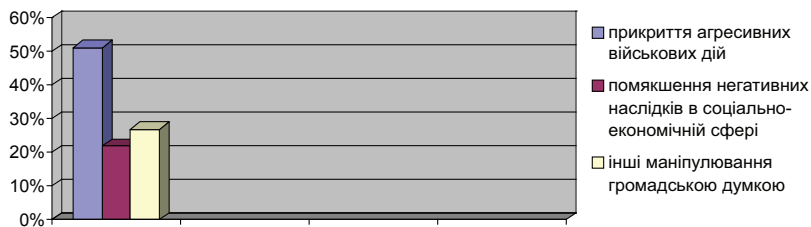

Рис. 2. Кількісні показники евфемізмів у тематичних групах

Змістові та функціональні характеристики евфемізмів, наявних в англомовних ЗМІ суспільно-політичної тематики здебільшого зберігаються під час англо-українського перекладу (70 %), проте значна частина евфемізмів (30 %) втрачається в цільовому тексті, де має місце девфемізація, спричинена розбіжностями в картинах світу представників англомовного й україномовного лінгвокультурного менталітету.

Збереження евфемізмів джерельного тексту в цільовому тексті означає збереження їх регулятивного потенціалу, тобто здійснення ними тієї самої функції лінгвальної регуляції. Девфемізація кореспондує з діаметрально протилежною функцією, вона реалізується на тлі розмежування „свого” і „чужого” та покликана формувати в цільовій аудиторії негативне ставлення до певних дій, явищ, подій (в основному політичних та військових).

Під час перекладу евфемізмів, наявних в текстах англомовних ЗМІ суспільно-політичної тематики, на українську мову найбільш типовими прийомами та трансформаціями виявилися:

– калькування (34%), наприклад:

The level seven signifies a «major accident» with «wider consequences» than the previous level, officials say.

Як зазначають офіційні особи, сьомий рівень означає „крупну авіарію” з „більшими наслідками” у порівнянні до попереднього рівня.

– контекстуальна заміна (29%), наприклад:

“Of course we are worried. My kids are wetting themselves at night when they hear the Israeli air strikes,” says Mr Abu Awema.

„Звичайно, ми занепокоєні. Мої діти ходять під себе вночі, коли чують ізраїльські повітряні удари,” – говорить Абу Авема.

– вибір варіантного відповідника (21%), наприклад:

Meanwhile, a former Gadhafi loyalist, Libya’s ex-energy minister Omar Fathi bin Shatwan, has held talks with British and other European diplomats.

Тим часом колишній соратник Гаддафі, экс-міністр енергетики Омар Фаті бін Шатван, проводить переговори з британськими та іншими дипломатами.

Словник дає такі варіанти перекладу *loyalist*:

1) лояліст; 2) прибічник монархії, прибічник певного режиму; 3) соратник; 4) торі; 5) противник незалежності від Англії, противник відділення Північної Ірландії від Великобританії; 6) прибічник (військовий термін); 7) вірнопідданий.

Враховуючи загальний контекст нами було обрано 3-тє словникове значення — *соратник*.

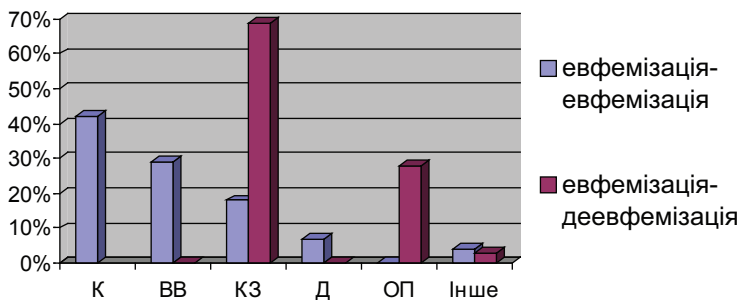
— трансформація додавання (13 %), наприклад:

The deficit is forecast to reach \$1.5 trillion this year and both Democrats and Republicans have said cutting it is a priority.

За прогнозами цього року дефіцит може досягти 1,5 триліона доларів США, і як демократи, так і республіканці погодилися, що головним завданням є скорочення видатків.

Решта прийомів та трансформацій мають украй незначну питому вагу (разом — 3 %).

Способи перекладу та перекладацькі трансформації залежать від обраної перекладачем регулятивної функції: відтворення евфемізмів у перекладі здійснюється переважно за допомогою калькування, пошуку варіантного відповідника, контекстуальної заміни, значно рідше використовується додавання та інші прийоми й трансформації; девфемізація натомість залучає контекстуальну заміну та описовий переклад, що ілюструє рис. 3:

К — калькування; ВВ — пошук варіантного відповідника;
 КЗ — контекстуальна заміна; Д — додавання;
 ОП — описовий переклад; Інше — інші перекладацькі прийоми та трансформації

Рис. 3. Кількісні показники використання перекладацьких прийомів та трансформацій в англо-українському перекладі евфемізмів із збереженням евфемізації/деєвфемізацією у цільовому тексті

Частотність реалізації евфемізмів та їх належність до певної тематичної групи не позначається суттєво на способах їх перекладу.

Отже, проведене дослідження доводить, що провідну роль у перекладі евфемізмів відіграє запланований перекладачем регулятивний вплив на цільову аудиторію.

Література

1. Баскова Ю. С. *Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ (на материале русского и английского языков): автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ю. С. Баскова. — Краснодар, 2006. — 23 с.*
2. Беляева И. В. *Манипулятивное искажение: лингвистический смысл эвфемизмов / И. В. Беляева, Э. Г. Куликова // Вестник Челябинского государственного университета. — 2009. — № 22 (160). — С. 15-23.*
3. Будагов Р. А. *Явления табу. Эвфемизмы и их функции / Р. А. Будагов // Введение в науку о языке. — М., 1958. — С. 93-98.*
4. Булаховский Л. А. *Табу и эвфемизмы / Л. А. Булаховский // Введение в языкознание. — М., 1953. — Ч. II. — 143 с.*
5. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури : [у 2-х ч.] / Карабан В. І. — Вінниця: Нова книга, 2001. — Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. — 303 с.*
6. Кацев А. М. *Языковые табу и эвфемия / Кацев А. М. — Л. : ЛГПИ им. А.И. Герцена, 1988. — 80 с.*
7. Крысин Л. П. *Эвфемизмы в современной русской речи / Л. П. Крысин // Русистика. — Берлин, 1994. — № 1-2. — С. 28-49.*
8. Москвин В. П. *Эвфемизмы в лексической системе современного русского языка: Эвфемия: Псевдоэвфемия; Криптолалія; Эзопов язык и др. / Москвин В. П. — [изд. 2-е]. — М. : Ленанд, 2007. — 264 с.*
9. Москвин В. П. *Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования / В. П. Москвин // Вопросы языкознания. — 2001. — № 3. — С. 125-129.*

УДК 811.111:001.4:54]²25

ТЕРМІНОЛОГІЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ЗАГАЛЬНОЇ ХІМІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Дика Д. В., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Робота присвячена вивченню та упорядкуванню англомовної хімічної термінології, визначенню структурної типології та особливостей її перекладу.

Ключові слова: науково-популярна література, науковий текст, перекладацькі прийоми, термін, трансформації, хімія.

Дикая Д. В., Лукьянова Т. Г. Терминология текстов в области общей химии и её перевод на украинский язык. *Работа посвящена изучению и упорядочению англоязычной химической терминологии, определению структурной типологии и особенностей ее перевода.*

Ключевые слова: научно-популярная литература, научный текст, переводческие приемы, термин, трансформации, химия.

Dyka D. V., Lukyanova T. H. Terminology of texts in the field of general chemistry and its translation into Ukrainian. *The work is dedicated to studying and arranging the English chemical terminology, to defining the structural typology and features of its translation.*

Key words: popular-scientific literature, scientific texts, term, translation techniques, transformations, chemistry.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю підвищення якості викладання англійської мови на перекладацьких відділеннях факультетів іноземних мов та на хімічних факультетах вищих учбових закладів, а також зростанням дослідницького інтересу до вивчення та обробки англомовної наукової літератури у галузі хімії, що пояснюється зростаючим потоком наукової та технічної інформації.

Об'єктом дослідження є термінологічні одиниці, представлені на рівні слів та словосполучень англомовних наукових хімічних текстів.

Предметом дослідження є особливості стратегії перекладачів у віднайденні способів та прийомів відтворення термінологічних одиниць в українських перекладах англомовної наукової літератури.

Метою роботи є розгорнутий аналіз англомовної хімічної термінології, визначення структурної типології та особливостей її перекладу.

Досягнення зазначеної мети передбачає постановку і розв'язання наступних завдань: окреслити теоретико-методологічні підвалини дослідження англомовної термінології у науково-популярній лі-

тературі; виділити змістовні ознаки досліджуваних одиниць хімічної лексики; виконати переклад тексту обсягом 43 тисячі знаків; з'ясувати структурні характеристики англomовної термінології у галузі хімії; визначити перекладацькі прийоми перекладу термінології в обраній галузі; скласти англійсько-український та українсько-англійський словники у галузі хімії.

Матеріалом дослідження обрано текст у галузі загальної хімії обсягом 43 000 знаків, взятий з оригінального електронного англomовного джерела [9].

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури за темою дослідження, порівняльний перекладацький аналіз текстів оригіналу та перекладу, метод суцільної вибірки, кількісний метод (дослідження кількості та питомої ваги лексичних одиниць термінологічного характеру за структурою, підрахунки частотності застосування перекладацьких прийомів при передачі різних типів термінологічних лексичних одиниць).

Наукова новизна нашого дослідження зумовлена необхідністю упорядкування фахової хімічної термінології. В роботі вперше представлено спробу комплексного дослідження англomовної хімічної термінології на матеріалі текстів загальної хімії.

Центральним поняттям нашої статті є термін, що являє собою слово, що характеризується не лише стильовою співвіднесеністю, а й певною замкненістю в системі лексики на означення понять якоїсь окресленої галузі знань [8, с. 155]. Проблемі терміна присвячені праці Г. О. Винокура [2], М. Н. Володіної [3], В. П. Даниленко [4] та інших.

Терміном називають однозначне слово, яке фіксує певне поняття науки, техніки, мистецтва тощо. Термін є елементом мови науки, введення якого обумовлене необхідністю точного та однозначного позначення певних наук. На відміну від слів повсякденної мови, терміни позбавлені емоційного забарвлення [7, с. 211].

Терміни поділяють на загальнонаукові, загальнотехнічні, галузеві, вузькоспеціальні, загальнозначущі, спеціально-технічні [7, с. 211].

У нашому дослідженні ми виділяємо два різновиди термінів — *загальнонаукові*, які характеризуються тим, що вживаються в повсякденному змісті і зрозумілі усім та *спеціальні*, які стосуються певної галузі науки та техніки (у даному випадку хімії).

Текст, що ми перекладали для нашого дослідження, відноситься до науково-популярної літератури. Основна мета науково-популярної літератури — залучити до відкриттів і досягнень науки широкого читача, зосереджуючи увагу на пізнавальних і навчально-виховних цілях. Особливістю науково-популярного підстилю

є поєднання в ньому полярних стильових рис: логічності та емоційності, об'єктивності та суб'єктивності, абстрактності й конкретності. На відміну від наукової прози в науково-популярній літературі значно менше спеціальних термінів і інших власне наукових засобів [6, с. 96].

Термінотвірними засобами вважаються морфеми, основи слів, словосполучень. Залежно від того, які з мовних засобів беруть участь у термінотворенні, англійські терміни хімічної галузі можна поділити на чотири типи [1, с.72]:

1. прості терміни (безафіксні) — терміни, що складаються з одного слова: *cell* — клітина, *lattice* — решітка, *volume* — об'єм, *realm* — галузь;
2. похідні терміни (афіксні) — терміни, створені за допомогою суфіксів, префіксів та афіксів:
 - суфіксальні: *composition* — склад, *isolating* — відділення, *negligible* — незначний, *solubility* — розчинність, *generic* — типовий;
 - префіксально-суфіксальні: *biosensor* — біосенсор, *interaction* — взаємодія, *reactant* — реагент, *interpenetrating* — взаємопроникний;
 - префіксальні: *biochip* — біочіп, *decode* — розшифровувати, *dissolve* — розчинятися, *interface* — взаємозв'язок;
3. складні терміни — терміни, що складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *fingerprinting* — фінгерпринтинг, *standpoints* — точка зору;
4. терміни-словосполучення — терміни, що складаються з декількох компонентів: *atomic level* — атомний рівень, *liquid state* — рідкий стан, *reversible reaction* — зворотна реакція, *oil refining* — переробка нафти.

В текстах у галузі загальної хімії найчастіше зустрічаються терміни-словосполучення. Прості та похідні терміни зустрічаються майже однаково часто. Найрідше зустрічаються складні терміни.

Таблиця 1

Співвідношення видів термінів за морфологічним способом словотворення

Види термінів за морфологічним способом словотворення	Спеціальні терміни (154)		Загальнонаукові терміни (26)		Загалом (180)
	Кількість	Відсоткове співвідношення	Кількість	Відсоткове співвідношення	Відсоткове співвідношення
Прості терміни	22	14,3%	4	15,3%	14,4%
Похідні терміни:	59	38,3%	—	—	32,8%
А) Суфіксальні	34	22%	—	—	18,9%
Б) Префіксально-суфіксальні	13	8,5%	—	—	7,2%
В) Префіксальні	12	7,8%	—	—	6,7%
Складні терміни	4	2,6%	2	7,7%	3,3%
Терміни-слово-сполучення	69	44,8%	20	77%	49,5%

З точки зору практики перекладу всі лексичні одиниці, і зокрема терміни, поділяємо на дві групи: 1) ті, що мають словникові відповідники; 2) безеквівалентні одиниці. Перша група (еквівалентні одиниці), в свою чергу, підрозділяються на одноквівалентні та багатоеквівалентні [5, с. 18-19]. Найбільш часто у нашому перекладі зустрічаються одно еквівалентні терміни, які вже є наявними у мові перекладу в галузі хімії: *decaffeination* — вилучення кофеїну, *DNA* — ДНК, *oxygen* — кисень, *fingerprinting* — фінгерпринтинг, *metabolite* — метаболіт.

Багатозначні терміни потребують вибору адекватного словникового еквіваленту або лексико-семантичного варіанту слова, наприклад: *dissolve* — 1) розчиняти, 2) анулювати, розривати, 3) розпускати, 4) давати напливом; *intermediate* — 1) перехідний, 2) допоміжний, 3) бути посередником; 4) інтермедіат; *matter* — 1) питання, справа, 2) речовина, 3) матерія.

Для перекладу одноквівалентних та багатозначних термінів ми використовували різні перекладацькі прийоми, процентне співвідношення яких зазначено у Таблиці 2:

Таблиця 2

Частотне застосування перекладацьких прийомів

Перекладацькі прийоми	Спеціальні терміни 85% (154)		Загальнонаукові терміни 15% (26)		Загалом (180)
	Кіль- кість	Відсот- кове спів- відно- шення	Кіль- кість	Відсот- кове спів- відно- шення	Відсоткове співвідно- шення
Транскодування:	35	22,7%			19,5%
А) транслітерація	—	8,4%	—	—	7,2%
Б) транскрибування	—	—	—	—	—
В) змішане транскодування	—	—	—	—	—
Г) адаптивне транскодування	23	14,3%	—	—	12,3%
Вибір варіантного відповідника	38	24,7%	4	15,4%	23,2%
Описовий переклад	4	2,6%	2	7,7%	3,3%
Калькування	54	35%	14	53,8%	37,8%
Контекстуальна заміна	6	4%	3	11,6%	5%
Смисловий розвиток	7	4,5%	1	3,8%	4,5%
Пермутація	10	6,5%	2	7,7%	6,7%

Таким чином, у нашому дослідженні термін розуміємо як емоційно-нейтральне слово або словосполучення, що передає назву наукового або технічного поняття, має спеціальне термінологічне значення, яке з'явилося у результаті колективної домовленості осіб, що працюють у даній галузі. Терміни поділяємо на *загальнонаукові*, які характеризуються тим, що вживаються в повсякденному змісті і зрозумілі усім та власне *спеціальні*, які стосуються конкретної галузі науки та техніки.

Обраний текст у галузі хімії належить до стилю науково-популярної літератури, характерними особливостями якого є інформативність та логічність, семантичне навантаження термінами. Науковий

текст — це текст-констатація, який виступає джерелом наукової методології та фактологічної інформації; інституціоналізує наукове знання, закріплює його в науці, забезпечує наукову комунікацію.

За результатами дослідження видно, що в текстах у галузі хімії найчастіше зустрічаються терміни-словосполучення (49,5 %). Далі за частотністю вживання йдуть похідні (32,8 %) й прості терміни (14,4%). Рідше зустрічаються складні терміни (3,3 %), частка яких є зовсім незначною.

Основними перекладацькими прийомами при передачі спеціальних та загальнонаукових термінів хімічної сфери є калькування (37,8 %), вибір варіантного відповідника (23,2 %) та адаптивне транскодування (12,3 %). Найменш уживаним є описовий переклад (3,3 %).

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні та упорядкуванні термінології у різних галузях науки та техніки.

Література

1. Березин Ф. М. *Общее языкознание* / Ф. М. Березин, Б. Н. Головин. — М. : Просвещение, 1979. — 416 с.
2. Винокур Г. О. *Говорящий и слушающий. Вариант речевого поведения* / Г. О. Винокур. — М. : МГУ, 2005 — 172 с.
3. Володина М. Н. *Когнитивно-информационная природа термина и терминологическая номинация* : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук / М. Н. Володина. — М., 1998. — 20 с.
4. Даниленко В. П. *Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов* / В. П. Даниленко // *Исследования по русской терминологии*. — М. : Наука, 1971. — С. 6-67.
5. Канделаки Т. Л. *Семантика и мотивированность терминов* / Т. Л. Канделаки. — М. : Наука, 1977. — 168 с.
6. Климзо Б. Н. *Ремесло технического переводчика: Об англ. яз. пер. и переводчиках научно-технической литературы* / Б. Н. Климзо. — М. : Р. Валент, 2003. — 286 с.
7. Нелюбин Л. Л. *Толковый переводческий словарь* / Л. Л. Нелюбин. — М. : Флинта: Наука, 2003. — 320 с.
8. Раєвська Н. М. *English lexicology* / Н. М. Раєвська. — Київ, 2001. — 234 с.
9. *Chem1 Virtual Textbook* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.chem1.com/acad/webtext/virtualtextbook.html>.

УДК 811.111'373.7

ЗАСОБИ ТА ШЛЯХИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Довгаль І. О., Бадан А. А. (канд. філол. наук)

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

У статті запропоновані нові засоби та шляхи інтерпретації політичних фразеологізмів у процесі перекладу з англійської мови на українську.

Ключові слова: *політичні фразеологізми, фразеологічні одиниці, класифікація фразеологізмів, політичний текст, політичні комунікації.*

Довгаль І. О., Бадан А. А. Средства и пути интерпретации политических фразеологизмов в процессе перевода с английского языка на украинский. В статье предложены новые способы и пути интерпретации политических фразеологизмов в процессе перевода с английского языка на украинский.

Ключевые слова: *политические фразеологизмы, фразеологические единицы, классификация фразеологизмов, политический текст, политические коммуникации.*

Dovhal I. O., Badan A. A. Means and ways of phraseological units interpretation in the process of English-Ukrainian translation. In this article new means of phraseological units interpretation in the process of English-Ukrainian translation are offered.

Key words: *political phraseology, phraseological unit, classification of phraseology, political text, political communication.*

У зв'язку із активною інтеграцією України у світовий економічний простір, трансформаційні процеси глобалізації охопили усі напрями суспільного життя. Сьогодні ми спостерігаємо активізацію міждержавних зв'язків, народної дипломатії, контактів із закордонними партнерами, що спричиняє необхідність вироблення єдиних мовних засобів передачі інформації між представниками влади різних країн та мешканцями всього світу.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що однією з найбільш складних проблем перекладу сучасних політичних текстів є адекватна інтерпретація мовленнєво-мисленої діяльності політиків і досягнення необхідного психологічного ефекту в процесі діалогу між народом і владою.

Метою дослідження стало теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка поводження спеціалізованих фразеологічних зворотів в процесі передачі інформації на політичній арені світу.

Об'єктом дослідження виступає соціально-політичний корпус лексики як англійської, так і української мов.

Предметом дослідження виступає лінгвістична структура соціально-політичних текстів оприлюднених як в Україні, так і в англomовних країнах.

Методикою для реалізації дослідження видалося порівняння термінологічних найменувань соціальних та політичних явищ англomовних країні із еквівалентами, які подаються нам сучасною політологією, соціологією, журналістикою, наукою про зв'язки з громадськістю. У процесі роботи ми керувалися основними принципами об'єктивності, науковості. Характер визначених у роботі завдань викликав необхідність застосування також інших методів дослідження. Поряд із загальнонауковими методами дослідження використовувалися проблемно-хронологічний метод, а також метод лінгвістичного опису.

Одним з найбагатших шарів сучасної фразеології є звороти та вирази, які пов'язані із соціально-політичним життям країн. До цього переліку належать термінологічні найменування соціальних та політичних явищ в країні, сталі для певного культурного регіону фразеологічні одиниці, а також власні крилаті вислови, які притаманні окремим політичним фігурам. Все це створює додаткові ускладнення в процесі перекладу та інтерпретації офіційних звернень, промов, виступів, інших комунікативних текстів, що наближені до влади. Даються взнаки не тільки етнокультурні особливості певного політичного регіону, але й і психофізичний портрет промовця, який має слово.

Типовим є використання політичних фразеологізмів (ПФ), які відіграють роль мовних штампів, наприклад: *by the decision of* – за рішенням; *in reply to* – у відповідь на; *in a statement of* – в зверненні; *with reference to* – у зв'язку із; *to attach the importance* – надавати значення, *to take into account* – брати до уваги. Використання подібних зворотів створює у реципієнта відчуття надійності, довіри до промовця та інколи пом'якшує відсутність необхідного рівня інформативності в зверненні. У цьому випадку, головним завданням перекладача виступає збереження не тільки когнітивних, але й психологічних та емоційних відтінків комунікації. Особливо це важливо, коли процес донесення інформації здійснюється тільки в аудіальній або письмовій формі та можливість сприйняття інформації на невербальному рівні відсутня.

Також, процес перекладу ускладнює двозначність більшості політичних комунікацій. Політики не бажають показувати справжній стан речей, тому дуже часто використовують ПФ у якості евфемізмів та дисфемізмів, наприклад *fat товстий* – *big-boned, differently sized; людей із психічними розладами називають special, mentally challenged*

people. Однак, використання подібних мовних засобів можливо не тільки для надання інформації необхідної форми політкоректності, але й для маніпулювання реципієнтом. Здатність евфемізмів маніпулювати реципієнтом визначається рядом факторів: по-перше, евфемізми приховують справжню сутність явища за рахунок створення нейтральної або позитивної конотації; по-друге, реципієнт звичайно не встигає виділяти евфемізми з контексту і осмислювати їх, так як велика кількість інформації в сучасному соціумі ускладнює орієнтацію в мовному матеріалі та його критичну оцінку; по-третє, щоб привласнити слову статус евфемізму, треба ідентифікувати табуйований денотат, що ховається за цим словом, інакше евфемізм не буде «розпізнано», наприклад: *«The Helsinki Committee said this meant that ethnic cleansing in Bosnia and Herzegovina is entering its final stage»* — «Комітет Гельсінкі вважає, що етнічна чистка в Боснії і Герцеговині вступає у стадію завершення». І саме тут на перший план для перекладача виходить необхідність збереження мовного коду, який звертається до підсвідомості реципієнта та створює необхідне психологічне підґрунтя. «Чистка» — 1) Дія за знач. чистити 1) чищення. 2) Перевірка якої-небудь організації з метою звільнення її від ворожих, шкідливих або непотрібних елементів. Отже, ні в одному зі словникових значень слово «чистка» не має на увазі вбивства, знищення людей, тому, будучи спожитим в переносному сенсі, здатне виконувати евфемістичну функцію — послаблювати, нейтралізувати негативну реакцію аудиторії.

Переклад політичних текстів і промов на інші мови також повинен зберігати всю силу вихідного матеріалу, включаючи лаконічність, специфічні мовні засоби, своєрідну лексику і термінологію, певні мовні прийоми.

До ПФ належать терміни — клішовані словосполучення, які описують явища політичного життя для певного регіону, наприклад: *адміністративно-командна система (планування економічної діяльності та управління економічною діяльністю здійснюється центральними органами влади; ініціатива підприємств зводиться практично до нуля)* — *command economy*. Подібні звороти відображають динамічну сферу життя, тому підлягають постійним змінам, частина з них є малостійкими, дуже швидко відходять в пасив та відмирають.

ПФ формуються у більшій своїй частині навколо ключових політичних понять, наприклад: *влада (вищі ешелони влади — higher level, розподіл влади — separation of powers); політика (політична криза — political crisis, політичний курс — policy line); партія (партія розпалась — party has disintegrated, партійний список — party list); та ін.* Коло цих слів створюється безмежна кількість фразеологічних оди-

ниць, що стрімко входять в міждержавні комунікації. Адекватно підібраний еквівалент в процесі перекладу надає змогу підтвердити компетентність та професійний рівень політика-промовця.

На жаль, мають місце і інші випадки, коли політик свідомо використовує терміни із намаганням підміни понять, це надає інформації риторичного відтінку та відводить від суті, наприклад: *слово «проблема» – трактується, не як питання, що необхідно вирішити, а як безвихідна ситуація, тому в залежності від первинного значення можливі варіанти перекладу – problem, trouble, dilemma, job, objective, issue, proposition, question.*

Спостереження показують, що однією із важливих складових сучасних політичних комунікацій є їх метафоричність. Численні метафори повторюються багато раз, з'являються в мові політиків, ЗМІ, що дає змогу розглядати їх у процесі перекладу ПФ, наприклад: показати кузькіну мати – *fix smb's wagon*.

Проаналізувавши роботи з класифікації фразеологічних одиниць, можна виділити такі семантичні групи:

Неповні фразеологічні одиниці: набір лексичних елементів, де хоча б один з них вжито у своєму прямому значенні [4, 5] – *buy up – змити з полиць, white lie – біла брехня, talk back to – грубити у відповідь, to clear up – прояснити, on the ball – на сторожі.*

Напівпрозорі фразеологічні одиниці:

1. Зрозуміти значення оригіналу неможливо за допомогою лексичного складання, але цілком реально при логічному аналізі або використанні абстрактної уяви [2] – *to go without saying – само-собой зрозуміло, narrow-minded – обмежений, to keep one's word – тримати слово, to play by ear – грати на слух.*
2. Елемент, або набір елементів, які за допомогою свого первісного значення формують загальну семантику фразеологічної одиниці [4] – *kick the habit – позбавитись звички, toe the line – робити за правилами, face-to-face – один-на-один, be with someone – підтримувати когось*, але тут треба виключити приклади, що не можуть бути зрозумілими без спеціального історичного підґрунтя, або приклади із порушенням «умов реальності», бо це теж може із легкістю спричинити появу двозначності [5] – *bite the bullet – закусити кулю (стійко витримувати політичну поразку; вираз бере початок з часів, коли були невідомі анестезуючі засоби і пораненим мали стискати зубами кулю, щоб не кричати від болю під час операції), red herring – копчений оселедець (збивати з пантелику: під час полювання він використовувався задля відволікання собак).*

3. Набір зворотів, які несуть фігуративну або метафоричну інформацію, але мають пряме тлумачення [4] – *keep one's head* – зберегти голову, *catch fire* – зайнятися (вийти з себе), *close ranks* – зімкнути ряди (об'єднатися), *alarm bells ring* – пожежна тривога, *behind someone's back* – за спиною в когось.

Повні фразеологічні звороти (core) [4] : жоден з елементів сам-по собі не несе логічного навантаження [5] – *kith and kin* – найближче оточення, *touch and go* – бути на краю, *a wet blanket* – неприємна людина, *kick around* – обговорити.

Приведена система семантичної класифікації дає змогу відокремити масив повних фразеологічних зворотів від решти, бо саме вони є найважчими для вивчення та адекватного перекладу. Система дуже близька до класифікації В. В. Виноградова, але більш повно та чітко виділяє саме групи ПФ. Це відбувається завдяки поєднанню в собі методики декількох західних шкіл з вивчення проблем фразеології, а, як відомо, сучасним трендом розповсюдження політичної лексики є повне або часткове калькування мовних одиниць західного світу, тому використання аутентичних методик класифікації є найбільш доречним в процесі вивчення та перекладу ПФ.

Підводячи підсумки, можна сказати, що при дослідженні особливостей перекладу ПФ існує проблема необхідності врахування специфічних особливостей менталітету носіїв мови, тому що політичні фразеологізми є основним фоном економічної, політичної і соціальної сфер життя.

Сила впливу слова в перекладі політичних текстів залежить від майстерності перекладача, оскільки стоїть на стику різних галузей людської думки. На переклад політичних текстів впливає рівень володіння перекладачем іноземною мовою, знання психології та її прийомів, вміння володіти словом на високому лінгвістичному рівні.

Окрім того, на переклад політичних текстів в сильній мірі впливає і спосіб донесення до аудиторії сенсу політичної заяви: в усному мовленні, у вигляді статті чи інших засобів. Від способу передачі буде залежати, які терміни і психологічні прийоми слід застосувати в тексті: ті, що впливають на слухове сприйняття, візуальний або образний ряд.

При використанні ПФ важливе врахування і аналіз країнознавчих знань, деяких особливостей перекладу, і, звичайно ж, власний високий лексичний рівень, тому що семантичні зміни, які є результатом мовного контакту, розглядаються як на рівні лексичного значення слова, так і його семантичної структури в рамках міжкультурної комунікації англійської та української мов.

У даному випадку кінцевий переклад політичних текстів повинен зберегти початкову стилістику вихідного документа і схему звернення до конкретного психологічного типу слухача.

Підводячи підсумки, можна сказати, що при дослідженні особливостей перекладу політичних фразеологізмів існує проблема необхідності врахування специфічних особливостей менталітету носіїв мови, тому що політичні фразеологізми є основним фоном економічної, політичної і соціальної сфер життя.

Сила впливу слова в перекладі політичних текстів залежить від майстерності перекладача, оскільки стоїть на стику різних галузей людської думки. На переклад політичних текстів впливає рівень володіння перекладачем іноземною мовою, знання психології та її прийомів, вміння володіти словом на високому лінгвістичному рівні.

Окрім того, на переклад політичних текстів в сильній мірі вплине і спосіб донесення до аудиторії сенсу політичної заяви: в усному мовленні, у вигляді статті чи інших засобів. Від способу передачі буде залежати, які психологічні прийоми слід застосовувати в тексті: ті, що впливають на слухове сприйняття, візуальний або образний ряд.

При використанні політичних фразеологізмів важливе врахування і аналіз країнознавчих знань, деяких особливостей перекладу, і, звичайно ж, власний високий лексичний рівень, тому що семантичні зміни, які є результатом мовного контакту, розглядаються як на рівні лексичного значення слова, так і його семантичної структури в рамках міжкультурної комунікації англійської та української мов.

У даному випадку кінцевий переклад політичних текстів повинен зберегти початкову стилістику вихідного документа і схему звернення до конкретного психологічного типу слухача.

Перспективи роботи полягають в подальшому вивченні корпусу мов із поєднанням інформації щодо суспільно-політичних перетворень на політичній арені світу. Результатом чого стане розробка системи та методики вивчення політичних фразеологізмів для підготовки фахівців спеціалізованих мовних напрямків.

Література

1. Бадан А.А. Засоби семантичного визначення ідіоматичних зворотів в процесі перекладу / А. А. Бадан, І. О. Довгаль // Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції. — К., 2009. — С. 8—11.
2. Селезнева Г. Я. Политическая фразеология : Методическое пособие по специальности / Селезнева Г. Я. — Воронеж, 2004. — С. 23-46.
3. Солодушкина К. А. English phrasal verbs in the language of business : [методическое пособие] / Со-

лодушкина К. А. — Санкт-Петербург, 2005. — С 53-80.
4. Cowie A. P. *The treatment of collocations and idioms in learners' dictionaries* / A. P. Cowie // *Applied Linguistics*. — 1981, — P. 223–235. 5. Grant Lynn E. *A Corpus-Based Investigation of Idiomatic Multiword Units : a thesis for a degree of Doctor of Philosophy in Applied Linguistics* / Grant Lynn E. — Wellington, 2003. — P. 110–206.

УДК 811.161.2+811.162.1]-1'255.4

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДІВ ШЕВЧЕНКА ПОЛЬСЬКОЮ ТА ПЕРЕКЛАДІВ МІЦКЕВИЧА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Езерін М. Є., Кальниченко О. А. (доц.)

Харківський гуманітарний університет

«Народна українська академія»

(кафедра теорії та практики перекладу)

Розглянуто історію перекладів з Т.Г. Шевченка польською та з А. Міцкевича українською мовами з середини XIX до початку XX сторіччя. Проаналізовано зміни підходів до перекладу творів в різний час з точки зору сучасного погляду на переклад.

Ключові слова: Венути, історія, Міцкевич, переклади, Шевченко.

Эзерин Н. Е., Кальниченко А. А. Анализ переводов Шевченко на польский и переводов Мицкевича на украинский языки. *Рассмотрена история переводов произведений Т.Г. Шевченко на польский и А. Мицкевича на украинский языки с середины XIX до начала XX века. Проанализированы изменения подходов к переводу произведений в разное время с точки зрения современного взгляда на перевод.*

Ключевые слова: Венути, история, Мицкевич, переводы, Шевченко.

Ezerin M. Ye., Kal'nychenko O. A. Translations of T. H. Shevchenko's Works into Polish and A. Mickiewicz's Works into Ukrainian Languages. *The history of translations of T. H. Shevchenko's works into Polish and A. Mickiewicz's works into Ukrainian from the middle of the XIX till the beginning of the XX century has been considered. The changes of approaches to translation of their works in different times have been analyzed from the point of view of modern Translation Studies.*

Key words: history, Mickiewicz, translations, Shevchenko, Venuti.

Якщо розглядати переклади з польської мови на українську та з української на польську, то відразу впадає в око, що велику їх частину складають переклади з Міцкевича та Шевченка, поетів, що насправді були найвидатнішими митцями своїх народів та залишили по собі величезний скарб літературних надбань. Показовим є те, що

переклади творів обох поетів дуже різняться в залежності від часу створення. При чому відрізняються вони не тільки вибором форми та прийомів, але навіть ступенем точності при передачі змісту. І це представляє собою дуже цікаву проблему для вивчення в контексті сучасних поглядів на переклад.

Об'єктом даного дослідження є вивчення перекладів творів Т. Г. Шевченка польською мовою та вивчення перекладів творів А. Міцкевича українською мовою в 19 та на початку 20 сторіччя.

Предметом дослідження є вивчення змін в підході до перекладів з Шевченка та Міцкевича, що відбувалися з плином часу та зміною перекладацьких традицій.

Основною метою статті є аналіз та систематизація перекладацьких традицій та підходів, що застосовувалися в різні часи при перекладі творів Шевченка польською і творів Міцкевича українською мовами.

Актуальність полягає в необхідності вивчення не окремих перекладів творів поетів, а в загальному аналізі історії перекладів Шевченка та Міцкевича на предмет змін в підході до перекладу з точки зору сучасного погляду на переклад.

Відправною точкою нашого дослідження будемо вважати ідею американського перекладача та перекладознавця Лоуренса Венуті про автономність перекладу, як літературного явища [4, с. 801]. Він вважає, що переклади відрізняються від двох категорій літературних текстів, між якими вони знаходяться: іншомовними текстами та оригінальними текстами на мові перекладу. Ця автономність означає те, що переклад підпорядковується іншим правилам укладання та аналізу, ніж оригінальні тексти. Хоча в контексті цієї ідеї не варто забувати, що автономність перекладу є явищем відносним, бо переклад все ж є похідним літературним твором, що має на меті відтворити джерельний текст іншою мовою. Відносність автономності перекладу визначається часом та культурними відмінностями, що відділяють його від джерельного тексту. Кожен переклад створюється в певний історичний час, в певній культурі та за певних обставин, а, враховуючи той факт, що різні культури мають різну швидкість та напрямки розвитку, переклад розкриває співпадіння та розбіжності в культурах двох мов.

1885-го року Іван Франко в статті «Adam Mickiewicz w literaturze rusi skiej» зробив короткий огляд перекладів з Міцкевича українською мовою [3, с. 99]. Перші переклади й наслідування з Міцкевича з'являються в кінці 1820-тих та на початку 1830-тих років. «Твардовський» П. Гулака-Артемовського (1827 р.) (у Міцкевича — «Pani Twardowska») був першою спробою. Іван Франко спра-

ведливо стверджує, що це — дуже вільна переробка. Автор дбав про те, щоб надати польській баладі українського колориту, оживити її українським гумором, — що і вдалося йому повною мірою. Гульня шляхтича тут має характер ніби гульні козака. Однак деякі строфи, мало не цілі, перекладено дослівно. Одночасно з перекладом Гулака-Артемівського друкуються переклади «Фариса» Л. Боровиковського, «Акерманських степів» О. Шпигоцького, — а трохи пізніше А. Метлинського та М. Костомарова. В ту ж пору перекладає дещо з Міцкевича і Т. Падурра, поляк, що писав й українською мовою. Його переклади дуже близькі до оригіналу; можна сказати, що перекладач хоче перекласти слово в слово, але разом з тим він кепсько володіє українською мовою і вона в нього дуже насичена полонізмами. М. Костомаров зв'язує харків'ян далі з кирило-мефодіївцями: П. Кулішем, О. Навроцьким та Т. Шевченком. І Куліш, і Навроцький друкуються в 1860-тих роках. Перекладаючи Міцкевича, вони українізували його текст, щоб краще засвоїти його українському письменству. Вони змінювали обстановку, побут, імена, наближаючи поезію Міцкевича до української народної, за якою йшла художня українська література. Баладам Міцкевича Куліш надає український світогляд і всі прикмети українських творів. Так, «Поворот батька» він переробляє в «Чумацькі діти» і ця переробка, варіація твору Міцкевича, справді, стає популярною, передруковується в читанках для дітей. У О. Навроцького раз-у-раз зустрічаємо вислови, як «чорнява, пригожа Маруся» («небесна Марилька» Міцкевича), «зоря, чорнобрівець», як квітки (замість тюльпана та лілеї), Йвась, Катруся, Гриць, бандура, кобза, козачина, навіть «українське слово» в «Пісні філаретів»... Навроцькому проблематично було дотриматися стислості вислову Міцкевича і він замість рядка в 10-11 складів у Міцкевича бере часом два рядки по 8-6 складів; зрештою виходить вільний переклад разів в півтора більший за оригінал, від якого переклад легко відходить. Та й рими бувають бідніші. Галицькі переклади 1850-тих і 1860-тих років (Озаркевича, Климковича) хоч і точні, та чимало мають полонізмів. Це мусимо сказати і про переклади П. Свенцицького (псевдонім — Павло Свій), поляка з сильними українськими симпатіями. У цьому контексті варто сказати, що при виборі перекладацьких методів на ранніх перекладачів Міцкевича впливав саме фактор різного розвитку культур. Польська література на той момент була багатою на рими, епітети, вислови, а українська література тоді ще тільки зароджувалася, тому письменники-перекладачі не мали багатого арсеналу художніх засобів й користувалися тим, що було. Ось звідки ці значні переробки, одомашнювання та зниження стилю. З тієї ж причини перекладачі того часу найбільш

перекладали балади. В українській літературі ця літературна форма була також поширеною й вони мали взірць для наслідування.

Вже О. Навроцький вийшов з кола балад та брав і лірику Міцкевича. Ця суб'єктивна лірика не могла бути переробленою на лад українських народних пісень, — тому, може, перші перекладачі нею й не цікавилися. Треба ще зауважити, що до цього переклади робилися уривками, випадково. О. Навроцький, а далі М. Старицький роблять переклади вже систематично. Треба однак сказати, що і в перекладах М. Старицького бачимо той же спосіб українізування тексту: до Сули (do Niemna), Маруся, Оксана, Сірко, козаченько, коханець, голубка сивенька... За М. Старицьким йдуть молодші письменники кінця XIX-го та початку XX-го віку (Тарасенко, Вдовиченко та інші), що беруть той чи інший мотив з лірики Міцкевича. Зверталась до нього і Леся Українка. Після подій 1905-го та дальших років звернули увагу на себе і політичні твори поета. Іван Франко, почавши спершу з перекладу балад та лірики, видає 1914 року життєпис Міцкевича та вибір його поезій у власному перекладі. Франко перекладає Міцкевича як класика, як великого поета. Ще раніш він переклав його ж «До галицьких приятелів». Щодо перекладу політичних творів Міцкевича, які з'явилися лише після 1905 року, в нас є деякі думки. Лоуренс Венуті викладає в слушну думку про те, що велика соціальна чи політична подія міжнародного масштабу може змусити перекладачів переглянути погляди на деякі твори та притягнути увагу до їх перекладу [4, с. 805]. Так сталося і з перекладами політичних творів Міцкевича. Доки революційні погляди в Україні були мало поширені, ці твори залишалися невідомими, а щойно грянула революція 1905 року, то переклад цих творів здався перекладачам дуже важливим та потрібним, бо їх проблематика врешті-решт стала актуальною і в Україні.

Якщо подивитися що ж українські письменники переклали з творів Міцкевича, то побачимо, що найбільш перекладено балад та романсів (15 із 17), мало сонетів про кохання (5 із 24) та Кримських (2 лише із 19-ти), — ліпше представлено вірші про кохання та елегії (14 із 39). Коли поминемо оди та пісні, — їх перекладено 8 із 15, — дрібні поезії релігійно-моральні та байки, то не можна не зауважити, що з більших творів: «Починки», «Гражина», «Конрад Валленрод» (не лічивши повного перекладу Ол. Навроцького) та «Пан Тадеуш» перекладено лише уривки. З «Поминок» («Дзядів») брали сцени, що торкаються кріпацтва, а Франко перший взяв з них політичні вірші. Але найгірш стоїть справа з «Гражиною», «Валленродом» та «Паном Тадеушем». Вони не підходили до переробки на український побут,

а тому й зоставалися без перекладу в цілості. Класичні зразки брали з них скоріш перекладачі поляки.

Зостається ще сказати про самий характер перекладання творів Міцкевича. Мова поета означається силою та стислістю, мова перекладача з малим досвідом — слаба та розпливається. І перекладачі Міцкевича частенько давали лише вільні переклади, не дуже додержуючись форми віршів, а часом, як ми бачили, і перероблюючи їх. Лише останніми часами переклади стають більш догматичними, притримуються точно оригіналу.

Стосовно висновків щодо перекладів з Міцкевича до 1914 року Павло Тиховський пише: «Давніші перекладачі (напр., Куліш, Навроцький), щоб засвоїти романтичні твори Міцкевича українській поезії, не раз вносили в них український колорит (в побуті, іменах), а часом і переробляли їх. Разом з тим по формі це — переклади вільні (по розміру віршу, по римі) і бувають далеко більшими від оригіналу. Однак вони добре витримують романтичний настрій поезії Міцкевича. Пізні переклади ближчі до оригіналу і далеко точніші (Старицький, Франко й інші). Тепер на Міцкевича дивляться вже як на класика, як на великого поета, звертають увагу і на його особисту лірику. Переклади ж політичних творів Міцкевича ми стрічаємо лише на початку 20 сторіччя в Ів. Франка» [2, с. 104].

Тепер переходимо до перекладів Шевченка польською мовою в той самий період (до 1914 року). Із 220 творів Шевченка (не рахуючи написаних російською мовою) до 1917 року перекладено польською мовою 67, тобто мало не третину всього. Багато творів з того числа перекладено кілька разів. Усього перекладено дрібних ліричних поезій 51 та великих 16 [1, с. 76].

Всіх перекладачів, що доклали руку до перекладів з Шевченка, можна розділити на два типи, дві категорії. До першої належать усі перекладачі до С. Твердохліба, тобто В. Сирокомля, А. Г. Горжальчинський, Л. Совінський і С. Грудзінський, до другої — С. Твердохліб. Перші — всі сучасники Шевченка, люди 60-х років, заступники одної з ним літературної доби. С. Твердохліб — поет пізнішої епохи, початку 20 сторіччя.

Перші мали на меті — як показують їхні переклади — відтворити ідеї, художній задум поета, внутрішній зміст його творів, його образів. Формального боку вони додержують тільки тоді, коли він не являє труднощів для сучасного їм стану польського віршування. У важчих випадках вони вдаються до інших, їм властивих розмірів, часто не дбаючи, чи відбивають вони настрої первотвору. Завдання Твердохліба — точно відтворити зовнішню оболонку першотвору,

його форму. Іноді це шкодить внутрішньому змістові, частіше він зберігається бездоганно.

Усім перекладачам першого типу властива одна спільна всім їм риса. Це – свідомість своєї польської національності, що примушує їх часто переробляти, або навіть зовсім викидати ті частини першотвору, що ображають їхнє національне почуття. Якщо не зважати на цю, усім перекладачам першого типу спільну рису, то в усьому іншому відтворення оригіналу залежить від індивідуальності перекладача.

Щодо внутрішнього змісту А. Г. Горжалчинський, можна сказати, раб свого першотвору і робить переклад коли не слово в слово, то рядок у рядок. Л. Совінський і С. Грудзінський теж дуже обережно ставляться до тексту, нічого в ньому не змінюючи й не прикрашаючи. А В. Сирокомля рідко коли віддає точно зміст, і його переклади – то швидше переробки. Його пригнітила власна поетична індивідуальність, він не вміє закувати себе в рамки первотвору. Шевченко для нього канва з тонко наведеним на ній контуром, і на тому контурі, зберігаючи його, як ідею, як зміст твору, Сирокомля гаптує складні мережки. Розгортає думки поетові, прикрашає їх від себе доданими образами, своїми порівняннями [1, с. 85].

Варто зазначити, що мабуть немає першотвору важчого для перекладу, ніж Шевченків. Хоча метою перекладачів з першої категорії і є передача змісту, вони так само дбайливо, як і до змісту, ставилися до формальної сторони перекладу: але тільки, коли це відповідало їхнім можливостям, тобто в простіших випадках. Особливо важким для них стає Шевченків чотиристопний ямб, який є насиченим природними чоловічими римами. Через особливість наголосу в польській мові передача цього віршованого розміру є важким завданням. Для С. Грудзінського, поета пізнішого часу, він є не таким важким, аніж для Л. Совінського й А. Г. Горжалчинського. Совінський дуже рідко намагається його зберегти. Здебільшого і він, і Горжалчинський особливо, воліють замінити ямб легшим розміром, без важких чоловічих рим, а це часто цілком знищує настрій, тон першотвору. Вередливих змін ритму Шевченка вони пильнують додержувати, але знову-таки тільки тоді, коли це не створює утруднень.

В. Сирокомля і щодо формальної сторони лишається вірний собі. Він, не вагаючись, наділяє прикрашений власними образами зміст першотвору властивою його стилеві формою. Усі Шевченкові розміри він прагне замінити своїм улюбленим чотиристопним хореем. А це руйнує гармонію між змістом та формою. Зміни ритму він додержує, але в межах, доступних йому.

Усі ці перекладачі ставили собі тільки одне завдання — відтворити внутрішній зміст його творів. Що стосується передачі всіх складностей їх формальної сторони, то вони залежали від свого часу. Техніка віршу стояла тоді не так високо, щоб вільно орудувати всякими розмірами та віддавати невластиві польській мові чужослов'янські розміри. Отже додержати формальної сторони творів Шевченка для тогочасних польських перекладачів була здебільшого мета недосяжна, і того завдання вони собі й ставити не могли.

С. Твердохліб — поет пізнішої епохи, коли польська поезія досягла, якщо не найвищого щабля в розвитку віршової техніки, то в усякому разі високого вдосконалення форм [1, с. 98]. Цьому перекладачеві вже ніякі Шевченкові розміри не важкі. Чоловічі рими виходять у нього легкими й невимушеними, йому даються найскладніші розміри. Почуваючи себе добре озброєним, він може всю свою увагу спрямувати на те, щоб виконати своє основне завдання — передати формальну сторону першотвору. До змісту він ставиться не так то уважно і часто дозволяє собі, як і В. Сирокомля, деякі поетичні вольності. Але є низка творів, що їх перекладено бездоганно і щодо формальної сторони, і щодо внутрішнього змісту. Це свідчить про те, що польський вірш дійшов такої досконалості, що перекладач, який поставив собі за завдання — передати форму твору, легко вкладає в неї і зміст оригіналу, та що спрямувавши всю увагу на відтворення форми перекладач може стежити ще й за змістом і передавати його без жодних перекичувань.

Підбиваючи підсумок, маємо на меті скористатися ще одною ідеєю Лоуренса Венуті про змінення відношення до перекладу [4, с. 806]. Усі перекладачі творів Шевченка — ранні та пізніші — безперечно вважали свої твори перекладами, але з плином часу ставлення до перекладів, зокрема до точності передачі змісту та форми, змінилися, і тепер ми говоримо про них, як про вільні переробки, які місцями навіть ближчі до травестування чи бурлеску. Пояснити цей ефект можна лише різним вектором, швидкістю та часовими рамками розвитку культур, що тісно «співпрацюють» при створенні перекладу.

Література

1. Арасимович Л. Т. Г. Шевченко в польських перекладах / Л. Арасимович // *Зап. Іст.-філол. відділу / УАН.* — К. : 3 друкарні УАН, 1927. — Кн. 12. — С. 78–102.
2. Тиховський П. Адам Міцкевич в українських перекладах / П. Тиховський // *Наук. зб. Харків, наук.-дослідчої катедри історії України.* — Х. : Кооп. Вид-во «Рух», 1924. — [Вип.] 1 : Пам'яті акад. М. Сумцова.

– С. 99–105. 3. Франко Ів. *Adam Mickiewicz w literaturze rusińskiej*. «Kraj» Petersburg. 1885, № 46. 4. Venuti L. *Translation, History, Narrative / L. Venuti // Meta*. – Vol. 5, № 3. – P. 800–816.

УДК 811.111'255.4

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ РОМАНУ ДЖОНАТАНА ФРАНЦЕНА «ВИПРАВЛЕННЯ» ТА ЙОГО ВРАХУВАННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Егорова О. К., Бакуменко В. П.

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У зв'язку з загальним інтересом до особливостей перекладу лексики з національно-культурним компонентом постає особлива необхідність знаходження адекватних шляхів перекладу лексики такого типу. Було виявлено частотність застосування різних способів перекладу такої лексики з англійської на російську у та українську мови.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, лексика з національно-культурним компонентом, переклад, фонові лексика.

Егорова А. В., Бакуменко В. П. Национально-культурный компонент романа Джонатана Францена «Поправки» и его учет при переводе на украинский язык. В связи с общим интересом к особенностям перевода лексики с национально-культурным компонентом возникает особая необходимость нахождения адекватных способов перевода лексики данного типа. Была установлена частота использования того или иного способа перевода такой лексики с английского на украинский и русский языки.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, лексика с национально-культурным компонентом, перевод, фоновая лексика.

Yegorova A. K., Bakumenko V. P. The national-cultural component of the novel «The Corrections» by Jonathan Franzen and its consideration while translating into Ukrainian. On account of the general interest to the peculiarities of the translation of the vocabulary with national-cultural component there is a necessity to find adequate ways of its translation. The most frequently used ways of the translation of such type of vocabulary from English into Russian and Ukrainian languages have been defined.

Key words: background words, translation, vocabulary with national-cultural component, words with no direct equivalents in other languages.

Питання співвіднесеності культури та інформації, яка зберігається та повідомляється у словах як елементах мови, здавна приваблювала не тільки лінгвістів, але й представників інших наук. Усі особливості життя певного народу та його країни (природні умо-

ви, географічне положення, історичний розвиток, характер соціального устрою, тенденція суспільного мислення, науки, мистецтва) безпосередньо знаходять відображення у мові цього народу.

Актуальність роботи обумовлена як загальним інтересом до особливостей перекладу лексики з національно-культурним компонентом, так і не-обхідністю знаходження адекватних шляхів перекладу лексики такого типу. Ця проблема знайшла своє відображення в роботах як вітчизняних (Р. П. Зорівчак [3], І. В. Корунець [5]), так і зарубіжних дослідників.

У підручниках з теорії перекладу В. Н. Комісарова [4], В. Н. Крупнова [6], Л. К. Латишева [7] міститься інформація про лексичні одиниці з національно-культурним компонентом. Проблеми співвідношення мови і культури розглядаються також Г. Д. Томахіним [8], Є. М. Верещагіним і В. Г. Костомаровим [1], С. І. Влаховим і С. П. Флоріним [2].

Такі зарубіжні автори як Фонс Тромпенаарс і Чарльз Хемпден-Тернер [12] та Майкл Байрам [10] займалися вивченням питання міжкультурної комунікації та компетенції.

Питання перекладу лексичних одиниць з національно-культурним компонентом на сьогоднішній день залишається невирішеним, оскільки до цього часу вони розглядалися як лінгвістичні одиниці поза художнім текстом, не бралися до уваги функції цих слів у контексті самого твору. Таким чином, викликає особливий інтерес дослідження різних способів перекладу лексичних одиниць з національно-культурним компонентом з точки зору їх ролі у художньому тексті, у чому і полягає новизна даного дослідження.

Предметом дослідження є способи передачі лексики з національно-культурним компонентом у романі «Виправлення» при перекладі з англійської на російську та українську мови.

Об'єктом дослідження стали лексичні одиниці з національно-культурним компонентом у романі Дж. Францена «Corrections».

Метою дослідження є визначення ролі лексики з національно-культурним компонентом у художньому творі, аналіз перекладу англійських лексичних одиниць з національно-культурним компонентом і визначення найбільш частотних способів їх перекладу російською мовою, а також надання порад щодо їх перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження стали лексичні одиниці, які містять у своєму значенні національно-культурний компонент, отримані шляхом суцільної вибірки з роману Дж. Францена «Виправлення». Всього було виявлено 305 таких одиниць.

В роботі розглядаються визначення національно-культурного компоненту лексики, надані різними дослідниками. Ми дотримує-

мось визначення, даного Г. Д. Томахіним: національно-культурний компонент лексичної одиниці — зміст слова, що відображає спосіб життя та мислення народу, визначається його історією, побутом т. ін. [8, с. 48].

Національно-культурна своєрідність мови на лексичному рівні в першу чергу відображається у безеквівалентній лексиці. Така лексика називає поняття та явища у сфері певної культури, які не властиві іншим культурам. Тобто спостерігається розбіжність між лексичними поняттями у двох або більше мовах.

Близькі до безеквівалентної лексики слова, які співпадають своїми денотатами в обох мовах, але відрізняються своїми конотативними значеннями та лексичними фонами від еквівалентних іншомовних слів. Такі слова Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров називають фоновими [1, с. 159]. Наприклад, слово «калина» може бути перекладене на більшість мов світу, але для українця воно наповнене особистих, рідних уявлень і тісно пов'язане з образом Батьківщини.

При передачі лексичних одиниць, що містять національно-культурний компонент, при перекладі існує дві основні складнощі:

1. Відсутність в мові перекладу відповідників (еквівалентів, аналогів) через відсутність у носіїв мови позначуваного об'єкту чи явища;
2. Необхідність, разом з предметним значенням (семантикою), передати і колорит (конотацію) — національне та історичне забарвлення лексичної одиниці.

Як ми вже вказували раніше, лексику з національно-культурним компонентом можна умовно розділити на дві групи: безеквівалентні лексичні одиниці та фонові лексика.

Зауважимо, що безеквівалентна лексика, як правило, не перекладається, а передається засобами мови перекладу. Перекласти — це значить «віднайти еквівалент або варіативний відповідник у цільовій мові, а цього неможливо досягти, якщо в етнокультурі, матеріальній чи духовній, в історії носіїв цільової мови немає співвідносного об'єкта, поняття чи явища» [3, с. 92].

Отже, у цьому випадку доречно говорити не про переклад у буквальному розумінні, а лише про знаходження семантико-стилістичного відповідника або про трансляційне перейменування. Для цього застосовуються такі прийоми як транскодування, калькування, описовий переклад, наближений переклад, гіпонімічний переклад, комбінована реномінація.

Розглянемо тепер другу групу лексики з національно-культурним компонентом — фонову лексику, що відрізняється у мові оригіналу і мові перекладу лексичними фонами (тобто значення слів різняться семантичними долями).

Основним способом перекладу фонової лексики є знаходження словникового відповідника, але, як правило, у таких випадках прийнято додавати коментар (зазвичай у вигляді виноски), що пояснює конотативне значення певної лексичної одиниці, яке може бути невідомим для читача перекладу.

Допустовим перекладом фонової лексики є наближений переклад, хоча такий переклад не відтворює повністю лексичний фон слова. Такий спосіб також повністю не відповідає вимогам перекладу, оскільки втрачаються відтінки значення, конотативні відтінки слова, а з тим втрачається і прагматичний компонент.

Поглянемо на деякі приклади передачі лексики з національно-культурним компонентом у перекладі роману «Corrections» [11]. Переклад цього твору на російську мову виконала Любов Сумм [9]. Також ми подаємо виконаний нами переклад наведених прикладів українською мовою.

<i>He turned on his heel and walked into the downpour and marched toward University Place, smiling with rage.</i>	<i>Чип повернувся на каблуках, шагнул в потоки дождя и двинулся к Юниверсити-плейс, злобно улыбаясь самому себе.</i>	<i>Чип повернувся на каблуках, зробив крок у потік дощу і попрямував до вулиці Юніверсіті-плейс, злобливо посміхавшись сам до себе.</i>
--	---	--

Для читача, не знайомого з реаліями міста Нью-Йорк, не зрозуміло, що йдеться мова про вулицю Юніверсіті-плейс. Таким чином, в даному випадку використання самого лише транскрибування недостатньо. Слід було б додати слово «улиця» («вулиця»), для розкриття змісту цієї лексичної одиниці з національно-культурним компонентом.

Використання наближеного перекладу перекладачем пояснюється тим, що не завжди вдається знайти відповідники у інших культурах:

<i>And the drone and hiccup of a clothes dryer, the nasal contention of a leaf blower, the ripening of local apples in a paper bag, the smell of the gasoline with which Alfred Lambert had cleaned the paintbrush from his morning painting of the wicker love seat.</i>	<i>Жужжит, икает сушилка для белья, простуженно гудит садовый пылесос, зреют в бумажном мешке местные яблоки, пахнет бензином, которым Альфред Ламберт, покрасив с утра плетеное садовое кресло, промывал кисть.</i>	<i>Дзижчить, гикає сушарка для білизни, застуджено гудить садовый пылесос, зріють у паперовому мішечку місцеві яблука, пахне бензином, яким Альфред Ламберт, пофарбувавши з ранку плетений диванчик на двох, промивав пензель.</i>
---	--	--

У наведеному прикладі при передачі значення словосполучення “love seat”, перекладач випустила той нюанс, що річ йшла не про звичайне крісло, а про диванчик на двох, замість цього було додане означення «садовое» («садове»), про яке нічого не було сказано в оригіналі. Але загалом даний варіант перекладу можна вважати задовільним.

<i>..and after he'd lunched with his college friend (who had recently quit teaching anthropology and hired himself out to Silicon Alley as a “marketing psychologist” and who advised Chip, now, to wake up and do the same)...</i>	<i>...и встретившись за ланчем с университет-ским товарищем (тот недавно бросил препода-вать антропологию, не- решил на должность «психолога-маркетолога» в «Силиконовой Долине» и уговари- вал Чипа очнуться наконец и последо- вать его примеру)...</i>	<i>...і зустрівшись за ланчем з університет-ським товаришем (той нещодавно покинув викладання антропології, перейшов на посаду психолога-маркетолога у «Кремнієвій алеї» і тепер радив Чіпові отямитися і наслідувати його приклад)...</i>
--	--	---

Ця спроба передати словосполучення з національно-культурним компонентом за допомогою калькування взагалі є некоректною і невірною. По-перше, перекладач, вочевидь, переплутала дві американські реалії: Silicon Valley (технологічний центр у південній частині Сан-Франциско, штат Каліфорнія, що відзначається великою кількістю високотехнологічних компаній, пов’язаних з розробкою та виробництвом комп’ютерів та їх складових) та Silicon Alley (частина Манхеттену, штат Нью-Йорк, відома великою кількістю Інтернет і мультимедійних компаній).

По-друге, у наведеному прикладі наявна проблема «хибних друзів» перекладача. Якщо казати про переклад словосполучення Silicon Valley, то російськомовний варіант назви («Силиконовая долина») та українськомовний варіант («Силіконова долина») виникли через подібність написання англійських термінів *silicon* (кремній) і *silicone* (силікон). Переклад слова *silicon* як «силікон» («силікон») є помилкою, хоча в деяких словниках такий помилковий переклад також наявний. Таким чином, правильним перекладом словосполучення Silicon Valley є «Кремнієва долина» (оригінальна англійська назва долини походить від використання кремнію як напівпровідника при виробництві мікропроцесорів).

Повернемось до назви Silicon Alley. Ця назва району є регіональ-

ним «клоном» «Кремнієвої долини» і, використовуючи прийом калькування, перекладається як «Кремниевая аллея» («Кремнієва алея»).

На цьому прикладі ми бачимо, наскільки важливо для перекладача бути ознайомленим з усіма аспектами життя народу-носія мови тексту-оригіналу, для того щоб уникнути схожих непорозумінь.

За допомогою словникових відповідників були перекладені фонові лексичні одиниці, які співпадають своїми денотатами, але різняться конотативними значеннями у двох мовах.

<i>He'd been repainting the love seat since Labor Day.</i>	<i>С плетеным диваном он колупался со Дня труда. *(День труда — отмечается в первый понедельник сентября.)</i>	<i>Він перефарбовував плетений диванчик ще з Дня праці. *(День праці — відзначається у перший понеділок вересня.)</i>
--	--	---

При перекладі назви був використаний словниковий відповідник, адже у нашій реальності також існує це свято, але американський варіант цього свята має свої відмінності: по-перше, інша дата святкування, а також інша історія виникнення. Вперше це свято відзначалося у штаті Нью-Йорк у 1882 р. за ініціативою «Лицарей праці». У 1894 р. Конгрес США проголосив День праці федеральним святом, коли, після загибелі робітників від рук американських військових та федеральних маршалів під час Пульмоновського страйку, президент Гровер Клівленд віддав пріоритет налагодженню взаємодії з рухом трудящих.

Аналіз текстів оригіналу і перекладу показав, що найбільш частотними способами передачі англійських лексичних одиниць і словосполучень з національно-культурним компонентом російською мовою є транскрибування (30%), комбінована реномінація (16%) і вибір словникового відповідника (12%). Рідше використовувалися транслітерація (8%), описовий переклад (8%), наближений переклад (7%) і гіпонімічний переклад (6%). Лише у 9 випадках (3%) лексичні одиниці з національно-культурним компонентом не були передані (випущені) у тексті перекладу (Рис. 1).

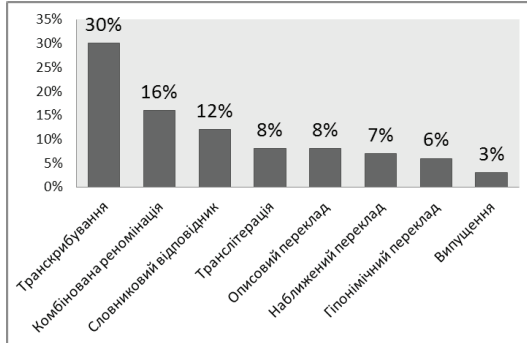

Рис. 1. Частотність застосування перекладацьких прийомів при перекладі лексики з національно-культурним компонентом у романі «Виправлення» Дж. Францена російською мовою.

У рекомендованому нами варіанті перекладу лексичних одиниць з національно-культурним компонентом на українську мову у порівнянні з російським перекладом роману майже та ж сама частота застосування способів перекладу (Рис. 2). Так само найчастотніше використовується транскрибування. На другому місці – комбінована реномінація, але ми її використовували частіше (у 66 випадках – 22%) ніж перекладач російського варіанту роману, оскільки саме цей варіант перекладу лексичних одиниць з національно-культурним компонентом ми вважаємо найефективнішим: завдяки йому виявляється можливим розкрити той культурний фон, який міститься у лексичних одиницях. Але з іншого боку треба бути дуже обережним, використовуючи цей спосіб перекладу, адже через зловживання коментарями можна порушити цілісність сприйняття тексту.

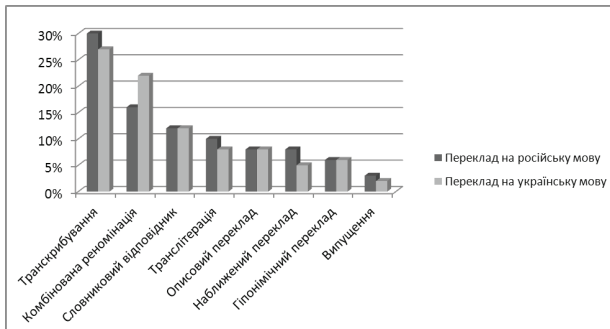

Рис. 2. Порівняльна таблиця частотності застосування перекладацьких прийомів при перекладі лексики з національно-культурним компонентом у романі з англійської мови на українську та російську.

Аналізом, проведеним у рамках дипломної роботи, не висвітлюється глибина запропонованої теми. У роботі були висвітлені лише деякі аспекти ролі лексики з національно-культурним компонентом у художньому тексті. Одержані результати доводять необхідність подальшого дослідження, напрями якого можуть, зокрема, стосуватися вивчення проблеми співвідношення різних способів перекладу лексичних одиниць з національно-культурним компонентом.

Література

1. Верещагин Е. М. Язык и культура : Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. — М. : Рус. язык, 1990. — 360 с.
2. Влахов С.И. Непере译димое в переводе / С.И. Влахов, С.П. Флорин. — М. : Р.Валент, 2006. — 448 с.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. — Львів : Видавництво при Львівському державному університеті, 1989. — 216 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): [учебник для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Комиссаров В. Н. — М. : Высшая школа, 1990. — 253 с.
5. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): [підручник] / Корунець І.В. — Вінниця : Нова Книга, 2001. — 448 с.
6. Крупнов В. Н. Лексикографические аспекты перевода: [учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Крупнов В. Н. — М. : Высшая школа, 1987. — 192 с.
7. Латышев Л. К. Технология перевода [учебное пособие по подготовке переводчиков] / Латышев Л. К. — М. : НВИ-Тезаурус, 2000. — 278 с.
8. Томахин Г. Д. Лексика с культурным компонентом значения / Г. Д. Томахин // Иностранные языки в школе. — 1980. — № 6. — С. 47–50.
9. Франзен Дж. Поправки / Дж. Франзен. — М. : Иностранка, 2008 — 630 с.
10. Byram M. Teaching and Learning Language and Culture / M. Byram, C. Morgan. — Bristol : Multilingual Matters, 1994. — 232 p.
11. Franzen Jonathan The corrections / Jonathan Franzen. — New York : Farrar, Straus & Giroux, 2001. — 568 p.
12. Trompenaars F. Riding The Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business / F. Trompenaars, C. Hampden-Turner. — Maidenhead : McGraw-Hill Education, 1997. — 274 p.

УДК 81'25

РОМАНТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Забудько Ю. М., Кальниченко О. А. (доц.)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячене романтичним тенденціям та стратегіям перекладу в Україні та інших країнах Європи. Виявлено домінування певної стратегії у певний час.

Ключові слова: *стратегія очуження, стратегія одомашнення, романтична концепція перекладу, архаїзація, джерельна мова, цільова мова.*

Забудько Ю. Н., Кальниченко А. А. Романтическая концепция перевода и ее формирование в Украине. *Исследование посвящено романтическим тенденциям и стратегиям перевода в Украине и других странах Европы. Обнаружено доминирование определенной стратегии в определенное время.*

Ключевые слова: *стратегия очуживания, стратегия одомашнивания, романтическая концепция перевода, архаизация, исходный язык, целевой язык.*

Zabudko Yu. M., Kalnychenko O. A. The Romantic Concept of Translation and Its Forming in Ukraine. *The research deals with romantic tendencies and strategies of translation in Ukraine and other European countries. The fact that a definite strategy prevails during a definite period of time has been revealed.*

Key words: *foreignizing strategy, domesticating strategy, romantic concept of translation, archaization, source language, target language.*

Романтичну концепцію перекладу започаткував Йоганн Готтфрід Гердер (1744–1803). Його заслугою стало вироблення лінгвістичних передумов теорії філологічної вірності першоджерелу, яка утвердилася в наступному романтизмі. Саме Гердер зробив історичну адекватність перекладів найвищим принципом перекладацької діяльності, принципом, який був головним і надалі [2]. Вона була вперше цілісно теоретично викладена й практично реалізована літературним критиком, редактором, викладачем і перекладачем Августом Вільгельмом Шлегелем (1767–1845), який, по суті, проклав шлях романтизмові не лише в Німеччині, а й у Європі. Виходячи з передумови, що поетична форма організує смисл, він підносить вірність джерельній формі до головного принципу перекладу. При цьому він йде настільки далеко, що припускає можливість порушення правил німецької граматики, коли поетична форма джерельною мовою завдяки цьому може бути найкраще збережена [2]. Вагомий внесок у розвиток романтичної концепції перекладу також зробив Йоганн Вольфганг Гете (1749–1832). Епоху Гете визначали два основні принципи: ідея, хоч ніде точно не сформульованої, але досяжної

ідентичності та ідея досяжної вірності історичності. Цей принцип історичної вірності, що втілюється в більшості перекладів того періоду, демонструє те, що, починаючи з цього часу, розуміється під вірністю оригіналу: вірність букви, сенсу, змісту, формі, духу, звучанню оригінала [2].

У Німеччині епохи Романтизму формуються дві основні стратегії перекладу, стратегія одомашнення і стратегія очуження (або форенізуєча). Вони вперше були викладені в 1813 році Фрідріхом Шлейєрмахером у трактаті «Про різні методи перекладу» (“Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens”). У цій праці вчений виділяє два протилежні шляхи: перекладач або наближає читача до автора, залишаючи останнього, наскільки це можливо, без зрушень, або ж він залишає без руху свого читача, наскільки це можливо, переносючи до нього автора. Сам Ф. Шлейєрмахер, коли йшлося про переклад поетичних та філософських творів, надавав безсумнівну перевагу першому з названих ним шляхів [1].

У XIX ст., особливо у вікторіанську добу, перекладацькі тенденції англійської літератури майже повністю повторювали німецьку традицію перекладу. Основою романтичної концепції в Англії стала боротьба проти канонів класицизму з притаманним останньому поняттям абсолютного позачасового ідеалу, який відповідає усім нормам класицизму: єдності дії, місця та часу. Прикметною ознакою стає архаїзація перекладів.

Щодо тогочасних російських романтиків, то вони, відкидаючи суворі норми, що пропонуються етикою класицизму, проголосили право поетів на велику кількість художніх форм, створених усіма народами.

Окреме місце у розвитку української літератури займає так звана «Харківська школа романтиків» (Л. І. Боровиковський, О. Шпигоцький, А. Л. Метлинський, М. І. Костомаров, І. І. Срезневський, Я. І. Щоголів та інші), що сформувалася у 30-ті роки XIX ст. і виявляла великий інтерес до української історії, традицій, фольклору. Харківські романтики сприяли пересадженню на український ґрунт тем і мотивів романтичної доби та форми притаманні їй (насамперед баладу), проте методи перекладу у них ще залишалися асиміляційними.

Вже наприкінці XIX ст. спостерігається зміна у тенденціях перекладу, домінуючою стає стратегія очуження. В цей час розвивається творчість Івана Франка. Він став автором численних перекладів з багатьох мов світу, в основі більшості з них лежить концепція очуження, в рамках якої перекладали кращі представники епохи Романтизму в Німеччині. Місце Івана Франка в історії українського

перекладу унікальне. Мабуть, ніхто не вклав більше від нього енергії та праці у справу художнього відтворення українською мовою багатьох скарбів літератури і фольклору різних епох та народів.

Кожен з відомих українських майстрів художнього перекладу, «добираючись до неперекладного» (Гете), намагався по-своєму розв'язати суперечність між оригіналом і його перекладною копією. Тут можна говорити про дві основні тенденції в історії перекладу взагалі і в українському перекладі, зокрема. З одного боку, перекладач, за відомим висловом Гете, може «переселити» свого читача у країну автора оригіналу, максимально наблизивши до нього свою версію перекладу. З іншого боку, він може намагатися переселити автора оригіналу в свою країну, і в цьому разі переклад буде віддаленішим від першотвору. Щодо українського перекладу ХХ ст., то типовими представниками першої тенденції були неокласики М. Зеров і М. Рильський, їхній учень і послідовник Г. Кочур. Яскравим представником другої тенденції, безперечно, є М. Лукаш [3].

Перекладачі-неокласики (Зеров, Рильський, Бурггардт, Філіпович, Драй-Хмара) прагнули зберегти як красу цільової мови, так і передати індивідуальні особливості автора, розвивати цільову мову, зберегти лексико-семантичні та граматичні елементи чужості. Вони відмежовувалися від так званої пролетарської культури, прагнули наслідувати мистецтво минулих епох, віддавали перевагу історико-культурній та морально-психологічній проблематиці. Стрижнем естетичної програми неокласиків стало гасло “Ad fontes!” (“До джерела!”). Таку назву мала книжка літературно-критичних статей Зерова (1926р). Цей заклик визначав одну з головних передумов творення нової культури – творче засвоєння кращих здобутків минулого як в українській, так і в світовій художній літературі.

В середині ХХ ст. уособлювали і поглиблювали традиції неокласиків, звертаючись широко до очужувальної стратегії, такі перекладачі як М. Орест, Г. Кочур та Борис Тен.

Новим витком в історії українського перекладу стає неоромантичний напрям. Така тенденція в перекладі притаманна В. Барці, І. Качуровському і так званій Нью-Йоркській групі. Вони прагнули спрямувати свою творчість на пізнання чужої мовної картини світу, оновити і збагатити поетичну українську мову.

Література

1. Кальниченко О. А. Трактат Фрідріха Шляєрмахера «Про різні методи перекладу» («*Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*») та його значення для сучасного перекладознавства / О. А. Кальниченко, В. О. Подміногін // *Вчені записки ХГУ «НУА»*. — Х. : ХГУ «НУА»,

2002. — Т. VIII. — С. 503–533. 2. Подміногін В. О. Питання форми перекладу у німецьких романтиків та постромантиків / В. О. Подміногін, О. А. Кальниченко // Вісник ХНУ. — 2006. — № 741. — С. 191–194. 3. Чердиченко О. І. Про мову і переклад / Олександр Іванович Чердиченко. — К. : Либідь, 2007. — 248 с.

УДК 811.111:81'367.627

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЧИСЛІВНИКІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Зарубіна О. В., Дишлева Ю. В.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Стаття присвячена дослідженню числівників як морфологічної категорії та специфіці їх перекладу. Проводиться порівняльний аналіз перекладу числівників з англійської мови на українську. Особлива увага надається специфіці перекладу числівників з іменами, вживанню числівників з іменниками, а також особливостям числівників.

Ключові слова: *дробові числівники, кількісні числівники, переклад, порядкові числівники.*

Зарубина О. В., Дишлева Ю. В. Особенности перевода числительных с английского языка на украинский. *Статья посвящена исследованию числительных как морфологической категории и специфике их перевода. Проводится сравнительный анализ перевода числительных с английского языка на украинский. Особое внимание уделяется специфике перевода числительных с именами, употреблению числительных с существительными, а также особенностям числительных.*

Ключевые слова: *дробные числительные, количественные числительные, перевод, порядковые числительные.*

Zarubina O., Dyshleva Yu.V. Specifics of translating numerals from English into Ukrainian. *The paper deals with the numerals as a morphological category and specifics of their translation. Comparative analysis of translating numerals from English into Ukrainian is conducted. Particular attention is given to the process of translating numerals with names, using numerals with nouns, and also to characteristic features of numerals.*

Key words: *fractional numbers, cardinal numbers, translation, ordinal numbers.*

Вивчення дискурсивних характеристик числівників є актуальним з огляду на тенденції сьогодення. На вивченні числівників фокусується постійна увага вчених вітчизняної та зарубіжної науки, взагалі, та

лінгвістики. Вивчення механізму дискурсу є вельми валідним для розпізнання тенденцій функціонування числівників англійської мови.

Об'єктом даного дослідження є різноманітні способи перекладу числівників з англійської мови на українську.

Предметом даного дослідження стали числівники англійської мови, та специфіка їх перекладу. **Актуальність** дослідження зумовлена стійким інтересом вчених до проблем та специфіки перекладу числівників в англійській мові.

Числівники англійської мови — самостійна незамкнута парадигма квантитивних одиниць, якій притаманні ізоморфні риси лексикосемантичного поля кількості. Поліфункціональність зазначеної парадигми об'єктивується характером когнітивних процесів, засобами їх експлуатації у мовній картині світу. Кореневі паралелі англійських числівників етимологізуються у близьких та дистантних мовах.

Числівники англійської мови не випадково привертають увагу спеціалістів у галузі перекладу у зв'язку з їх широким використанням у повсякденному житті, а також точними науками тощо. Дуже важливо мати повне уявлення про числівники та їх переклад, тому що не маючи цього, уявлення, можуть виникнути проблеми при інтерпретації.

Числівники, як слова міри і ваги потребують глибокого осмислення, а їх тенденції — інтерпретації. Людина — це міра кількості. Метафорично: весь світ є палатою міри і ваги. Відомо, що люди вимірювали об'єкти сажнями, п'ядями, пальцями, кроками. Слова міри і ваги підлягають процесу термінологізації, втрати предметної семи, яку вони з часом повертають собі на новому витку еволюції, детермінологізуючись.

Теоретична значимість даної роботи полягає у виявленні різновиду числівників в англійській мові; у вивченні їх особливостей вживання та функцій.

Основною метою даної роботи є комплексне вивчення числівників, як морфологічної категорії. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки конкретних завдань:

- Виявити основні види числівників;
- Проаналізувати розбіжності між числівниками в англійській та українській мовах;
- Проаналізувати типологічні тенденції кількісних одиниць;
- Розглянути перекладацькі аспекти англійських словосполучень з нумеральним компонентом.

У даному дослідженні можна зробити висновок, що відповідно до свого значення, числівники англійської мови поділяються на такі групи:

- Кількісні числівники (Cardinal Numerals), що позначають кількість предметів.
- Порядкові числівники (Ordinal Numerals), що позначають порядковий номер того чи іншого предмета при лічбі в ряду інших однорідних предметів.
- Дробові числівники (Fractional Numerals), що позначають дробу.

Кількісні числівники (Cardinal Numerals) поділяються на прості, похідні та складові.

До простих належать числівники від 0 до 12. Похідними є числівники від 13 до 19.

До похідних також відносяться числівники, що позначають десятки з одиницями, починаючи з другого десятка.

Числівник не має словозміни. Можливість сполучуваності у числівників вкрай обмежена і специфічна. В основному, числівники можуть поєднуватися тільки з іменниками: *five chairs, the third row*.

З іншими частинами мови числівники поєднуються рідко; можливі поєднання числівників з займенниками: *all three, every third*; з прийменниками: *by five*.

Для кожного фахівця у сфері перекладу дуже важливо вірно перекладати числівники. Іноді перекладач може зіштовхнутися з багатьма проблемами при перекладі з англійської мови на українську. Саме тому у цьому дослідженні також розглядаються такі проблеми, як:

Вживання числівників з іменами

Числівники з іменами читаються як порядкові числівники, а також римські числа використовуються після власної назви [1, с. 14–15].

Наприклад:

Peter I – Peter the first – Петро Перший

Catherine II – Catherine the second – Катерина II

2. Використання числівників з іменником

The third room (третя кімната) і *room 3* (кімната № 3) не слід вважати одним і тим же. Існує певна відмінність. *The third room* (третя кімната) – це кімната, яка знаходиться після другої, коли ви їх рахуєте. [1, с. 17–18].

Room 3 (кімната номер 3) – означає номер кімнати: № 3, # 3.

Треба використовувати наступні прийменники:

Він живе в домі № 7. – He lives at 7.

Він живе в номері № 7 (готелю, гуртожитку) – He lives in 7.

На першому поверсі. – At the ground floor.

На другому поверсі. – On the first floor (on the 1st floor).

На третьому поверсі. – On the second floor (on the 2-d floor).

3. Вживання слова «один»

Слід проявляти обережність при перекладі слова «один», тому що в нього існує кілька значень.

Воно може виступати:

1. в ролі числівника (один, єдиний):
2. в ролі неозначеного займенника: у функції предмета воно не перекладається, тому що в російській мові, наприклад, це безособове речення:

One can't read in the darkness — не можна читати в темряві.

One should be careful crossing the street — Слід бути обережним (бути уважним) переходячи вулицю.

3. в ролі замінюючого слова, щоб уникнути повторення попереднього іменника. У цьому випадку воно має дві форми: форму однини (one) і форму множини (ones), в залежності від іменника воно так само може замінити артикль [1, с. 19].

Наприклад:

He was the best student at the University, the one to be sent to the Conference.

Числівники англійської мови — самостійний незамкнутий ряд повнозначних нумеральних слів, яким притаманні специфічні семантичні, синтаксичні та словотворчі особливості. Лексико-семантичне поле кількості (ЛСПК) — поліцентрична ієрархічна парадигма, домінантне місце в якій посідають номінації числа, слова міри та ваги. Стратифікація ЛСПК зумовлена гіперо-гіпонімічними відношеннями його компонентів.

Нумеральні синтаксичні словосполучення (НумС) в сучасному англійському дискурсі омовлюють точні та приблизні кількості. Нумеральні фразеологічні словосполучення розширюють семантичний спектр числівників: адитивно вони позначають невизначену кількість або якісні ознаки.

В умовах фразеологічного контексту кількісні одиниці (КО) в основному актуалізують невизначену кількість —багато/мало. Пор.: англ. *One in a thousand, two or three words, for a minute or two, two heads are better than one*; укр. *пучок радості; оберемок сумнівів; купка осель; вінок бомб; баняк розуму (М. Стельмах)*; рос. *жили с-локоть, а жить-с-ноготь; косяя сажень в плечах; он еще сверх плута на два фута; три копны несчастья*.

Вибірковий характер КО проявляється у позначенні невизначеної кількості (тотальності, сумарності, збірності, партитивності).

Пор.: англ. *a school offish, a bar of chocolate, a pile of papers, a flock of birds, a herd of cows, a nest of rabbits, a staff of servants, a team of horses, a bale of cotton, a bundle of rags*.

Числівники англійської мови позначають неточну (приблизну, невизначену) кількість в умовах синтаксичного та фразеологічного

оточення. Контекстуальна обумовленість реалізації числівниками значення неточної кількості розглядається в лінгвістиці по-різному. За традицією кількісні номінації поділяються на дві групи. Перша група включає одиниці типу укр. *два, п'ять, сто*. Друга – укр. *декілька, стільки, багато, мало*.

Серед мовних засобів вираження поняття числа домінантне положення займають нумеральні сполучення (НумС), що вживаються для позначення фрагментів дійсності в їх кількісній репрезентації. Семантичним ядром НумС виступають іменники або квазі-іменники, а кількісними атрибутами – числівники. Основною умовою поєднання згаданих слів є дискретність, однорідність позначуваних об'єктів. Спільним для НумС англійської та української мов є їх використання для позначення точного або приблизного числа, що зумовлюється характером пізнання.

Аналіз фактичного матеріалу показує, що НумС, в основному, вживаються для позначення точного числа [3, с. 95]. Так, при дослідженні 4000 НумС у кожній із порівнюваних мов виявилось, що 3570 НумС в англійській мові і 3387 в українській відповідно реалізують значення точного числа. Серед елементів, що передають колорит англійської мови, особливе місце посідають НумС зі словами міри та ваги (*mile, yard, foot, hundredweight, fathom, bushel, inch*). Ці слова за межами оригіналу передаються за допомогою транслітерації, а їх зміст коментується перекладачем.

Відсутність збігу формальних характеристик елементів англійської та української мов спостерігається при позначенні дат, сторінок тощо. В англійській мові кількісні числівники вживаються замість порядкових у сполученнях типу *book three, chapter nine, in the year 1914, room fifteen, page thirty*.

Особливої уваги при перекладі заслуговують стійкі НумС. За семантичним принципом ці сполучення розпадаються на декілька груп. До першої групи належать НумС, що реалізують точну кількість (*in two – наполовину. Four Seas – чотири моря. Four Corners – чотири сторони світу* тощо). Значні труднощі при перекладі становлять НумС другої групи, числівники якої характеризуються семантичною дифузністю, широким смисловим обсягом Пор.: *in two twos – мимтю, to-be in two minds – бути в нерішучості, two by four – пуста розмова, one and all – усі разом і кожен зокрема*. Адекватному перекладу одиниць цього типу сприяє знання мови та її історії. Деякі НумС асоціюють з міфологією, відтворюють магічне ставлення людей до чисел [3, с. 70-86]. Пор.: *seven sins, seven virtues, seven stars, the twelve disciples*. У третій групі відособлюються НумС з компонентами-числівниками, що позбулися кількісного значення і виступають у ролі «будівельного матеріалу». Пор.:

like one o 'clock – дуже швидко, чимдуж, *as cross as two sticks* – дуже злий, *as two peas* – дуже схожі тощо. Ці сполучення вживаються для позначення якісних ознак, суб'єктивних оцінок, що становить одну із перекладацьких турбот.

Серед фразеологічних НумС у порівнюваних мовах виділяється група сполучень з ідентичним фігуральним смислом. Пор.: англ. *One scabby ship will mar a whole flock* – укр. *одна паршива вівця всю отару псує*; *if you run after two hares you will catch neither* – укр. *за двома зайцями поженешся, жодного не спіймаєш*; *to make two ends meet* – укр. *зводити кінці з кінцями*.

Зберігати колорит оригіналу важче, коли порівнюваним НумС притаманна тільки схожість смислу. У цьому випадку використовуються традиційні форми транслятора [3, с. 70-86]. Пор.: англ. *One drop of poison infects the whole tun of wine* – укр. *ложка дьогтю у бочці меду*, англ. *When two Sunday's meet together* – укр. *після дощичу в четвер*.

Отже в даній роботі було вивчено числівники англійської мови та специфіку їх перекладу. Проаналізувавши числівники та їх види, можна зробити висновок, що числівникам англійської мови належить суттєва роль та дуже важливо вміти вірно інтерпретувати їх значення. Як вже було зазначено, вивчення дискурсивних характеристик числівників є актуальним з огляду на тенденції сьогодення. Однак основною задачею даної роботи став розгляд числівників як морфологічної категорії та специфіка їх перекладу. Також, було розглянуто типологічні тенденції кількісних одиниць та перекладацькі аспекти англійських словосполучень з нумеральним аспектом.

Перспективами роботи можна вважати подальше дослідження числівників англійської мови та особливостей їх перекладу.

Література

1. Аристова В. М. Математика. Числительные / В. М. Аристова. – Калининград, 1999. – 61 с.
2. Винник В. О. Назви одиниць виміру і ваги / В. О. Винник. – К., 1996. – 198 с.
3. Швачко С. О. Семантичні особливості фразеологічних словосполучень з нумеральними компонентами / С. О. Швачко. – Запоріжжя, 2000. – №1(2). – С. 70-86.
4. Швачко С. А. Эволюция и функционирование слов-измерителей в системе английского языка (на материале слов меры и веса) / С. А. Швачко. – К., 1971 – 198 с.

УДК 81'25

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ДУМКА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Зубкова В. В., Кальниченко О. А. (доц.)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячене українській перекладознавчій думці кінця ХІХ – початку ХХ століття, питанням періодизації історії перекладу та історії перекладознавства, становленню перекладознавства в Україні на початку ХХ століття та тематикам студій перекладу даного періоду.

Ключові слова: *переклад, перекладознавство, критика перекладу, періодизація.*

Зубкова В. В., Кальниченко А. А. Украинская переводоведческая идея конца ХІХ начала ХХ века. Исследование посвящено украинской переводоведческой идее конца ХІХ – начала ХХ века, вопросам периодизации истории перевода и истории переводоведения, становлению переводоведения в Украине вначале ХХ века и тематикам студий перевода данного периода.

Ключевые слова: *перевод, переводоведение, критика перевода, периодизация.*

Zubkova V. V., Kalnuchenko A. A. Ukrainian Translation Studies in the late ХІХth – early ХХth century. The research is dedicated to Ukrainian Translation Studies in the late ХІХth – early ХХth century, its periodization in Ukraine in the early 20th century and themes of Translation Studios during this period.

Key words: *translation, Translation Studies, translation reviewing, periodization.*

Актуальність роботи зумовлюється потребою комплексного осмислення історії української перекладацької думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. з позиції періодизації та тематики, тим більше, що деякі думки, висловлені перекладачами та дослідниками перекладу тієї доби, набувають нового звучання і значення в нашу епоху, адже багато хто з них тоді підіймав питання, які стоять на повісті дня сучасних досліджень.

Об'єктом дослідження став розвиток української перекладацької думки кінця ХІХ – початку ХХ ст., поява перших студій перекладу.

Предметом дослідження стали перекладознавча тематика, становлення та розвиток перекладознавчої терміносистеми й методів перекладацького аналізу в Україні на початку ХХ ст.

Мета дослідження полягає у вивченні історії української перекладацької думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. як невід'ємного складника історії національної науки та культури.

Матеріалом для дослідження стали статті на теми перекладу та рецензії на переклади (з періодичних видань кінця ХІХ – початку ХХ ст.).

Однією з основних проблем створення історії перекладу, як і будь-якої іншої спеціальної історії, є проблема структурування подій минулого, що дозволяє зробити періодизація, а історичний характер перекладу перш за все помітний у послідовності зміни різних методів перекладу у межах єдиної культури [4, с. 53–79].

Історія перекладу може зосереджуватися на практиці або на теорії, або ж на обох відразу [3, с. 125–129]. Історія практики перекладу розглядає такі питання: що перекладалося, хто перекладав, за яких обставин, в якому культурному та суспільно-політичному контексті. Історія теорії перекладу, або, інакше кажучи, історія перекладознавства, вивчає: що казали перекладачі про своє мистецтво/ремесло/науку, як в різні часи оцінювалися переклади, які рекомендації вони робили, як навчали перекладу, або яким чином думки про переклад є пов'язаними з іншими поглядами на літературу, мистецтво того часу.

Задля систематизації фактів з історії українського перекладу та їх аналізу за змістовними параметрами Г. Кочур [5, с. 43–49] пропонує періодизацію розвитку перекладацького мистецтва в Україні, виділяючи наступні 3 періоди до 1917 року: 1) початковий, коли незначний розвиток тодішньої літературної мови та міцний вплив стилістики Котляревського штовхали тодішніх перекладачів на шлях травестування; 2) період, коли поступово запанував переклад, заснований на фольклорних пісенних засадах, зукраїнізований; 3) третій етап, що поставив український переклад на загальноєвропейський рівень, та ще 3 етапи він виділяє у повоєнному перекладі: 1) перші 15 пореволюційних років (до 1932 р.) – період великого піднесення й активізації перекладацької діяльності, видання вперше багатотомних зібрань творів перекладних авторів та розвитку теорії перекладу; 2) 1933–1954 рр. – період спаду перекладацької активності та нерідко перекладу з мови-посередника; 3) період активізації перекладацької діяльності та поява перекладів, на яких можуть повчитися й автори оригінальних творів («Декамерон» М. Лукаша та «Одіссея» Бориса Тена), а також поживалення критичної думки довкола питань перекладу.

Періодизацію історії українського перекладознавства запропонував Тарас Шмігер [8, с. 289–296], який виокремлює чотири етапи розвитку українського перекладознавства в Україні: 1) критично-теоретичний (від Івана Франка та початку XX ст. до Першої світової війни); 2) становлення перекладознавства як наукової та навчальної дисципліни в Україні (кінець 1910-х – початок 1940-х рр.); 3) становлення українського перекладознавства у всесоюзному контексті (від кінця 1940-х до початку 1970-х рр.); 4) перетворення перекладознавства на міждисциплінарну галузь знань (від середини 1970-х дотепер).

Початок історії українського художнього перекладу сучасною українською мовою збігається з народженням нового українського письменства, відлік якого історики починають з 1798 року, з «Енеїди» [6, с. 103]. Незважаючи на систематичні заборони публікацій перекладених творів, планомірне витискування української літератури на позиції «письменства для місцевого вжитку», на рідному ґрунті відтворювалися шедеври світової літератури. Однак сфера перекладу практично обмежувалася художньою літературою і художній переклад відіграв вирішальну роль у формуванні самосвідомості українців.

Наприкінці XIX століття за ініціативи Пантелеймона Куліша та його співавторів Івана Нечуй-Левицького та Івана Пулюя був створений повний переклад Святого Письма сучасною українською мовою, який був опублікований у Відні 1903 р.

До 1905 року друкувати переклади в Україні українською мовою було заборонено, але з 1905 р. українські публікації почали цензурувати на загальних засадах, тобто за змістом, а не за мовою [2, с. 123–138].

Справу українського перекладу XIX ст. відмінною від перекладацьких традицій наших сусідів робить, по-перше, тривала політика заборон та обмежень вживання української мови, що її проводила влада Російської імперії, що мало своїм наслідком зросійщення українських міст та містечок та зведення українців до селянської нації, а української мови — «до мови хатнього вжитку»; по-друге, читачі перекладів українською мовою складали вузький прошарок національної інтелігенції, яка в масі своїй була багатомовною, мінімум, двомовною; по-третє, сфера перекладу практично обмежувалася художньою літературою і художній переклад відіграв вирішальну роль у формуванні самосвідомості українців; по-четверте, саме через переклад формувалася українська лексика на теренах, де вона не могла сформуватися в інший спосіб (через відсутність україномовних вищих верств, армії, адміністрації, науки, церкви тощо), як і просто загально-нормативна на сьогодні лексика.

Для України великим здобутком буржуазно-демократичної революції 1905 року було скасування заборони на український друк, що зробило можливим інтенсивний розвиток української преси та велике піднесення національно-культурного життя. Наголосити на цьому слід, оскільки впродовж багатьох десятиліть нав'язувалося спрощене уявлення, нібито розквіт української культури почався тільки після встановлення радянської влади в Україні [7, с. 84–93].

Український переклад XIX — початку XX століть справді був зорієнтований на інтелігентні верстви, які були переважно двомовни-

ми (багатомовними). Отже, він виконував не тільки інформаційну функцію (потенційні читачі могли ознайомитися з певним твором у перекладах мовами метрополій – російською, німецькою, польською або й безпосередньо в оригіналі), а передусім – функцію націєтворчу.

Основою для розвитку теорії перекладу стала критика перекладу [1]. З'являється багато рецензій на перекладені твори та книжки, багато з яких написані Євшаном, Ніковським, Лизанівським, Дорошенком, Єфремовим та іншими. Публікації з питань перекладу початку ХХ ст. містили багато узагальнень теоретичного характеру. Головні теми публікацій – біблійний переклад, переклад дитячої літератури. Переклад дитячої літератури українською мовою стає педагогічною проблемою національної ваги.

Початок ХХ ст. також засвідчив зміну загальної свідомості у вимогах до перекладацької техніки, на що вплинув сторічний розвиток нової української перекладної літератури. Відповідно загострюється увага до чистоти й правильності української мови, яка у двох імперіях зазнавала сильного впливу інших мов (найбільше польської та російської). Переклади виконують функцію «очищення» української мови, яка відігравала значну роль у національному єднанні.

Література

1. Бернштейн М. Д. Історія української літературної критики / М. Д. Бернштейн, Н. Л. Калениченко, П. М. Федченко та ін. – К. : Наук. думка, 1988. – 456 с.
2. Вернадский В. И. Из истории идей / В. И. Вернадский // Русская мысль. – 1912. – № 10. – С. 123-138.
3. Герцифельд Р. Рец. на: Фінкель О. Теорія й практика перекладу / Р. Герцифельд // Критика. – 1929. – № 11. – С. 125-129.
4. Гринин Л. Е. Периодизация истории: теоретико-математический анализ / Л. Е. Гринин // История и математика: проблемы периодизации исторических макропроцессов / Ред. Коротаев А. В., Малков С. Ю., Гринин Л. Е. – М. : КомКнига / УРСС, 2006. – С. 53-79.
5. Кальниченко О. А. Григорій Кочур та історія української перекладацької традиції: питання періодизації / О. А. Кальниченко, В. О. Подміногін // Творчість Григорія Кочура у контексті української культури ХХІ віку: до 100-річчя від дня народження Майстра : IV Міжнар. наук. конф., 15-17 листопада 2008 р. : тези доп. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – С. 105.
6. Кальниченко О. А. Історія

перекладу та думок про переклад в текстах та коментарях: Ч. 1. Загальні питання. Стародавні часи: Навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. А. Кальниченко, В. О. Подміногін. — Х. : НУА, 2005. — 132 с. 7. Майфет Г. З уваг до теорії перекладу / Г. Майфет // Критика. — 1928. — № 3. — С. 84-93. — Рец. на кн. : Scholz K. W. H. The art of translation — Philadelphia, 1918. 8. Шмігер Т. В. Перекладознавчий доробок Миколи Зерова / Т. В. Шмігер // Вісник Львів, ун-ту. Серія: іноземні мови. — 2005. — Вип. 12. — С. 289-296.

УДК 81'253:004.89

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Ілларіонова А. О., Царьова С. О.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Дана стаття присвячена проблемам перекладу термінів в галузі штучного інтелекту. Виявлено основні методи перекладу термінів даної галузі українською мовою. Запропоновано приклади можливих способів перекладу.

Ключові слова: адаптоване транскодування, експлікація, загальногалузевий термін, транслітерація, штучний інтелект.

Илларіонова А.А., Царева С. А. Терминологические особенности англо-украинского перевода научно-технических текстов в области искусственного интеллекта. Данная статья посвящена проблемам перевода терминов в области искусственного интеллекта. Выделены основные методы перевода терминов данной области на украинский язык. Предложены примеры возможных способов перевода.

Ключевые слова: адаптированное транскодирование, искусственный интеллект, общепрофессиональный термин, транслитерация, экспликация.

Illarionova A.O., Tsariova S.O. Terminological specifics of translating scientific and technical texts in the area of artificial intelligence from English into Ukrainian. This article deals with the problems of translation of terms in the field of Artificial Intelligence. The main methods of translation of Artificial Intelligence terms into Ukrainian are determined. The examples of possible ways of translation are given.

Key words: artificial intelligence, adapted transcoding, common term, explication, transliteration.

Дана стаття присвячена виявленню термінологічних особливостей перекладу науково-технічних текстів у галузі штучного інтелекту (ШІ) з англійської мови на українську.

Актуальність полягає у дослідженні термінів ШІ, адже кожного року саме в цій галузі виникає велика кількість нових термінів. До найбільш дискусійних питань, обговорюваних науковцями належать упорядкування і стандартизація національних терміносистем [6, с. 183-243], а також збереження і еволюція питомої термінології в умовах глобалізації [1, с. 158-163]. Саме прагнення розкрити ті глибинні механізми, за допомогою яких людина здатна навчитися практично будь-якого виду діяльності і пов'язаний з цим науково-технічний прогрес, обумовлюють необхідність опрацювання окремих термінологій, а саме термінологію галузі штучного інтелекту тому, що в наш час вона перебуває на стадії становлення, містить багато неологізмів (зокрема, авторських, уперше використаних у тексті), не зафіксованих у термінографічних джерелах.

Об'єктом дослідження є проблема перекладу з англійської мови на українську лексичних одиниць термінологічного характеру, які представлено в наукових текстах в галузі штучного інтелекту.

Предметом дослідження є алгоритми перекладу англійських термінів українською мовою на прикладі текстів зі штучного інтелекту.

Метою даної статті є встановлення способів перекладу спеціальних термінів, які функціонують в обстежених англійських текстах.

Поставлена мета вимагає розв'язання таких **основних завдань**: з'ясувати місце термінології штучного інтелекту в термінологічному середовищі сучасної англійської мови; визначити ступінь подібності досліджуваної термінології в англійській та українській мовах.

Термінологія в галузі штучного інтелекту, одного з найголовніших напрямків інформатики, почала своє формування ще в 60-ті роки ХХ століття. Перший етап формування даної термінології характеризувався постійною появою великої кількості термінів, частина яких зникла так само швидко, як і з'явилася. Середина 70-х років – період становлення термінології галузі штучного інтелекту. З'явилися терміни, які було визнано переважною більшістю фахівців. Остаточну основну термінологію було закріплено у першій половині 80-х років і саме з цього періоду стали видаватися словники та енциклопедичні довідники зі штучного інтелекту. Більшість термінів за дуже рідким винятком за походженням є англійськими. Причиною того є проведення інтенсивних і ґрунтовних досліджень в цієї галузі в США. Сьогодні елементи штучного інтелекту використовуються в багатьох галузях, від побутової техніки до управління атомними станціями. Розвиток ШІ йде паралельно із вдосконаленням комп'ютерів

і прогресом в області когнітивної науки. Існують припущення, що через кілька десятиріч ШІ досягне рівня людини, а потім і перевершить його. Саме внаслідок цього становлення українського термінознавства в галузі ШІ вимагає системного дослідження, яке повинне ґрунтуватися на національному ґрунті і вміщувати в собі міжнародний досвід і надбання.

Важливо зазначити, що розвиток мови, а саме виникнення нових термінів, сьогодні повинен відбуватися одночасно із розвитком галузі. Для того, щоб розглядати основні способи адекватної трансляції термінів на рідну мову, треба визначити поняття терміну. З одного боку терміни розглядаються як певні слова або словосполучення, що відрізняються від інших номінативних одиниць однозначністю і точністю. З іншого боку, терміном може бути будь-яке слово, адже терміни не є особливими словами, а особливою функцією вживання слів. Ми схиляємося до поняття «термін», яке було запропоновано Л.І. Івіною, яка розглядає термін як варіант звичайного слова або спеціально створену одиницю науки, спеціальних галузей знань та сфер діяльності людини, що повинна номінувати об'єкти та процеси й одночасно служити засобом пізнання навколишнього світу [3, с. 14].

На сьогоднішній день використовують декілька способів перекладу термінів у галузі штучного перекладу, якими є транскодування (чотири основних типи: транскрипція, транслітерація, змішане транскодування, адаптоване транскодування), калькування, експлікація та переклад на основі аналогії [2, с. 55].

Перш за все, слід зазначити, що труднощі перекладу термінології в галузі штучного інтелекту пов'язані з міждисциплінарним характером досліджень у ній. Так як у даній галузі використовуються методи, що традиційно розвиваються в логіці, психології, лінгвістиці, кібернетиці, дискретній математиці та програмуванні, тому під час перекладу текстів саме зі штучного інтелекту зустрічається чимало загальногалузових термінів з інших наук, що значно ускладнює роботу перекладача.

Розглянемо та проілюструємо основні способи перекладу англійських термінів у галузі штучного інтелекту українською мовою.

Одним із способів перекладу, який пропонує Карабан В. І., є транскодування [4, с. 18]. Це спосіб перекладу, при якому звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Цей метод зазвичай використовується в тому випадку, коли відповідне поняття і відповідний еквівалент в мові-реципієнті на момент перекладу відсутні.

Існує чотири підвиди транскодування. До них відносяться:

– транскрибування термінів: *wavelet* – *вейвлет*; *backtracking* – *бек-трекінг* (або: *метод пошуку рішення у мовах логічного програмування*); *cluster* – *класстер*; *biometry* – *біометрія*; *behaviourism* – *біхевіоризм*; *interview* – *інтерв'ю*.

– транслітерація: *slot* – *слот*; *descriptor* – *дескриптор*, *indicator* – *індикатор*; *model* – *модель*, *portal* – *портал*; *concept* – *концепт*, *концепція*, *neurobionics* – *нейробіоніка*; *analogy* – *аналогія*; *pixel* – *піксель*; *formula* – *формула*.

Необхідно зазначити деякі особливості у перекладі цих слів-термінів, а саме: 1) подвоєння приголосних при перекладі на українську мову між голосними не передається, як, наприклад, у слові *commutator* – *комутатор*; 2) літера *г* у кінці зазвичай передається, незалежно від того, чи вимовляється вона у слові-джерелі, наприклад, *monitor* – *монітор*.

– змішане транскодування як спосіб, що водночас поєднує транскрипцію і транслітерацію: *interface* – *інтерфейс*; *on-line* – *он-лайн*.

– адаптоване транскодування (літерами мови може передаватись вся форма, або більша її частина): *induction* – *індукція*, *unification* – *уніфікація*; *matrix* – *матриця*; *card* – *карта*, *concatenation* – *конкатенація*. Для такого способу перекладу термінів характерна наявність у відповідниках української мови пом'якшень в кінці слів, родових закінчень в мові перекладу, які відсутні в англійських словах, наприклад, *module* – *модуль*; *modification* – *модифікація*, *conjunction* – *кон'юнкція*, *disjunction* – *диз'юнкція* (*операція АБО*).

Іншим засобом перекладу є калькування. Це засіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни їх складових частин – морфем або слів – їх лексичними відповідниками в мові перекладу [5, с. 173]. Цей прийом перекладу найчастіше застосовується в перекладі складних термінів. Нерідко в процесі перекладу транскрипція і калькування використовується одночасно, наприклад: *homogeneous structure* – *гомогенна структура*; *stochastic automation* – *стохастичний апарат*; *associative memory* – *асоціативна пам'ять*, *artificial neural network* – *штучна нейтронна мережа*. Іноді використання прийому калькування супроводжується зміною послідовності калькованих елементів, наприклад, *query language* – *мова запитів*; *process-handling procedure* – *процедура управління процесом*; *image recognition* – *розпізнавання зображення*. Калькування є виправданим при перекладі термінологічних словосполучень тоді, коли складові елементи цих словосполучень вже посіли певне місце у термінологічній системі мови перекладу і є доступними для розуміння спеціалістів.

Наступним способом перекладу є експлікація (описовий переклад) – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови-оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення даної одиниці [5, с. 185]. Під час застосування саме цього способу треба переконатися у відсутності існуючого перекладного відповідника, який може бути присутнім у вже перекладеній літературі, але ще не зафіксованим у словниках. Цей спосіб є зручним і продуктивним саме тому, що терміносистема штучного інтелекту є відносно несталою, наслідком чого є постійне виникнення і зникнення термінів. За допомогою експлікації перекладаються багатокомпонентні термінологічні словосполучення, як, наприклад: *processor-specific code* – програма, що прив'язана до певного процесора; *unifier* – той (об'єкт), що поєднує, *problem solver* – той, хто вирішує завдання, *designator* – той, що вказує; той, що позначає певну характеристику, *knowledge-based system* – система, що ґрунтується на знаннях, *intelligent technique* – метод, заснований на використанні розвинутої логіки, *implication* – висновок, отриманий внаслідок логічного роздумування.

Для того щоб правильно застосувати такий прийом перекладу, необхідно добре знати предметну сферу тексту, що перекладається, щоб правильно розкрити зміст позначеного терміном поняття. Пропонуємо розглянути наступні приклади: *deluxe* – розширена версія програмного пакета, яка включає додаткові програми чи можливості; *shareware* – умовно-безкоштовне програмне забезпечення, з яким можна працювати протягом певного проміжку часу.

Експлікація є часто використовуваним способом під час перекладу на українську мову, адже для англійської мови, аналітичної за своєю структурою, характерна наявність багатокомпонентних безприйменникових словосполучень (кластерів), що не є притаманним українській мові і створює певні труднощі в процесі перекладу. Ці труднощі при перекладі багатокомпонентних словосполучень можна подолати за допомогою калькування зі зміною послідовності компонентів словосполучення. Наприклад, *BIOS (Basic Input/Output System)* – базова система вводу-виводу; *inference network* – комплекс ланцюгів умовиводів, *knowledge representation language* – мова представлення знань.

Перевагою калькування перед експлікацією є те, що експлікація багатослівна, а у випадку калькування кожному елементу словосполучення на мові оригіналу відповідає один елемент словосполучення мовою перекладу, отже, реалізується принцип економії мовних засобів.

Не менш важливим є використання еквівалентного перекладу, або перекладу на основі аналогії, що є актуальним, коли значення

англійського слова повністю відповідає значенню одного українського слова. Цей вид перекладу досить поширений при перекладі англійських термінів, хоча в українській мові існує не надто велика кількість слів-відповідників у галузі штучного інтелекту. Ми можемо навести наступні приклади еквівалентного перекладу: *switchboard* — комутатор (хоча під час перекладу на англійську у цьому випадку можна застосувати і спосіб транслітерації, використовуючи слово *commutator*); база знань — *knowledge base*; *direct inference* — пряме припущення, *abductive inference* — абдуктивне припущення, *inference by analogy* — припущення за аналогією, *plausible inference* — правдоподібне припущення, *asynchronous process* — асинхронний процес, логічне обчислювання — *logical calculus*.

Отже у нашій статті ми опрацювали лише невелику частку того матеріалу, яким є для нас термінологія у галузі штучного інтелекту, але можемо зробити висновок, що термінологія в галузі штучного інтелекту є, мабуть, однією з найдинамічніших з термінологічних систем в наш час, і її навряд чи колись можна буде вважати повністю і до кінця дослідженою, оскільки інновації в комп'ютерній техніці розвиваються досить стрімко і потребують швидкого поширення, що викликає необхідність застосовувати навички професійних перекладачів. Таким чином, перспективою роботи є подальше вивчення лінгвістичних особливостей перекладу термінології, а саме запозичень, а також класифікація термінів у галузі штучного інтелекту.

Література

1. Бондар О. І. Екологія українського слова: аспекти і проблеми / О. І. Бондар // Мовознавство : Четвертий міжнародний конгрес українців. 26-29 серпня 1999 р. (Одеса, 2002) — К. : Пульсари, 2002. — С. 158-163.
2. Єнікєєва Є. М. Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову / Є. М. Єнікєєва // Вісник СумДУ. — 2001. — № 5 (26). — С. 54-59.
3. Ивина Л. И. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем / Л. И. Ивина — М. : Академический проект, 2003. — 304 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина II. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / Карабан В. І. — Вінниця : Нова Книга, 2004. — 576 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Комиссаров В. Н. — М. : Высш. шк., 1990. — 253 с.
6. Кияк Т. Р. Проблеми укра-

їнської термінографії. Старі уроки в нових умовах / Т. Р. Кияк // Вестник Харьковского политехнического ун-та. – 1994. – № 19, Вып. I. – С. 191-198.

УДК 811.111:61

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Ільченко Т. О., Голікова О. М.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

В статті розглядається термінологія англійської мови як предмет опису у наукових лінгвістичних дослідженнях та об'єкт опрацювання у перекладознавстві. Детально описані термінологічні словосполучення у галузі медицини і охорони здоров'я. Наведено їх класифікацію за структурою та утворенням. У висновках подаються певні рекомендації щодо перекладу термінології з англійської на українську мову у вищезазначеній галузі.

Ключові слова: медична термінологія, термінологічне словосполучення, однокомпонентні (двокомпонентні тощо) терміни, терміни-епоніми.

Ильченко Т.А., Голикова О.Н. Медицинская терминология английского языка в научных исследованиях. В статье рассматривается терминология английского языка как предмета описания в научных лингвистических исследованиях и объекта обработки в переводоведении. Детально описаны терминологические словосочетания в сфере медицины и охраны здоровья. Приведено их классификацию за структурой и образованием. В выводах представлены определенные рекомендации относительно перевода терминологии с английского на украинский язык в вышеуказанной сфере.

Ключевые слова: медицинская терминология, терминологическое словосочетание, однокомпонентные термины (двухкомпонентные и т. д.), термины-эпонимы.

Ilchenko T., Holicova O.M. English medical terminology in scientific studies. This article deals with terminology of the English language as the subject of linguistic research and as the object of adaptation in translation studies. Terminological word combinations of medicine and health protection fields are explained in detail. The article provides structural classification of these word combinations. In the conclusion certain recommendations on translation of the foregoing terminology are given.

Key words: medical terminology, terminological word combinations, single-component terms (two-component, etc.), terms-eponyms.

Медична термінологія англійської мови яка є предметом дослідження, постійно оновлюється та перебуває у стані безперервного

розвитку. Тому важливим є ґрунтовний аналіз термінологічного словотвору.

Актуальність теми обумовлена тим, що зростає асортимент закордонних лікарських препаратів хімічного, рослинного і тваринного походження з широким спектром терапевтичних властивостей, що сьогодні наводнюють фармацевтичний ринок України. Поширюється спектр медичного обладнання, яке щодня використовують лікарі різного фаху. Ще десять років тому в нашій країні медичні працівники практично не використовували термінів, що мають англійське походження, але зараз таких термінів стає все більше. Тому необхідно ґрунтовно підходити до аналізу медичного тексту, виділити термінологічні одиниці, користуватися спеціальними словниками. **Об'єктом** дослідження є термінологічні словосполучення у сфері медицини, що є продуктом синтаксичної деривації, а **предметом** — процес класифікації англійських медичних термінів за структурою і виявлення особливостей їх перекладу на українську мову. **Мета дослідження** — визначення структурних особливостей термінологічних словосполучень у сфері медицини та основних шляхів передачі англословних словосполучень у сфері медицини українською мовою. Основним методом дослідження є описовий прийом, а також такі його прийоми як спостереження, узагальнення класифікація досліджуваного матеріалу.

Як зазначають дослідники галузевих систем (С. Дорошенко, Е. Огар, Л. Симоненко, Л. Малевич та ін.), спостерігається стійка тенденція до зростання синтаксичної деривації, продуктом якої є термінологічне словосполучення (далі ТС).

Медична термінологія, особливо українська, як терміносистема, що постійно оновлюється та перебуває у стані постійного розвитку, потребує ґрунтовного аналізу термінологічного словотвору. Як зазначає М. Я. Плющ, потреба в нових термінах, для вираження нових понять спричиняє створення нових слів [2, с. 6]. Слушно зазначають деякі вчені, що в багатьох терміносистемах часто використовують терміни-однослови. В медичній термінології часто спостерігається певне розшарування, у центрі знаходиться цілий масив відносно старих термінів та ТС. Але разом з тим спостерігається безперервне надходження нової лексики, що пов'язано з розвитком медицини як науки та медичних технологій і обладнання. Серед “молодих” термінів простежується тяжіння до бінарності та багатокомпонентності [4, с. 160].

На початку становлення будь-якої нової галузі (і медичної зокрема), вирішальну роль відіграють терміни-однослови. В українській та англійській медичній термінології, — як частині науково-техніч-

ної термінології – терміни стають базовими у процесі створення аналітичних конструкцій і мають певні особливості сполучуваності (наприклад, за допомогою прикметника *medical* виникає ряд складних термінів: *medical care* – медичне піклування; *medical examination* – лікарський огляд, медичне обстеження; *medical, pension, retirement benefits* – пільги з медичного обслуговування, виходу на пенсію та виходу у відставку; *medical aid* – медична допомога; *medical aid station* – пункт медичної допомоги, медпункт; *medical ambulance* – машина швидкої допомоги; *medical aneurysm* – аневризма, що не підлягає хірургічному лікуванню; тощо).

Надалі яскравішою стає тенденція до деталізації і так званого “гілкування лексики”, яке спричинене розбудовою терміносистеми. Залежно від того, які з мовних засобів беруть участь у термінотворенні англійські та українські медичні терміни можна поділити на 3 типи:

- терміни-прості слова (*zymosis* 1) ферментація, 2) зараження, інфекція);
- терміни-складні слова (*zymoprotein* – однокомпонентний фермент (що є простим білком);
- терміни-словосполучення (*zygomatico-orbital artery* – скулоглазнична артерія) [3, с. 330].

Оскільки словосполученню набагато легше, ніж однослову, виразити характерні риси названого поняття, глибше розкрити його значення, виникають терміни-складені слова і терміни-словосполучення. Складні (двочленні і багаточленні) терміни можуть бути в ряді аспектів значно зручніші за однослівні, оскільки дозволяють з більшим ступенем наочності показати відношення між окремими поняттями. Саме тому у структурі сучасної медичної термінології важливе місце належить термінам-словосполученням, що позначають окремі поняття галузі й передають їх складну внутрішню багатоглибкість. Ілюстрацією може слугувати текст з офіційного сайту <http://www.clecontactlenses.com/guide.html> – інструкція з використання контактних лінз. Сама назва інструкції є багатоаспектним терміном (*Contact Lens Wearer's Guide* – довідник для користувачів контактними лінзами).

У середині 20 сторіччя вивченню словосполучення присвятили свої роботи такі вчені, як В. В. Виноградов та Н. Д. Шведова. Зокрема, Виноградов називає словосполучення “складним найменуванням, що несе ту ж номінативну функцію, що й слово, так само як і слово може мати цілу систему форм” [1, с. 7-8]. Отже, медична лексика тяжіє до створення багатокомпонентних ТС, що передають різноманітну значущість термінів.

Структурний аналіз досліджуваних термінологічних одиниць у сфері медицини та охорони здоров'я показав, що за співвідношенням кількості компонентів серед них виділяються:

- **однокомпонентні терміни** (*rectouterina, bioplasm, biofilm, biodeterioration*);
- **двокомпонентні** (*biorthogonal decomposition, excavatio rectouterina, HeLa cells, Moor's clamp, Mulligan's forceps*);
- **трикомпонентні** (*biopolimer drilling mud, biodegradable dosage form*).

Навіть поверхневий аналіз свідчить про значне домінування двокомпонентних термінів у медицині. Тому, перевагу двокомпонентних над однокомпонентними термінами можна пояснити тим, що двокомпонентні терміни краще відповідають одній із найважливіших вимог до терміна – його стислості. Перевагу двокомпонентних термінів над трикомпонентними чи чотирикомпонентними можна пояснити фактом економії мовленнєвих зусиль.

Ще одним важливим видом термінів-словосполучень є **епонім**. Епонім – це термін, який містить у своєму складі власну назву, а також загальну назву на позначення наукового поняття (*Євстахієва труба – 1) guttural duct; 2) otosalpinx; 3) syrxinx*). Терміни-епоніми можуть бути утворені безафіксним способом від власної назви, шляхом метонімічного переносу, а також можуть бути афіксальними утвореннями від власної назви. Під час дослідження медичних термінів-епонімів у науковій літературі ми часто натрапляли на думку, що епонімічні поняття є незручними у вживанні та забруднюють медичну термінологію. Однак є група епонімічних термінів, що остаточно увійшли у медичну лексику. Смісл цих термінів – зрозумілий для кожного лікаря, мова йде про такі терміни-епоніми як:

Таблиця 1

Епоніми з ознакою «місце функціонування об'єкту»

Гайморова пазуха (порожнина)	antrum of Highmore (a natural cavity, hollow, or sinus, esp in a bone)
дугласовий простір	Pouch of Douglas
дугласова складка	rectouterine -[Douglas'] fold, plica rectouterina
дугласів карман	Douglas' cul -de -sac, excavatio rectouterina
зажим Ліннартца (для накладання ентероанастомоза)	Linnartz's forceps

зажим Люера (для утримування і відтягування значних за товщиною ділянок тканини)	Luer's forceps
зажим Малігена (для часткового бокового пережимання судини)	Mulligan's forceps
зажим Микулича (для пережимання тканин, для прижимання та утримування тампонів після тонзилектомії)	Mikulicz's clamp
зажим Мюзе (для захваткування шийки матки)	Museux's forceps
Зажим Пайра (використовується при резекціях шлунка, кишечника)	Payr's clamp

Як бачимо серед термінів, які ми перерахували більшість містить ознаку «місце функціонування об'єкту», тобто, їх можна віднести до групи термінів, що описують категорію простору.

Також серед термінів-епонімів зустрічаються терміни з апелятивами «хвороба» або «синдром». Оскільки, хвороба — це «процес», а «синдром» — певна якість, то терміни-епоніми з апелятивом «хвороба» повинні відноситися до категорії процесу, а з апелятивом «синдром» — до категорії якості. Наприклад:

Таблиця 2

Епоніми з апелятивами «хвороба або «синдром»

бляшка Біццоцери	(blood) platelet, thrombocyte, Bizzozero's platelet, Hayem's hematoblast, Zimmerman's corpuscle, Zimmerman's particle, thrombocytus
бляшка Іскерського -Біто	Bitot's spot
клітини HeLa	HeLa cells
клітини Анічкова	Anitschkow cells, cardiac histiocytes
клітини Арманні -Ебштейна	Armanni -Ebstein cells
клітини Ван -Гехухтена	Van Gehuchten's cells
Мейбомієві залози	tarsal [palpebral, meibomian] glands, glandulae tarsales [NA]
мейбомієвий блефарит	meibomian blepharitis
боуменова залоза	1) Bowman's gland 2) olfactory gland
боуменова капсула	Bowman's capsule

Матеріалом дослідження слугували медичні тексти на англійській мові, аналіз яких дозволив нам виявити загальні закономірності і тенденції широкого англомовного медичного простору. У структурі сучасної медичної термінології важливе місце належить термінам-словосполученням, що позначають окремі поняття галузі й передають їх складну внутрішню співвіднесеність і багатоаспектність.

Ми виявили, що одним з найважливіших видів термінів-словосполучень є епонім, тобто термін, який має у своєму складі власну назву, а також загальну на позначення наукового поняття. Існує група епонімічних термінів, що остаточно увійшли в медичний вокабуляр та закріпилися у ньому. Смісл цих термінів є зрозумілим для кожного лікаря (див. табл. № 1, 2).

В процесі інтеграції України у глобальний простір, вирішального значення набуває аспект створення та засвоєння принципово нових знарядь праці, матеріалів та технологічних процесів у сфері медицини та охорони здоров'я. У зв'язку з цим актуальним стає аспект перекладу медичної термінології, яка сягає корінням до цих найновітніших галузей комп'ютерних та кібертехнологій. Треба наголосити, що саме перекладацька праця з англійською медичною термінологією, що у 21 ст. часто межує з найпрогресивнішими інформаційними технологіями, є досить актуальною. Адже англомовні вчені є піонерами у найновітніших напрямках інформаційних технологій в медицині. Цим пояснюється неологізація англомовної терміносистеми медицини. Але ми виявили, що у сфері медицини і охорони здоров'я англійської мови відбуваються процеси еволюції концептів, а з цим пов'язана неологізація словникового складу мови цієї сфери не тільки на рівні термінології, але й навіть у просторі повсякденної комунікації.

Основні труднощі перекладу англійської термінології сфери медицини і охорони здоров'я пов'язані з екстралінгвістичними факторами, а саме – малою поширеністю певного поняття або явища у вітчизняному науковому або соціально-економічному середовищі чи його відсутністю. Крім того, процес неологізації терміносистеми не завжди співпадає у своєму векторному розвитку із оновленням української терміносистеми, а отже перекладачі часто є посередниками між двома мовами в плані входження у широке застосування певних термінологічних одиниць.

Отже, перекладений матеріал під час опрацювання текстів у галузі медицини та охорони здоров'я повинен містити ретельно вивірену медичну термінологію, щоб не виявитися причиною неприпустимої помилки у відповідній професійній діяльності. Перекладач повинен весь час оновлювати та збагачувати свої фонові знання, слідкувати

за найновітнішими науковими перекладознавчими публікаціями, щоб належним чином оцінювати і враховувати тенденції розвитку англомовної та україномовної медичної терміносистеми. Застосовуючи як лексичні так і граматичні трансформації перекладач має пам'ятати, що перекручування інформації у такому тексті є неприпустимим. У перекладах медичних текстів повинний домінувати семантичний, а не стильоворчий фактор.

Перспективою дослідження є термінологічні системи окремих медичних галузей у співставленні та аналізі україномовних еквівалентів медичних термінів у різних галузях з метою виявлення термінологічної омонімії та полісемії.

Література

1. Виноградов В. В. Русский язык: Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. — М. : Высшая школа, 1986. — 640 с.
2. Плющ М. Я. Словотворення та вивчення його в школі / Марія Яківна Плющ. — К. : Рад. школа, 1969. — 132 с.
3. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М. А. Жовтобрюх. — К. : Наукова думка, 1979. — 406 с.
4. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. — М. : Наука, 1989. — 246 с.

УДК 811.111'25

РЕГУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТРАТЕГІЇ ОДОМАШНЕННЯ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Ковтун О. О., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячене одній з двох основних перекладацьких стратегій — стратегії одомашнення. Виявлено мовні засоби, що є втіленням цієї стратегічної мети, й на підставі систематизації їх системно-мовних характеристик встановлено перелік тактик (граматичних, лексичних, комплексних лексико-граматичних).

Ключові слова: мовні засоби, системно-мовні характеристики, стратегія одомашнення, тактики стратегії одомашнення.

Ковтун О. А., Фролова И. Е. Регулятивный потенциал стратегии одомашнивания в англо-украинском переводе. Исследование посвящено одной из двух

основных переводческих стратегий — стратегии одомашнивания. Выявлены языковые средства, которые являются воплощением этой стратегической цели, и на основании их системно-языковых характеристик установлен перечень тактик (грамматических, лексических, комплексных лексико-грамматических).

Ключевые слова: системно-языковые характеристики, стратегия одомашнивания, тактики стратегии одомашнивания, языковые средства.

Kovtun O. O., Frolova I. Ye. The Regulative Potential of Domestication Strategy in English-Ukrainian translation. *The research is dedicated to one of the two basic translation strategies — the domestication strategy. The language means that are the realization of this strategic aim have been found out and on the basis of their systemic - language characteristics the list of tactics (grammatical, lexical and complex lexico-grammatical) has been made.*

Key words: domestication strategy, language means, systemic-language characteristics, tactics of the domestication strategy.

Актуальність роботи зумовлюється її належністю до ключових проблем сучасного перекладознавства, зокрема аналізу стратегій, використаних перекладачем задля досягнення адекватності перекладу, серед яких стратегія одомашнення посідає одне з пріоритетних місць.

Сучасне перекладознавство трактує процес перекладу не як механічну заміну мовних одиниць джерельної мови одиницями цільової мови, а як розумово-комунікативний процес, що представляє інтерактивну діяльність перекладача та адресата цільового тексту. У зв'язку з цим сформувалось усвідомлення суттєвої ролі суб'єктивного погляду перекладача й стратегій, які він обирає під час перекладу. Пильна увага до перекладацьких стратегій є прикметою сьогодення, проте, навіть основні перекладацькі стратегії — одомашнення та очуження — ще не є на сьогодні детально вивченими, що й стимулювало наш науковий пошук.

Об'єктом нашого дослідження обрано одну з двох базових перекладацьких стратегій — стратегію одомашнення.

Предметом аналізу виступають граматичні та лексичні трансформації — тактичні засоби реалізації стратегії одомашнення.

Метою роботи був аналіз тактичних засобів та мовних одиниць, використаних перекладачами досліджуваних текстів.

Матеріалом аналізу були скрипти автентичних англомовних фільмів: “Harry Potter and the Sorcerer’s Stone” («Гаррі Поттер філософський камінь»), “Harry Potter and the Chamber of Secrets” («Гаррі Поттер і таємна кімната»), “Going the Distance” («На відстані кохання»), “Love and Other Drugs” («Любов та інші ліки»), “Shrek” («Шрек»),

“Just Go with It” («Дружина напрокат»), “The Wild” («Велика подорож»), “ALF” («Альф») та інші і їх переклад українською мовою.

Для розв’язання перелічених вище завдань ми використовували наступні **методи дослідження**: метод суцільної вибірки (підготовка матеріалу дослідження), описово-аналітичний метод (опис історії виникнення та аналіз особливостей стратегії одомашнення і способів її реалізації в англо-українському перекладі), метод порівняння текстів оригіналу та перекладу, метод систематизації (систематизація трансформацій – тобто тактичних засобів реалізації стратегії одомашнення за мовними та соціо-культурними критеріями), кількісний метод (підрахунок частоти та кількості використання тактичних засобів стратегії одомашнення).

Переклад становить особливий різновид комунікації, а саме – вторинну міжкультурно-міжмовну комунікацію. Адекватність перекладу на сучасному етапі розвитку перекладацької думки трактується як відтворення ідентичної дискурсивної діяльності засобами цільової мови. Досягнення повної ідентичності не є можливим через наявність соціокультурних відмінностей між англomовною та україномовною культурними спільнотами. Проте, цілком можливим є здійснення досить збіжного регулятивного ефекту – впливу на свідомість адресата джерельного та цільового текстів, який і трактується як адекватність. Тому використання перекладацьких стратегій зумовлюється саме прагненням її досягти.

Поняття «стратегія» використовується багатьма науками. Під стратегією розуміють загальний, недеталізований план будь-якої діяльності, що охоплює довготривалий відрізок часу, спосіб досягнення складної мети. Перекладацьку стратегію визначають як потенційно свідому процедуру вирішення проблеми, що виникає при перекладі тексту або його частини [2, с. 34] чи як потенційно свідомий план дій перекладача по вирішенню конкретної перекладацької проблеми в межах конкретного перекладацького завдання [1, с. 56]. Тобто, можна зробити висновок, що «перекладацька стратегія» – це своєрідне перекладацьке мислення, що лежить в основі дій перекладача, і плани, направлені на вирішення конкретних задач, що складають його загальну задачу. Основними серед перекладацьких стратегій вважаються стратегії очуження та одомашнення.

Однією з найвидатніших праць з цієї теми можна вважати трактат Фрідріха Шлейєрмахера «Про різні методи перекладу», поданий до Пруської академії 24 червня 1813 році, де виокремлено дві головні стратегії, що впливають на розуміння вітчизняним читачем іношомовного автора, причому підкреслюється, що їх лише дві: «або перекладач залишає автора в спокої, наскільки це можливо, й наближає

читача до нього, або ж він залишає читача в спокої, наскільки це можливо, й наближає до нього автора» [3, с. 37].

Тактиками стратегії одомашнення в проаналізованих нами текстах виявилися: лексичні тактики, що також включають в себе комплексні лексичні тактики; граматичні тактики; комплексні лексико-граматичні та фонетичні тактики. Найбільш різноманітними виявилися лексичні тактики стратегії одомашнення (268 одиниць, 89,3 %), далі йдуть фонетичні тактики (14 одиниць, 4,7 %), граматичні тактики посідають третє місце (10 одиниць, 3,3 %), найменшу питому вагу мають комплексні лексико-граматичні тактики (8 одиниць, 2,7 %). Проте, кількісні та частотні показники не збігаються між собою, найбільш частотними виявилися фонетичні тактики стратегії одомашнення, а найбільш різноманітними за кількісними параметрами – лексичні тактики, що ілюструє рис. 1:

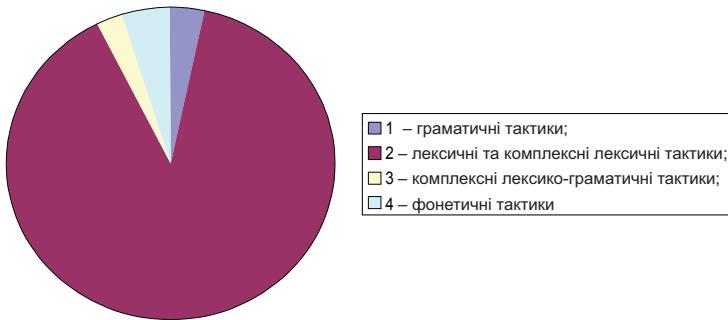

Рис. 1. Кількісні показники перекладацьких тактик стратегії одомашнення

Лексичні тактики реалізуються за допомогою таких засобів як: контекстуальна заміна (*she is out deep* – *мертві бджоли не гудуть*, *I'm a vicious jungle animal from the streets of London!* – *Я страшна дика тварина з вулиць Троєщини!*; 186 одиниць, 76 %), додавання зменшувально-пестливих суфіксів (*sun* – *сонечко*; *lady* – *дамочка*; 33 одиниці, 14 %), заміна однієї частини мови іншою (*scarhead* – *шрамоголовий*, *tap* – *старий*; 9 одиниць, 3,7 %), вилучення слова (*darling boy* – *крихітко*, *merry men* – *братани*; 7 одиниць, 3 %), конкретизація (*cat-food can* – *Біскас*, *soda pop* – *Кока-кола*; 5 одиниць, 2 %), додавання слова (*your VISA* – *твоя банківська карточка ВІЗА*, *sunset* – *сонце заходить*; 3 одиниці, 1%), генералізація (*Pina colada* – *коктейль*; 1 одиниця, 0,3 %).

Ці кількісні результати ілюструє рис. 2:

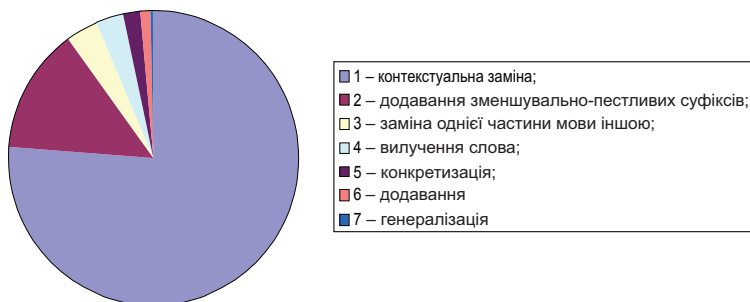

Рис. 2. Кількісні показники засобів реалізації лексичних тактик стратегії одомашнення

Комплексні лексичні тактики реалізуються за допомогою таких конфігурацій трансформацій як: додавання слова та додавання зменшувально-пестливих суфіксів (*breeze* – *легесенький вітерець*); заміна однієї частини мови іншою та перmutація (*dear boy* – *хлопчик мій*); вилучення слова і контекстуальна заміна (*muffin man* – *марципан, voice box* – *пелька*); додавання слова та контекстуальна заміна (*Paul* – *інопланетянин Павло*); контекстуальна заміна та перmutація (*Sesame street* – *вулиця скарбів*).

Граматичні тактики реалізуються за допомогою таких трансформацій як: вилучення артикля (*all the teachers* – *всі вчителі, the Malfoy family* – *родина Малфойв*) та прийменника (*Order of Merlin* – *Орден Мерліна*).

Комплексні (лексико-граматичні) кореспондують з такими трансформаціями як: додавання слова та вилучення артикля (*you are a squirrel* – *ти **маленька** білка*); додавання зменшувально-пестливих суфіксів та вилучення прийменника (*sitting by myself* – *сидітиму **саменький** самісінький*); вилучення слова та артиклю (*he is a pretty one* – *він **гарнуній***); вилучення прийменника та контекстуальна заміна, тобто заміна слів мови оригіналу на слова мови перекладу, що викликають у цільової аудиторії певні культурні асоціації (*operators are standing by* – *оператори байдуди б'ють, bits and bobs for doing wizardry* – *чаклунські витребеньки*); вилучення артикля та контекстуальна заміна (*The 3 C's* – *три B, the muffin man who lives on Drury Lane* – *марципан, у якого жінка Мар'яна*).

Фонетичні тактики реалізуються за допомогою транскодування із адаптацією до орфоепічних норм цільової мови (*Argus* – *Аргусе, Myrtle* – *Мурта*).

Отже, проведене дослідження дає змоги дійти висновку, що стратегія одомашнення, трактована як адаптація джерельного тексту,

яка охоплює адаптацію його дискурсивних та мовних властивостей, є інгерентно властивою перекладу, оскільки його невід'ємною складовою виступає адаптація джерельного тексту до стандартів мови перекладу; адаптація дискурсивних параметрів є факультативною й залежною від інтенцій перекладача. Перекладацькі трансформації є тактиками, тобто конкретними діями спрямованими на досягнення глобальної стратегічної мети одомашнення.

Перспективу роботи становить подальший аналіз тактик стратегії одомашнення на більш репрезентативному матеріалі, а також на матеріалі різних нехудожніх текстів/дискурсів.

Література

1. Комиссаров В. Н. *Общая теория перевода в трудах зарубежных ученых : [Учебное пособие]* / Комиссаров В. Н. — М. : ЧеРо, 1999. — 134 с.
2. Loescher W. *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies* / Loescher W. — Tübingen : Gunter Narr, 1991. — 156 p.
3. Schleiermacher F. *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* / F. Schleiermacher // *Das Problem des Übersetzens* / Ed. H. J. Störig. — Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. — S. 38-70.

УДК 811.111'373'38:61

ЛЕКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ УСНОГО АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МЕДИЧНОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ СКРИПТІВ ДО СЕРІАЛУ «ДОКТОР ХАУС»)

Лавроненко А. В., Козирева М. С. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячене аналізу перекладу медичних термінів, що використовуються лікарями у професійному спілкуванні між собою та з пацієнтами, а саме виявленню перекладацьких прийомів та трансформацій, що застосовуються при перекладі загальних медичних термінів, вузькоспеціальних термінів, жаргонізмів. Здійснено розподіл усної професійної медичної комунікації на діалоги «лікар-лікар» та «лікар-пацієнт», виявлено кореляції між типами діалогів та використаними в них медичними термінами.

Ключові слова: медичні терміни, діалог «лікар-лікар», діалог «лікар-пацієнт», вузькоспеціальні терміни, загальні медичні терміни, жаргонізми, перекладацькі прийоми та трансформації

Лавроненко А. В., Козырева М. С. Лексико-стилистические особенности перевода устной профессиональной медицинской речи (на материале скриптов к сериалу «Доктор Хаус»). Исследование посвящено анализу перевода медицинских терминов, используемых врачами в профессиональном общении между собой и с пациентами, а именно выявлению переводческих приемов и трансформаций, применяемых при переводе общих медицинских терминов, узкоспециальных терминов, жаргонизмов. Осуществлено распределение устной профессиональной медицинской коммуникации на диалоги «врач-врач» и «врач-пациент», обнаружено корреляции между типами диалогов и использованными медицинскими терминами.

Ключевые слова: медицинские термины, диалог «врач-врач», диалог «врач-пациент», узкоспециализованные термины, общий медицинские термины, жаргонизмы, переводческие приёмы и трансформации.

Lavronenko A. V., Kozyreva M. S. Lexical and Stylistic Interpreting Features of Oral Professional Medical Speech (Based on House MD TV Series Scripts). The research is dedicated to the analysis of medical terms used by doctors in professional dialogue with each other and with patients, revealing methods of translation and transformations applied while translating general medical terms, specialized terms, jargons. Oral professional medical communication is divided into dialogues «doctor-doctor» and «doctor-patient», the correlations between the types of dialogues and medical terms are identified.

Key words: medical terms, doctor-doctor dialogue, doctor-patient dialogue, specialized terms, general medical terms, jargonisms, translation techniques and transformations.

На даному етапі розвитку людства медицина займає одну з найважливіших ролей у нашому суспільстві. Немає жодної людини, яка б не усвідомлювала необхідності і важливості цієї галузі. Між Україною та деякими країнами Європи і світу підписані міжнародні угоди щодо надання медичної допомоги, як на постійній основі, так і у випадку непередбачуваних стихійних лих, аварій, катастроф. При цьому найбільш розповсюдженою мовою спілкування є англійська. Зокрема до міста Харкова щорічно прибувають фахівці — медики із США, які на базі міських клінік та лікарень проводять обстеження пацієнтів, консультують та здійснюють операційне втручання. Все це зумовлює **актуальність дослідження** усного професійного медичного мовлення в англійській та українській професійних мовах, а також засобів його перекладу.

Об'єктом дослідження є термінологічні лексичні одиниці медичного характеру, що використовуються лікарями у професійному спілкуванні.

Предметом аналізу є лексичні та лексико-стилістичні особливості усного медичного мовлення в англійській та українській мовах, а також перекладацькі прийоми та трансформації, які використовуються для досягнення якомога більш адекватного перекладу усного професійного мовлення.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей медичної мовної комунікації та встановленні найбільш продуктивних способів перекладу лексичних одиниць усного професійного медичного мовлення.

Матеріалом дослідження слугували скрипти до медичного серіалу «Доктор Хаус». Мова персонажів це авторська стилізація природної розмовної мови, в яку включені різні реєстри спілкування. Базисною характеристикою мови кіно є імітація розмовної мови: кіно-скрипти містять певний набір лінгвістичних маркерів, які в даній культурі сприймаються як маркери усного мовлення, а отже тексти скриптів характеризуються достатнім ступенем подібності до реального спілкування.

Методика дослідження має комплексний характер, який полягає у використанні різних методів і прийомів. Дослідження проведено із застосуванням: методу суцільної вибірки, описово-аналітичного методу; зіставного методу; елементів кількісного аналізу.

Аналіз наявних досліджень реального усного медичного перекладу показав, що ключовим моментом здійснення якісного перекладу є розуміння медичним перекладачем того, в чому нормативно орієнтуються лікарі, для того щоб отримати об'єктивно сформульовану інформацію про стан здоров'я пацієнта [1, с. 34].

У своїх дослідженнях К. Вандесйо стверджує, що усний медичний переклад відрізняється від інших видів галузевого перекладу, які полягають у передачі усних повідомлень між людьми, які не говорять однією мовою [3, с. 113]. При усному медичному перекладі перекладач може приймати більш активну участь у регулюванні процесу комунікації. Перекладач може виступати посередником розмови між лікарем та пацієнтом. В результаті, замість прямого зв'язку один з одним, лікар і пацієнт взаємодіють в основному з перекладачем. Важливо зазначити, що під час медичних консультацій участь перекладача в процесі комунікації базується на його розумінні того, чого за допомогою цієї діяльності необхідно досягти. Від перекладу діалогу пацієнта і лікаря залежить не тільки якість комунікації, а і якість медичного процесу [2, с. 308].

Враховуючи досвід попередніх досліджень, з метою здійснення перекладацького аналізу з текстів скриптів до серіалу «Доктор Хаус» було вибрано діалоги в рамках лікарських консультацій і діагностики захворювань пацієнтів, які в свою чергу було розподілено на діалоги «лікар-лікар» та «лікар-пацієнт». У зазначених діалогах було відокремлено 300 медичних термінів, в тому числі загальні медичні терміни, вузькоспеціальні терміни, жаргонізми.

Під **загальними медичними термінами** ми розуміємо терміни, які є зрозумілими не тільки для лікаря-фахівця, але і для широкого кола слухачів, зокрема пацієнтів, які можуть не знатися на специфічній медичній термінології та їхніх родичів, але мають зрозуміти інформацію щодо захворювання, діагнозу тощо, яку їм надає лікар, наприклад: *white matter* – біла речовина, *complication* – ускладнення, *blockage* – закупорка, *abnormality* – аномалія, *family history* – сімейний анамнез

Під **вузькоспеціальними медичними термінами** ми розуміємо специфічну медичну термінологію, що не є загальновживаною поза вузькими медичними колами. Ці терміни можуть бути не зрозумілими для широкого загалу та потребувати додаткового тлумачення. Такі терміни, зазвичай використовуються лікарями при діагностуванні, проведенні медичних процедур, диференційному аналізі тощо. До цієї підгрупи також належать назви захворювань, препаратів, процедур, інструментів. Було ідентифіковано 180 одиниць вузькоспеціальної медичної лексики, що становить відповідно 60 % вибірки, наприклад: *differential diagnosis* – диференційний діагноз, *viral meningitis* – вірусний менингіт, *heart attack* – серцевий напад, *nosebleed* – кровотеча в носі, *hemisphere of the brain* – півкуля мозку.

Під **жаргонізмами або лікарським сленгом** ми розуміємо скорочені та спеціальні слова, вигадані лікарями для більш зручного професійного спілкування між собою. Важливо зазначити, що професійний сленг є засобом мовного відокремлення, мовної конспірації, що в цілому справедливо і для медицини. Було ідентифіковано 36 одиниць медичних жаргонізмів, що становить відповідно 12 % вибірки, наприклад: *white count's elevated* – рівень кров'яних тілець підвищений, *full-throttle head case* – абсолютний клінічний випадок, *to tap smb* – зробити пункцію.

Аналіз частотності використання аналізованих груп медичних термінів показав, що загальні медичні терміни є найбільш вживаними у репліках лікарів у діалогах «лікар-пацієнт» (56 %), а вузькоспеціальні – у репліках лікарів у діалогах «лікар-лікар» (64 %). При цьому ще однією істотною ознакою діалогів «лікар-лікар» є використання жаргонізмів (13 %).

Співвідношення частотності вживання різних груп медичних термінів у діалогах «лікар-лікар» та «лікар-пацієнт» проілюстровано на рис. 1.

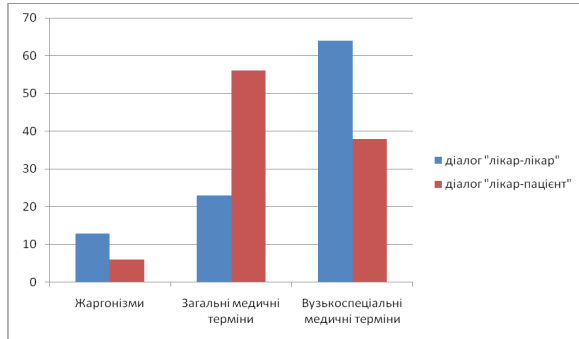

Рис. 1. Кількісні показники використання різних груп медичних термінів у діалогах «лікар-лікар» та «лікар-пацієнт»

Аналіз перекладацьких прийомів та лексичних трансформацій показав, що переклад загальних медичних термінів корелює з вибором варіантного відповідника (44 %), наприклад:

Maybe not that bad. Could be an infection. You wish. No fever, no white count.

Можє не все так погано, можливо це інфекція. Якщо б. Немає лихоманки, кількість білих тілець не вище норми.

Крім того при перекладі загальних медичних термінів було використано:

калькування (26 %): *intracranial* – *внутрішньочерепний*, описовий переклад (17 %): *radiating chest pain*. – *біль, що йде з середини*, контекстуальна заміна (12 %): *heart failure*. – *відмова серця*.

Переклад жаргонізмів корелює із контекстуальною заміною. Її застосування зареєстровано у 55 % випадків, наприклад:

Push two milligrams I. V. Ativan, stat. – Done! – Ввести три міліграми Ативану внутрішньовенно, швидко! – Готово!

До інших способів перекладу жаргонізмів належать: переклад неоднозначних слів (вибір варіантного відповідника) (30 %): *chills* озноб, *white count's elevated* рівень кров'яних тілець підвищений, *full-throttle head case* абсолютний клінічний випадок, описовий переклад (10 %): *O.D.* – *давати надмірну (шкідливу) дозу*, калькування (3 %): *to drip interferon* – *капати інтерферон*.

При перекладі вузькоспеціальних термінів спостерігалася така частотність застосування перекладацьких прийомів та трансформацій: калькування (41 %) (*meningeal enhancement* – *менінгальний напіт*, *interhemispheric nerve fibers* – *міжпівкульні нервові волокна*), вибір варіантного відповідника (32 %) (*ventricle* – *шлуночок мозку*, *acute confusional state* – *гострий галюциногенний стан*), описовий переклад.

(20 %) (*hoarding symptom розлад, що виражається в тому, що людина оточує себе сміттям і мотлохом*), контекстуальна заміна (4 %) (*full hormone blood panel – докладний аналіз на гормони*).

Співвідношення частотності застосування перекладацьких прийомів у різних групах термінів ілюструє рис. 2:

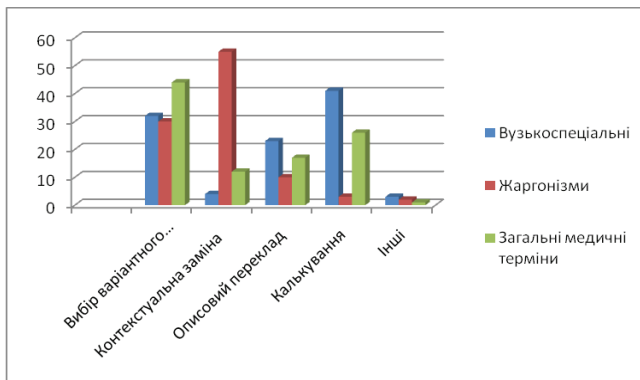

Рис. 2. Порівняння частотності вживання трансформацій під час перекладу вузькоспеціальних, загальних медичних термінів та жаргонізмів

Переклад загальних медичних термінів корелює з вибором варіантного відповідника, який застосовувався у 44 % випадків. Переклад жаргонізмів корелює із контекстуальною заміною. Її застосування зареєстровано у 55 % випадків.

Інші способи перекладу не виявили кореляцій із лексичними групами.

Перспективу роботи становить більш детальний аналіз усної медичної комунікації у діалогах «лікар-лікар» та «лікар-пацієнт» та накреслення стратегій дій усного послідовного перекладача при перекладі цих двох типів комунікації.

Література

1. Athrop C. *Models of Doctor-Patient Communication: How Interpreter Roles Influence Discourse* / C. Athrop, B. T. Downing. — Chicago : Health, 1996. — 48 p.
2. Downing B. T. *Professional Interpretation: Ensuring Access of Refugee and Immigrant Parties* / B. T. Downing. — Chicago : Health, 1991. — 361 p.
3. Wadensjo C. *Interpreting as Interaction* / C. Wadensjo. — New York : Longman, 1998. — 122 p.

УДК 811.111 : 379.85

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ
СФЕРИ ТУРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Логвиненко М. Ю., Мирошніченко В. М. (канд. філол. наук)

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу),*

Дана стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу англomовних текстів сфери туристичного бізнесу українською мовою. У статті формуються певні завдання, що є важливими для досягнення адекватного перекладу текстів цієї сфери. Наданий аналіз способів перекладу лексичних одиниць текстів сфери туризму інформує читача про найбільш вживані перекладацькі трансформації.

Ключові слова: *лексичні одиниці, особливості перекладу, переклад, сфера туризму, трансформації.*

Логвиненко М. Ю., Мирошніченко В. М. Особенности перевода англоязычных текстов сферы туризма на украинский язык. *Данная статья посвящена изучению особенностей перевода англоязычных текстов сферы туристического бизнеса на украинский язык. В статье формулируются определенные задачи, необходимые для получения адекватного перевода текстов этой сферы. Представленный анализ способов перевода лексических единиц сферы туризма информирует читателя о самых употребительных переводческих трансформациях.*

Ключевые слова: *лексические единицы, особенности перевода, перевод, сфера туризма, трансформации.*

Logvinenko M., Myrposhnychenko V. M. The specifics of translating travel industry texts from English into Ukrainian. *The paper deals with the specifics of translating travel industry texts from English into Ukrainian. In the paper the main principles of equivalent translation of this field's texts are given. The author proposes the analysis of the ways of translating travel industry lexical units, and informs the reader about the most commonly used transformations.*

Key words: *lexical units, translation specifics, translation, travel industry, transformations.*

Сьогодні надзвичайно високими темпами у світі розвивається туризм, який посів нині провідні позиції у світовій системі господарства. На нього припадає близько 10% виробленого валового продукту та майже 30% світової торгівлі послугами. Однією з основних причин стрімкого розвитку цієї сфери людської діяльності є орієнтація економіки значної частини країн світу на індустрію туризму,

що пояснюється його важливою роллю в економічному зростанні держав. Тому, переклад текстів у сфері туризму є дуже актуальним в сучасному світі, що постійно вдосконалюється.

Об'єктом дослідження є різноманітні способи забезпечення адекватності при перекладі текстів сфери туристичного бізнесу.

Предмет дослідження — це особливості перекладу текстів сфери туристичного бізнесу з англійської на українську мову.

Метою даної роботи є дослідження труднощів, особливостей, та способів перекладу лексичних одиниць текстів сфери туристичного бізнесу, та встановлення важливості адекватного перекладу текстів цієї сфери.

Для досягнення поставленої мети, необхідно було дотримуватись наступних конкретних завдань, а саме:

- провести детальний аналіз фонових знань;
- визначити лексико-семантичні особливості перекладу, застосувати перекладацькі прийоми та вміння;
- з'ясувати частотність використання різних видів трансформацій при перекладі;
- виявити закономірності перекладу лексичних одиниць в залежності від їхньої структури;
- укласти англо—український та українсько—англійський словники найбільш важливих термінів цієї сфери;

Матеріалом дослідження слугують стаття *Hotels and Other Accommodations*, інформація рекламного характеру про готель *Rose Rayhaan by Rotana*, різноманітні туристичні рекламні буклети, та їх переклад українською мовою.

Проблема стилістики перекладу тісно пов'язана із проблемою еквівалентності та адекватності. Очевидно, що якщо знехтувати стилем тексту оригіналу і не передати при перекладі стилістичні засоби оригіналу, необхідний рівень еквівалентності не буде досягнутий. Повна адекватність перекладу також має на увазі врахування стилістичних особливостей оригіналу. Це означає, що при перекладі необхідно знайти замінювачі стилістичних засобів оригіналу [2, с. 76].

Проводячи перекладацький аналіз тексту сфери туризму, слід звернути особливу увагу на граматичні та лексичні трансформації, оскільки переклад з однієї мови на іншу неможливий без цих прийомів.

Для того, щоб запобігти дослівному перекладу і передати усю повноту у перекладі, ми використовуємо різні трансформації. За визначенням Г. Мірама, В. Дайнеко та інших вчених, **трансформація** — це будь-яка зміна на синтаксичному рівні тексту оригіналу під час перекладу.

Вибір трансформації при перекладі здебільшого залежить від перекладача і є зумовленим стилістичними особливостями та комунікативною метою тексту оригіналу [3, с. 82].

Найбільш поширеними трансформаціями, до яких вдавався перекладач при перекладі текстів сфери туризму вважаються:

1. Калькування. Цей метод передбачає відтворення внутрішньої форми слова, а разом з нею — структури образного переносу значень, активізує словотворчі засоби, дає поштовх до утворення семантично містких неологізмів. Мета перекладу — перетворити цільовою мовою оригінальний текст [4, с. 64].

Наприклад:

motel — *мотель*

individual air temperature control — *індивідуальний контроль температури повітря*

wireless internet connection in public areas — *бездротовий доступ до Інтернету в громадських місцях*

national and international reservation systems — *національні та міжнародні системи бронювання*

2. Вибір варіантного відповідника. Варіантний відповідник передає, як правило, якесь одне значення слова вихідної мови, тобто кожний варіантний відповідник є перекладним еквівалентом якогось одного лексико-семантичного варіанта багатозначного слова [1, с. 18].

Наприклад:

lunch counter — *буфет*

cabin — *хатина*

front desk — *стійка реєстрації*

residential neighborhoods — *житловий район*

sorority houses — *жіночі клуби*

luxury inns — *розкішні готелі*

offsite activities — *виїзні заходи*

3. Описовий переклад — це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення [1, с. 36].

Наприклад:

RV (recreational vehicle) parks — *парки з великою кількістю автомобілів з жилим кузовом для відпочинку*

bed-and-breakfast inns — *готелі типу «нічліг і сніданок» (готелі, що пропонують номер та безкоштовний сніданок)*

valet parking — *спеціально навчений персонал для паркування авто*

continental breakfast — легкий сніданок (кава та булочка з джемом)
cardiovascular and weight training — спеціальне обладнання для підтримання серцево—судинної системи та для контролю ваги

4. Транскодування — це такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу.

При перекладі неологізмів транскодування звичайно супроводжується описовим перекладом, що подається в дужках [1, с. 21–22].

Наприклад:

camping — кемпінг (табір для автотуристів)

condominiums — кондомініуми (приватні квартирні комплекси)

boutique hotel — butik—готель

conference hotel — конференц—готель

5. Смисловий розвиток є таким прийомом контекстуальної заміни, коли в перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається [1, с. 28].

Наприклад:

service stations — станція обслуговування автомобілів

full ceramic bathroom — ванна кімната, що оздоблена керамікою

6. Генералізація. В процесі перекладу лексичних елементів перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок не тільки звуження значення англійських слів, а й розширення значення. Генералізація — це лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої слово з вузьким значенням, що перекладається, замінюється у перекладі на слово із широким значенням [1, с. 45].

Наприклад:

beverage service options — бар

food & beverage venues — ресторани

coin—operated laundry — пральня—автомат

7. Контекстуальна заміна — це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [1, с. 27].

Наприклад:

formal restaurants — ланч—кафе

independently owned hotels — приватні готелі

Таким чином, застосування трансформацій робить текст перекладу більш наближеним до читача. Трансформації допомагають передати адекватний смисл оригіналу, враховуючи норми мови перекладу.

Отже, виконуючи переклад тексту сфери туристичного бізнесу, завданнями перекладача є використання знань теоретичних основ перекладу для передачі комунікативної функції оригіналу, оскільки знання теоретичних основ перекладу та екстралінгвістичних реалій — необхідна умова адекватності перекладу. Без застосування перекладацьких прийомів, поглибленого аналізу фонових знань, досягнення адекватності перекладу у сфері туристичного бізнесу неможливе.

Аналіз способів перекладу лексичних одиниць текстів цієї сфери з англійської на українську мову свідчить, що найбільш вживаними перекладацькими трансформаціями є варіантні відповідники (32,9%), та слова, перекладені за допомогою калькування (27,2%). Також існують моменти, де для перекладу термінів слід використовувати описовий переклад (13,2%), який замінює термін в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст цього слова.

На підставі отриманих нами результатів, можна зробити **висновок**, що більшість термінів і виразів у сфері туристичного бізнесу вже мають свої відповідники в українській мові.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні структурних особливостей англійських рекламних текстів у сфері туризму (брошури, буклети, та ін.) та у з'ясуванні труднощів, що виникають у перекладача під час опрацювання таких текстів на різних його рівнях (графічному, лексичному, морфологічному та синтаксичному).

Література

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: [навч. посібник] / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова книга, 2001. — Т.2. — 385 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. — К. : Вища школа, 2003. — 280 с.
3. Мирам Г. С. Основы перевода: [учеб. пособие] / Г. С. Мирам. — К. : Ника—Центр, 2006. — 278 с.
4. Яновська Н. В. Туризм: організація і облік / Н. В. Яновська. — Харків : Фактор, 2001. — 220 с.

УДК 811.111'255:001.4:575

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У НАУКОВИХ СТАТТЯХ ІЗ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА 1960-1970-х РОКІВ

Мартінова А. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті розглянуто особливості перекладознавчої англомовної термінології, що з'явилася у 1960-70-х роках; проведено аналіз залежності її перекладу українською мовою від структури (прості, складні, похідні та словосполучення) терміну в тексті оригіналу; визначено основні прийоми та способи такого перекладу.

Ключові слова: *прості, складні та похідні терміни; терміни-словосполучення, способи перекладу.*

Мартынова А. В. Черноватый Л. Н. Особенности перевода англоязычной терминологии на украинский язык в области переводоведения 1960-70-х годов. *В статье рассматриваются особенности переводоведческой англоязычной терминологии, которая появилась в 1960-70-х годах, проведен анализ зависимости ее перевода на украинский язык от структуры (простые, сложные, производные и термины-словосочетания) термина в тексте оригинала; определяются основные приемы и способы такого перевода.*

Ключевые слова: *простые, сложные и производные термины; термины-словосочетания; способы перевода.*

Martynova A. V., Chernovaty L. M. Problems in rendering into Ukrainian English Translation Studies terminology introduced in 1960-70s. *The article deals with translating into Ukrainian English Translation Studies terminology introduced in 1960-70s.; analyses the dependence of its translation into Ukrainian on the structure (simple, compound, derivative or word combination) of the term in the source text; determines the main ways of the said translation.*

Key words: *simple, compound, and derivative terms; word combination terms; ways of translation.*

Тема роботи є *актуальною*, оскільки внаслідок швидкого розвитку перекладознавства як науки у другій половині ХХ ст. актуальним стає системний підхід до вивчення його терміносистеми з урахуванням лінгвостилістичних та структурно-семантичних особливостей термінів. Термінологія є найдинамічнішим складником лексичної системи мови, що характеризується постійним розвитком та неологізацією.

На сучасному етапі значний інтерес викликають проблеми галузевої термінології, розширення меж терміносистем, зростання

ролі термінологічних сполучень, підвищення їх питомої ваги, збільшення кількості компонентів, які входять до них, що пов'язано з диференціацією й уточненням наукових понять. Серед найменш досліджених проблем є питання адекватного перекладу термінологічної лексики у галузі перекладознавства різних періодів, зокрема й 1960-1970-х років, її формування, розвитку та упорядкування, що обумовило актуальність дослідження мовних засобів терміносистеми перекладознавства в англійській та українській мовах. Доцільно також зазначити, що наукові пошуки у галузі термінології у пізніших періодах ХХ століття були зорієнтовані переважно на аналіз і систематизацію логіко-поняттєвого, концептуального аналізу різних терміносистем, стратифікацію термінів залежно від їх когнітивної, гносеологічної і семантико-поняттєвої характеристик. У той же час актуальні проблеми дослідження регуляційних механізмів, тенденцій, шляхів і способів, еволюції і специфіки деривації термінів різних галузей майже не піднімались у вітчизняному термінознавстві, недостатня увага приділялася й особливостям перекладу українською мовою наукової термінології тієї чи іншої галузі.

Метою нашого дослідження є виявлення загальних закономірностей формування термінологічного фонду перекладознавства протягом 1960-1970-х років, встановлення особливостей перекладу термінологічних засобів на матеріалі англійської та української мов. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки завдань: аналіз змісту процесу перекладу з погляду його етапів, учасників та дій перекладача; визначення особливостей розвитку перекладознавства протягом 1960-1970-х років в контексті створення термінологічної системи та формування понятійних категорій у галузі перекладознавства, що становить фонові знання для перекладу термінологічної системи; вивчення матеріалу дослідження – наукових статей у галузі перекладознавства – й визначення термінологічного корпусу; аналіз особливостей перекладу українською мовою англійських термінів, виділених у досліджуваних статтях.

Об'єктом нашого дослідження є термінологічна структура англійської галузі перекладознавства, яка сформувалася протягом 1960-1970-х років ХХ ст., а *предметом* – вивчення особливостей перекладу українською мовою англійської термінології згаданого періоду.

Матеріал дослідження складають терміни, які зустрічаються у наукових статтях у галузі перекладознавства протягом 1960-1970-х років [12]. Серед опрацьованих джерел є праці таких дослідників, як Юджин Найда (Eugene Nida) (“Principles of Correspondence”), Дж. Кетфорд (J.C. Catford) (“Translation Shifts”), Іржи Левий (Jiri Levy) (“Translation as a decision process”), Катаріна Райс (Katharina Reiss)

(“Type, Kind and Individuality of text. Decision Making in Translation”), Джеймс Холмс (James S. Holmes) (“The Name and Nature of Translation Studies”), Джордж Стайнер (George Steiner) (“The Hermeneutic Motion”), Ітамар Евен-Зохар (Itamar Even-Zohar) (“The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem”), Гідеон Тури (Gideon Toury) (“The Nature and Role of Norms in Translation”) (див. [5-13]). Кожен із названих дослідників зробив певний внесок у розвиток теорії перекладознавства, увівши нові поняття та терміни.

Напрямок дослідження зумовлює застосування методів структурно-компонентного, зіставного, контрастивного, контекстологічного аналізу, методу класифікації та статистичного аналізу.

Як відомо [4], за своєю структурою терміни поділяються на прості, що складаються із одного кореня (*concept* – концепт, *origin* – зразок); похідні – утворені шляхом афіксації від простих термінів (*adaptation* – адаптація, *discourse* – дискурс, *translator* – перекладач, *post-structuralism* – пост-структуралізм, *interactive* – інтерактивний); складні, що включають два слова і пишуться разом або через дефіс (*source-language* – мова оригіналу, *multilevel* – багатошаровий, *receptor-language* – мова перекладу, *footnote* – посилання, *text-type* – тип тексту); терміни-словосполучення, які складаються із кількох компонентів (*free translation* – вільний переклад, *semantic correspondence* – семантична відповідність, *stylistic qualities* – стилістичні особливості, *formal element* – формальний елемент).

Зміст дослідження. 497 термінів, відібраних для дослідження з текстів, що згадувалися вище, були розділені на 5 груп, відповідно до їх структури (прості, похідні, складні, словосполучення та багатокомпонентні терміни). Цей розподіл показано в табл. 1:

Таблиця 1

Кількісні показники термінів у текстах,
що були матеріалом дослідження

Терміни	Терміни-словосполучення	Похідні терміни	Прості терміни	Складні терміни
Кількість	298	94	74	29
%	60%	19%	15%	6%

Як впливає з табл. 1, серед корпусу термінологічної лексики у досліджуваних нами працях з проблем перекладознавства 1960-1970-х років переважну частку становлять термінологічні сполучення (60%), менш вживаними є прості (19 %) та похідні терміни (15 %). Вживання складних термінів зафіксовано лише у 6 % випадків, що

можна пояснити тим, що більшість понять перекладознавства цього періоду описується за допомогою простих термінів, які вже існували у мовознавстві, однак, поєднуючись один із одним, прості терміни можуть утворювати нові термінологічні словосполучення.

Більшість проаналізованих нами простих термінів не є проблемними з точки зору їх перекладу, оскільки до них зазвичай використовується вибір словникового відповідника [2]. Наприклад: *correspondence* – відповідність; *identity* – ідентичність; *semantic* – семантичний; *content* – зміст; *original* – оригінал (тексту). Слід зазначити, що значна частина термінів-відповідників в українській мові утворилися шляхом транслітерації: *adaptation* – адаптація, *concept* – концепт, *code* – код (мовний), *parallelism* – паралелізм, *context* – контекст, *linguist* – лінгвіст, *discourse* – дискурс, *slang* – сленг. Ці терміни відносяться до групи так званих інтернаціональних термінів, які позначають одне й те ж поняття у конкретній науковій галузі (у нашому випадку це – перекладознавство) у різних мовах.

Окремі терміни потребують конкретизації значення, оскільки лексичні одиниці, які виступають у функції термінів, відносяться до загальноновживаної лексики і можуть мати дещо інше значення у сфері, яка не стосується перекладознавства: *message* – інтенція автора – у загальному вжитку це слово може вживатися зі значенням “послання” – лист, електронне повідомлення тощо; *form* – форма (тексту) (у сфері лінгвістики у цей термін вкладається поняття лексичного й граматичного оформлення тексту у той час як, наприклад, у побуті чи геометрії – це чіткі контури предмета).

У поодиноких випадках, внаслідок відсутності чіткого відповідника терміну у мові перекладу (МП), доводиться вдаватися до описового перекладу, що зумовлено мовними нормами слововживання та поєднання слів в українській мові. Наприклад, термін *bicultural* доводиться перекласти описово – “той, що належить/стосується двох культур”, оскільки калькування терміну, як це спостерігається у випадку із словом *bilingual* – «двомовний», суперечить нормам української мови.

Стосовно способів перекладу похідних термінів, доцільно зазначити, що крім добору словникового відповідника до англomовного терміну (*interdependent* – взаємопов’язаний, *interliterary* – міжлітературний, *interrelationships* – взаємозв’язок, *intersubjective* – міжпредметний, *intersubjectivity* – міжпредметність), основним способом перекладу похідних термінів є калькування.

У випадку зі складними термінами можна відзначити часте використання такого способу перекладу, як транскодування. Більшість слів є складними термінами, значення яких збігається в обох мовах,

то ж пошуки словникового відповідника, напевно, свого часу вважалися зайвими. Як результат – лексеми мають майже однаковий звуковий склад: *paraphrastic* – парафрастичний; *ideophone* – ідіофон; *anachronism* – анахронізм; *text-type* – тип тексту.

Значна частина складних термінів передається шляхом калькування форми слова тексту оригіналу (ТО) (*interlinear* – міжрядковий; *false-friends* – “хибні друзі» (перекладача); *onomatopoetic* – звуконаслідування). Лише незначна частина складних термінів перекладена шляхом добору словникового відповідника (*footnote* – посилання, пояснення).

Для адекватного перекладу термінів важливо знати їх словотвірну морфологічну структуру та семантичні відмінності від загальноживаних слів. До трансформаційних прийомів, які застосовуються при перекладі термінів можна віднести такі лексико-семантичні та лексико-граматичні прийоми як конкретизація, генералізація, експлікація (описовий переклад), компресія, поширення та інверсія (перестановка). При перекладі термінів на українську мову часто доводиться замінювати слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно контексту або стилістичних вимог. В таких випадках, коли одиниця більш широкого змісту передається в мові перекладу одиницею конкретного змісту, відбувається процес конкретизації змісту.

Терміни-словосполучення є сталими одиницями, за яким закріплене певне термінологічне значення. Переважну більшість таких термінів становлять препозитивні атрибутивні словосполучення, тобто такі словосполучення, де є означення і означуваний компонент, а означення займає в словосполученні початкову позицію [1, с. 112].

Одним із прийомів при перекладі термінів-словосполучень є калькування, тобто, у нашому випадку, переклад за допомогою українських слів та виразів, які дослівно передають значення оригіналу. Калька визначається як утворення слова чи словосполучення з мовного матеріалу МП під впливом морфологічної структури іншомовного слова чи словосполучення, тобто “кожна значуща частина ТО перекладається буквально і займає в перекладі таке ж місце, як і в оригіналі” [3]. Наприклад: *principles of correspondence* – принципи відповідності; *exact translation* – точний переклад; *close to original* – близький до оригіналу; *type of translation* – тип перекладу; *free translation* – вільний переклад; *paraphrastic translation* – парафрастичний переклад. Застосовується також пермутація з використанням родового відмінку у випадку словосполучення, що складається з двох іменників, наприклад: *source text* – текст оригіналу; *receptor-language*

audience – носії мови перекладу; *degree of adaptation* – ступінь адаптації; *word order* – порядок слів; *word class* – клас слів.

Проаналізувавши способи перекладу термінів у галузі перекладознавства 1960-1970-х років, можна зробити висновок, що загалом англomовні перекладознавчі терміни цього періоду передаються на українську мову як і будь-які інші терміни. Головною проблемою перекладу термінів та термінів-словосполучень може бути їхня багатозначність не тільки в різних галузях науки, але й у межах самого перекладознавства. Точне значення терміну в кожному конкретно-му випадку можна виявити лише за допомогою контексту та інших термінів, що пов'язані між собою у терміні-словосполученні.

Література

1. Борисова Л. И. Лексические трудности перевода на научно-технической литературы с английского языка на русский / Л. И. Борисова. – М. : ВЦП, 1979. – 112 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 574 с.
3. Словник лінгвістичних термінів / [під ред. Д. І. Ганича, А. Л. Олійника]. – К. : Вища школа, 1985. – 328 с.
4. Федоров А. В. Введение в теорию перевода / А. В. Федоров. – М. : Лит-ра на иностранных языках, 1953. – 333 с.
5. Catford J. C. Translation shifts / J. C. Catford // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 141-147. Режим доступу : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>.
6. Even-Zohar, Itamar. The position of translated literature within the literary polysystem / Itamar Even-Zohar // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 192-197. – Режим доступу : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>.
7. Holmes, James S. The name and nature of translation studies / James S. Holmes // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 172-185. – Режим доступу : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>.
8. Levý, Jiri. Translation as a decision process / Jiri Levý // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 148-159. – Режим

docmyny : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>.
9. Nida, Eugene. Principles of correspondence / Eugene Nida // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 126-140. – Режим docmyny : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>; 10. Reiss, Katharina. Type, kind and individuality of text. Decision making in translation [Translated by Susan Kitron] Katharina Reiss // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 160-171. – Режим docmyny : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>. 11. Steiner, George. The hermeneutic motion / George Steiner // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 186-191. – Режим docmyny : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>. 12. *The Translation Studies Reader* / edited by Lawrence Venuti. – London : Routledge, 2000. – 524 p. 13. Toury, Gideon. The Nature and Role of Norms in Translation/ Gideon Toury // *The Translation Studies Reader* [e-book] / edited by Lawrence Venuti. – London and New York. – P. 186-191. – Режим docmyny : <http://faculty.ksu.edu.sa/76518/Linguistics/books/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf>.

УДК 811.111'25

**ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО
КАЗКОВОГО ЖАНРУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ**
(на матеріалі казки Спайка Міллігана
«*The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion*»)

Мітягіна Т. В., Ребрій О. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дана стаття присвячена вияву лексичних перекладацьких труднощів у сучасній англійській дитячій літературі та окресленню способів подолання цих

труднощів на матеріалі перекладу українською мовою казки Спайка Міллігана *“The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion”*.

Ключові слова: авторський оказіоналізм, казка, компенсація, лексичні труднощі, оноματοпоя, реалія.

Митягина Т. В., Ребрий А. В. Трудности перевода англоязычного сказочного жанра на украинский язык и пути их преодоления (на материале сказки Спайка Миллигана *“The Sad Happy Ending Story of the Bald Twin Lion”*). Данная статья посвящена определению лексических переводческих трудностей в современной английской детской литературе и изучению способов преодоления данных трудностей на материале украинского перевода сказки Спайка Миллигана *“The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion”*.

Ключевые слова: авторский окказионализм, компенсация, лексические трудности, оноματοпоея, реалія, сказка.

Mitiagina T. V., Rebriy O. V. Difficulties of the fairytale genre translation from English into Ukrainian and the ways of solving them (based on the tale by Spike Milligan *“The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion”*). The present article is dedicated to the lexical problems of translation in the field of modern English children's literature and to the ways of solving them while translating the tale of Spike Milligan *“The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion”* into Ukrainian.

Key words: author's individual nonce word, compensation, lexical translation difficulties, onomatopoeia, realia, tale.

Велика зацікавленість перекладознавців у вивченні лексичних перекладацьких труднощів пояснюється тим, що кожна з них сама по собі є яскравою ілюстрацією творчого компоненту в перекладі, яку доволі легко можна вичленувати в загальному мовленнєвому потоці. Разом з тим, лексичні труднощі перекладу вимагають від перекладача не лише знання мови оригіналу та перекладу, а й володіння широким спектром супутніх знань. Водночас намагання обов'язково «перебороти» чужу поетичну систему, оцінити її з погляду своєї національної літератури — саме це містить у собі небезпеку. Адже від того, як уявляє собі перекладач еквівалентність самого перекладу, залежить результат і якість його практичної роботи [1, с. 70].

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю робіт, присвячених аналізу перекладацьких труднощів на матеріалі дитячої літератури.

Об'єктом дослідження виступили перекладацькі труднощі лексичного рівня, які виникли в результаті перекладу казки С. Міллігана *“The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion”* українською мовою.

Предметом дослідження є способи подолання лексичних труднощів при перекладі казки С. Міллігана *“The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion”* українською мовою.

Метою роботи є визначення особливостей перекладу казки С. Міллігана “*The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion*” та виявлення перекладацьких труднощів, що виникають при її перекладі українською мовою.

В нашій роботі досліджується казка С. Міллігана “*The Sad Happy Ending Story Of The Bald Twit Lion*”. Мова і стиль творів С. Міллігана відрізняються від мови і стилю його колег і попередників, представників школи абсурдистів. Він любить різкі переходи, асидентичні нагромадження створюють враження непродуманого, спонтанного руху думки та емоцій, що, як правило, є характерними для мови дітей. Деякі твори Міллігана представляють собою дитячі міркування про явища природи і поведінку дорослих, але практично всі вони написані неначе через призму дитячого погляду на навколишній світ. За стилем викладу «Сумна пригода зі щасливим кінцем про лисого лева-посміховиська» С. Міллігана нагадує розповідь дитини, що складає сюжет на ходу, початок казки відповідає початку класичної казки, а потім вигадуються фантастичні події з характерними для дітей поясненнями і коментарями причинно-наслідкових зв'язків цих самих фантастичних подій. З самого першого речення казки задається оповідно-розважливий тон. Але тон не дорослого оповідача, а маленької дитини, яка сприймає багато речей буквально, дуже наївно і не завжди розуміє сенс дорослих розмов та значення деяких слів. Тому, у своїй казці автор сам намагається дати тлумачення незрозумілих йому речей.

Російські читачі мають змогу читати твори С. Міллігана в перекладах Г. М. Кружкова, який не вважає свої переклади творів С. Міллігана «перекладами» в традиційному розумінні цього поняття. В своїй «передмові до доскіпливого читача» Г. М. Кружков відверто попереджає, що перед читачем не переклад, а скоріше переказ, іноді з такими відхиленнями і перетвореннями, що ледве може бути ототожнений з оригіналом. Але сам перекладач вважає, що зберіг головне — «правила гри». Справа в тому, що кожний твір Міллігана — це гра. Гра зі словом, гра зі змістом, гра з читачем.

Перед перекладачем стоїть завдання вловити правила і включитися в ту ж саму ГРУ, але зробити це вже своєю рідною мовою і зробити це так, щоб в цій грі із захопленням брав участь читач. В результаті нашої роботи перед нами постала значна кількість перекладацьких труднощів. Щоб якомога точніше передати зміст тексту оригіналу та подолати лексичні труднощі, які виникали під час перекладу, ми користувалися у своїй роботі прийомом компенсації.

Компенсація — це спосіб перекладу, при якому елементи сенсу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких неможлива, а, отже, вони втрачаються при перекладі, пере-

даються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому не обов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі [2, с. 74].

Прийом компенсації полягає в передачі смислового значення або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі, або не тими засобами, якими він виражений в оригіналі [4, с. 114].

Художні твори вимагають нестандартних рішень при перекладі, тому що потребують збереження не тільки сенсу, але і стилістичного забарвлення [1].

Особливістю стилю Спайка Міллігана є те, що розташування труднощів в його казці має кластерний характер, тобто одна ситуація містить водночас декілька різновидів перекладацьких труднощів. Розглянемо найбільш цікаві приклади перекладацьких труднощів та способи їх подолання:

(1)... *he gave the biggest, loudest roar in the world.* «**ROAR - ROAR - ROAR!! ROAR!!!**» — ... він прогарчав якнайдужче та якнайголосніше «**Г-р-р-р-р-р**».

(2) ... *Suddenly Mr. Gronk saw himself in the Daily Mirror and, oh! he saw that he was now bald! A Bald Lion? ... So he un-roared, 'RAOR! RAOR! RAOR!', but his hairs didn't go back in, they just lay there smiling up at him, in hairy(that's hair language).* — В цей момент Пан Похвалько, здоровенний лев із джунглів, побачив себе у Дзеркалі Тижня абсолютно лисим! Лисий лев? Трохи подумавши, лев прогарчав ще раз, але тепер вже задом наперед, ось так: «**Р-р-р-р-р-Г**», але шерстинки так і не повернулися назад, вони просто лежали на землі, сумно посміхаючись йому своїми шерстяними посмішками.

В даних прикладах автор вдається до продукування звуконаслідування казкових персонажів, в основі якого імітація лев'ячого рика. До речі саме слово «рик» (ричання) в англійській мові має ономатопоетичну природу — *roar*. У вербальних формах відтворенні лев'ячого рика мають домінувати приголосні [r] та [g]. Оскільки в українській звуконаслідувальній традиції цей звук передається на основі аналогічних приголосних (*ричати* — *гарчати*), транскрибоване відтворення англійських зоонімів в українському перекладі є функціонально виправданим. Далі ми бачимо, як автор передає гарчання лева використовуючи написання слова *ROAR* задом наперед, тобто *RAOR*. Отже, в мові перекладу ми підібрали відповідний узуальний еквівалент «**Р-р-р-р-р-Г**». Також ми використали при своєму перекладі в першому і другому прикладах прийом компенсації, а саме горизонтальну контактну компенсацію, змінивши «**ROAR - ROAR - ROAR!! ROAR!!!**» на одиницю того ж рівня «**Г-р-р-р-р-р**» і лишивши незмінним розташування цих одиниць в тексті оригіналу і перекладу.

Авторські okazіоналізми пронизують весь текст даної казки і становлять значну проблему для перекладача, оскільки вони не мають під собою жодного лексичного або культурологічного підґрунтя, за сприяння якого ми могли б найбільш вірно та адекватно перекласти дані лексичні одиниці.

В цьому уривку нашу увагу привертає спосіб перекладу словосполучення *in hairy (that's hair language)*. У зв'язку з відсутністю регулярного відповідника даного словосполучення у мові перекладу, тобто в українській мові, за основу перекладу даної фрази було взято типовий переклад фрази *in English (language)*, (*in hairy* по аналогії *in English*) тобто англійською (мовою), та було використано наближений спосіб перекладу: *шерстяними посмішками*, що якнайяскравіше передає спосіб виконання дії та цілісність передачі ситуації у казці. В цьому реченні ми застосували прийом вертикальної контактної компенсації, лишивши незмінним розташування лексичних одиниць в реченні, але цілком замінивши лексичні одиниці.

Цікавим моментом є приклад перекладу наступного фонетичного okazіоналізму:

...*Close your eyes and and say 'Miggle Moggie Cake'.* – «Заплющ очі»,... , - «та скажи Еники-Беники-Їли-Вареники. Як встановили філологи, популярна дитяча лічилка «Еники Беники Їли Вареники» – не що інше, як переклад з путунхуа древньої шаманської мантри. За походженням ця лічилка пов'язана з магічними обрядами глибокої минувшини, з ворожіннями на числах, з історичною, фрагментарно зафіксованою пам'яттю, із слідами табу, що зумовлюють принадну загадковість жанру. Саме тому, ми обрали даний варіант перекладу, що допомогло ситуації, яка описується у казці, набуту «окультуреного» вигляду.

Головною складністю відтворення реалій у перекладі є те, що застосування будь-якого способу їхнього перекладу з діапазону доступних не гарантує збереження того складного комплексу «чітких конотацій, асоціацій чи уявлень, які виникають у читача оригіналу» [3, с. 124].

Розглянемо такий приклад:

It was a really good Jungle: great scarlet lilies, yellow irises, thousands of grasses all grew very happily, and this Jungle was always on time. Some people are always late, like the late King George V. But not this Jungle.

Ці джунглі були насправді дуже гарними: величні яскраво-червоні лілії; жовтогарячі іриси, тисячі духмяних трав, всі росли там дружно та весело; а ще ці джунглі були дуже спокійними, чого не можна сказати про покійного царя Панька.

У даному випадку *Late King George V*, про якого згадав в останньому рядку даного уривку Мілліган, – це персонаж, який зовсім

не відомий маленькому українському читачеві. Мілліган ввів цей персонаж в оригіналі твору для каламбуру, але при дослівному перекладі виникає не посмішка, а навіть навпаки — непорозуміння. Тож з нашої точки зору, доцільно замінити реалію *Late King George V* на добре відомого для українського читача персонажа — *царя Панька*.

Нашу роботу під час перекладу ускладнив авторський оказіоналізм *strongness*, вжитий у словосполученні *an attack of strongness*. В англійській мові немає слова *strongness*, тож в українську мову ми ввели це поняття як *всесильність*, а загалом фразу переклали як *напад всесильності* (за основу взяли *heart attack* — *серцевий напад* та переклали наше словосполучення за аналогією):

... a big lion called Mr Gronk had an attack of strongness. He was twenty-one that day and had been given the key to the Jungle, so he put on a fierce look and then, leaping in the air, he gave the biggest, loudest roar in the world.

...із здоровенним левом на ім'я Пан Похвалько стався напад всесильності. Того дня наш герой став повнолітнім і отримав ключі від Джунглів. З лютим виразом на обличчі Пан Похвалько високо підстрибнув та прогарчав якнайдужче та якнайголосніше...

В цьому прикладі ми також спостерігаємо горизонтальну контактну компенсацію, оскільки оперуємо рівнозначними лексичними одиницями, але лишаємо незмінним положення цих одиниць у реченні.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що між мовними засобами мови оригіналу та мови перекладу відсутні однозначні відповідності, тому переклад, повністю ідентичний оригіналові, неможливий. Під час перекладу даного тексту необхідно було не тільки підшукати найвдаліші з лексичної точки зору еквіваленти, але й зберегти особливості стилю та емоційно-експресивного характеру казки С. Міллігана. Саме з цією метою ми знаходили якнайкращі засоби подолання лексичних труднощів, де у багатьох випадках використовували прийом компенсації. Ми намагалися передати «настрій» казки та викликають «емоції» читача українською мовою, подібні читачеві англійською мовою.

Перспективою подальшого дослідження є переклад та аналіз дитячих творів інших авторів казкового жанру.

Література

1. Влахов С. И. *Непереводимое в переводе* / С. И. Влахов, С. П. Флорин. — М. : Междунар. отн., 1980. — 416 с.
2. Комиссаров В. Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты): [учебник для ин-тов и фак. иностр. яз.]* / Комиссаров В. Н. — М. : Высшая школа,

1990. — 253 с. 3. Крупнов В. Н. Лексикографические аспекты перевода: [учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Крупнов В. Н. — М. : Высшая школа, 1987. — 192 с. 4. Яковлева М. А. К вопросу об использовании метода компенсации как основной переводческой стратегии для достижения адекватности в художественном переводе / М. А. Яковлева // Вестник МГЛУ. — М. : МГЛУ, 2005. — Вып. 506. Семантические и стилистические аспекты перевода. — С. 114-123.

УДК 81'25

ПОНЯТТЯ «ПЕРЕКЛАД» У РІЗНИХ КУЛЬТУРАХ

Негольша Ю. В., Кальниченко О. А. (доц.)

*Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»*

(кафедра теорії та практики перекладу)

Розглянуто етимологію поняття «переклад» в різних культурах та мовах світу. Проаналізовано семіотичні риси цього поняття. Визначено зміни мети перекладу.

Ключові слова: гіперонім, етимологія, переклад, перекладацька діяльність, перекладацька традиція, функція культури.

Негольша Ю. В., Кальниченко О. А. Понятие «перевод» в различных культурах. Рассмотрена этимология понятия «перевод» в различных культурах и языках мира. Проанализированы семиотические признаки данного понятия. Определены изменения цели перевода.

Ключевые слова: гипероним, этимология, перевод, переводческая деятельность, переводческая традиция, функция культуры.

Nehol'sha Yu. V., Kal'nychenko O. A. Conception "Translation" in Various Cultures. The etymology of the conception "translation" in various cultures and languages of the world has been considered. The semiotic features of this conception have been analyzed. The changes of the purpose of translation have been characterized.

Key words: cultural function, etymology, translation, translation activity, translation tradition.

Об'єктом дослідження цієї статті є поняття перекладу в різних культурах, включаючи неєвропейські. Предметом цього дослідження є порівняння етимології поняття «переклад» в різних культурах та мовах світу. Актуальність цього дослідження полягає у тому, що теорії перекладу часто базуються на припущенні щодо апріорного існування якогось основного, універсального для усіх мов, уявлення

про переклад, і це припущення служить основою для створення перекладацького корпусу та загальних теорій перекладу, але більшість висловлювань про переклад належать до європоцентричної традиції, яка містить у неявному вигляді пануючі точки зору західного імперіалізму або відповідає конкретним історичним обставинам. Деякі обмеження європоцентричних поглядів на переклад є досить-таки очевидними. Більшість із цих висловлювань створені відносно перекладу, скажімо, сакральних текстів, включаючи релігійні писання та канонічні художні твори. Так само європоцентричне теоретизування характеризується зосередженістю на письмовому слові та на такій термінології, що в багатьох мовах пов'язується з перенесенням священних реліквій непошкодженими з одного місця на інше.

А перекладознавство має прагнути до гучкішої позиції і погляди на переклад з-поза меж Західної традиції мають істотне значення для створення ширших та застосовніших теорій перекладу. Порівнюючи історію перекладу в західних та східних державах, можна дійти висновку, що визначення перекладу, до якого звикла більшість науковців, не є універсальним. Що саме вкладають у поняття перекладу в різних культурах світу? Чи завжди це поняття співпадає із тим, яким користуються українські вчені?

Андре Лефевр порівнює систему поглядів на переклад на Заході, в якій під перекладом розуміють неодмінно письмовий переклад, що його створив один перекладач, і який читається читачами про себе кожним поодиноці, з аналогічною китайською системою, де переклади за своїм характером переважно усні, часто виконані цілою командою перекладачів і нерідко декламуються або співаються вголос. В західній системі поглядів підсвідомо передбачається, що за цільовим текстом неодмінно стоїть першоджерельний текст, у той час як в Китаї цільовий текст часто витісняє чи замінює джерельний текст, який читача або слухача мало цікавить [2, с. 21–26].

Різні культури сприймають способи перекладу, що поширені в певний даний момент їхньої еволюції як даність, і ставлять знак рівності між цими методами і перекладом взагалі [1, с. 267–298]. Історія перекладу свідчить, що способи перекладу в різних культурах протягом століть багато разів змінювалися, і те, що сприймалось як щось «очевидне» протягом одного конкретного часового проміжку, було лише одним з плінних етапів його розвитку.

Як визначає Убальдо Стекконі переклад має три семіотичні риси: подібність, схожість та посередництво [3, с. 471–489]. Виходячи, з цього припущення, що ці атрибути добре вирізняють універсальну категорію „переклад”, ми спробуємо визначати, як краще інтерпретувати поняття перекладу і чи існую взагалі якесь універсальне

поняття перекладу, провівши порівняльний аналіз слів, що означають «переклад» у низці мов (переважно, неіндоевропейської групи), досліджуючи те, як у різних мовах наголос робиться на різні особливості.

У різних мовах у одному й тому ж слові «переклад» домінують різні відтінки значень. Напевно це залежить від того, як це слово з'явилося у тій чи іншій мови, тобто від етимології. Отже, щоб дослідити цей феномен ми звернемося за даними до порівняльної етимології. Визначальна думка — порівняти походження, і, відповідно, основоположні концептуалізації, слів із схожим значенням.

В англійській мові «translation» позначає письмовий переклад, процес перекладу, переміщення, трансляція, переведення з одних мір або одиниць в інші, поступальний рух; а «interpreting» — усний переклад або тлумачення, пояснення, інтерпретація [6, с. 314].

У російській мові слово «перевод» окрім основного значення переклад, має багато інших. «Кого это переводят?» — запитували на Русі, коли виникала потреба в уточненні, по кому з небіжчиків дзвонили дзвони. Або коли говорили «перевести шей», то малося на увазі, що хтось налив собі забагато супу. «Переводить вести» означало пліткувати, а пліткурку називали «переводчивая гостья». Це слово мало не тільки просторове («переводины» — стельові та підлогові балки), соціальне («переводные крестьяне»), але й часове вимірювання («Не переводя ни часу» — негайно). «Переводитель» — це не тільки той, хто пересував кого-небудь або що-небудь з місця на місце, але й той, хто винищував клопів, пацюків, мишей та інше [5, с. 118–123]. Тобто, на цьому прикладі можна побачити, наскільки глибокі етимологічні корені має слово «переклад» у російській мові.

В українській мові для позначення перекладацької діяльності є два відповідники «переклад» та «тлумачення». Але слово «переклад» є більш універсальним, та може позначати, як усний, так і письмовий переклад. У той же час «тлумачить» — має перше значення: визначати зміст, роз'яснити, з'ясовувати суть чого-небудь; давати якесь пояснення; та друге значення: перекладати усно з однієї мови на іншу, яке вже застаріло.

Розглянемо іншу індоевропейську мову — санскрит. В ній існує декілька слів для передачі поняття «письмовий переклад». На санскриті «письмовий перекладач» — «bhasantrakari», що означає «творець іншою мовою»; тут підкреслюється відмінність. З іншого боку, деякі слова, що слугують для позначення письмового перекладу, напевно, акцентують увагу на інших ознаках. Chaṇuḥarāṇat означає «вільний переклад» а також «наслідування, рефлексія» — тут, напевно домінує спільність. А слово anuvadaḥ буквально означає

«мовлення після когось, тлумачення» — тут, напевно, домінує ознака посередництва. Усний перекладач — *dvibhasavadi* (дослівно той, хто говорить двома мовами) або *bhasantarvakta* (дослівно той, хто говорить іншою мовою). Друге з цих слів, напевно, вказує на відмінність [6, с. 316].

У мові гінді також розмежовуються поняття письмового і усного перекладу. Письмовий переклад *anuvad* (мовлення після когось, тлумачення: *anu* — «після» *vaḍah* — «мовлення») — у цьому випадку, напевно, превалює ознака посередництва. На позначення процесу усного перекладу існує слово *dubhasiya* (букв. той, хто говорить двома мовами) [6, с. 316].

Японське слово, що означає письмовий переклад *honuaku*, де *hon* означає «повертати, перевертати», а *uaku* — «підставляти слова». Основна семіотична риса тут, очевидно, відмінність. Усний переклад позначається дієсловом «*tsuuuaku suru*», де *tsuu* приблизно означає «проходити наскрізь, передавати, спілкуватись». У цьому випадку ми чітко спостерігаємо збереження риси подібності [6, с. 317].

У корейській мові обом словам, що означають усний і письмовий переклад, схоже, більш притаманна риса посередництва: перекладати письмово — *tong yeok hada*, де *tong* означає «передавати, повідомляти», а *yeok* — «пояснювати». Дієслово, що означає усно перекладати, аналогічний: *dong sitong yeok hada*.

Розглянемо сино-тибетські мови [6, с. 317].

На мандарині слова *yí* і *fānyí* означають «перекладати письмово». Перше значення дієслова *fān* — «вібрувати, тремтіти», тобто мається на увазі непостійний рух, тобто зміна стану. Для позначення усного перекладу використовується дієслово *koú*, де *koú* означає «рот» [6, с. 318]. Лефевр висловив допущення, що китайська перекладацька традиція відрізняється від західної в тому, що китайці ближче до ідеї усного перекладу, тлумачення, ніж до поняття вірності чи еквівалентності [2, с. 318]. Ми бачимо віддзеркалення цієї традиції майже у кожному слові мандарину, де превалює відмінність, а не схожість.

У класичній тибетській мові одне й те саме слово *skad-pa* (*skad* — голос, мовлення, мова) використовується для позначення усного і письмового перекладачів, однак у словах, що позначають перекладацьку діяльність, ці поняття розмежовуються. *Sgyur-ba*, перекладати письмово, буквально означає «змінити, повернути»; *grol-ba*, перекладати усно (*grol* — розв'язати, звільняти, усунути незрозуміле, пояснити) [6, с. 318]. Таким чином, у словах, що означають письмовий переклад домінує ознака відмінності, а у словах, що означають переклад усний, — риса посередництва.

У в'єтнамській мові слова, що означають письмовий переклад,

у своєму значенні рідняться зі значенням «тремтіння» у китайській мові, звідси і акцент на відмінності. *Dich* (змінювати, перебирати-ся), *phien-dich* (*phien* – тремтіти, вагатися, перевертати з ніг на голову, вивертати), *thong-dich* (проникати, розуміти). Для позначення усного перекладу використовується багато слів, у яких, очевидно, домінує риса посередництва: *lam thong-negon* (*lam* – робити, *negon* – слово, промова) [6, с. 318].

Індонезійське слово *menterjemahkan* – перекладати – є запозиченням з арабської. Однак ще використовується слово *manyalin*, дослівно «копіювати, передавати» (пор. яванське слово *salin* «перевдягатись»). Тут присутні обидві ознаки, як посередництво, так і схожість. Для означення усного перекладу використовується інше слово, яке означає зміну мови: *mangalichbasakan* (*alich* – рухати, змінювати, *bahasa* – мова) [6, с. 319].

У тамільській мові ті ж слова означають як письмовий, так і усний переклад, і підкреслюють відмінність, зміну мови: *molireuarkka* (*mol* – мова, *reuark* – змінювати, переносити, перевертати) [6, с. 319].

У сирійській мові слово для означення перекладу *tarjama* спершу означало «житіє, біографія». Те, що слово *tarjama* пов'язане з розповідним жанром, з біографією, вказує на те, що роль перекладача бачилася як споріднена з роллю розповідача, і, у свою чергу, натякає на могутній потенціал перекладацької діяльності. З часом сирійські перекладачі стали також звертатися й до інших тем, ставши основним каналом передачі грецької науки та філософії своїм сучасникам, і тому, мабуть, важливим є той факт, що друге значення *tarjama* – це є «визначення, дефініція» [4, с. 1089]. Це значення може бути пов'язаним з пізнішими заняттями сирійських перекладачів грецькими науковими текстами, особливо природничими та математичними, бо такі тексти значною мірою орієнтовані на визначення та тлумачення об'єктів природного та концептуального світів.

У мові іґбо (*Igbo*), що її носії мешкають в Нігерії, де словами, що означають переклад є *tapia* та *kowa*. *Tapia* походить від кореня *ta*, «розповідати, оповідати», та *pia*, «розрушення, розчленування», із загальним смислом «розчленувати розповідь та переповісти її (в іншій) формі». *Kowa* має аналогічне значення, походячи від *ko*, «розповідати, переповідати» та *wa*, «разламати на кусочки» [4, с. 1089]. Отже, в мові іґбо переклад – це діяльність, в якій наголошується на важливості спілкування у вигляді розповідей, що дозволяє розбиття тексту та зміну його форми, а не перебудову один до одного.

У більшості мов у наведених вище прикладах існують різні слова для позначення усного і письмового перекладів, що передбачає

різні способи концептуалізації цих видів діяльності. Усний переклад історично набагато старший. Етимологія слів, що означають усний переклад, демонструє рису посередництва частіше, ніж у словах, що означають письмовий переклад. Також, можливо, було б цікаво дослідити, як у багатьох мовах існує чи розвивається гіперонім, що покриває обидва поняття. В англійській мові слово translation часто використовується нефахівцями для означення усного перекладу. У цьому сенсі цікавим є німецький неологізм die Translation, що охоплює поняття Übersetzung (письмовий переклад) і Dolmetschen (усний переклад). Переклад є центральною моделлю зв'язків культур. За останні десятиріччя, чистий лінгвістичний підхід до перекладу і до деяких ідеологічних підтекстів поступився перед поглядами на переклад як на функцію культури. Перекладу надається нове визначення діалогу культур.

Головною метою перекладу є вже не продукт, іншими словами відтворення іншомовного тексту, а функція культури, що створює постійні та динамічні відношення між текстами та культурами. Поняття перекладу вже давно вийшло за межі його буквального мовного значення та охоплює метафоричні підтексти всіх форм культурних зв'язків. Із перекладом у вузькому розумінні цього слова можна провести аналогію до процесів культурного обміну. Величезне семантичне поширення, яке термін «переклад» зазнав за останні десятиріччя, перетворило його на ключове поняття у сучасних мовних, культурних та літературних проблемах. Аналітичний термін «переклад» використовується для позначення міжкультурних зіткнень, течій, форм, практик, процесів переміщення, між культурних та історичних змін, процесів перепису та переходу текстів та жанрів.

Література

1. Lefevere A. *Translation/History/Culture : A Sourcebook* / Lefevere A. : ed. and trans. — New York and London : Routledge, 1992. — P. 267-298.
2. Lefevere A. *Chinese and Western thinking on translation* / A. Lefevere, S. Bassnett // *Constructing cultures: Essays on literary translation* — Clevedon, UK : Multilingual Matters Ltd, 1998. — P. 21-26.
3. Stecconi U. *Interpretive semiotics and translation theory: the semiotic conditions to translation* / U. Stecconi // *Semiotica*. — 2004. — # 150. — P. 471-489.
4. Tymoczko M. *Trajectories of Research in Translation Studies* M. Tymoczko // *Meta*. — Vol. 50, n° 4. — 2005. — P. 1082-1097.
5. Крылатые слова. — СПб. : ИД «Авалонъ», Издательская Группа «Азбука-классика», 2009. — 416 с.
6. Про-

тей: Переклад. альм. / Нар. укр. акад. : каф. теорії та практики пер.; [Редкол.: О. А. Кальниченко (голова ред.) та ін.]. — Х. : НУА, 2008. — Вип. 2. — 530 с.

УДК 811.111'25

РЕГУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТРАТЕГІЇ ОЧУЖЕННЯ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Носик М. О., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячене одній з основних перекладацьких стратегій — стратегії очуження. Виявлені структурні та змістові характеристики мовних одиниць, що реалізують цю стратегічну мету, встановлений перелік тактик стратегії очуження (транскодування, пошук словникового відповідника, нульовий переклад, калькування).

Ключові слова: змістові характеристики, мовні засоби, стратегія очуження, тактики стратегії очуження.

Носик М. А., Фролова И. Е. Регулятивный потенциал стратегии отчуждения в англо-украинском переводе. *Исследование посвящено одной из основных переводческих стратегий — стратегии отчуждения. Определены структурные и смысловые характеристики языковых единиц, которые реализуют эту стратегическую цель, составлен список тактик стратегии отчуждения (транскодирование, поиск словарного соответствия, нулевой перевод, калькирование).*

Ключевые слова: смысловые характеристики, стратегия отчуждения, тактики стратегии отчуждения, языковые средства.

Nosyk M. O., Frolova I. Ye. Regulative Potential of the Foreignization Strategy in English-Ukrainian Translation. *The research is dedicated to one of the main strategies of translation — foreignization strategy. The language means which realize this strategic target are defined as for their structure and content; the list of the tactics of foreignization strategy is completed (transcoding, the choice of a vocabulary equivalent, zero translation, calqueing).*

Key words: foreignization strategy, language means, notional characteristics, tactics of the foreignization strategy.

Актуальність роботи зумовлюється її належністю до ключових проблем сучасного перекладознавства, зокрема аналізу стратегій, серед яких стратегія очуження посідає одне з пріоритетних місць.

Об'єктом дослідження є одна з базових перекладацьких стратегій, а саме стратегія очуження.

Предметом аналізу виступають тактичні засоби, використані перекладачем для досягнення цієї стратегічної мети.

Метою роботи був аналіз тактичних засобів, використаних перекладачами досліджуваних текстів.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**:

1. уточнити поняття перекладацької стратегії очуження;
2. проаналізувати матеріал дослідження і виявити мовні одиниці, що реалізують стратегію очуження;
3. систематизувати корпус вибірки за структурним критерієм;
4. класифікувати корпус вибірки за змістовим критерієм;
5. встановити перелік та частотність тактик стратегії очуження;
6. розкрити кореляцію між структурно-змістовими характеристиками мовних одиниць та тактиками стратегії очуження.

Матеріалом аналізу були скрипти автентичних англomовних художніх фільмів та серіалів і їх переклади.

Перекладацька діяльність є різновидом міжкультурної комунікації через те, що мовець та адресат є представниками різних лінгвокультурних спільнот; це вторинна комунікація оскільки спілкування між мовцем та адресатом відбувається через посередництво перекладача [4, с. 4].

Адекватність перекладу кореспондує з балансом між культурами, мовами яких створюються джерельний та цільові тексти. Прагнення передати складники чужої культури виявляється через стратегію очуження [5, с. 418].

Стратегія – загальний недеталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної цілі [1]. Перекладацька стратегія – потенційно свідомо процедура вирішення проблеми, що виникає при перекладі тексту, або його частини [3].

Стратегія очуження – це перекладацька стратегія, що пручається пануючому канону й націлена на його перегляд («наближає читача до автора» [2, с. 74]), спонуканий потягом до збереження мовних та культурних відмінностей шляхом відхилення від превалюючих вітчизняних цінностей [2, с. 510]. Вона виявляє культурні та історичні фактори та поширює культуру і традиції оригіналу. Це спосіб повідомити читача про особливості національного характеру та способи поведінки у джерельній культурі [2, с. 513]; стратегія очуження – це спроба визнати культурні відмінності та дати їм можливість сформулювати культурні дискурси у цільовій мові [5, с. 26]; стратегія очуження реалізується шляхом низки перекладацьких тактик, суть яких полягає у використанні мовних одиниць, котрі об'єктивують чинники іншої культури.

За структурним критерієм більшість одиниць, за допомогою яких

реалізується стратегія очування, подана словами (62,87%: *eBay* – *eBay*, *Shire* – *Шир*) та словосполученнями (30,8%: *London Times* – *Лондон Таймз*, *Big Boy* – *Біг Бой*). Меншість – 4,64% та 1,69% – репрезентовані абрєвіатурами (*IQ* – *IQ*, *A.L.F.* – *Альф*) та реченнями (*Bonjour, mademoiselle.* – *Bonjour, mademoiselle.*) відповідно. Ці кількісні показники ілюструє рис. 1:

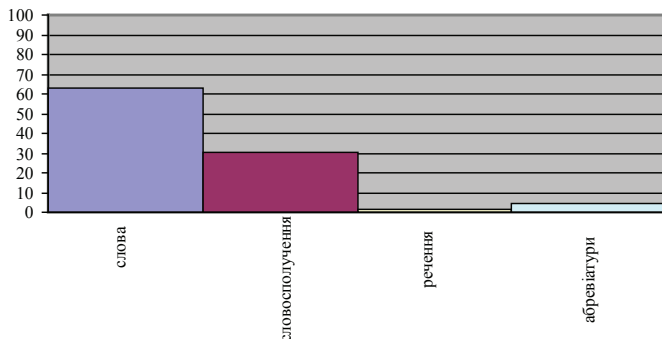

Рис. 1. Кількісні показники структурних характеристик мовних одиниць перекладених зі стратегічною метою очування

За критерієм змісту дібрані мовні одиниці належать до таких тематичних груп: «Імена людей» (28,27%: *Angel* – *Енджел*, *Scabbers* – *Скеберс*), «Назви наукових понять» (12,66%: *retalin* – *реталин*, *contagious* – *контагіозний*), «Назви адміністративно-територіальних одиниць» (9,7%: *Cincinnati* – *Цінциннаті*, *San Diego* – *Сан Дієго*), «Назви організацій, закладів, підприємств та організаційних структур» (8,86%: *Mcintosh* – *Макінтош*, *London Times* – *Лондон Таймз*), «Назви фентезійних реалій» (8,44 %: *bludger* – *бладжер*, *orc* – *орк*), «Назви предметів побуту» (5,49 %: *frisbee* – *тарілочки фрізбі*, *condom* – *кондом*), «Назви страв» (4,64 %: *cappuccino* – *капучіно*, *juler* – *джулен*), «Титули, посади та звання» (4,22 %: *Doc.* – *док*, *Madam* – *мадам*), «Назви фентезійних героїв та предметів» (2,95 %: *Superman* – *Супермен*, *A.L.F.* – *Альф*), «Назви фільмів, телесеріалів, каналів телебачення» (2,53%: *Tootsie* – *Тумсі*, *VH-1* – *VH-1*), «Назви інтернет-сайтів» (2,53%: *MySpace* – *MySpace*, *Facebook* – *Facebook*), «Назви ліків» (1,58%: *Lysol* – *Лізол*, *VapoRub* – *Вейнораб*), «Назви жанрів кіно та музики» (1,27%: *anime* – *аніме*, *manga* – *манга*), «Назви ігор, що є загальними» (1,27%: *paintball* – *пейнтбол*), «Назви ігор, що є власними» (0,84%: *'Halo'* – *«Halo»*), «Назви осіб зайнятих певною діяльністю» (0,84%: *gamer* – *геймер*), «Етикетні формули привітання та прощання» (0,84%: *Bonjour, mademoiselle.* – *Bonjour, mademoiselle.*),

«Назви пісень» (0,42%: *Oops, I Did It Again* – «Oops, I Did It Again»), «Вигуки» (0,42%: *Blah-blah-blah...* – *бла-бла-бла...*), «Назви астрономічних об'єктів» (0,42%: *Melmac* – *Мельмак*), «Назви архітектурних споруд» (0,42%: *Golden Gate Bridge* – *міст Голден Гейт*), «Географічні назви» (0,42%: *Mountains of Peru* – *гори в Перу*), «Назви кораблів» (0,42%: *Queen Mary* – *Квін Мері*) та «Назви вигаданих мов» (0,42%: *Mandarin* – *мандаринська*). Викладене ілюструє рис. 2:

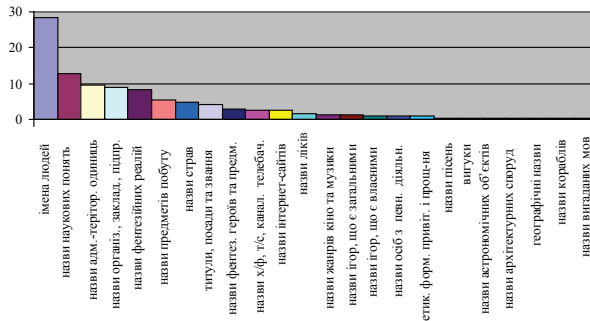

Рис. 2. Кількісні показники змістових характеристик мовних одиниць перекладених зі стратегічною метою очуження

Серед тактик стратегії очуження найбільш продуктивними виявились транскодування (123 одиниці, 52,12 %) та пошук словникового відповідника (97 одиниць, 40,93%), менш поширеним виявився нульовий переклад (33 одиниці, 13,92%). Найменшу питому вагу мала тактика калькування (1 одиниця, 0,42%).

Транскодування найчастіше використовувалось для таких груп: антропоніми (23,31%: *Ever heard of Dexter Moyers?* – *Ви чули про Декстера Моєрса?*), назви організацій, закладів, підприємств та організаційних структур (7,2%: *It's The London Times...* – *Це з Лондон Таймз...*) та неологізми (6,36%: *How exactly would one measure a sense of humor? A humormometer?* – *Як можна виміряти почуття гумору? Гуморометром?*). Найменшу питому вагу мали назви вигаданих мов (0,42%: *Where's your annoying little friend who thinks he speaks Mandarin?* – *А де ваш докучливий друг, який думає, що розмовляє мандаринською?*), назви інтернет-сайтів (0,42%: *Look up dibs in Wikipedia.* – *Почитай у Вікіпедії.*), вигуки (0,42%: *Blah, blah, blah. Typical Taurus.* – *Бла-бла-бла. Типовий тілець.*) та аббревіатури (0,42%: *Brian's right. It's an A.L.F.* – *Брайан має рацію. Це Альф.*). Результати співвідношення груп одиниць, перекладених за допомогою транскодування, подаються на рис. 3:

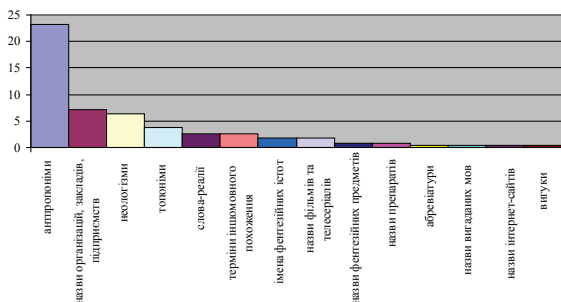

Рис. 3. Кореляції типів мовних одиниць та транскодування як тактики стратегії очування

При перекладі за допомогою пошуку словникового відповідника найпоширенішими виявились слова-реалії (10,13%: *I can't, I held my foot in the bide.* – *Не можу, нога застрягла в bide.*), антропоніми (9,28%: *More importantly, you have a Darth Vader voice changer?* – *Що ще важливіше, у тебе є перетворювач голосу Дарта Вейдера.*), терміни іншомовного походження (7,17%: *Save it for your blog, Howard.* – *Прибережи для свого блогу, Говарде.*) та топоніми (7,17%: *Not here, right?* – *Minnesota* – *Ви не тутешній, е?* – *3 Міннесоти.*). Найменшу репрезентативність мали аббревіатури (0,42%: *UFO guy, got drawn out of NASA.* – *Знавець НЛО, якого поперли з НАСА.*) та назви кораблів (0,42%: *The Queen Mary is docked there.* – *Квін Мері стоїть у доку.*). Кількісне співвідношення груп мовних одиниць, перекладених за допомогою пошуку словникового відповідника проілюстровано на рис. 4:

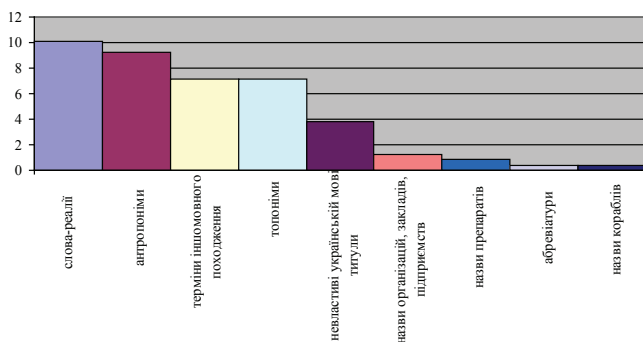

Рис. 4. Кореляції мовних одиниць та пошуку словникового відповідника як тактики стратегії очування

Нульовий переклад найчастіше використовується для перекладу абrevіатур (3,38%: *They have DVDs over there.* — *Там у них багато DVD.*), оказіональних неологізмів (2,95%: *Alohomora?* — *Standard Book of Spells, chapter seven. Alohomora?* — *Стандартна книга заклять, розділ сьомий.*) та назв і адрес інтернет-сайтів (2,11%: *I have 212 friends on MySpace.* — *У мене 212 друзів на MySpace.*). Рідше за все таким способом перекладаються назви ігор (0,84%: *It's 8:13 and we're still not playing 'Halo'.* — *8:13, а ми й досі не граємо в «Halo».*). Кількісне співвідношення груп мовних одиниць, для перекладу яких був застосований нульовий переклад ілюструє рис. 5:

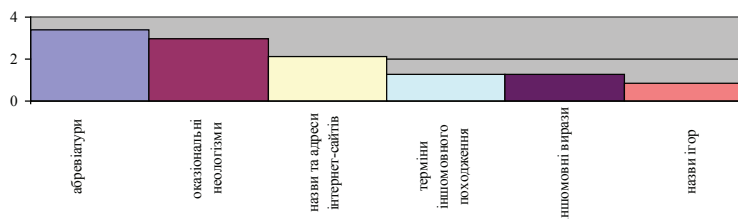

Рис. 5. Кореляції мовних одиниць та нульового перекладу як тактики стратегії очуження

Оскільки калькування реалізується вкрай рідко, вважаємо його оказіональною (нетиповою) тактикою.

Таким чином, релятивний ефект очуження реалізований у дослідженому матеріалі, як правило, лексичними засобами та з використанням перекладацьких тактик, пов'язаних зі змістом цих засобів.

Перспективою роботи є подальший аналіз тактик стратегії очуження на більш репрезентативному матеріалі, а також на матеріалі різних (нехудожніх) текстів/дискурсів.

Література

1. Вікіпедія, вільна енциклопедія : Стратегія. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
2. Кальниченко О. А. Трактат Фрідріха Шлейєрмахера «Про різні методи перекладу» та його значення для сучасного перекладознавства / О. А. Кальниченко, В. О. Подміногін // Вчені записки ХГІ «НУА». — 2002. — Т. VIII. — С. 503-533.
3. Личный сайт Витренко А.Г.: О «стратегии перевода». — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://agvitrenko.3dn.ru/publ/1-1-0-8>.
4. Селиванова Е. А. Стратегии и тактики переводчика в диалогической модели вторичной коммуникации /

Е. А. Селиванова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2003. — № 611. — С. 3-7. 5. Якимчук А. П. Стратегія відчуження в перекладі та питання етнокультурної приналежності : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Аліна Петрівна Якимчук. — Х., 2010. — 223 с.

УДК 811.111'255:001.4:575

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ ГЕНЕТИКИ ТА ЇХ ВРАХУВАННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Остапова Н. Ю., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті розглянуто структурні та семантичні особливості англomовної термінології у галузі генетики; проведено аналіз перекладу англomовної термінології у згаданій галузі в залежності від її структурно-семантичних характеристик; визначено основні прийоми та способи перекладу англomовної термінології у цій галузі.

Ключові слова: термін; складний, простий та похідний термін; термін-словосполучення; багатокомпонентний термін; повний відповідник; частковий відповідник; термін-лакуна.

Остапова Н. Ю., Ковальчук Н. М. Структурно-семантические характеристики англоязычной терминологии в сфере генетики и особенности ее перевода на украинский язык. В статье рассматриваются структурные и семантические характеристики англоязычной терминологии в сфере генетики; проводится анализ перевода англоязычной терминологии в зависимости от ее структурно-семантических характеристик; определяются основные приемы и способы перевода англоязычной терминологии в указанной сфере.

Ключевые слова: термин, сложный, простой и производный термин, термин-словосочетание, многокомпонентный термин, полный эквивалент, частичный эквивалент, термин-лакуна.

Ostapova N. Y., Kovalchuk N. M. Structural and semantic characteristics of English terminology in the field of genetics and peculiarities of its translation into Ukrainian. The article examines structural and semantic characteristics of English terminology in the field of genetics; analyses the translation of English terminology according to its structural and semantic features; determines main methods of translation of English terminology in the field of genetics.

Key words: term, complex, simple and derivative terms, word combination and compound term, complete equivalent, partial equivalent, lacuna.

Дана стаття присвячена вивченню залежності способу перекладу англомовної термінології у галузі генетики від її структурних та семантичних характеристик.

Тема роботи є *актуальною*, оскільки обсяг наукової літератури, яка видається англійською мовою, постійно зростає. Відповідно зростає й необхідність її швидкої обробки перекладачами, щоб забезпечити українським фахівцям доступ до таких текстів. Також актуальною є потреба повного перекладу певної частини згаданої літератури. Як на попередньому (адаптивний переклад), так і на подальшому (повний переклад) етапах виникає значна кількість проблем, пов'язаних з подоланням труднощів при перекладі термінів, зокрема, зі способами передачі наукової термінології.

Об'єктом дослідження є термінологічні одиниці з англомовних наукових текстів, представлені на рівні слів та словосполучень та їхні українські відповідники.

Предметом дослідження є особливості стратегій, способів та прийомів, що застосовуються при перекладі англомовних текстів українською мовою та залежність способів перекладу англомовної термінології у галузі генетики від її структури та семантики.

Метою даного дослідження є вивчення структурних і семантичних характеристик англомовної термінології у галузі генетики та вивчення їх впливу на вибір способу їх перекладу українською мовою. Для досягнення цієї мети слід було вирішити такі завдання: уточнити зміст понять «науковий стиль» та «термін»; окреслити фонові знання, необхідні для перекладу текстів у галузі генетики; визначити труднощі перекладу наукових текстів з генетики; розробити типологію термінів за структурою та семантикою; підібрати автентичний англомовний текст у галузі генетики; за допомогою методу суцільної вибірки виділити із згаданих текстів лексичні одиниці (ЛО) термінологічного характеру та підібрати їх українські відповідники; розподілити відібрані ЛО за типами, відповідно до їх структури та семантики; проаналізувати стратегії перекладу відібраних ЛО із врахуванням їх структурних та семантичних особливостей.

Матеріалом дослідження був обраний текст у галузі генетики, зважаючи на її помітне місце у системі наук, а також на наявність значного корпусу термінологічної лексики, який може бути репрезентативним для наукових текстів взагалі. Ця галузь є молододослідженою, до того ж в існуючих роботах переважно розглядаються проблеми перекладу російською мовою. Тексти для аналізу були запозичені з автентичної англомовної наукової літератури [6]. Обсяг текстів складає близько 40 000 друкованих знаків, а загальний корпус досліджуваних термінів – 334 одиниці.

Для досягнення мети дослідження використовувалися наступні *методи*: аналіз теоретичної літератури з лінгвістики, термінознавства та перекладознавства; вивчення фонових знань; аналіз паралельних (англомовних та українських) текстів з метою відбору ЛО термінологічного характеру та розподілу їх на типи, відповідно до структури та семантики; порівняльний аналіз залежності способів перекладу від типу ЛО; узагальнення результатів аналізу.

Центральним поняттям даної статті є термін, що визначається як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної професійної галузі науки або техніки [3, с.54]. Термінами можуть бути як слова та словосполучення, що вживаються винятково в межах наукового стилю, так і спеціальні значення загальноживаних слів. За структурою терміни поділяються на прості, похідні (префіксальні, суфіксальні та префіксально-суфіксальні), складні, терміни-словосполучення і абревіатури [3, с. 258]. В літературі [5] виділяють також багатокomпонентні терміни, які можуть бути три-, чотири-, і більше компонентними. Якщо слово вживається як термін у системі іншої спеціальної галузі знань, то в ній воно теж є однозначним, семантично чітко відмежованим від тих його значень, що виявляються в позатермінологічному функціонуванні, а також і в термінологічному, але в іншій галузі знань [4]

Зміст дослідження. 334 терміна, відібраних для дослідження з тексту, були розділені на 5 груп, відповідно до їх структури (прості, похідні, складні, словосполучення та багатокomпонентні терміни). Цей розподіл викладено в таблиці 1:

Таблиця 1

Кількісні показники термінів у текстах у галузі генетики

Терміни	Терміни-словосполучення	Похідні терміни	Прості терміни	Багатокomпонентні терміни	Складні терміни
Кількість	201	55	46	27	5
%	60,2 %	16,5 %	13,8 %	8 %	1,5 %

Як випливає з табл. 1, в наших текстах найчастіше зустрічаються терміни-словосполучення (60,2 %). Далі за частотністю вживання йдуть похідні (16,5 %) та прості (13,8 %). Рідше зустрічаються багатокomпонентні (8 %), а частка складних термінів є незначною (1,5 %). Таким чином можна припустити, що особливістю даної галузі є тяжіння до утворення нових понять з використанням більш ніж одного слова — загальна питома вага термінів-словосполучень та багатокomпонентних термінів становить більше половини (68,2 %), тоді

як прості та похідні терміни разом складають 30,3 % від загальної кількості.

Аналіз способів перекладу відібраних термінів дозволив сформулювати попередні висновки про залежність використання тих чи інших способів перекладу від структури терміну.

При перекладі простих термінів використовувався переважно вибір словникового відповідника (43 випадки, що складає 93,5 %). Це пояснюється тим, що значна частина простих ЛО (які часто передаються в українській, як і в багатьох інших, мові за допомогою транскодування) зафіксована у словниках, наприклад, *adsorb* – *адсорбувати*, *actinomycin* – *актиноміцин*, *alanine* – *аланін*, *amplimer* – *амплімер*, *aspartate* – *аспартам*. Лише в трьох випадках з метою правильної передачі смислу оригінала, що перекладається, та з метою дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу, застосовувалося додавання слів, наприклад, *aerate* – *насичувати киснем*; *saline* – *сольовий розчин*; *sheet* – *пласт клітин*, що складає 6,5%.

Схожа картина спостерігається й при перекладі похідних термінів, де переважав вибір варіантного відповідника (90,9%), утвореного із застосуванням транскодування наприклад, *polypeptide* – *поліпептид*, *polyposis* – *поліпоз*, *triplet* – *триплет*, *trisomy* – *трисомія*. Як і у випадку з простими ЛО, досить часто використовувався спосіб додавання (9,1 %), наприклад, *antiserum* – *іmunна сироватка*, *segmentation* – *ділення клітини*, *transcription* – *зчитування генетичного коду*, *variety* – *різновид вірусу*.

При перекладі складних термінів найчастотнішим (80%) є вибір словникового відповідника (*crossing-over* – *кросінгвер*, *cross-over* – *схрещуватись*, *dot-blotting* – *дот-блоттинг*) та калькування (20%): *tadpole-shaped* – *у формі пугловка*.

Найпродуктивнішим (48,1 %) способом перекладу багатокомпонентних термінів є калькування: *polymerase chain reaction* – *полімеразна ланцюжкова реакція*, *viability of heterogametic female* – *життєздатність гетерогаметної жіночої особини*, яке ще в 25,9 % випадків доповнювалося пермутацією, викликаною відмінностями граматичних систем англійської та української мов: *autosomal dosage compensation* – *аутосомна компенсація дози*. У 18,6% випадків застосовувався вибір словникового відповідника (*chemical method of DNA sequencing* – *метод Максама-Гілберта*); ще в 3,7 % – описовий метод (*host-range mutant* – *мутант вірусу зі зміненим спектром літичної дії*) та вилучення слова (3,7 %): *genetic linkage map* – *карта зчеплення*.

Таким чином, враховуючи, що значна частина термінів вже зафіксовані в словниках, природним є найвища питома вага вибору

словникового відповідника. Вибір інших способів перекладу може залежати від структури терміну. Наприклад, прийоми перестановки або вилучення слова застосовуються лише стосовно термінів-слово-сполучень або багатокомпонентних термінів, оскільки вони складаються з двох і більше слів.

На другому етапі дослідження ми вивчили залежність способу перекладу від семантичної відповідності термінів у зіставлюваних мовах, для чого ЛО було розподілено на повні і часткові відповідники, а також на терміни-лакуни.

Повною відповідністю термінів вихідної мови (ВМ) та цільової мови (ЦМ) називають збіг ЛО цих мов у повному обсязі їх референційних значень [1]: *actinomycin* – актиноміцин, *alanine* – аланін, *alpha helix* – альфа-спіраль, *aminoacid* – амінокислота, *antiserum* – імунна сироватка, *autosome* – аутосома, *blastoderm* – бластодерма. Частковими відповідниками є ті, в яких обсяги значень у двох мовах збігаються частково [1]: наприклад, *mismatch* – помилкове спарювання основ, *saline* – сольовий розчин, *sheet* – пласт клітин. Нарешті в ЦМ може взагалі не бути терміну для позначення певного поняття, вже позначеного у ВМ і такі терміни називаються лакунами: *genetic "hitchhiking"* – генний «автостоп».

За результатами нашого аналізу, найуживанішим (67,8%) для перекладу повних відповідників у галузі генетики є вибір словникового відповідника (часто утвореного за допомогою транскодування): *bioprobe* – біопроба, *cellular biology* – клітинна біологія, *cytoskeleton* – цитоскелет. Набагато рідше (10,5%) застосовується перестановка у сполученні з транскодуванням (*blastula stage* – стадія бластули, *blood sample* – проба крові, *cell structure* – структура клітини, *chromatin elimination* – елімінація хроматину) та калькування (часто разом з транскодуванням) (10,2%): *colour polymorphism* – кольоровий поліморфізм, *cytological indication* – цитологічна ознака, *evolution of genetic code* – еволюція генетичного коду. Інші прийоми застосовуються рідко: описовий переклад – 3,4% (*downstream gene* – ген, розташований нижче обраної ділянки ДНК, *haplo-insufficient genes* – дуплікатні гени, жоден з яких не здатен повністю проявитись у гетерозиготі), конверсія – 2,6% (*broth culture* – бульйонна культура, *cellstage* – клітинна фаза, *chromosome mutation* – хромосомна мутація) та додавання – 2,6% (*functional allele* – функціонально активна алель, *meiotic mutation* – мутація з порушенням мейозу). Малопоширеним (0,3%) є вилучення слова (*genetic linkage map* – карта зчеплення), майже не застосовуються (2,6%) комбіновані способи перекладу (*isotopically labeled* – маркований ізотопом).

Більшість (69%) багатозначних термінів зафіксовані у двомовних словниках і перекладені за допомогою словникового відповідника

(*broth* – бульйон, *cleavage* – дроблення, *conversion* – конверсія, *embryo* – ембріон). Для перекладу часткових відповідників також характерне (20,7%) додавання (*mismatch* – помилкове спарювання основ, *saline* – соловий розчин, *sheet* – пласт клітин). Менш поширеним (3,4 %) є калькування (*non-invasive procedure* – безконтактна методика) та перестановка (*adaptation phase* – стадія адаптації), що складає 6,9 %.

Зазвичай частка неологізмів по відношенню до повних та часткових відповідників у кожному окремому тексті є незначною, проте саме вони можуть виявитися найскладнішими для перекладу. У нашому дослідженні нам зустрівся лише один такий термін, а саме *genetic “hitchhiking”* – генний «автостоп», що становить 0,3 % від усіх термінів. Цей термін був перекладений за допомогою калькування.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє сформулювати припущення щодо існування певного взаємозв'язку між структурою терміна, а також ступенем його відповідності у двох мовах, задіяних у перекладі, з одного боку, а також способом його перекладу, з іншого. Однак для більш надійних висновків необхідно розширити дослідницьку базу, в чому і вбачаємо перспективи подальшої роботи.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отн., 1975. – 240 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : у 2-х ч. / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2001. – Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 302 с.
3. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: [Навчальний посібник] / А. Я. Коваленко. – К. : ІНКОС, 2001. – 290 с.
4. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1981. – 149 с.
5. Суперанская А. В. Общая терминология / Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. – М. : Наука, 1989. – 255 с.
6. Sharat Chandra H. How do heterogametic females survive without gene dosage compensation? [Electronic resource] / H. Sharat Chandra // *Journal of Genetics*. – December 1991. – Vol. 70, №3. – P. 137-146. – Режим доступу : www.ias.ac.in/jr_archive/jgenet/volindex.html.

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛАКУНАРНОСТІ У ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Петрикіна А. С., Жарковська І. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
(кафедра англійської філології)*

У статті досліджуються лакуни як специфічні та універсальні одиниці мови. Здійснюється спроба виявити та систематизувати способи відображення лакунарних одиниць англійської мови в українському перекладі на матеріалі художніх текстів.

Ключові слова: *заповнення, компенсація, культура, лакуна, переклад*

Петрыкина А. С., Жарковская И. В. Решение проблемы лакунарности при переводе с английского языка на украинский. *В статье исследуются лакуны как специфические и универсальные единицы языка. Осуществляется попытка выявить и систематизировать способы отображения лакунарных единиц английского языка в украинском переводе на материале художественных текстов (литературы).*

Ключевые слова: *заполнение, компенсация, культура, лакуна, перевод*

Petrykina A.S., Zharkovska I.V. Solving the problem of lacunas in the English-Ukrainian translation. *The article provides the research of lacunas as specific and universal units of language. An attempt is made to reveal and to systematize ways of displaying lacunar units of the English language in the Ukrainian translation on the material of fiction literature.*

Key words: *completion, compensation, culture, lacuna, translation*

Останнім часом в центрі уваги вчених знаходиться дослідження національної специфіки конкретної мови, яке знаходить своє відображення в типологічних особливостях засобів вираження подібних об'єктів реальної дійсності та існуванні граматичних форм і категорій. Одним з проявів такої специфіки на лексичному рівні є наявність лакун.

Сучасна теорія лакунарності у лінгвістиці представлена дослідженнями міжмовних лакун як безеквівалентної лексики у мові перекладу (О. Крижко, А. Залевська, В. Муравйов, В. Жельвіс, І. Стернін і ін.). Інтерес лінгвістів до проблеми мовного вираження певних смислів пов'язаний з культурно-історичними та етнографічними чинниками, існуванням розбіжностей у членуванні навколишнього світу людиною як носієм певної культури.

Вперше термін «лакуна» був введений у лінгвістику канадськими вченими Ж. Віне та Ж. Дарбельне, які характеризували його як явище, коли слово однієї мови не має еквіваленту в іншій [1, с. 17].

У сучасній лінгвістиці термін «лакуна» визначається як «базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень, понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення» [5, с. 275].

Лакуни у самому загальному їхньому розумінні фіксують те, що є в одній локальній культурі та те, що відсутнє в іншій. У цьому зв'язку встає питання про співвідношення специфічного й універсального в окремих культурах.

Зазначену проблему розглядали такі дослідники, як Л. Бархударов, Є. Верещагін, В. Комісаров, В. Костомаров, В. Крупнов, З. Попова, Я. Рецкер, Ю. Сорокін, І. Стернін, Г. Томахін, З. Флорін, Г. Чернов, А. Швейцер та ін.

Наявність або відсутність концепту ніяк не пов'язана з наявністю або відсутністю одиниць, що його називають, оскільки розумові образи, що задовольняють потреби мислення, виникають як результат відбиття дійсності і залежать від неї, а не від мови. Мовні одиниці актуалізують у мові тільки такі розумові образи, які у даній лінгвокультурній спільноті є релевантними для спілкування.

Таким чином, поширення поняття «лакуна» на зіставлення як мов, так і інших аспектів культури, являється доцільним та науково виправданим. Все вище зазначене і обумовлює **актуальність** обраної теми дослідження.

Проблема національної специфіки мислення в даний час широко досліджується у різноманітних аспектах. Лексична лакунарність відноситься до найважливіших аспектів даної проблеми.

Лакуни забезпечують помітну частку національної специфіки будь-якої мови. У мовній системі відбуваються найважливіші для формування сучасного лінгвістичного дискурсу процеси, і суть цих явищ неможливо зрозуміти, оминувши питання взаємодії мови і свідомості, зокрема, проблему лакунарності.

Об'єктом дослідження виступають співвідношення специфічних й універсальних одиниць англійської мови, що являють собою лакуни відносно української мови.

Предметом дослідження стали способи відображення лакунарних одиниць англійської мови в українському перекладі.

Метою дослідження є виявлення та систематизація способів відображення лакунарних одиниць англійської мови в українському перекладі.

Наукова новизна дослідження зумовлена його внеском в розробку недостатньо вивченої проблеми лексичної лакунарності у вітчизня-

ній та зарубіжній лінгвістиці; у систематизації та обґрунтуванні способів реалізації лакунарних одиниць англійської мови в українському перекладі художніх текстів.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у подальшому вивченні проблеми співвідношення специфічного та універсального в окремо обраних культурах, на матеріалі англійської мови при перекладі його на українську мову.

Практичне значення — результати даної роботи можуть бути використані при викладанні таких дисциплін. Як лексикографія, лінгвокраїнознавство, теорія мовної комунікації, теорія та практика перекладу.

У ході даного дослідження була зроблена спроба розглянути й систематизувати особливості передачі лакунарних одиниць англійської мови при перекладі їх на українську. Матеріалом дослідження слугували художні тексти. Методом суцільної вибірки із художніх текстів та окремих лексикографічних джерел було відібрано близько 100 лексичних одиниць, які маркувалися як лакуни.

Проведене нами дослідження та аналіз лексикографічних джерел і художніх текстів показав, що проблема компенсації лакун вирішується різноманітними способами, але найпоширенішими серед них є заповнення (*He was now safe in the dark snug of O'Neill's shop, and filling up the little window that looked into the bar with his inflamed face, the colour of dark wine or dark meat, he called out.* Укр. *Тут у затінку окремого кабінету закладу О'Нейля, його ніхто не побачить, і, просунувши запалене, кольору темного вина або темного м'яса обличчя у віконце, що виходило в бар, він вигукнув.*) і компенсація (*The fire was nice and bright and on one of the side-tables were four very big barmbracks.* Укр. *У печі, весело поблискуючи, горів вогонь, а на одному з бокових столів лежали чотири великих солодких пирогів.*). Заповнення — це процес розкриття значення певного поняття (слова) за допомогою тлумачення або багатослівного перекладу, підбору найбільш адекватного еквіваленту, а компенсація — це процес, при якому, для зняття національно-специфічних бар'єрів у тексті в тій або іншій формі вводиться елемент культури реципієнта, тотожний або квазі тотожний елементу вихідної культури. Усі проаналізовані лакуни відносяться до найбільш поширених типів лакун, що визначаються як лінгвістичні (*a jerry hat, Whip, toddler*) та етнографічні (*hillsiders and fenians, simony, apache*) в усіх відомих класифікаціях.

На основі проведеного вибіркового аналізу сучасної лексики в англійській та українській мовах було встановлено, що наявність лакун в англословній та українській картинах світу характеризується різноманітністю експресивних, емоційних і модально-оцінних асоціа-

цій. Зіставлення семантичних просторів англійської та української мов дозволяє побачити не лише загальнолюдське, універсальне, але і виявити специфічне, національне, групове та індивідуальне у виділенні різноманітних концептів як певної єдності ознак національно-специфічних елементів досліджуваних мов.

Література

1. Влахов С. *Непереводимое в переводе* / С. Влахов, С. Флорин. — М. : Международные отношения, 1980. — 342 с.
2. Джойс Дж. *Дублинцы: Рассказы* / Джойс Дж. ; [пер. с англ. ; под ред. И. Кашкина]. — СПб. : Издательская группа «Азбука-классика», 2010. — 288 с.
3. Коллинз У. *Лунный камень* / Коллинз У. — М. : АСТ, 2004. — 606 с.
4. Попова З. Д. *Язык и национальная картина мира* З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Воронеж, 2002. — 304 с.
5. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія* / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля. — К., 2006. — 716 с.
6. Стернин И. А. *Лексическая лакунарность и понятийная безэквивалентность* / И. А. Стернин. — Воронеж, 1997. — 195 с.
7. Томашева И. В. *Понятие «лакуна» в современной лингвистике. Эмотивная лакуна // Язык и эмоции.* — Волгоград : Перемена, 1995. — 278 с.
8. Фененко Н. А. *Язык реалий и реалии языка* / Фененко Н. А. — Воронеж : ВГУ, 2001. — 140 с.
9. Wilkie Collins. *The Moonstone*. Published in Penguin Popular Classics, 1994. — 464 p.
10. James Joyce. *Dubliners*. Published W. W. Norton & Company, 2006. — 412 p.

УДК 811.111'255.4'275

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СОЦІОЛЕКТІВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі роману Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна»)

Певцева О. С., Ребрій О. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття присвячена визначенню особливостей відтворення соціолектів в англо-українському перекладі. В ході дослідження було визначено, що головним способом фіксації соціолектів в англомовному літературному дискурсі є фонографічна стилізація або графон. Оскільки в україномовній літературній

традиції фонографічна стилізація практично не використовується, при перекладі виникає необхідність в її компенсації на лексичному рівні.

Ключові слова: графон, компенсація, соціолект, просторіччя, фонографічна стилізація.

Певцева Е. С., Ребрий А. В. Особенности воспроизведения социолектов в англо-украинском переводе (по материалам романа Марка Твена «Приключения Гекльберри Финна»). Статья посвящена определению особенностей воспроизведения социолектов в англо-украинском переводе. В ходе исследования было установлено, что главным способом фиксации социолектов в англоязычном литературном дискурсе является фонографическая стиллизация или графон. Поскольку в украиноязычной литературной традиции фонографическая стиллизация практически не применяется, в процессе перевода возникает необходимость в ее компенсации на лексическом уровне.

Ключевые слова: графон, компенсация, социолект, просторечие, фонографическая стиллизация.

Pevtseva O. S., Rebriy O. V. The specifics of reproducing social dialects in the English-Ukrainian translation (based on the materials of the novel “The Adventures of Huckleberry Finn” by Mark Twain). The article is dedicated to researching the specifics of reproducing social dialects in the English-Ukrainian translation. The study demonstrated that the main way of presenting social dialects in the English literary discourse is phonographic stylization or graphon. Since in the Ukrainian literary tradition phonographic stylization is not applied, we need to compensate it on the lexical level while translating.

Key words: colloquialism, compensation, graphon, phonographic stylization, social dialect.

Соціалекти або соціальні діалекти потребують ретельної уваги мовознавців та перекладознавців, адже їхнє дослідження дає змогу зрозуміти тенденції розвитку мови, заглянути в її майбутнє, висвітлити проблему «мова та її середовище». Проблема перекладу соціалектів відноситься до однієї з найскладніших в сучасному перекладознавстві, а її недостатнє висвітлення зумовлює **актуальність** цієї роботи.

Об’єктом дослідження в даній дипломній роботі виступають елементи субстандартних мов різних рівнів, а **предметом** безпосереднього аналізу — особливості їхнього відтворення в англо-українському перекладі. **Метою** нашого дослідження було провести повний перекладацький аналіз засобів відтворення соціолектів в англо-українському перекладі. **Матеріалом** дослідження виступили фонографічно зафіксовані елементи субстандартної мови з роману американського письменника Марка Твена “The Adventures of Huckleberry Finn”. Серед них можна виділити 125 одиниць граматичного, 253 — лексичного, та 19 — фразеологічного рівнів.

Фонографічна стилізація виступає популярним засобом характеризації персонажу в англomовному художньому дискурсі. В лінгвіс-

тичний літературі фонографічна стилізація позначається терміном «графон», який, за визначенням В.А. Кухаренко, є стилістично релевантним спотворенням орфографічної норми, що відображає порушення іншої мовної норми – фонетичної, граматичної, лексичної тощо [6].

Фонографічна стилізація застосовується, щоб вказати в мовленні персонажу на відхилення від норми, зумовлене:

- особистими, фізіологічними та емоційними якостями персонажу (хвилювання, заїкання, гаркавлення, несформованість мови у дитини);

- соціальними та територіальними факторами, під впливом яких перебуває персонаж (завдяки введенню соціолектів і діалектів);

- тим, що персонаж говорить нерідною мовою (акцент) [2].

В англійській мові, на відміну від української чи російської, передача соціолектів завдяки введенню графонів є традиційною. Їх використовували в своїх творах такі видатні письменники, як Б. Шоу, Дж. Д. Селінджер, М. Твен. В українській та російській мовах подібної традиції не існує, отже в цих мовах для того, щоб охарактеризувати персонаж, зазвичай використовуються елементи лексичного рівня. Це вплинуло певним чином і на переклад. При передачі соціолектів бідних та неосвічених верств населення використовується українське просторіччя. При реалізації такої перекладацької стратегії просторічно-розмовні засоби компенсації мови перекладу майже ніколи не є прямими відповідниками засобів мови оригіналу [4].

Використовувати просторіччя якості компенсаційної перекладацької стратегії радять нам такі майстри теорії та практики перекладу, як К.І. Чуковській та В.Н. Комісаров. Вони авторитетно заявляють, що неможливо прямо відобразити фонографічну стилізацію шляхом її введення в мову перекладу. Оскільки фонетична система російських чи українських діалектів не має ознак системності англійського субстандарту, використання фонографічних засобів не викликає аналогічного естетичного враження [1; 5].

Зараз ми можемо простежити тенденцію, за якою перекладачі все більше відходять від цих порад і все ж таки використовують фонографічні засоби для зображення діалектів в мові перекладу. Яскравим прикладом такого випадку є переклад п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» у виконанні О. Мокровольського.

Перейдемо до аналізу субстандартної мови в романі М. Твена "The Adventures of Huckleberry Finn". Цей твір являє собою яскравий приклад класичних перекладацьких труднощів, оскільки тут автор використав сім різноманітних соціолектів: жаргон міссурійських негрів; саму різку форму жаргонів південно-західних околиць; ординарний жаргон південного району Міссісіпі у чотирьох варіантах [3].

Зараз ми пропонуємо зупинитися на особливостях перекладу мови персонажів. Для того, щоб у читача склалося певне враження про персонажів роману, Марк Твен вдається до фонографічної стилізації. Ми вибрали найбільш яскраві приклади, найчастіше це мова чорношкірого Джима та самого Гекльберрі Фінна, і порівняли їх з чотирма варіантами перекладу українською мовою (перекладами І. Стешенко (1960 р), А. Грінченко (1927 р.), С. Фесенко (1991 р.) та з анонімним перекладом (1936 р.).

Розглянемо приклад :

1. Yo' ole father doan' know yit what he's a-gwyne to do. Sometimes he spec he'll go 'way, en den agin he spec he'll stay. De bes' way is to res' easy en let de ole man take his own way. Dey's two angels hoverin' 'bout him. One uv 'em is white en shiny, en t'other one is black. De white one gits him to go right a little while, den de black one sail in en bust it all up.

Переклад 1:

*Ваш батенько сам не знає, що йому робити. То думає ніти звідси, а то — лишитися... Найкраще його не чіпати, нехай старий сам вирішує, як йому бути. Навколо нього літають два ангели. Один з них білий — увесь так і світиться, а другий — зовсім чорний. Білому ангелові часом щастить **навернути старого на добрий шлях**, а тоді підлетить чорний — і **все пропало**.*

Тут перекладач не намагається копіювати стиль автора та застосувати фонографічну стилізацію. Він пішов шляхом, який рекомендують теоретики перекладу, тобто передає мову чорношкірого неграмотного раба Джима нейтральним просторіччям, про що свідчать слова «батенько, старий», словосполучення «навернути на добрий шлях», «все пропало». Може, читачеві і не зовсім зрозуміло, що говорить саме чорношкірий раб, але він точно відчуває, що це зовсім не представник вищих суспільних кіл, а звичайна людина.

Переклад 2:

Твій батько сам іще не знає, що робити. То йому хочеться ніти звідси, то знову здається, що треба тут zostаватися. Найкраще його не займати, хай собі робить, що йому хочеться.

Перед усім треба зазначити, що в ті часи, коли був зроблений цей переклад, субстандартні елементи в текстах прийнято було списувати як «неперекладні». У відповідності до цієї традиції перекладач передав мовлення Джима звичайною стандартною мовою, такою мовою, якою розмовляла б кожна освічена людина суспільства, крім того, досить значний уривок оригіналу випущено з перекладу. Отже, коли ми читаємо, як говорить чорношкірий Джим в цьому варіанті перекладу, в нас не з'являється того уявлення про персонаж, яке так намагався донести до нас М. Твен.

Переклад 3:

*Ваш старий батько сам не знає, що йому робити. То думає, що піде звідси, а іншим разом — що залишиться. Найкраще не хвилюватися, нехай **старий** сам вирішить, як йому бути. Навколо нього кружляють два янголи. Один — весь білий, так і світиться, а інший — весь чорний. Білий його **повчить-повчить** добру, а потім утручається чорний і все йому плутає.*

Цей перекладач також не намагається піти шляхом самого автора та застосувати фонографічну стилізацію. Він, працюючи з цим твором, скоріше, поєднав методи перекладу обох своїх колег-попередників. Ми бачимо, що цей уривок перекладено цілковито правильною стандартною мовою, яка лише в окремих місцях розбавляється просторіччям («старий», «повчить-повчить»). Читаючи цей варіант перекладу, читачеві навряд чи вдасться усвідомити намір, який мав автор, коли писав свій роман. Тут Джим скидає з себе тавро неосвіченого раба та стає звичайним вільним американцем середнього класу. Подібне можна побачити і в наступному варіанті перекладу.

Переклад 4

Твій старий батько не знає, що буде робити. То він хоче піти звідси, то йому хочеться залишитися тут. Найкраще — не хвилюватися, а дозволити старому робити, як йому заманеться. Навколо нього кружляють два ангели. Один із них — білий, а другий — чорний. Білий радить піти прямо, а трохи згодом втручається чорний і все йому плутає. (10 хв)

Наведемо інший приклад:

*2. I didn't know **dey** was so many **un um**. I hain't hearn 'bout none **un um**, skasely, but **ole King Sollermun**, onless you counts **dem** kings **dat's** in a **pack er k'yards**. How much do a king **git**?*

Переклад 1:

*А мені й невямки, що їх **достобіса**. Я ніколи про жодного і не чував, хіба що про царя Соломона, та ще бачив отих королів, що на картах намальовані. А скільки ж король дістає платні?*

В цьому уривку перекладач намагається передати намір письменника за допомогою розмовних лексем: «невтямки», «достобіса», які мають вказувати на неграмотне мовлення Джима; застосовує неправильно вживану форму дієслова «чути» в минулому часі, «не чував» замість «не чув». Отже, експресивне значення за допомогою фонографічної стилізації у тексті оригінала перекладач компенсує на графічному рівні мови перекладу.

Переклад 2:

*Я й не думав, що їх така **ватага**! Я чув тільки про одного, — про старого царя **Салормуна**. Та ще про тих королів, що на картах. Ну, а скільки король плати бере?*

Тут перекладач, намагаючись відтворити ідею М. Твена, застосовує слово «*ватага*» стосовно королів. Одразу видно, що людина, яка це говорить, не має уявлення про історію, про життя людей вищого суспільства. «*Ну, а скільки король плати бере?*», – перекладач вирішив компенсувати фонетичні особливості мовлення Джима шляхом додавання модальної фразової частки «ну», яка несе в собі певний емоціональний відтінок, найчастіше виражає невпевненість чи збентеження. Крім того, перекладач навіть вдається, як і М. Твен, до фонетичного запису імені короля Саломона, якого Джим через незнання називає «*Салормун*».

Переклад 3:

А я й не знав, що їх так багато. Я навіть ні про кого з них і не чув ніколи, окрім царя Саломона, та ще, може, бачив отих королів, що на картах намальовані, якщо тільки їх можна зарахувати. А скільки король одержує платні?

Перекладач пішов шляхом найменшого опору та передав мовлення Джима грамотною нейтральною мовою і тим самим знизив емоційний рівень ситуації, який, за наміром самого автора, повинен був підтримувати його персонаж. Так зробив і наступний перекладач. Але, щоб хоч якось вказати читачеві на відсутність обізнаності чорношкірого раба, він додає «*якогось царя*».

Переклад 4:

А я й не знав, що їх так багато! Досі я не чув майже про жодного з них, коли не рахувати якогось царя Соломона та королів у колоді карт. А яку плату дістає такий король?

Таким чином, можна зробити **висновок**, що при перекладі соціолектів перекладачі застосовували прийом компенсації, передавали фонетичні особливості вимови персонажів через застосування просторічної лексики. Але очевидно, що цього недостатньо, і прагматичний ефект оригіналу в перекладі втрачається, адже перекладачам не вдається розкрити персонаж через його мовлення, як це зробив сам автор. Відбувається деформація художнього образу, яка вважається неприпустимо, оскільки при перекладі може відбуватися необхідна деформація мовних засобів, але художній образ за будь-яких умов повинен лишатися цілісним.

Література

1. Беляева Т. М. *Нестандартная лексика английского языка* / Т. М. Беляева, В. А. Хомяков. – Л. : Ленингр. ун-т, 1985. – 136 с.
2. Бреева Л. В. *Лексико-стилистические трансформации при переводе* / Л. В. Бреева, А. А. Бутенко. – М. : ЭКСМО-Пресс, 1999. – 250 с.

3. История зарубежной литературы XIX века / [под ред. А. С. Дмитриева]. — М. : Высшая школа, 1979. — Ч. I. — С. 133-136. 4. Клименко О. Л. Про переклад субстандартної лексики / О. Л. Клименко // Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі. — Суми : СумДУ, 1999. — С. 252-267. 5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Комиссаров В. Н. — М. : Высшая школа, 1990. — 253 с. 6. Кухаренко В. А. Фонографическая стилизация речевых отклонений под влиянием экстралингвистических факторов в аспекте перевода / В. А. Кухаренко // Актуальные проблемы переводоведения : XXXIX филол. конф., 15-20 марта 2010 г. : тезисы докл. — СПбГУ, 2010. — С. 60-68.

УДК 811.133.1'255'373.7

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ФРАНКОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Плахута І. В., Дробязко О. Є.

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

Статтю присвячено особливостям політичної фразеології Франції та проблемам її перекладу. В статті розглянуті маніпулятивні можливості політичних фразеологічних одиниць. В статті представлені приклади розв'язання проблем перекладу даних фразеологічних одиниць зі збереженням маніпулятивного впливу.

Ключові слова: *аналіз, маніпулятивні засоби, політична фразеологія, проблеми перекладу, фразеологічні одиниці*

Плахута І. В., Дробязко Е. Е. Особенности современной политической фразеологии Франции и проблемы ее перевода. Статья посвящена особенностям политической фразеологии Франции и проблемам ее перевода. В статье рассмотрены манипулятивные возможности политических фразеологических единиц. В статье представлены примеры решения проблем перевода данных фразеологических единиц с сохранением манипулятивного воздействия.

Ключевые слова: *анализ, манипулятивные средства, политическая фразеология, проблемы перевода, фразеологические единицы*

Plakhuta I.V., Drobizko O. E. Features of the modern political phraseology of France and problems of its translation. The article is dedicated to the features of the political phraseology of France and the problems of its translation. The article considers

the manipulation possibilities of the political phraseological units. The article presents the examples of solving problems related to the translation of phraseological units with the preservation of manipulative influence.

Key words: *analysis, manipulation tools, political phraseology, translation problems, phraseological units*

Актуальність нашого дослідження полягає в аналізі політичного дискурсу Франції та розв'язанні проблеми його перекладу, що являє собою досить невивчене явище. **Об'єктом** нашого дослідження були французькі політичні фразеологічні одиниці та інструментарій мовної маніпуляції, завдяки якому досягаються поставлені цілі. **Предметом** дослідження виступила еквівалентність при перекладі політичної фразеології Франції та маніпулятивність політичних мовних засобів.

Політичний дискурс будь-якої країни має свої особливості. До структури політичного дискурсу Франції входять декілька категорій, що є інструментами мовної маніпуляції:

1. політично коректна лексика;
2. «langue de bois», або «дерев'яна мова»;
3. «l'hexagonal», або французька мова метрополії Франції.

Ми хотіли б зупинитися на трьох даних категоріях з точки зору перекладу. Не заглиблюючись у теоретичні засади фразеології, ми хотіли б зазначити, що переклад політичної фразеології є нелегкою справою, тому не існує однозначного судження щодо перекладу політичних фразеологічних одиниць. Спираючись на роботи теоретиків перекладу, можна з упевненістю сказати, що для перекладу фразеологізмів політичного дискурсу застосовується як фразеологічний тип перекладу, тобто переклад повним, частковим та відносним еквівалентом, так і нефразеологічний тип перекладу. Всі ці типи перекладу використовуються при перекладі французького політичного дискурсу українською мовою. [6]

Політично коректна лексика — поняття, яке стало вже досить популярним на українських теренах. У Франції воно з'явилося у 1980-х роках після того, як вкоренилося в себе на батьківщині — в Сполучених Штатах Америки. В ній використовуються певні формальні засоби, завдяки яким звичні елементи мови отримують незвичну інтерпретацію, а також, коли звичайні, на перший погляд, ситуації використовують у нових несподіваних смислових контекстах. До того ж політичний дискурс — складне комунікативне явище, що обумовлюється і регулюється соціокультурними особливостями певної спільноти, в даному випадку — французької. В перекладі українською мовою французьких фразеологізмів політичного дискурсу використовуються як фразеологічні, так і нефразеологічні

еквіваленти. Наведемо кілька прикладів. Так замість неpolitкоректного *nain*, тобто карлик, скажуть *personne à verticalité contrariée*, що має в українській мові частковий еквівалент — *вертикально обмежена людина*. Або замість використання слова *réfugié*, тобто біженець українською, політично коректно можна сказати *demandeur d'asile*, тобто *прохач притулку*, що в даному випадку становитиме повний еквівалент французькому фразеологізму [4].

Схожим на політично коректну лексику є мовний феномен під назвою «*langue de bois*». Як і політично коректна лексика, «дерев'яна мова» приєднується до французької традиції говорити порожні слова та скривати те, що ховається під ними. Так, благозвучне *plan social*, що українською перекладається повним еквівалентом «*соціальний план*», у виступі міністра праці розуміє під собою злиденне *licenciement*, тобто звільнення. Під соціально спрямованим *Contrôler les budgets publics*, що має повний український еквівалент *Контролювати державний бюджет*, мається на увазі дещо інше, а саме *Baisser les impôts pour les plus riches*, тобто *знижити податки для найбагатших*. Замість *mauvaise réputation* (тобто *погана репутація*) використовують *déficit d'image de marque*, що не має повного чи часткового еквівалента в українській мові, тому один з можливих нефразеологічних еквівалентів — поганий імідж.

Наступна група — це так званий «*l'hexagonal*». Під «*l'hexagonal*» розуміється типово французька манера говорити складні, наукові слова замість простих, широковживаних. Так, фраза «*Il a de bonnes notes en leçons*» («*Він має хороші оцінки по уроках*».) стає «*Les critères de son évaluation cognitive sont passés au vert.*», що передається частковим еквівалентом «*Критерії його когнітивної оцінки покращились*». Наведемо ще один приклад: замість простої французької фрази «*Il est évident qu'il faut opérer des changements*», що перекладатиметься, як «*Очевидно, що треба вносити зміни*», буде сказано наступне: «*L'inévitabilité des novations est patente*», що теж буде перекладатися частковим еквівалентом: «*Неминучість внесення інновацій очевидна*» [3].

Мовна маніпуляція в рамках політичного дискурсу — багатомірне явище. Політичний дискурс налічує велику кількість інструментів мовної маніпуляції. Перша група, яку ми хотіли б виділити, — це слова-амеби.

Слова-амеби — «прозорі» слова або словосполучення, що не пов'язані з конкретним контекстом реального життя, не мають під собою конкретної основи, але які надають ваги політичному дискурсу. Наведемо кілька фразеологічних прикладів: *L'opinion publique française* (французька громадська думка), *de source autorisée* (з достовірних джерел), *les valeurs publiques* (суспільні цінності), які, як по-

казано, мають в українській мові повні еквіваленти. Цей феномен існує і в українській мові, як-то, наприклад, *на прохання трудящих, покращення суспільного життя, пересічний українець*.

Наступним інструментом мовної маніпуляції є політичні неологізми, що мають або повні еквіваленти, як-то слова-валізи (слова, що складаються з двох слів) (*démocrature* — демократура, тобто карикатура на демократію або демократія, близька до диктатури, *vidéocratie* — відеократія, тобто політичний режим, що домінує завдяки «силі картинки, зображення»); або часткові еквіваленти, як-то фразеологічний вислів *être imprivatisable*, придуманий французьким політичним діячем Крістіаном Естрозі, що має в українській мові частковий еквівалент *не підлягати приватизації*).

Ще одна група, про яку ми хочемо згадати, це так звані прецедентні феномени. Прецедентні феномени — це феномени, значущі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному і емоційному плані, що добре відомі оточенню даної особистості, включаючи і попередників, і сучасників, і, нарешті, такі, звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі даної мовної особистості. Так, одним з прикладів може виступити фраза: «2012: Jean-Louis Borloo sort du bois». Мова йде про французького політичного діяча Жана-Луї Борлоо, що подає свою кандидатуру на пост президента Франції у 2012 році. Але якщо перекладати цю фразу дослівно, то тоді виявляється, що «Жан-Луї Борлоо виходить з лісу», що, звісно, не несе жодного смислового навантаження. Замість дослівного перекладу вислову *виходити з лісу* ми використовуємо фразеологічний варіант перекладу цього вислову, тобто «виходити на світ божий». Але згідно з контекстом ми використовуємо існуючий український вибірковий еквівалент «виходити з тіні», що й має на увазі активно виходити на політичну арену. В іншому прикладі «En six mois, Marine Le Pen est devenue *le sparadrap du Capitaine Haddock* de la vie politique française» мова йде про французьку політичну діячку Марін Ле Пен, голову партії Національний Фронт. Якщо перекласти фразу дослівно, то вийде наступне: «*За півроку Марін Ле Пен стала пластирем Капітана Хаддока для французької політики*», де пластир Капітана Хаддока — прецедент, який ми маємо пояснити, сказавши, що він є атрибутом персонажу відомого коміксу, що приклеївся до нього назавжди, і якого він не міг позбавитись. Тому в даному випадку слід вжити нефразеологічний переклад, тоді фраза буде наступною: «*За півроку Марін Ле Пен стала справжнім реп'яхом для французької політики*» [5].

Перспективою нашої роботи є покращення шляхів перекладу політичної фразеології Франції. Вивчення механізму політичного ма-

ніпулювання за допомогою лінгвістичних засобів допомагає уникнути психотехнічного ефекту мовної маніпуляції.

Література

1. Влахов С. И. *Непереводимое в переводе* / С. И. Влахов, С. П. Флорин. — М. : Высшая школа, 1986. — 416 с.
2. Комиссаров В. Н. *Теория перевода* / В. Н. Комиссаров. — М. : Высшая школа, 1990. — 253 с.
3. Merle P. *Lexique du français tabou* / P. Merle. — Paris: Ed. Du Seuil, 1993. — 123 p.
4. Thomson John B. *Social and Political Theory from Polity Press* / John B. Thompson. — Cambridge : Polity Press, 1990. — 305 p.
5. Журнал *Le Figaro* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/>
6. Журнал *Nouvel Observateur* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tempsreel.nouvelobs.com/>

УДК 811.111:81'367.632

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ АНГЛІЙСЬКИХ АРТИКЛІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Політуча К. В., Дишлева Ю. В.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

У даній роботі розглянуто статті та особливості їх використання. Дослідження проведено на базі лінгвістичних робіт, таких як Кобріна «Граматика англійської мови», Лобанова «Англійський стаття», Вейхман «Нове в англійській граматиці», та ін. Представлена класифікація статей та способи їх перекладу.

Ключові слова: *стаття, визначений стаття, невизначений стаття, нульовий стаття, граматики, службове слово.*

Политуча К.В., Дышлева Ю.В. Особенности передачи английских статей на украинском языке. *В данной работе рассмотрены статьи и особенности их употребления. Исследование проведено на базе ряда лингвистических работ. Представлена классификация статей и способы их перевода.*

Ключевые слова: *статья, определенный статья, неопределенный стаття, нулевой стаття, грамматика, служебное слово.*

Politucha K.V., Dyshleva Yu.V. The specifics of rendering English articles in Ukrainian. *This work deals with articles in the aspect of translation. The research was conducted on the basis of a number of linguistic works. The author provides the classification of articles and ways of their translation.*

Key words: *article, definite article, indefinite article, zero article, grammar, syntactic word.*

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що незнання особливостей перекладу артиклів може спричинити переклад тексту без врахування його стилістичних особливостей, а це в свою чергу призводить до неправильного перекладу понять та термінів, що є неприйнятним для художньої та наукової літератури. **Об'єктом** дослідження виступає артикль функціонуючий в англійській мові. **Предметом** дослідження є особливості перекладу артикля з англійської мови на українську. **Метою** даної роботи є вивчення на основі різних джерел особливостей перекладу англійського артикля.

Перш за все, необхідно дати чітке визначення поняття «артикль». Найповніше визначення артикля дав А. І. Смірніцкий. Артикль — це службове слово, яке характеризує предмет по лінії уточнення, класифікації і обмеження, не виражаючи граматичного зв'язку між ними.

Артикли — засіб реалізації зв'язності тексту і його змістовно структурного розчленовування. Серед багатьох визначень тексту виберемо одне: «організований відрізок мови, змістовно об'єднуючий синтаксичні одиниці в якийсь ціле, називається текстом».

Це визначення відповідає загальній послідовності аналізу англійського артикля, зробленого в даній роботі.

Артикль — службова частина мови, і ця службова функція реалізується на всіх рівнях, починаючи з окремих іменників і закінчуючи текстом.

Артикли не є формальними елементами граматичних структур. Переважна наявність того чи іншого артикля у складі яких-небудь структур пояснюється їх змістовною відповідністю.

У сучасній англійській мові встановилась концепція трьох артиклів: визначеного the, невизначеного a/an і нульового.

Визначеному артиклю властиво значення індивідуалізації, він характеризує предмет, як вже відомий, конкретний, такий, що виділяється із всього класу однорідних з ним предметів, також визначений артикль ставиться перед посадами, назвами.

Наприклад:

It was nearing midnight and the Prime Minister was sitting alone in his office, reading a long memo that was slipping through his brain without leaving the slightest trace of meaning behind. — Наближалася північ і прем'єр-міністр, сидючи в повній самоті в своєму кабінеті, читав довгу доповідь, сенс якої ні на йоту не відкладався в його голові [3, с. 67].

Останнім часом можна зустріти випадки, коли артикль the в таких випадках не ставиться.

Також артиклі випускаються в таких випадках як:

Black's a known Muggle killer and may be planning to rejoin You-know-who... — Блек відомий і як вбивця Маглів, і цілком можливо, планує знову приєднатися до Відомо-Кого [4, с. 89].

Або, I'm sorry... You think that He-who-must-not-be-named is still alive, then? — Ох, пробачте. Так ви вважаєте, що Відомо. — Хто все ще живий? [4, с. 43].

Невизначений артикль характеризує предмет, з назвою якого він пов'язаний, як одного з представників, будь-якого з представників того або іншого класу предметів.

При варіюванні загального характеру змісту структури спостерігається і варіювання використовуваного артикля.

Наприклад:

...and there in a corner... was the fortune-teller's booth -- unless it was an impromptu outside lavatory. — ...і в кутку ... була кабінка ворожки — якщо це не була імпровізована зовнішня вбиральня [4, с. 320].

У цьому складному реченні перша частина має структуру, характерну для битійних речень (there... was...), проте семантично це битійно-індивідуалізований варіант, що і відбивається в наявності визначеного артикля перед іменником, що називає об'єкт, який ідентифікується. Друга ж частина складного речення за змістом представляє класифікаційну характеристику, і відповідно той же об'єкт іменується іменником з невизначеним артиклем.

Використання визначеного артикля виключає нескінченна кількість можливих (потенційних) референтів. Іменник з визначеним артиклем називає не один з об'єктів відомих спікеру і слухачу множини, а конкретний об'єкт. Будь-який з решти об'єктів цієї множини може бути названий іменником з невизначеним артиклем — згадавши про книгу, можна сказати далі a page or some pages fell out, маючи на увазі сторінки цієї книги. Інакше кажучи, для об'єкту, позначеного іменником з невизначеним артиклем, також можлива локалізація в безлічі безпосередньої ситуації спілкування, більш загальній ситуації або в асоціативних множинах. Невизначений артикль можливий і при повторному вживанні. Все визначається контекстом.

У структурі тексту невизначений артикль — показник характеру опису, оповідання. Він бере участь в створенні загального фону, на якому розвиваються або розвиватимуться конкретні події.

Наприклад:

A man was riding a horse. Suddenly the horse turned to him and said. — Людина їхала на коні. Раптово кінь, попрямував до нього і сказав [4, с. 125].

Невизначений артикль сприяє розвитку ситуації, теми, епізоду введенням в оповідання певних елементів, додаткової уточнюючої інформації.

Артикли є і засобами виразу імпліцитного змісту, підтексту. Невизначений артикль широко використовується при створенні узагальненої образності, а визначений артикль – при індивідуалізованій образності. Якщо розглядати жанр в аспекті побудови художнього образу, то можна сказати, що вживання артиклів служить в деякій мірі і одним з показників літературного жанру (наприклад, широке вживання невизначеного артикля на початку казки).

Артикли (і їх відсутність) виявляють характер внутрішньою, смисловою, співвіднесеністю елементів синтетичного цілого, яким є текст. Всі смислові відносини передаються цілеспрямовано тому, хто говорить, читає або слухає. Задум мови – основа побудови осмислених повідомлень. Артикль сприяє розгортанню задуму в повний текст, створенню змістовних варіантів. Не дивлячись на те, що частка загальної інформації, що повідомляється артиклями, підкріплюється і в деякій мірі дублюється інформацією, що поступає від інших одиниць тексту, заміна артиклів або їх відсутність приводять до смислової недостатності, а іноді і нісенітничі.

Мова, яка не володіла б здатністю виразити нескінченне число значень, швидше перешкоджала б, чим допомагала адекватно реагувати на нові ситуації, виражати нові ідеї і так далі. Тому важко сформулювати чіткі правила вживання визначеного і невизначеного артиклів. Правила можуть бути лише загальними і приблизними. За рахунок цього дуже важко аналізувати авторські тексти. Відправник інформації має на увазі якийсь цілісний сенс. Для оформлення сенсу і передачі інформації він вибирає відповідні мовні засоби і моделі їх комбінацій на свій розсуд. Кількість варіантів безмежна, тому слід пам'ятати основні значення слів і форм, відповідно до яких вони і беруть участь в різноманітних поєднаннях контекстів, і накопичувати в пам'яті ці контексти разом з накопиченням змістовної інформації. Необхідно при цьому не забувати, що не тільки заміна і зміна місця окремих знаменних слів, але і заміна одиниць службової лексики, зокрема артиклів, веде до появи нового, іншого сенсу.

Перспективою роботи є розробка нової класифікації артиклів, що полегшить вивчення правил застосування та перекладу англійського артикля.

Література

1. Бармина Л. А. *Практикум по английскому языку: Артикли* / Л. А. Бармина, И. П. Верховская. – М. : На-

ука, 2000. 2. Вейхман Г. А. Новое в английской грамматике / Вейхман Г. А. — М. : Высшая школа, 1990. 3. Ден Браун. Код да Винчи. 4. Дж. К. Роулинг. Гарри Поттер и Принц-полукровка. 5. Кобрин Н. А. Грамматика английского языка / Н. А. Кобрин, Е. А. Корнеева. — СПб. : Дрофа, 2001. 6. Лобанова Н. Е. Функционирование артикля в современном английском / Лобанова Н. Е. — М. : Владос, 2000. 7. Смирницкий А. И. Морфология английского языка / Смирницкий А. И. — М. : Наука, 1959. 8. Штелинг Д. А. Грамматическая семантика английского языка. Фактор человека в языке / Штелинг Д. А. — М. : Наука, 1996.

УДК 811.111: 81'367.626

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Притиченко Г. В., Дишлева Ю. В.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

Стаття присвячена особливостям вживання, функціонування та перекладу займенників з англійської мови на українську. В ній подається порівняльна характеристика займенників та частота їх вживання у науково-технічних текстах. Також робиться наголос на різних значеннях, функціях, характеристиках займенників так само як і на особливостях їх перекладу.

Ключові слова: займенник, граматичні категорії, семантична класифікація, лексичні одиниці.

Притыченко А. В., Дышлева Ю. В. Особенности функционирования местоимений в английском языке и их перевод на украинский язык. Статья посвящена особенностям употребления, функционирования и перевода местоимений с английского языка на украинский. В ней дается сравнительная характеристика местоимений и частота их употребления в научно-технических текстах. Также делается акцент на разных значениях, функциях, характеристиках местоимений и вместе с тем на особенностях их перевода.

Ключевые слова: местоимение, грамматические категории, семантическая классификация, лексические единицы.

Pritychenko A., Dyshleva Yu.V. Specifics of pronouns functioning in the English language and their translation into the Ukrainian language. The paper is devoted to the peculiarities of the usage, functioning and translation of pronouns from English

into Ukrainian. It gives a comparative study of pronouns and frequency of their usage in scientific texts. It also focuses on various meanings, functions and characteristics of pronouns as well as on the specifics of their translation.

Key words: *pronoun, grammatical categories, semantic classification, lexical units.*

В сучасній англійській мові займенники відіграють важливу роль. Тільки завдяки їх наявності ми маємо можливість висловити категорію живих та неживих предметів. Ця здатність займенників є пріоритетною, тому що ні артиклі, ні форми іменника і прикметника не висловлюють дану категорію предмета в англійській мові.

Актуальність даного дослідження визначається поширенням вживанням займенників в сучасній англійській мові, особливостями їх перекладу з англійської мови на українську, їх загальним значенням, яке пояснюється тільки в певному контексті чи ситуації, необхідністю наукового підходу до вивчення займенників, специфічними лексико-стилістичними і граматичними особливостями займенника, які вирізняють його з-поміж інших частин мови.

Предметом дослідження виступають займенники в сучасній англійській мові, їх граматичні категорії, групи та способи їх перекладу.

Об'єктом дослідження є те, як займенники функціонують у реченні та специфіка їх перекладу з англійської мови на українську.

Мета роботи полягає у виявленні сутності, описі та комплексному аналізі займенників як особливої частини мови, а також у розгляді займенників за групами та граматичними категоріями, визначенні їх семантичних, стилістичних, граматичних та синтаксичних особливостей, їхнє функціонування у мовленні та властивість бути носіями як загального, абстрактного, так і конкретного значення.

Займенник — своєрідна частина мови, що включає в себе слова з досить абстрактним, загальним значенням. На відміну від слів, що належать до інших частин мови, займенник не називає конкретних предметів або якостей. Внаслідок цього, значення займенника є відносним: воно по-різному конкретизується в різних контекстах, в певній мовній ситуації, де уточнюється, до якого саме предмету або якості займенник у даному випадку відноситься, хто виступає мовцем, який предмет або ознака маються на увазі [1, с.70].

Займенник становить невеликий за кількістю, здавна сформований, замкнений клас слів, який є часто вживаний, лежить в основі мови та збагачує мовлення. Специфіка цього лексико-граматичного класу слів полягає в тому, що об'єднані в його складі лексичні одиниці виконують спільну вказівну функцію. Вони не називають тих чи інших осіб, предметів, ознак, кількості, а лише вказують на них, тобто вони є словами-замінниками і виконують функцію замішувально-вказівну (дейктичну) [3, с. 16].

Займенники представляють собою одну з найбільш очевидних мовних універсалій. Займенники є у всіх мовах, і у всіх мовах їх розподіляють приблизно за одними і тими ж розрядами. У силу свого великого семантичного і морфологічного розмаїття клас англійських займенників привертав увагу дослідників в усі періоди розвитку мовознавства. Довгий час статус займенників як самостійної частини мови був досить суперечливим. Це пояснюється морфологічною та функціональною неоднорідністю цього класу, відсутністю власного граматичного значення, яке відрізняється від граматичного значення іменника і прикметника та відсутністю особливих, властивих тільки займенника синтаксичних функцій. Саме тому їх іноді відносять до іменників, прикметників, прислівників, виділяючи відповідно всередині цих розрядів займенникові іменники, займенникові прикметники, займенникові прислівники [2, с. 6].

Всі групи займенників не мають однорідних морфологічних і синтаксичних характеристик. Різні займенники мають різні граматичні категорії.

Число: Одні займенники мають окремі форми для однини і множини (наприклад: *this це – these ці; that той – those ті*). Інші ж мають одну й ту ж форму для однини і множини (*all весь, все; which який, які*). Треті займенники мають значення тільки однини: однини – *each кожен; somebody – хтось*, чи множини – *both обидва; many – багато*.

Відмінок: Одні займенники, як і іменники, мають форми «загального відмінка» і «присвійного відмінка» (*somebody – somebody's; each other – each other's*). Інші займенники мають форму називного відмінка так-званого «об'єктного» відмінка (*I – me; who – whom*). Однак більшість займенників не має ніяких відмінкових форм (*each, every кожен, both обидва, all всі*).

Рід: Особові та присвійні займенники мають окремі форми для чоловічого, жіночого і середнього роду в третій особі. Так, займенники **he** і **his** замінюють іменники, що позначають істоти чоловічої статі; займенники **she** і **her** – іменники, що позначають істоти жіночого роду. Особисте займенник **it** він, вона, воно і присвійний займенник **its** його, її замінюють іменники, що позначають неживі предмети. Так як в англійській мові іменники не мають особливих родових закінчень, займенники **he, she, it, his, her, its** є єдиними зовнішніми показниками роду іменників, які вони замінюють. Часто в діалогах для того, щоб визначити рід людини або тварини, про який розмовляють говорять, можна почути питання «*Is it a he or a she?*» [1, с. 75].

За значенням займенники в англійській мові поділяються на такі групи: зворотні займенники, взаємні займенники, вказівні займен-

ники, питальні займенники, сполучні займенники, відносні займенники, означальні займенники, неозначені займенники, заперечні займенники [4, с. 98].

Для порівняльної характеристики вживання займенників в англійській мові та особливості їх перекладу на українську, ми проаналізували уривок науково-технічного тексту «*The origin of the telegraph*» [5], дослідили частоту вживання займенників та виявили наступну тенденцію.

Найбільш вживаними у науково-технічних текстах є такі займенники: вказівний займенник **that**, сполучні займенники **which** та **who**, особові займенники **he** та **it**.

На першому місці за частотою вживання стоїть вказівний займенник **that**, який перекладається **той, та, це**. Це пов'язано з тим, що займенник **that** може бути не лише вказівним займенником у тексті, а й відносним, і тим самим виконувати численні функції у реченні:

- як відносний займенник **that** вживається у ролі сполучного слова для приєднання підрядних означальних речень до головних, може стосуватися істот і неістот;
- як вказівний займенник **that** вказує на особу, подію, предмет або дію, які є більш віддаленими у просторі або часі.
- як вказівний займенник **that** також вживається як слово-замінник (замісник), що заступає раніше згаданий іменник, щоб уникнути його повторення [4, с. 109].

На другому місці за частотою вживання опинилися сполучний займенник **which**, який перекладається **який, яка, яке** та займенник **who**, який перекладається **який (хто)**, та які можуть виступати ще як відносні займенники.

Як сполучні займенники **which** та **who** приєднують підрядне речення до головного, вживаються стосовно неістот та виконують функції різних членів підрядного речення — підмета, присудка, додатка або означення.

Як відносні займенники **which** та **who** мають наступні функції:

- відносяться до якогось іменника або слова, що вживається у значенні іменника, у головному реченні;
- відносний займенник **who** вживається лише стосовно осіб або тварин;
- відносний займенник **which** у підрядних означальних реченнях вживається лише стосовно неістот [4, с. 116].

На третьому місці за частотою вживання опинилися особові займенники **he**, який перекладається **він** та **it**, який перекладається **воно(він, вона)**. Сполучний займенник **he** вживається у тексті для позначення чоловічої статі, а займенник **it** має декілька функцій:

- замінює назви тварин, а також назви чітко та нечітко окреслених предметів та понять;
- вказує на думку, виражену в попередньому висловлюванні [4, с. 100].

Як висновок, можна сказати, що займенники мають різноманітні значення, функції та особливості при перекладі на українську мову. Тому докладний опис їх значень при перекладі, видається не тільки доцільним, а й необхідним, аби чітко уявляти, які можливості має перекладач у своєму розпорядженні для адекватної передачі граматичних явищ оригіналу.

Перспективним вважається подальше дослідження особливостей функціонування займенників в англійській мові та їх переклад на українську мову.

Література

1. Бархударов Л. С. Грамматика английского языка / Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг. — М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1960. — 422 с.
2. Зернов Б. Е. Классификация слов по частям речи и связанные с ней проблемы / Б. Е. Зернов. — Л. : Издательство Ленинградского университета, 1988. — 256 с.
3. Самійленко С. П. З історичних коментарів до української мови. Займенник / С. П. Самійленко // *Українська мова в школі*. — 1958. — № 6. — С. 16.
4. Хоменко Е. Г. Грамматика английской мови: Т. 2 / Е. Г. Хоменко. — К. : Знання-Прес, 2007. — 606 с.
5. Munro J. *Heroes of the telegraph*. [Електронний ресурс] / Munro J. — Режим доступу : <http://whitefiles.org/>.

УДК 811.133.1'255.4

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ПОЕЗІЇ ПОЛЯ ВЕРЛЕНА

Пужай І. С., Нестеренко О. І.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)

У роботі розглядаються різні переклади віршів Поля Верлена українською мовою. За допомогою аналізу існуючих перекладів з'ясовуються методи, які застосовують українські неокласики для досягнення адекватного перекладу з урахуванням національного колориту, духу епохи та стилістичних особливостей творів Поля Верлена.

Ключові слова: адекватність перекладу, музикальність поезії, неокласики, Парнас, перекладність, поезія, символісти

Пужай И. С., Нестеренко Е. И. Украинские переводы поэзии Поля Верлена *В работе рассматриваются разные переводы стихов Поля Верлена на украинский язык. С помощью анализа существующих переводов выясняются методы, использованные украинскими неоклассиками для достижения адекватного перевода с учётом национального колорита, духа эпохи и стилистических особенностей произведений Поля Верлена.*

Ключевые слова: адекватность перевода, музыкальность поэзии, неоклассики, Парнас, переводность, поэзия, символисты

Puzhai I.S., Nesterenko O.I. Ukrainian translations of Paul Verlaine's poetry. *The article is dedicated to analyzing various Ukrainian translations of Paul Verlaine's poems. Multiple techniques used by Ukrainian neoclassics to preserve national colouring, spirit of the time and stylistic features of Verlaine's poems are determined.*

Key words: adequate translation, neoclassics, Parnassianism, poetic musicality, poetry, symbolists, translatability

Актуальність. Проблема перекладу, особливо поезії є надзвичайно актуальною у зв'язку з підвищенням статусу української мови у нашій державі та необхідністю познайомити читача із кращими зразками французької літератури. **Об'єктом дослідження** є переклад поетичних творів Поля Верлена українською мовою. **Предмет** — творча манера Верлена і засоби її відображення в українських перекладах. **Мета** — порівняльний аналіз перекладів поезії Поля Верлена «Осіньня пісня». **Новизна:** хоча існує безліч перекладів поетів Парнасу та символістів, і зокрема Верлена, українською мовою, детального аналізу цих перекладів не існує.

Мало хто про це знає, але існує насправді багато перекладів французької поезії, особливо поетів групи Парнас та символістів на українську. Особливу зацікавленість саме цією течією виявили українські неокласики, що не є випадковим, бо вони сходяться у своїх ідеях, їх приваблює подібність форми творчості та насамперед, жага до музикальності. Отже, у цій роботі увага звертається на переклади вірша Поля Верлена *Chanson d'Automne*.

«Осіньня пісня» це одна з найвідоміших поем Верлена. Вона фігурує у багатьох антологіях та шкільних підручниках. Її можна навіть назвати символом творчого стилю Верлена та навіть існування Верлена, яке розривалося між протилежними напрямками, як «листя опале» «вітром проклятим».

В ній можна бачити тягар традиції, яка в деякій мірі «нав'язує» тему: невизначеність поета перед обличчям туманної долі, прагнення творця, який шукає себе та насправді знаходить себе.

Головними ознаками цього вірша можна назвати: синкопований ритм (випадання букв або складів), несподівані рими, оригінальність вибору розміру.

Якщо подивитись на це ширше, а не як на просте тренування над стилем, це — відбиток поету, який намагається відокремитись від своїх вчителів. Вірний собі у своїй уяві поезії, яку він висловить у своєму «*Art poétique*», Верлен стане одним з найяскравіших представників течії: мова йде, звісно, про імпресіонізм.

Легка та віддалена музика, жаль, меланхолія, наївна ніжність простих слів, які магічно збираються у вірш, «Осіньна пісня» має цю хопачу за душу чарівність мелодій, які не мають кінця та які ще продовжують вас переслідувати «непереборною нудьгою» через довгий час після того, як ви закриєте книгу. Музичності твору додає «стрункність»: він складається з трьох строф, по шість чотири-стопних рядків у кожній, тобто одне чи два повнозначних слова у рядку, у кожній строфі по одній синтаксично прозорій, чіткій фразі, майстерно інструментованій. Та стислість видно лише на папері. Головне втілено у голосі, у звукописі, який спрямовано не на зорові враження, а на слухові, Верлен не описує, щоб читач бачив, а пише, щоб він чув і відчував.

Однією з відзнак «Осіньної пісні» є, безумовно, вибір коротких строф, тобто п'ять складів та менше, які є достатньо рідкісними у поезії. Чому такий вибір?

Звертаючись до коротких строф, Верлен не тільки підіймає знайомий ритм, який ми впізнаємо на інтуїтивному рівні: ритм пісні, але більше робить ставку на швидкі повернення рими та надає таким чином новий рівень важливості звукам, що повторюються.

Оригінальність Верлена полягає у двох речах:

— Хоча поема насичена впливом Бодлера, в ній в той же час можна бачити найважливіші теми, які притаманні саме його творчості.

— Йому вдалася тонка суміш простоти та складності: він відобразив вигини шляху душі, яка шукає себе.

Як показав аналіз, особливо цікавою рисою перекладів видається лексичний вибір. Там, де у Миколи Лукаша «плач» та «гірко плачу» у Павла Грабовського, Св'ятослав Гординський обирає «сльози ринуть», а Микола Терещенко — «скорбне ридання». А от Григорій Кочур — взагалі пеше «блідну, як чую». І якщо у цьому випадку можна сперечатися про те, який з цих варіантів — більш вдалий, то є й куди більш репрезентативні моменти, які відображують якість, або «влучність» перекладу. Наприклад, засоби, якими перекладачі передавали «*violons de l'automne*». Найочевиднішим вибором тут є слово «скрипки», яким скористувались Терещенко, Лукаш, Рудницький та Тен. Але ця очевидність не гарантує вдалості виразу, бо те, що працює в мові оригіналу може бути висловлено інакше у перекладі для більшої відповідності. Таким чином, Григорій Кочур знайшов

досить таки влучну аналогію «струни осінні». А от Св'яtosлав Гординський обрав слово «віюлини». Мабуть, першою реакцією кожного читача буде питання «а що це таке, «віюлина»»?

Отже, більшість перекладів наближується до переспівів, що не зменшує їх якості та значення в історії літератури України. Але є більш та менш вдалі. Якщо у Миколи Лукаша непогано звучить «кудись іду — у даль бліду», то наприклад, «кинувся з хати» у Бориса Тена вже нагадує українські реалії та надає національного колориту, що, звісно, не є бажаним, бо якість перекладу визначається насамперед його прозорістю. Те саме стосується перекладу Миколи Терещенка. Хоча окрім цього слова він намагався бути близьким за лексикою.

Слід також зазначити, що більшість перекладачів за винятком Павла Грабовського не відходить від форми оригіналу та його коротких строф.

Розглянувши переклади «Осінньої пісні» Верлена українською мовою, автор робить наступні **висновки**: усі переклади різні, іноді просто протилежні за своїм звучанням. Верленівська мелодика поезії неповторна. Неможливо повністю відтворити красу і своєрідну музичність оригінального твору без втрат. Прагнення до різноманіття та досконалості українських неокласиків обумовлює велику кількість існуючих перекладів. Їх любов до особливої мелодійності мови допомагає зробити гарний переклад з точки зору звучності, та саме це їх і приваблює до віршів Верлена. Один перекладач втрачає національний колорит та відчуття часу, у якому написано вірша, інший перекладач — мелодіку, одному не вдається досягти цілісності, другому — вжити доречні слова, в результаті маємо багато «переспівів», які віддаляються від самої цілі перекладу. Разом з тим, ці вірші варті уваги, бо не тільки знайомлять українського читача з творчістю Верлена, але ще й являють собою майже самостійні акти творчої діяльності.

Перспектива: дослідження може бути продовжене на базі інших творів Верлена з метою визначення методів та засобів досягнення адекватності перекладу. Робота може бути використана у курсі лекцій з Французької літератури ХІХ сторіччя.

Література

1. Лукаш М. Від Бокаччо до Аполлінера. Переклади / М. Лукаш. — К. : Дніпро, 1990. — 245 с.
2. Зарубіжна література. Хрестоматія у 2 т. / Автори-упорядники: В. В. Уліщенко, А. Б. Уліщенко, —Х. : Торсінг, 2002. — 334 с.
3. Поль Верлен. Лірика. Переклади з французь-

кої / Максим Рильський, Микола Лукаш і Григорій Кочур. — К. : Дніпро, 1968. — 174 с. 4. Поль Верлен. Лирика / Поль Верлен. — М.: Художественная литература, 1969. — 190 с. 5. Українська література: Хрестоматія / Автори-упорядники: Р. В. Мовчан, Ю. І. Ковалів. — К. : Ірпінь, 2004. — 575 с.

УДК 811.111'255: 001.4: 796

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОЇ СПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Пухнавцев І. О., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті досліджуються структурно-семантичні характеристики англомовної спортивної термінології та особливості її перекладу українською мовою, а також гіпотетична залежність способу перекладу терміна від його структурних і семантичних особливостей. Розглядаються ступінь відповідності спортивної термінології в англійській та українській мовах і найбільш вживані трансформації у процесі перекладу.

Ключові слова: спортивна термінологія, структурно-семантичні характеристики термінів, способи перекладу, перекладацькі трансформації.

Пухнавцев И. О., Ковальчук Н. Н. Структурно-семантические характеристики англоязычной спортивной терминологии и особенности ее перевода на украинский язык. *В статье рассматриваются структурно-семантические характеристики англоязычной спортивной терминологии и особенности ее перевода на украинский язык, а также гипотетическая зависимость способа перевода термина от его структурных и семантических особенностей. Рассматриваются степень соответствия спортивной терминологии в английском и украинском языках и наиболее употребляемые трансформации в процессе перевода.*

Ключевые слова: спортивная терминология, структурно-семантические характеристики терминов, способы перевода, переводческие трансформации.

Pukhnavtsev I. O., Kovalchuk N.M.. Structural and semantic characteristics of English sports terminology and its translation into Ukrainian. *The article deals with the structural and semantic characteristics of English sports terminology, as well as its translation, with the focus on the dependence of translation method choice on the structural and semantic features of the term. The degree of correspondence between sports terminology in English and Ukrainian is assessed, and the most frequently occurring transformations have been established.*

Key words: sports terminology, structural and semantic characteristics of the terms, translation method choice, translation transformation.

Дана стаття присвячена вивченню гіпотетичної залежності способу перекладу англomовної термінології у галузі спорту від її структурних та семантичних характеристик.

Тема роботи є **актуальною**, завдяки процесу глобалізації, який впливає на різні аспекти життя, включаючи й інтернаціоналізацію лексики. Дослідження проводилося у галузі спортивної лексики, на матеріалі лексики в сфері боксу, який є другим за популярністю у світі видом спорту. Досягнення українських боксерів є досить вагомими, внаслідок чого україномовні засоби масової інформації приділяють цьому виду спорту досить значну увагу, одна нерідко спостерігаються лексичні проблеми при передачі англomовних боксерських термінів.

Новизна роботи визначається тим, що ця галузь є малодослідженою, до того ж в існуючих роботах переважно розглядаються проблеми перекладу російською мовою. **Об'єктом дослідження** є проблема взаємовідповідності англійської та української боксерської термінології, а **предметом** – переклад англomовних лексичних одиниць (ЛО) термінологічного характеру у галузі боксу з урахування ступеня їхньої відповідності та структурних характеристик.

Метою даного дослідження є вивчення структурних та семантичних характеристик англomовної боксерської термінології та вивчення їх впливу на вибір способу перекладу англomовної термінології українською мовою. Для досягнення цієї мети слід було вирішити такі завдання: уточнити зміст поняття «термін»; визначити труднощі перекладу боксерських текстів; розробити типологію термінів за структурою та семантикою; підібрати автентичний англomовний текст у галузі боксу; виділити за допомогою методу суцільної вибірки із зазначеного тексту ЛО термінологічного характеру та підібрати їм українські відповідники; розподілити відібрані ЛО за типами, відповідно до структури та семантики; проаналізувати способи перекладу англomовних ЛО у галузі боксу із врахуванням їх структурних та семантичних особливостей.

Матеріалом дослідження був обраний автентичний текст у галузі боксу [7], обсяг якого складає близько 40 000 друкованих знаків. За допомогою методу суцільної вибірки із тексту були відібрані 300 термінологічних одиниць боксерської галузі.

Як відомо, термін традиційно розглядається як слово (слово-сполучення), що означає поняття спеціальної галузі знання або діяльності [1]. Проблемою, пов'язаною з перекладом спортивних текстів, є передача змісту тексту оригіналу за допомогою іншої термінологічної системи. Вважається, що термінологія мови перекладу є принципово неповторною, як і лексична система загалом.

Це пов'язано з наступними причинами: термінологія є частиною лексичної системи національної мови, отже, вона в тій чи іншій мірі відображає його національно-культурну специфіку; термінологія відбиває предметно-поняттєву галузь знань у конкретній дисциплінарній сфері, яка також може відрізнятися в різних культурах; термінологія завжди динамічна, вона постійно змінюється як у системних відносинах між одиницями, так і щодо змісту окремої термінологічної одиниці.

300 термінів, відібраних для дослідження з тексту, були розділені на 3 групи, відповідно до ступеня їх відповідності (повні відповідники, часткові відповідники, лакуни). Результати цього показано в таблиці 1:

Таблиця 1

Кількісні показники термінів у текстах у галузі боксу

Терміни	Повні відповідники	Часткові відповідники	Лакуни
Кількість	224	70	6
У відсотках	74,7 %	23,3 %	2 %

Повною відповідністю термінів вихідної мови (ВМ) та цільової мови (ЦМ) називають збіг ЛО цих мов у повному обсязі їх референційних значень [1], наприклад: *ambitious campaign* – *амбітна кампанія*; *Association of Boxing Commissions* – *Асоціація Боксерських Комісій*; *balanced stance* – *збалансована стійка*; *contender* – *претендент*.

Частковими відповідниками називаються такі, в яких коло значень терміна ВМ та окремого терміна ЦМ, що використовуються при перекладі, будуть збігатися не повністю, а лише частково [1], наприклад: *be caught by combination* – *пропускати комбінацію*; *countering* – *удар назустріч*; *deliver punches* – *завдати ударів*.

У ЦМ може взагалі не бути терміну для позначення певного поняття, вже позначеного у ВМ. Такі терміни називаються лакунами [1], наприклад: *catcher* – *ловець ударів*; *journeuman* – *джорнімен*; *Peek-a-Boo style* – *стиль Пік-а-бу*.

За результатами такого розподілу видно, що в текстах у галузі боксу найчастіше зустрічаються терміни, що є повними відповідниками (74,7 %). Далі за частотністю вживання йдуть часткові відповідники (23,3%) та лакуни (2%).

Аналіз способів перекладу відібраних термінів дозволив сформулювати попередні висновки про залежність використання тих чи інших способів перекладу від ступеня відповідності терміну.

Так, повні відповідники (на рівні двоелементних словосполучень) найчастіше перекладаються за допомогою калькування (36,6 %

двоелементних повних відповідників): *boxing license* – боксерська ліцензія; *boxing manager* – боксерський менеджер; *lucrative event* – прибуткова подія; *outstanding fighter* – видатний боєць; *pinnacle of fame* – вершина слави. Вибір словникового відповідника склав 26,7 %: *block* – блок; *blow* – удар; *brawl* – бійка; *clinch* – клінч; *contender* – претендент; пермутація – 17,8 %: *attract media attention* – привертати увагу ЗМІ; *body punches* – удари по корпусу; *defensive abilities* – здібності в захисті; *fighting tactic* – тактика бою; *groin area* – ділянка паху.

Для перекладу часткових (двоелементних) відповідників також часто застосовується калькування (38,5 %): *boxing staff* – боксерський персонал; *collegiate level* – найвищий рівень; *deliver punches* – завдати ударів; *innocuous punch* – найшкідливіший удар; *legal blows* – дозволені удари. Вибір словникового відповідника склав 17,5 %: *aggressive infighting* – агресивна поведінка; *brawler* – скандаліст; *grasping below the waist* – захвати нижче пояса; *bobbing* – нирок; *intimidate* – залякувати; контекстуальна заміна застосовувалася у 15,7 % випадків: *down and out* – слабкий боксер; *exhibition tour* – показові виступи; *huge underdog* – повний аутсайдер; *palooka* – мішок; *washed up fighter* – відпрацьований матеріал.

Терміни – лакуни найчастіше перекладались за допомогою смислового розвитку (33,3 %): *catcher* – ловець ударів; *cut man* – спеціаліст по розсіченням.

Таким чином можна зробити висновок, що серед способів перекладу найвищими є питома вага калькування і вибору словникового відповідника. Це можна пояснити тим, що значна кількість боксерських термінів, що розглядаються у даному дослідженні, вже зафіксовані у словниках. Вибір інших способів перекладу може залежати від структури терміну. Ця гіпотетична залежність розглядається далі.

Однослівні іменники (N) найчастіше (80,9 % від загальної їх кількості) перекладаються за допомогою вибору словникового відповідника: *accuracy* – точність; *block* – блок; *blow* – удар; *boxer* – боксер; *count* – відлік.

Двоелементні іменникові словосполучення (N1+N2) передаються переважно за допомогою калькування (46,9%): *boxers' handshake* – боксерське рукоштовнання; *boxing ability* – боксерські здібності; *Boxing Commission* – Боксерська Комісія; *boxing fight* – боксерський поєдинок; *journeyman heavyweight* – джорнімен – важко ваговик. Інші способи використовувались рідше: пермутація – 18,3 %; додавання слова 14,2 %; контекстуальна заміна – 10,2 %; смисловий розвиток – 4,1 %; вилучення слова – 2,1 %; транскрибування – 2,1 %; описовий переклад – 2,1 %.

Словосполучення прикметника та іменника (Adj+N) найчастіше (68,4%) перекладається за допомогою калькування: *amateur bout* – *аматорський бій*; *amateur career* – *любительська кар'єра*; *ambitious campaign* – *амбітна кампанія*; *automatic loss* – *автоматична поразка*; *balanced stance* – *збалансована стійка*. Інші способи розподілилися наступним чином: пермутація – 12,3 %; контекстуальна заміна – 10,9 %; додавання слова – 4,1 %; вибір словникового відповідника – 2,7 %; описовий переклад – 1,3 %.

Словосполучення дієслова та іменника (V+N) передавалося переважно із застосуванням калькування (73,9%): *catch with an uppercut* – *зловити аперкотом*; *close the distance* – *скорочувати дистанцію*; *deduct points* – *знімати очки*; *defend title* – *захистити титул*; *deliver punches* – *завдати ударів*; *hold the record* – *встановити рекорд*. Додавання слова застосовувалось при перекладі у 21,7 % випадків, а частка контекстуальної заміни склала 4,3 %.

Словосполучення прикметника та двох іменників (Adj+N1+N2) перекладалося за допомогою пермутації (60%), яка взагалі характерна для триелементних сполучень: *great heavyweight champion* – *великий чемпіон у важкій вазі*; *International Boxing Federation* – *Міжнародна Федерація Боксу*; *outstanding hand speed* – *видатна швидкість рук*; *quickest knockout record* – *рекордно швидкий нокаут*; *rib cartilage injury* – *травми ребрового хряща*. Співвідношення інших способів перекладу виглядає так: калькування – 30 %; додавання слова – 5 %; вибір словникового відповідника – 5 %.

Таким чином, проведене дослідження дозволило сформулювати припущення щодо існування певної залежності між структурно-семантичними характеристиками боксерських термінів та способами їх перекладу українською мовою. Однак для перевірки цих припущень і формулювання більш надійних висновків необхідно розширити обсяг вибірки й удосконалити методику дослідження, в чому і вбачаємо перспективу подальшого вивчення даної проблеми.

Література

1. Бархударов Л. С. *Язык и перевод* / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отн., 1975. – 240 с.
2. Васильева А. Н. *Газетно-публицистический стиль речи* / Васильева А. Н. – М. : Русский язык, 1982. – 198 с.
3. Влахов С. *Непереводимое в переводе* / Влахов С. – М. : Высшая школа, 1986. – 416 с.
4. Гринев С. В. *Введение в терминоведение* / Гринев С. В. – М. : Московский лицей, 1998. – 309 с.
5. Карабан В.І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури* / Кара-

бан В. І. — Вінниця : Нова книга, 2001. — Ч. II. — 303 с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Комиссаров В. Н. — М. : ЭТС, 2002. — 424 с. 7. Mike Tyson's biography // Miketyson. Net. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://miketyson.net/biography/>

УДК 811.111'255.4:811.161.2

ВІДОБРАЖЕННЯ БРИТАНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ГУМОРИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Сайко А. А., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті надаються результати дослідження лінгвальних засобів створення ефекту комічного у гумористичних текстах малої форми та способів їх перекладу українською мовою.

Ключові слова: *гумористичні тексти, тексти малої форми, переклад.*

Сайко А. А., Мартинюк А. П. Отображение британского менталитета при переводе англоязычных юмористических текстов малой формы на украинский язык. *В статье излагаются результаты анализа лингвальных средств создания эффекта комического в юмористических текстах малой формы и способов их перевода на украинский язык.*

Ключевые слова: *юмористические тексты, тексты малой формы, перевод.*

Saiko A. A., Martyniuk A. P. The reflection of British mentality in the translation of English short humorous texts into Ukrainian. *The article presents the results of the analysis of linguistic means of creating humorous effect in English short humorous text and ways of their translation into Ukrainian.*

Key words: *comic texts, texts of small forms, translation.*

Феномен гумору привертав та продовжує привертати увагу вчених різних галузей науки з давніх-давен. Це явище є об'єктом дослідження філософії, естетики, психології, логіки, літературознавства, лінгвістики, когнітології. Гумор — це вид комічного поряд з сатирою, іронією, сарказмом. Гумор характеризується позитивно-насмішкуватим ставленням до об'єкта сміху. Сам по собі гумор ніколи не зустрічається у природі. Він являє собою результат діяльності людини, її творчих здібностей і є невід'ємною частиною людського існування, важливим компонентом комунікації.

Метою статті є з'ясування особливостей відображення британського менталітету на прикладі гумористичного тексту малої форми. А головними завданнями — представити гумористичний текст як об'єкт лінгвістичного аналізу, проаналізувати засоби мовного втілення гумору, виділити лінгвоструктурні особливості британського гумору і проаналізувати особливості перекладу британських гумористичних текстів.

У своїх класичних формах британський гумор стає міжнаціональним набутком. Англійський гумор вважається доброзичливим але іноді глузливим.

Той факт, що саме англійська нація, стереотипізована як раціональна та прагматична, обирає для реалізації гумористичного потенціалу літературу абсурду та нонсенсу є показовим. По-перше, англійська мова має потенціал для гри з семантикою та формою (розвинена полісемія, омонімія, синонімія, паронімія, значний фонд фразеології та велика кількість коротких (односкладових) слів тощо По-друге, звернення „раціональної нації” до нонсенсу демонструє підсвідоме прагнення англійців уникнути правил та норм, що регулюють все їхнє буття. Насолода від абсурду може свідчити про прагнення повернутися в дитинство вільної, безтурботної думки.

Як відомо, англійська та українська культури відрізняються своїми традиціями, звичаями, поглядами, реаліями, світосприйняттям, що зумовлює одну з найбільших проблем при перекладі.

Комічне відіграє в художній літературі особливу роль. Проте при своїй різноаспектності цей феномен залишається маловивченим. Існують численні спроби науковців дослідити окремі аспекти комічного. Але не існує чіткого визначення поняття комічного. Не встановлено критерії, за якими потрібно виділяти складові комічного. І що важливо для перекладознавства, чітко не виокремлено художні засоби, які створюють комічний ефект, та способи, їхнього ефективного відтворення у мові перекладу. Усе це, звичайно, далеко неповний перелік проблем, які постають при дослідженні комічного.

Адекватне відтворення британських гумористичних текстів, зокрема анекдотів, складає особливу перекладацьку проблему. На відміну від лексичних одиниць, фразеологізмів, еквівалентних слову, в анекдотів образний зміст, тобто їх внутрішня форма зберігає свою значущість. Носії мови не лише знають сенс гумору і ситуації, в яких її слід вживати, але і сприймають образ, метафору чи порівняння, що формує гумористичну одиницю. Звичайно, початкові реалії, пов'язані з виникненням одиниці, забуваються. Але двоплановість гумористичної одиниці зберігається. Їх прямиий сенс і значення іносказання співіснують. Значення вільного поєднання, що лежить

в основі анекдоту, і зміст іносказання актуалізуються в мові. Тому перекладачу важливо передати ці її обидва компоненти.

Існують різні способи адекватної передачі британських гумористичних текстів українською мовою. На нашу думку, можна використати п'ять можливих способів їх перекладу: повний еквівалент, частковий еквівалентний переклад, підбір псевдовідповідника, описовий переклад, калькування.

Поширеними шляхами перекладу анекдотів є транслітерація/транскрипція, калькування, експлікація та переклад на основі аналогії. Транслітерація і транскрипція при перекладі рідко бувають у чистому вигляді, частіше використовується транскрипція із збереженням елементів транслітерації: *interface* (*інтерфейс*). Серед прикладів чистої транскрипції можна навести терміни *cache* (*кеш*), *slash* (*слеш*). Приклади транслітерації більш чисельні: *adapter* (*адантеп*), *assembler* (*асемблер*).

Якщо транслітерація/транскрипція використовується в основному при перекладі окремих слів в анекдоті, то переклад словосполучень здійснюється більше засобами калькування та експлікації.

Калькування — це засіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин (морфем або слів) їх лексичними відповідностями у мові перекладу. Калькування використовувалося при перекладі таких словосполучень, як: *process-handling procedure* (*процедура управління процесом*); *peer view instances* (*рівноправні екземпляри видимого елемента*); *current drive* (*поточний дисковод*). Калькування є виправданим при перекладі словосполучень тоді, коли складові елементи цих словосполучень уже посіли певне місце в системі мови перекладу і є доступними для розуміння спеціалістів.

Експлікація є надзвичайно продуктивним засобом перекладу, оскільки бурхливий розвиток сфери технологій не дозволяє багатьом термінам своєчасно знайти свої еквіваленти й закріпитися у мові перекладу. За допомогою експлікації перекладаються багатокomпонентні словосполучення, наприклад: *native mode* — *режим роботи у власній системі команд*; *processor-specific code* — *програма, прив'язана до певного процесора*; *business application* — *програма комерційних розрахунків*; *nucleus* — *ядро операційної системи*. Поширеним способом також є переклад з повною відповідністю (еквівалентом). Таким чином гумористичний текст перекладається тоді, коли в мові перекладу є відповідник, рівнозначний по сенсу, функції і стилістичним характеристикам одиниці оригіналу і співпадає з ним повністю або здебільшого по образному змісту. Іншими словами, метафора, поміщена в прислів'ях, повинна спиратися на ідентичні образи. Наведено приклади перекладу гумористичних прислів'їв та приказок шляхом повного відповідника:

*Вовк і полічених овець краде. — A wolf guzzles counted sheep too;
З вовками жити — по-вовчому вими. — One must howl with the wolves;
Біда вівцям, де вовк пастушить. — To set the wolf — to keep the sheep;
Лихий чоловік у громаді, що вовк у стаді. — A bad man is like a wolf in the flock;*

*Там вовк не бере, де сам живе. — A wolf doesn't steal where he lives;
Велика риба маленьку цілою ковтає. — The great fish eats up the small;
Риба та гості через три дні псуються. — Fish and company stink in three days;*

*Не вчи рибу плавати. — Never offer to teach fish to swim;
Дарованому коневі в зуби не заглядають. — Never look a gift horse in the mouth;*

Замкнув стайню, як коней вкрали. — It is too late to shut the stable door after the horse has been stolen;

Кінь на чотирьох ногах, та й то спотикається. — A horse stumbles that has four legs;

Силованим конем не поїдеш. — You can take a horse to the water but you cannot make him drink.

Часткова відповідність застосовується у випадку, коли одиниця мови перекладу еквівалентне одиниці мови оригіналу по значенню, функції і стилістичному забарвленню, але розрізняється своїм образним змістом.

Калька не піддається ніякій персональній ритмічній і метафоричній організації. Анекдот відтворюється майже дослівно, і сам контекст підказує, що читач має справу зі стійким зворотом, відтворним за оригіналом.

До “псевдодослівних” відповідників вдаються, коли перекладач вважає недоцільним використовувати наявні в мові відповідності або коли взагалі немає повного або часткового еквівалента. У цьому випадку перекладач «винаходить» одиницю, відтворюючи без модифікацій або з деякими змінами образний зміст оригінальної одиниці і, звичайно, зберігаючи її сенс.

Описовий переклад зводиться до тлумачення, пояснення прислів'я, яке в перекладеному тексті практично перестає існувати як самостійна мовна одиниця і немов розчиняється в контексті. При такому способі перекладу неминучі стилістичні і інформаційні втрати.

Адекватне відтворення одиниць складає особливу перекладацьку проблему. Існує декілька способів відтворення таких текстів з однієї мови на іншу. Як свідчать результати аналізу експериментального корпусу нашого дослідження найбільш ефективними способами перекладу паремій є запропоновані В. Виноградовим, а саме:

повний відповідник (еквівалент), частковий відповідник, «псевдодослівний» відповідник, описовий переклад та калькування.

Література

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія : [навчальний посібник для філологічних факультетів університетів] / Авксентьев Л. Г. — Х. : Вища школа, 1997. — 134 с.
2. Алефіренко М. Ф. Проблема фразеологічного рівня мови / М. Ф. Алефіренко // Мовознавство. — 1984. — № 5 — С. 22-27.
3. Апресян Ю. Д. Коннотации как часть прагматики слова / Ю. Д. Апресян // Избранные труды. — М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. — Т. II. — С. 156-177.
4. Арутюнова Н. Д. Ненормативные явления и язык / Н. Д. Арутюнова // Язык и логическая теория. — М., 1987. — С. 140-152.
5. Баранова Л. А. Про деякі особливості перекладу російських пісень на китайську мову / Л. А. Баранова, Чжан Хой Цинь // Україна — Країни сходу: від діалогу педагогічних систем до діалогу культур та цивілізацій : 3-я Всеукр. наук.-практ. конф., 18-19 травня 2001 р. : тези доп. — К. : Фенікс, 2002. — Вип. 3. — С. 175-179.
6. Болдирева А. Є. Мовні засоби створення гумористичного ефекту: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі романів П.Г. Вудхауза) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. Є. Болдирева. — Одеса, 2007. — 24 с.
7. Бореев Ю. Б. Комическое / Бореев Ю. Б. — М. : Искусство, 1996. — 421 с.
8. Бородин П. А. К проблеме генезиса анекдота [Электронный ресурс] / Бородин П. А. — Режим доступа : <http://www.karabistr.ru/ratoney/anecdote>.
9. Григорьев В. П. Поэтика слова / Григорьев В. П. — М. : Наука, 1979. — 344 с.
10. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки / Дубенко О. Ю. — К. : Нова книга, 2004. — 416 с.

УДК 811.134.2'255.4

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ІСПАНСЬКИХ ЗООНІМІВ У ТВОРАХ ОРАСІО КІРОГИ НА УКРАЇНСЬКУ ТА РОСІЙСЬКУ МОВИ

Світлична М. О., Оржицький І. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)

Ця стаття базується на матеріалі дипломного дослідження на тему «Система образів та художньо-стилістичні особливості перекладу творів Орасіо Кіроги на українську та російську мови» і присвячена проблемі перекладу зоонімів у творах автора.

Ключові слова: зооніми, переклад, Орасіо Кірога, уругвайська література.

Светличная М.А., Оржицкий И.А. Проблема перевода испанских зоонимов в произведениях Орасио Кироги на украинский и русский языки. Данная статья основана на материале дипломного исследования на тему: «Система образов и художественно-стилистические особенности перевода произведений Орасио Кироги на украинский и русский языки» и посвящена проблеме перевода зоонимов в произведениях автора.

Ключевые слова: зоонимы, перевод, Орасио Кирога, уругвайская литература.

Svitlychna M.O., Orzhytskyi I.O. The problem of translating Spanish zoonyms in the works by Horacio Quiroga into Ukrainian and Russian. The article is based on the research work “The system of images, artistic and stylistic peculiarities of translation of works by Horacio Quiroga into the Ukrainian and Russian languages” and is dedicated to the problem of translation of zoonyms in the author’s works.

Key words: Horacio Quiroga, translation, Uruguayan literature, zoonyms.

Актуальність роботи зумовлена дедалі більшим інтересом українців до латиноамериканської культури та літератури, що є наслідком розширення прямих контактів України з цим регіоном. *Новизна роботи* полягає в тому, що творчість О. Кіроги ще не вивчалась українськими дослідниками, так само, як досі не проводився перекладацький аналіз його творів. *Об’єктом дослідження* є твори О. Кіроги «Анаконда» та збірка «Казки сельви», а *предметом* — дослідження перекладів оповідань на українську та російську мови. *Мета роботи:* дослідити специфіку перекладу творів на українську та російську мови.

Орасіо Кірога (1878 – 1937), видатний аргентино-уругвайський письменник, майстер короткого оповідання й чудовий анімаліст.

Головними героями його збірки «Казки сельви» та таких знакових творів, як «Анаконда» та «Повернення Анаконди», є тварини. Тому перші труднощі, які трапляються перекладачеві, це саме переклад назв тварин, тобто зоонімів.

Тексти Кіроги вирізняються певною екзотичністю, що виражається, насамперед, у лексичній складовій. Для письменника характерне використання великої кількості американізмів, наприклад: *ñacaniná, yarará, yararacusú, carpincho, coatí, yacaré*, — **запозичення з мови гуарані**.

Нерідко при перекладі виникає плутанина із назвами тварин. Це цілком зрозуміло, адже переклад таких специфічних текстів вимагає багатьох додаткових знань та звернення до спеціальної літератури. Наприклад, у реченні, взятому з оповідання «Анаконда»: «*Así cazan el gavilán, el gato onza, el tigre, nosotras, todos los seres de noble estructura*» [5, с. 31], певні труднощі виникають при перекладі словосполучення «gato onza». Цікаво, що ніхто з перекладачів не переклав вірно назву цієї тварини. Російський перекладач С. Мамонтов та український перекладач С. Коваль перекладають його, як «рись». Але це неслухняний переклад. «Gato onza» має перекладатися, як «леопард оцелот», або просто «оцелот» [4] — красива тварина, що водиться лише в Латинській Америці. Можливо, перекладачі обрали при перекладі назву більш звичної для нас тварини, щоб зробити текст зрозумілішим для читача. Але це фактологічна помилка, бо рисі не водяться в Південній Америці, це північна тварина. Російська перекладачка І. Тинянова пропонує ще несподіваніший варіант перекладу — «тигр». Така плутанина могла виникнути через те, що оцелота в Латинській Америці також називають «gato tigre» або «tigrillo». Взагалі, «tigre» часто буває персонажем кіроговських творів. Але слово *tigr* не можна застосовувати, перекладаючи назви американських котовидних. Треба враховувати, що латиноамериканський «tigre» та тигр у нашому розумінні — це дві різні тварини. В Америці немає тигрів, але є ягуари. Ця тварина отримала безліч назв іспанською мовою, таких як: *jaguar, yaguar, yaguareté, otorongo, jaguarete*, а також *tigre* або *tigre americano*. Виникає справжній перекладацький парадокс, коли «тигра» слід перекладати «ягуаром», але це стосується лише текстів про природу Південної Америки.

У наступному випадку, в реченні, взятому з «Повернення Анаконди»: «*No, pobrecitos... — sonrió Anaconda, cambiando una irónica mirada con los carpinchos, sentados a diez prudenciales metros*» [5, с. 4], російський перекладач передає слово «carpinchos», як «водосвинки». Це вірний переклад, в чому можна переконатись, звернувшись до багатьох джерел таких, як: Diccionario de la Lengua Española de la RAE, Collins Spanish Dictionary, електронний словник Diccionario de uso del Español Actual та інш., це слово має значення «капібара» або «водосвинка». Але український перекладач, С. Коваль передає його як «тапір»: ... *посміхнулась Анаконда, лукаво поглядаючи на тапірів*,...

[3, с. 102]. В ході аналізу такого перекладацького рішення було виявлено, що це не просто неухважність перекладача, вона має під собою підґрунтя. Наприклад в іспансько-російському словнику 1962 року під редакцією Ф.В. Кельїна, «carpincho» справді перекладається як «тапір» [1, с. 202]. Це дивна помилка, причину якої важко пояснити. А коли робив свій переклад С. Коваль, іще не існувало точнішого іспансько-російського словника під редакцією Б. Нарумова. Отже в ході дослідження вдалось виявити не лише недоліки російських та українських перекладів творів, а й певні неточності словників.

Оповідання «*Historia de dos cachorros de coati y de dos cachorros de hombre*» [6] у перекладі С. Ковалю звучить як «Оповідка про двох коаті та про двох маляток», у перекладі С. Мамонтова як «Сказка про двух барсучат и про двух ребят», а в перекладі Р. Похльобкіна «Сказка про енотиков». Можна подумати, що мова йде про різні оповідання. Слово «coati» має абсолютно конкретне значення – перекладається як «носуха». Слово «коаті» теж існує в українській мові, але такий переклад потребує пояснення в вигляді виноски. Російський переклад «енотик» досить далекий від значення оригіналу. Носуха та енот це різні тварини, хоча відносяться до однієї родини енотових. Борсук це зовсім інша тварина, й такий переклад не можна вважати адекватним.

Підсумовуючи вище наведені приклади, можна зробити висновок, що переклад має завжди відповідати меті тексту оригіналу. Оскільки головна мета О. Кіроги в його циклі дитячих оповідань носить пізнавальний характер, інформація має бути достовірною. В деяких випадках надто екзотичну назву можна змінити на звичнішу, але ні в якому разі не можна замінювати її твариною, яка взагалі не водиться в описуваному регіоні. Це введе в оману дитячу аудиторію. Адже Орасіо Кірога, хоч і писав казки, був досить правдивим, спостережливим і точним в описі тварин. Щоб не припускатись таких помилок, необхідно звертатись до спеціалізованих джерел.

Перспективою роботи є створення покращеного перекладу творів письменника, з урахуванням усіх знайдених перекладацьких помилок попередніх версій.

Література

1. Кельин Ф. В. Испанско-русский словарь / Ф. В. Кельин. — М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1962. — 944 с.
2. Кирога О. Голоса сельвы / Орасио Кирога. — М. : Художественная литература, 1977. — 206 с.
3. Кірога О. Анаконда / Орасіо Кірога — К. : Дніпро, 1989. — 349 с.

4. Енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Gato_onza&redirect=no 5. Anaconda [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://es.wikisource.org/wiki/Anaconda>. 6. Cuentos de la selva [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://es.wikisource.org/wiki/Cuentos_de_la_selva.

УДК 811.111:81'373.7

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Старусєва-Веріженко Д. Д., Голікова О. М.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Сутність даної статті полягає у розкритті особливостей функціонування фразеологічних одиниць у діловому дискурсі. Головна ідея даної роботи – визначити тенденції фразеологічного новоутворення, що відбуваються у сфері економіки, бізнесу та нових технологій на матеріалі сучасних англомовних періодичних видань.

Ключові слова: ділова англійська мова, діловий дискурс, ідеоматичність, концепт, фразеологічні одиниці.

Старусєва-Веріженко Д. Д., Голикова О. Н. Особенности функционирования фразеологических единиц в деловом дискурсе и их перевод с английского на украинский язык. Суть данной статьи состоит в раскрытии особенностей функционирования фразеологических единиц в деловом дискурсе. Главная идея данной работы – определить тенденции фразеологического новообразования, которое происходит в сфере экономики, бизнеса и новых технологий по материалу современных англоязычных изданий.

Ключевые слова: деловой английский язык, деловой дискурс, идиоматичность, концепт, фразеологические единицы.

Staruseva-Verizhenko D., Holikova O. M. The functioning peculiarities of the phraseological units in business discourse and their translation from English into Ukrainian. This paper deals with describing the peculiarities of functioning of the phraseological units in business discourse. The main idea of this paper is to define the tendency of the new growth occurring in the economy, business and new technologies based on modern English-language periodicals.

Key words: business discourse, Business English, idiomaticity, concept, phraseological units.

Актуальність теми полягає у тому, що фразеологічний фонд є відкритою системою, оскільки він постійно поповнюється за рахунок відомих афоризмів літераторів, митців, науковців. Зокрема саме функціонування фразеологічних одиниць у діловому дискурсі наразі привертає найбільшу увагу, адже ми живемо у дуже розвиненому суспільстві, і майже кожного дня зустрічаємо фразеологічні звороти в офіційно-ділових текстах чи ділових перемовинах. Тому дана тема хоч і багато досліджувана, але існує ще низка суперечливих питань, які потрібно детально розглянути та дослідити.

Об'єктом дослідження виступають лексичні особливості фразеологізмів англomовного дискурсу, **ФО** як перекладознавча проблема, а *предметом* — фразеологічні одиниці в англomовному дискурсі, особливості їх функціонування, та основні ознаки. **Мета дослідження:** проаналізувати лексичні особливості фразеологічних виразів англійської мови, дослідити диференційні ознаки та класифікацію фразеологізмів-термінів.

Теоретична та практична цінність роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для подальших і глибших досліджень у перекладознавстві, а також у навчальному процесі під час підготовки лекцій з лексикології, теорії перекладу, стилістики та ін.

Фразеологія — надзвичайно складне явище, вивчення якого потребує свого методу дослідження, а також використання даних інших наук — лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, історії, філософії, логіки та країнознавства. Тому, при перекладі фразеологізмів та ідіом рідною мовою, потрібно підбирати вислови та мовні кліше, які відповідають саме менталітету та культурі мови перекладу.

Однією з основних особливостей фразеологічних одиниць, яка відрізняє їх від вільних словосполучень, є ідеоматичність. Саме через цю характеристику загальне значення фразеологізму не дорівнює сумарному значенню його компонентів, часто це значення не має нічого спільного із значеннями слів, які входять до нього, наприклад: *to show white feather* — *бути боягузом* [2, с. 11-13].

Фразеологізми займають особливе місце в словниковому складі англійської мови. Їх специфічна структура приваблює і викликає неабияку зацікавленість науковців, а з іншого боку вимагає серйозного аналізу змісту та форми мовних одиниць. **ФО** є частиною культури англійського народу, тому потрібно знати і розуміти їхню структуру, семантику та суть, тому що без знань та розуміння **ФО** дуже важко досягнути національний склад мислення носіїв мови [3, с. 11].

Дискурс — це комунікативна подія, що відбувається між мовцем і слухаючим (спостерігачем і ін.) у процесі комунікативної дії в певному тимчасовому, просторовому й інших контекстах. Ця комунікативна дія може бути мовною, письмовою, мати вербальні й невербальні складові (Тойн ван Дейк). Термін *discourse* вперше був уведений у науковий обіг в 1952 р. Харрісоном в контексті терміносполучення *discourse analysis* на позначення «методу аналізу зв'язного мовлення (або письма)» [1, с. 100].

Діловий дискурс актуалізується у чотирьох основних сферах. Це комерція, виробництво, фінанси та посередництво. Кожний із зазначених сфер притаманні свої особливості, спричинені: тематичним та інтенціональним спрямуванням, термінологією та особливостями її вживання, правилами професійної поведінки учасників спілкування, що дає підстави вважати їх різновидами ділового дискурсу.

Різна комунікативна поведінка є результатом різного оціночного мислення представників певних етносів. В той же час безперечним є те, що національна когнітивна картина світу містить в собі як концепти, що притаманні лише даному народу, так і загальнолюдські, універсальні концепти. Як ті, так і інші входять в семантичний простір мови кожного народу, створюючи мовну картину світу.

Одним з універсальних концептів, який лежить в основі світу професійно-спрямованої діяльності людства, є концепт Ділової Англійської Мови (*Business English* як спрощений варіант поняття *English for Specific Purposes*). Ділова Англійська Мова — явище відносно нове та недосліджене з точки зору його функцій, категорій, форм; невизначеним залишається також її статус як мовної підсистеми на терені загальномовного організму. Явище ділової англійської мови включає в себе не тільки набір мовних засобів та принципів їх формування та застосування, а й систему концептуальних знань основ бізнесу. Таким чином, оволодіння діловою мовою передбачає не лише професійне вживання спеціальної лексики на емпіричному рівні, а й набуття глибинних знань про структурні моделі побудови відрізків знань, які актуалізуються на ускладненому — фразеологічному рівні.

Сфера економіки та бізнесу наразі привертає увагу лінгвістів з огляду на різноманітні аспекти. Зміни в житті суспільства спричиняють збагачення словникового складу англійської мови інноваціями саме тих сфер життя та діяльності людства, що розвиваються найбільш бурхливо. Певна увага дослідженню лексичних та фразеологічних інновацій у економічній сфері була приділена такими вченими, як В. І. Заботкіна, Ю. А. Зайний, М. В. Белозьоров,

С. Б. Пташник та іншими, але питання визначення семантичних способів утворення нових фразеологічних одиниць сучасної англійської мови в медійному діловому дискурсі не були висвітлені в достатньому об'ємі, що і зумовлює актуальність обраної теми [4, с. 159].

Метою нашої роботи є визначення тенденцій фразеологічного новоутворення, що відбувається у сфері економіки, бізнесу та нових технологій на матеріалі сучасних англомовних періодичних видань.

Під фразеологічної інновацією ми, за С. В. Лесіною, розуміємо фразеологічну одиницю, якій притаманні всі ознаки усталених фразеологічних одиниць мови, тобто семантична цілісність або семантична нерозкладність (значення декількох слів сприймається як єдине ціле), різні ступені вмотивованості внутрішньої форми та експресивності, відносна стійкість структурного складу чи цільність фразеологічних одиниць як відтворюваність сполук, які зберігаються в нашій пам'яті готовими одиницями мови, але вона є для носіїв мови новою, або сприймається як нова, знаходиться на початковому етапі свого мовного розвитку, створена на актуальному для даного часу образі, створена або змінена для позначення нових чи вже існуючих питань задля уточнення чи посилення експресивно-емоційного аспекту [5, с. 13].

Аналіз фактичного матеріалу показав, що найбільш продуктивним способом утворення нових фразеологічних одиниць є структурно-семантична аналогія, тобто утворення нової фразеологічної одиниці на базі вже існуючої моделі за семантичною ознакою. Однією з найпродуктивніших моделей виявилася фразеологічна одиниця *white-collar workers* (1921), що вживалась на позначення працівників офісу, оскільки вони носили білі сорочки, що відповідає *white-collar* — білий комірець. На її основі вже з'явилась достатня кількість фразеологічних одиниць, таких як: *blue-collar worker* (1950), що означає некваліфікованих працівників, які носили блакитну уніформу, але вона і наразі є продуктивною: *scarlet-collar worker* (2000) — жінки, що працюють касирами в магазинах, де продають порнографічну продукцію, *frayed-collar worker* (2000) — працівники, що отримують таку низьку платню, що ледве зводять кінці з кінцям, *silver-collar worker* (1999) — працівник похилого віку, тощо.

Другим за продуктивністю способом є утворення фразеологічним одиниць на основі потенційних фразеологізмів, тобто таких сполучень, що містять образ, що не існує в реальній дійсності і не має прототипів серед вільних сполучень. Наприклад: *knowledge angel* — дуже компетентний бізнесмен, що допомагає новоствореній компанії [6, с. 27]; *cappuccino economy* — економіка, в якій в одному секторі відбувається стрімке зростання чи активна діяльність, в той час як

в іншому спостерігається лише повільне поліпшення чи помірно активна діяльність [6, с. 64]; *rain dance* – переважно церемоніальна послідовність дій, що виконуються в надії залагодити комп'ютерну проблему та інші [6, с. 95]. Продуктивність даного способу зумовлена особливостями медійного дискурсу, тобто необхідністю одразу створити таку фразеологічну одиницю, що буде достатньо образною, яскравою та незвичайною для того, щоб привернути увагу читача та справити на нього певне враження.

Отже, у ході нашої роботи ми виявили які саме фразеологізми використовуються у діловому дискурсі, проаналізували критерії класифікації фразеологізмів, посиляючися на роботи таких вчених як: Виноградов, Корунець і т.д. Проаналізувавши класифікації ФО, можна зробити **висновок**, що існують різні підходи щодо принципів класифікування фразеологізмів: структурно-семантичний, граматичний, функціонально-стилістичний. Також існує класифікація, яка пов'язана з частинами мови. Також у нашій роботі ми описали особливі риси фразеологізмів-термінів у діловому дискурсі та можливі труднощі їхнього перекладу.

Наразі робота з паперами, ведення перемовин та знання діловодства є дуже популярним аспектом повсякденного життя. Тому **перспективами** роботи можна вважати подальше дослідження особливих рис фразеологізмів-термінів у діловому дискурсі та можливі труднощі їхнього перекладу з англійської на українську мову.

Література

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – Харків, 1983. – 137 с.
2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И. С. Алексеева. – М., 2004. – 368 с.
3. Алимов В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : [уч. пособие] / В. В. Алимов. – М., 2005. – 225 с.
4. Белозьоров М. В. Англійські лексичні та фразеологічні новотвори у сфері економіки: структурний, семантичний і соціофункціональний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. В. Белозьоров. – К., 2003. – 19 с.
5. Гак В. Г. Фразеология, образность и культура [сборник статей] / В. Г. Гак. – М., 1988. – 210 с.
6. Лесина С. В. Пополнение фразеологического фонда английского языка новыми фразеологическими

единицами: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. В. Лесина. — М., 1974. — 17 с. 7. *The Linguistics Encyclopedia* / [Ed. by K. Malmkjær]. — L. & N.Y. : Routledge, 1996. — 575 p.

УДК 811.111:81'373.612.2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ В АНГЛОМОВНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Хельвас Т. О., Пільгуй Н. М.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

У статті розглядаються такі поняття, як концептуальна метафора та її різновиди, наводяться приклади функціонування когнітивної метафори у текстах економічного дискурсу. А також розкривається і пояснюється необхідність таких метафор для розуміння економічних явищ та понять. У висновках наводяться аргументи на користь використання метафор, оскільки вони є потужним інструментом впливу на свідомість адресата і перетворення його картини світу.

Ключові слова: *концепт, концептуальна метафора, метафора, онтологічна метафора, орієнтаційна метафора, структурна метафора.*

Хельвас Т. А., Пильгуй Н. Н. Концептуальные метафоры в англоязычном экономическом дискурсе. В статье рассматриваются такие понятия, как концептуальная метафора и ее разновидности, приводятся примеры функционирования когнитивной метафоры в текстах экономического дискурса. А также раскрывается и объясняется необходимость таких метафор для понимания экономических явлений и понятий. В выводах приводятся аргументы в пользу использования метафор, так как они являются мощным инструментом воздействия на сознание адресата и изменения его картины мира.

Ключевые слова: *концепт, концептуальная метафора, метафора, онтологическая метафора, ориентационная метафора, структурная метафора.*

Helvas T. A., Pilhui N. M. Conceptual metaphors in English economic discourse. The article deals with such notions as a conceptual metaphor and its variations, the examples of cognitive metaphor functioning in the texts of economic discourse are given. It reveals and explains the necessity of such metaphors for understanding economic phenomena and concepts. The conclusion provides the leading arguments for metaphors using, since they are a powerful tool for influencing recipient's consciousness and changing his picture of the world.

Key words: *concept, conceptual metaphor, metaphor, ontological metaphor, orientational metaphor, structural metaphor.*

Актуальність цієї статті полягає в тому, що теорія концептуальної метафори в економічному дискурсі залишається малодослідженою і дуже важливою.

Об'єктом дослідження є сучасний англомовний економічний дискурс.

Предметом цього дослідження стали концептуальні метафори в економічному дискурсі.

Метою дослідження є виявлення закономірностей вживання та функціонування концептуальних метафор у текстах економічного дискурсу.

Розвиток теорії концептуальної метафори й опис метафоричних моделей — це найбільш перспективні напрямки сучасної когнітивної лінгвістики. Цією проблемою займалися і продовжують займатися такі видатні лінгвісти, як Дж. Лакофф і М. Джонсон.

Основи для вивчення метафори як когнітивного явища були закладені вже в античності. Ще Арістотель поставив питання про евристичні можливості метафори. Попри те, що він розглядав метафору передусім як атрибут ораторського і поетичного мистецтв, він також аналізував і логічний механізм метафори, що обумовлює її здатність виражати знання про світ [5, с. 82].

Р. Хофман — автор ряду досліджень про метафору — писав: «Метафора виключно практична. ... Вона може бути застосована в якості знаряддя опису і пояснення в будь-якій сфері: у психотерапевтичних бесідах і в розмовах між пілотами авіаліній, в ритуальних танцях і в мові програмування, в художньому вихованні і в квантовій механіці. Метафора, де б вона нам не зустрілася, завжди збагачує розуміння людських дій, знань і мови» [1, с. 5-6].

Традиційно метафора розглядалася головним чином у термінах стилістики та риторики як засіб досягнення образності і впливу на аудиторію. Проте з часу опублікування Дж. Лакофом і М. Джонсом їх відомого дослідження «*Metaphors we live by*» (1990), за яким послідувала низка не менш важливих робіт з когнітивістики, метафору стали розглядати як когнітивне явище, механізм якого широко задіяний в процесах концептуалізації, формуванні семантики похідного слова, термінотворенні.

Такі метафори, як правило, фіксуються в словниках, не сприймаються як авторські, але при цьому усвідомлюються як фігуральні вирази, оскільки являють собою випадки найбільш частотного вживання когнітивних моделей.

На думку Дж. Лакоффа і М. Джонсона метафори пронизують усе наше життя не лише в мові, але і в мисленні, і в дії. Наша буденна понятійна система, у рамках якої ми мислимо і діємо, є метафорич-

ною по самій своїй суті. Американські дослідники поділяють концептуальні метафори на три основні групи: структурні, онтологічні та орієнтаційні. У структурних метафорах когнітивна топологія сфери-мішені є моделлю для її осмислення (ARGUMENT IS WAR), онтологічні метафори категоризують абстрактні поняття шляхом окреслення їх меж у просторі (MIND IS MACHINE) або за допомогою персоніфікації (Inflation is eating up our profits), орієнтаційні метафори відображають опозиції, в яких зафіксовано наш досвід просторової орієнтації у світі (GOOD IS UP, BAD IS DOWN) [4, с. 26-29].

Як відомо, механізм концептуальної метафори полягає у перенесенні деяких смислових рис з концептуальної галузі (донорської) одного об'єкта в концептуальну галузь іншого об'єкта (галузь реципієнта). Серед найпоширеніших економічних концептуальних метафор називають наступні (приклади підібрано автором наукового дослідження):

1) машини і механізми — *blue chip* — блакитна фішка (бірж.), високодохідна, малоризикована акція, цінний актив, авуар, майно, ресурси;

2) тварини — *lobster trap* — «пастка для лобстера», метод захисту від небажаного поглинання; *dead cat bounce* — «підстрибування дохлої кішки», різкий ріст ціни фінансового активу після періоду її істотного зниження;

3) рослини і садівництво — *the green shoots of recovery* — паростки надії, ознаки відновлення економіки;

4) боротьба і військові дії — *black knight*, «чорний лицар», фізична або юридична особа, що робить небажану для фірми пропозицію про її поглинання; *white knight* — «білий лицар» — дружній інвестор, який робить нову, вигіднішу, пропозицію про поглинання компанії, що вже є об'єктом спроби ворожого поглинання з боку «чорного лицаря»; *grey knight* — «сірий лицар» — компанія, діюча в процесі поглинання у власних інтересах, вона не захищає компанію-ціль від ворожого поглинання (як «білий лицар»), але пропонує вигідніші умови поглинання, ніж «чорний лицар»; *bullet loan* — залпова позика, «позика-куля», яка виплачується одноразово після закінчення терміну запозичення;

5) здоров'я і фізичний стан — *poison pill* — «отруйна пігулка», «отруєна таблетка», будь-які методи боротьби з ворожим поглинанням компанії; *hiccup* — «гикавка», короткочасне падіння курсу акцій; *head and shoulders* — «голова і плечі» — фігура руху цін в технічному аналізі, що нагадує силует голови і плечей, яка вказує на три значення цін, що змінюють одне одного, з яких друге є найвищим;

6) кораблі і плавання — *watershed* — переломний, зламний момент (водорозділ — дослівно);

7) спорт — *golden parachute* — «золотий парашут», договір найму з керівниками компанії, що передбачає виплату їм великої компенсації у разі зміни контролю над компанією і/або звільнення;

Лінгвісти стверджують, що мова науки відображає те, що дається людині через осмислення у процесі сприйняття реальної дійсності, і що сприймається науковим співтовариством як релевантне [7, с. 105]. Однією з базових когнітивних моделей, що лежать в основі наукового осмислення дійсності, є образна. У процесі пізнання нова реальність концептуалізується шляхом зіставлення й уподібнення рис нового об'єкта зі схожими характеристиками вже відомого об'єкта. Так, економічні явища уподібнюються поведінці тварин. Дж. Лакофф описує термін *bulls and bears*, який відображає образи опускаючого масивною лапою ринкові котирування ведмеда та бика, що піднімає їх рогами. Вважається, що символами біржової торгівлі ці тварини стали завдяки памфлетам шотландця *Джона Арбетноту*. Створені ним людиноподібні персонажі з головами бика і ведмеда зустрічаються саме на фондовій біржі [4, с. 112].

В ході аналізу текстів англomовного економічного дискурсу були виявлені інші тварини, які «населюють» англomовну економічну лексику, наприклад, *red herring* — «риба», попередній проспект випуску акцій; на таких проспектах стоїть червона позначка, що вказує на те, що цей документ не є пропозицією продажу, а використовується тільки для попереднього інформування про випуск; використовується для з'ясування зацікавленості потенційних інвесторів; вказані в такому проспекті умови ще можуть бути змінені.

Вираз *butterfly spread* — спред «метелик», опціонний спред, в якому використовується чотири опціони з різними цінами виконання або різними термінами витікання; характеризуються обмеженим ризиком і обмеженим потенційним прибутком.

Вираз *rat trading* означає неетичну поведінку біржового трейдера, який купує на замовлення свого клієнта акції, що дешевіють, але, дочекавшись найнижчої ціни, купує їх через свій банківський рахунок, а потім перепродає клієнту ці акції за початкову ціну, залишаючи собі різницю.

Дослідники відзначають, що менша різноманітність базових метафор-термінів характеризує наукову економічну лексику, тоді як більша різноманітність метафор характерна для популярних економічних текстів [6, с. 86].

У ході дослідження було виявлено найбільш поширені та оригінальні англomовні концептуальні метафори в економічному дискурсі:

— *Lady Macbeth strategy* — леді Макбет — стратегія поглинання, при якій третя особа робить компанії-цілі вигіднішу пропозицію, ніж первинний (ворожий) претендент на купівлю компанії, а потім об'єднується з ворожим претендентом на купівлю компанії.

— *Chinese wall* — китайська стіна, принцип китайських стін, розділення функцій та інформації між власне брокерським відділом брокерської компанії і відділом маркет-мейкерів щоб уникнути зловживань брокерами внутрішньою інформацією.

— *greenmail* — зелений [м'який] шантаж», «зелена пошта», гринмэйл, «прощальний поцілунок» — викуп компанією своїх акцій за підвищеною ціною у фірми, що скупила значне число її акцій і загрожує поглинанням.

— *zombie* — «зомбі» — компанія, що продовжує діяльність, попри те, що вона неплатоспроможна або близька до банкрутства.

— *witching hour* — година чаклунства — час, коли збігають терміни ф'ючерсних і опційних контрактів.

— *Sleeping Beauty* — «спляча красуня» — приваблива для поглинання компанія, якій доки ще не робилися пропозиції про поглинання.

— *skirt length theory* — Теорія Довжини Дамських Спідниць — курси акцій рухаються в тому ж напрямі, що і довжина дамських спідниць. Короткі спідниці в 20-і 60-х роках вважалися ознакою ринку «биків», тобто росту котирувань, тоді як довші спідниці в 30-і 40-х роках вважалися індикаторами ринку «ведмедів», тобто зниження котирувань.

— *greater fool theory* — теорія більшого дурня стверджує, що можна робити гроші, купуючи цінні папери, незалежно від їх якості, від того, переоцінені вони або ні, а пізніше продаючи їх з прибутком тому, що завжди знайдеться хтось (безглуздіший, «більший дурень»), хто також розраховує швидко перепродати актив з прибутком.

Необхідно відзначити, що метафори, які використовуються в економічному дискурсі, відображають культуру народу або символіко-міфологічну специфіку регіону, картину світу мови і народу, економічна діяльність якого описується. Так, економічна територія Індії «населена» переважно слонами, а Китаю — драконами, при цьому, універсальні концепти взаємодіють з національно-специфічними [2, с. 8].

Національно-специфічна образність проявляється в оцінювальних судженнях, вбудованих в концепт, що відображають результат процесу концептуалізації національної системи координат, тобто підкреслюється особлива роль людини як носія мови і суб'єкта пізнання світу і формування мовних значень, що відображають результати цього пізнання.

Розгортання метафори в економічному тексті та опис економічних процесів як тварини в тексті має не тільки оцінювальне значення або створює національний колорит, але також головним чином має роз'яснюючий характер поведінки і відносин між учасниками ринку.

Отже, ключовим завданням текстів економічного дискурсу є надання впливу на свідомість адресата. У зв'язку з цим роль метафори в економічній комунікації стає особливо актуальною. Метафора використовується в економічному дискурсі настільки часто і активно, що стала, по суті, його невід'ємною частиною. При цьому адресат може найчастіше навіть не помічати присутності метафор у тексті, що робить вплив на його емоційно-вольову сферу ще більш ефективним.

Перспективою роботи є дослідження традиційної метафори в економіці, зіставлення та порівняння функцій та особливостей когнітивної та традиційної метафори.

Література

1. Арутюнова Н. Д. *Метафора и дискурс* / Н. Д. Арутюнова — В кн.: *Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной*. — М.: Прогресс, 1990. — С. 5-6.
2. Баранов А. Н. *Предисловие редактора // Метафоры, которыми мы живем* / А. Н. Баранов. — М.: Едиториал УРСС, 2004. — С. 7-21.
3. Крюкова Н. Ф. *Метафорика и смысловая организация текста* / Н. Ф. Крюкова. — Тверь: Твер. Гос. Ун-т, 2000. — 163 с.
4. Лакофф Дж. *Метафоры, которыми мы живем* / Дж. Лакофф, М. Джонсон // *Теория метафоры*. — М.: Наука, 1990. — 404 с.
5. МакКормак Э. *Когнитивная теория метафоры* / Э. МакКормак. — В кн.: *Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной*. — М.: Прогресс, 1990. — 362 с.
6. Skorczynska H. *Readership and Purpose in the Choice of Economics Metaphors* / H. Skorczynska // *Metaphor and Symbol*. — Vol. 21, No. 2. — 2006. — 204 p.

УДК 811.111'255:001.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У НАУКОВИХ СТАТТЯХ ІЗ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА 1990-х РОКІВ

Хохлова А. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття присвячена вивченню особливостей перекладу українською мовою англійської термінології у наукових статтях із перекладознавства 1990-х років. У ході дослідження було встановлено, що при перекладі термінів-неологізмів у цій галузі домінує описовий переклад (похідні терміни – 39,4%; складні – 66,7%; словосполучення – 43,4%).

Ключові слова: *термін, перекладознавство, неологізм, способи перекладу, описовий переклад.*

Хохлова А. В., Черноватый Л. Н. Особенности перевода на украинский язык англоязычной терминологии в научных статьях по переводоведению 1990-х годов. *Статья посвящена определению особенностей перевода на украинский язык англоязычной терминологии в научных статьях по переводоведению 1990-х годов. В ходе исследования было установлено, что главным способом перевода терминов-неологизмов является перевод-описание (производные – 39,4%; сложные – 66,7%; словосочетания – 43,3%).*

Ключевые слова: *термин, переводоведение, неологизм, способ перевода, перевод-описание.*

Khokhlova A. V., Chernovaty L. M. Problems in rendering English Translation Studies terminology introduced in 1990s into Ukrainian. *The article deals with translating into Ukrainian English Translation Studies terminology introduced in 1990s. The author argues that the main way of translating English period neologisms into Ukrainian is descriptive translation (derivative terms – 39,4%; composite terms – 66,7%; compound terms – 43,3%).*

Key words: *term, Translation Studies, neologism, ways of translation, descriptive translation.*

Кінець ХХ сторіччя характеризується глобальними змінами в усіх галузях науки та техніки. Не стало виключенням і перекладознавство, чий стрімкий розвиток спричинив виникнення нової фахової термінології. *Актуальність дослідження* зумовлена потребою у комплексному вивченні нових термінів та понять перекладознавства, які ще не в повному обсязі висвітлені в українській науковій літературі. *Мета дослідження* полягає у вивченні та комплексному аналізі особливостей перекладу українською мовою англійської термінології у наукових статтях з перекладознавства 1990-х років та дослідження підходів і стратегій, застосованих при їх перекладі. *Матеріал* для

даного дослідження було зібрано із наукових оригінальних статей журналу Канадської асоціації перекладачів [1]. Загальний корпус досліджуваних термінів складає 500 лексичних одиниць.

У 90-х роках ХХ сторіччя перекладознавство досягло певної інституційної незалежності, в якому концептуальні парадигми ґрунтувались на теоріях та методологіях, притаманних попередньому десятиріччю, і враховували загальні тенденції розвитку науки (полісистема, скопос, пост-структуралізм, фемінізм), відображаючи нові лінгвістичні (прагматика, критичний дискурсивний аналіз), літературознавчі та культурні (пост-колоніалізм, гендерні дослідження, глобалізація) теорії. Продовжує розвиватися корпусний аналіз, метою якого є як виявлення перекладацьких універсалій, так і вивчення абстрактних категорій тексту.

Було здійснено низку історичних та культурно-орієнтованих досліджень, спрямованих на вивчення впливу на особливості перекладу з боку таких чинників як етнічна чи расова приналежність, статтю та статеву орієнтація, клас чи нація.

У цей час процес перекладу активно вивчається за допомогою методики «розмірковування вголос». На той час припускається, що дані, одержані у цих дослідженнях, певною мірою можуть сприяти встановленню моделей і стратегій перекладу, які вживають перекладачі, та покращити процес навчання перекладу [3, с. 333-339].

У 1990-ті роки можна виділити два головних аспекти у розвитку перекладознавства. Перший виник із необхідності вивчення як усного, так і письмового перекладу, а другий — внаслідок стрімкого розвитку сучасних технологій. Виникли нові галузі усного перекладу або зросло усвідомлення їх значення (сурдопереклад, комунальний переклад, переклад відео-конференцій, мультимедійний переклад тощо) [2, с. 115].

У цей період реклама перетворилась на одну з ключових галузей перекладу, зросло усвідомлення проблеми реклами та її потенційної цінності як для науки про переклад, так і для розширення сфери діяльності перекладача [2, с. 134-136].

Одночасно виникла ціла низка термінів для позначення нових понять з перекладознавства, прикладами яких є: *logos* — чиста мова; *ergon* — продукт мовлення; *energeia* — мова як діяльність; *rapporteur* — перекладач, який займається як усним, так і письмовим перекладом; *sanitisation* — очікувана адаптація реалій тексту оригіналу з метою зацікавлення цільового читача; *McLanguage* — макмова (спрощена мова, спрямована на заохочення споживачів); *McWorld* — максвіт (світ, пов'язаний технологіями, екологією. спілкуванням та торгівлею); *transculturalism* — транскультуралізм; *cultranslation* — переклад

з урахуванням культурних особливостей носіїв мови оригіналу та мови перекладу; *dehabitualization* – незвичне використання мови; *logodiversity* – спорідненість біологічного, лінгвістичного та культурного різноманіття; *switch point* – місце зміни перекладацької стратегії; *ghost translator* – справжній автор перекладу (ім'я якого не вказується).

У ході аналізу термінів за типологією було виявлено наступне співвідношення:

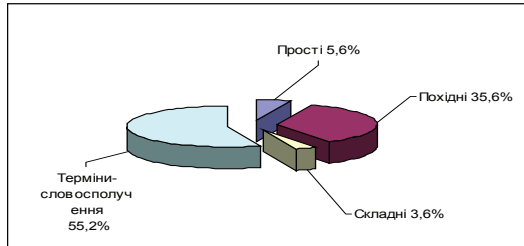

Рис. 1. Співвідношення перекладознавчих неологізмів 1990-х років за структурою

Як свідчить рисю. 1 у наукових статтях з перекладознавства цього періоду найчастіше зустрічаються терміни-словосполучення (55,8%) (наприклад, *hybrid text* – текст, написаний комбінованою мовою; *ear-voice-span* – проміжок у часі між сприйняттям перекладачем інформації на слух та її вербалізацією; *collocational clash* – поєднання несумісних слів). Далі за частотністю вживання йдуть похідні терміни (35,6 %) (наприклад, *transculturalism* – транскультуралізм; *dictionarization* – процес складання словників; *prototext* – прототекст), а частка простих (5,6 %) (*locale* – місцева специфіка; *parole* – мовлення; *lacuna* – лакуна) та складних (3,6 %) (наприклад, *Eurojargon* – єврожаргон; *termbank* – термінологічна база) є незначною. Таким чином, ми можемо дійти висновку, що перекладознавство тяжіє до утворення нових понять з використанням більш ніж одного слова: зальна питома вага термінів-словосполучень та складних термінів складає більше половини (58,8 %), тоді як однокореневі слова (прості та похідні) разом складають лише 41,8 % від загальної кількості термінів.

Дане дослідження виявило способи перекладу, що притаманні простим, похідним, складним термінам та термінам-словосполученням, співвідношення яких показано на рис. 2 – 5. На рис. 2 показано співвідношення способів перекладу простих термінів.

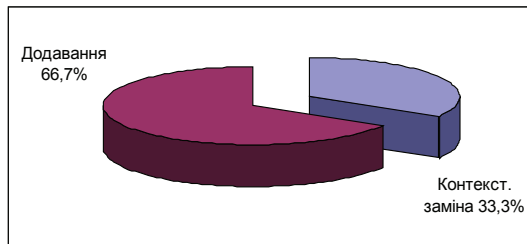

Рис. 2. Співвідношення способів перекладу простих термінів

Як випливає з рис.2, найпоширенішим способом перекладу простих термінів виявилось додавання – 66,7% (наприклад, *lag* - відставання у синхронному перекладі), яке удвічі перевищує інший спосіб – контекстуальну заміну (33,3%) (наприклад, *ergon* - продукт мовлення).

Рис. 3 свідчить про співвідношення способів перекладу похідних термінів.

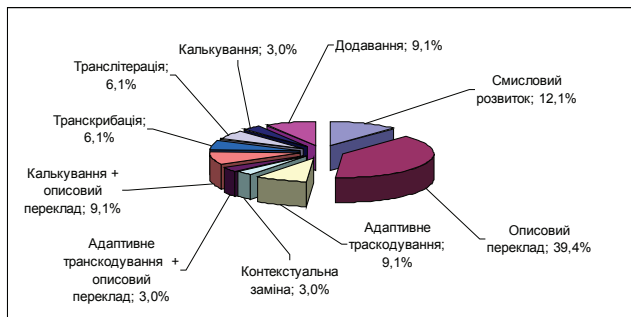

Рис. 3. Співвідношення способів перекладу похідних термінів.

Як засвідчує рис. 3, найпоширенішим способом перекладу похідних термінів є описовий, що застосовувався до більш ніж третини загальної кількості термінів – 39,4% (наприклад, *deletion* – невключення певної інформації тексту оригіналу до тексту перекладу (з причини її неприйнятності у цільовій культурі чи відсутності еквівалента); *sanitisation* – очікувана адаптація реалій тексту оригіналу з метою зацікавлення цільового читача). Далі йде смисловий розвиток – 12,1 % (наприклад, *universalism* – універсалістська теорія перекладу), в той час як за допомогою додавання (наприклад, *insolubility* – нерозв'язаність перекладацьких проблем), калькування у сполученні з описовим перекладом (наприклад, *tele-interpreting* –

телепереклад (усний переклад мультилінгвальної відео-конференції перекладачем, який не бачить ні промовця, ні слухачів) та адаптивного транскодування (наприклад, *topicalization* – топікалізація) було перекладено однакову кількість термінів – по 9 %. Однакові результати показали й такі способи, як транслітерація (наприклад, *bi-text* – бітекст) і транскрибування (наприклад, *quasi-metatext* – квазі-метатекст) (по 6,1%), калькування (наприклад, *non-isomorphism* – неізоморфізм) та контекстуальна заміна (по 3%) (наприклад, *hybridity* – злиття мов).

На рис. 4 показано співвідношення способів перекладу похідних термінів.

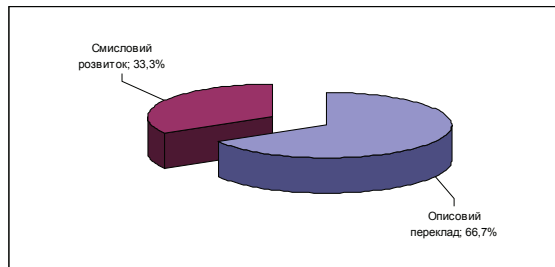

Рис. 4. Співвідношення способів перекладу похідних термінів

Як випливає з рис. 4, описовий переклад (наприклад, *logodiversity* – спорідненість біологічного, лінгвістичного та культурного різноманіття) домінує у перекладі складних термінів (66,7 %), а смисловий розвиток (наприклад, *output* – переклад) складає третину від загальної кількості способів їх перекладу (33,3 %).

Рис. 5 демонструє співвідношення способів перекладу термінів-словосполучень.

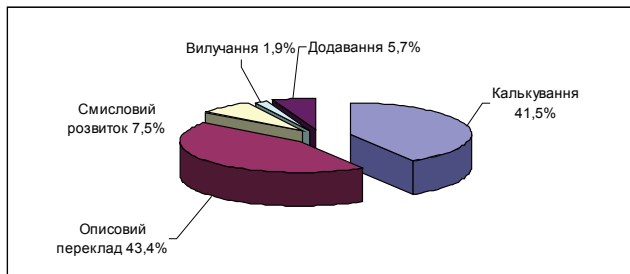

Рис. 5. Співвідношення способів перекладу термінів-словосполучень.

Відповідно до рис. 5, калькування (наприклад, *blurring of meanings* – змішування значень) та описовий переклад (наприклад, *multisemiotic text* – текст з різними системами графічних знаків (комікси, реклами тощо) є найпоширенішими засобами й перекладу термінів-словосполучень (41,5% та 43,4% відповідно). Набагато менша кількість словосполучень була перекладена на допомогою смислового розвитку (7,5%) (наприклад, *rating scales* – шкали визначення якості перекладу) та додавання (5,7%) (наприклад, *functional-lexematic model* – функціонально-лексематична модель оцінки якості перекладу). Найменш продуктивним виявився спосіб вилучення слів (1,9 %) (наприклад, *function of syntactic bearer* – синтаксична функція).

Узагальнено результати дослідження показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнені результати дослідження співвідношення способів перекладу перекладознавчих неологізмів 1990-х років за їх структурою

Спосіб перекладу	Терміни (кількість)	сми- словий розвиток	до- давання	кон- текст- уальна заміна	о- писовий переклад	адап- тивне тран- сcoderування	адап- т. тран- скод + опис. переклад	тран- скрибування	тран- слітерація	каль- кування + опис. переклад	ви- лучання	каль- кування
Прості			66,7	33,3								
Похідні		12,1	9,1	3	39,4	9,1	3	6,1	6,1	3		
Складні		33,3			66,7							
Терміни- словосполучення		7,5	5,7	7,5	43,4						1,9	41,5

Як впливає з табл.1, значною продуктивністю (окрім простих термінів) відзначається описовий переклад, за допомогою якого досягається більша прозорість змісту терміна-неологізму. Цей прийом застосовується у 39,4 % випадків перекладу похідних термінів, 66,7 % – складних та 44,3 % – термінів-словосполучень.

Транскодування (у всіх його видах) застосовуються лише стосовно похідних термінів, найбільш продуктивним з яких є адаптивне транскодування (9,1 %), до чого можна додати адаптивне транскодування з елементами описового перекладу (3 %). Меншою продуктивністю відзначаються транслітерація та транскрибування, за допомогою яких було перекладено однакову кількість термінів (по 6,1 %).

Додавання та контекстуальна заміна не застосовувались щодо перекладу складних термінів, однак додавання вживалося при передачі простих (66,7 %) і похідних (9,1 %) термінів, а також словосполучень (5,7 %). Як бачимо, чим більше зростає рівень експліцитності, тим рідше застосовується даний спосіб. Контекстуальна заміна не представлена в перекладі ні складних термінів, ні термінів-словосполучень; найчастіше вона використовується при перекладі простих (33,3%), набагато рідше — при передачі похідних термінів (3 %). Тут, знов таки ж, можна простежити зв'язок із імпліцитністю та експліцитністю: чим вищим є ступінь імпліцитності, тим більшою є вірогідність використання даного способу перекладу.

Смисловий розвиток застосовувався щодо перекладу усіх структурних типів термінів, крім простих. Найчастіше він використовувався для перекладу складних термінів (33,3 %), далі йдуть похідні (12,1 %), а найменш поширеним цей спосіб виявився для словосполучень (7,5 %).

Майже половина термінів-словосполучень була перекладена за допомогою калькування — 41,5 %. Калькування із застосуванням описового перекладу також обмежено вживалося при перекладі термінів-неологізмів, утворених афіксальним способом, — 9,1 %, однак при передачі простих та складних термінів калькування не застосовувалось взагалі.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє сформулювати ряд припущень, зміст яких викладений вище, однак для більш надійних висновків слід провести додаткові розвідки, у чому й вбачаємо перспективи подальшої роботи.

Література

1. *Meta: journal des traducteurs // Meta: Translators' Journal* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.erudit.org/revue/meta/>
2. *Snell-Hornby M. The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints? / Snell-Hornby M. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2006. — 221 p.*
3. *Venuti L. 1990s / L. Venuti // The Translation Studies Reader / edited by Lawrence Venuti. — London : Routledge, 2000. — P. 333-342.*

УДК 811.133.1'255.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ВІКТОРА ГЮГО

Чаговець А. А., Нестеренко О. І.

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

У статті проаналізовано переклад вірша В. Гюго та особливості перекладу поетичних творів романтиків. Досліджені стилістичні особливості Гюго-поета. Зроблений розбір і аналіз вірша-оригіналу і його перекладу. Визначені основні особливості, на які слід звертати увагу при перекладі поезії.

Ключові слова: *антитеза, контекст, персоніфікація, романтизм, «стилістичний ключ».*

Чаговец А.А., Нестеренко Е.И. Особенности перевода на украинский язык поэтических произведений Виктора Гюго. В статье проанализирован перевод стихотворения В.Гюго и особенности перевода поэтических произведений романтиков. Исследованы стилистические особенности Гюго-поэта. Сделан разбор и анализ стихотворения-оригинала и его перевода. Определены основные особенности, на которые следует обращать внимание при переводе поэзии.

Ключевые слова: *антитеза, контекст, персонификация, романтизм, «стилистический ключ».*

Chahovets A.A., Nesterenko O.I. The specifics of translating into Ukrainian V. Hugo's poems. The article is devoted to analyzing the translation of V. Hugo's poem and the features of translating romantic poetry, stylistic features of Hugo-poet. The comparative analysis of the original and its translation determined the main features of poetry translation.

Key words: *antithesis, context, personification, romanticism, «stylistic key».*

Актуальність досліджуваної теми визначається тим, що критерії перекладу поезії в наші дні є спірними, особливо переклад художньої поезії. Саме тому в нашій роботі, ми намагаємося порівняти оригінал вірша Віктора Гюго та його переклад на російську мову. Вибір поезії саме Віктора Гюго не випадковий. Поетичні монологи романтиків перекладати складно. Саме цим обумовлюється новизна цієї теми. Хоча поезія Гюго перекладалась на російську та українську мови, аналізу перекладу поезії зроблено не було. Об'єктом дослідження даної роботи став вірш «Soleils couchants» зі збірки «Осінні листя», що вийшла у світ в 1831 році, а предметом — порівняння оригіналу і його перекладу. Одним з головних завдань, — якими критеріями керуються перекладачі і, найголовніше, — чи відповідає їх переклад оригіналу.

У рідній Франції Віктора Гюго знають, насамперед, як видатного та майстерного поета, що докорінно змінив французьку поезію,

придавши віршу особливу «вільну» форму та персональні емоційні барви. Віктор Гюго ще і сьогодні залишається неперевершеним романтичним поетом Франції [6, с. 105]. Особливу увагу в роботі надаю аналізу співвідношення змістовної та функціональної адекватності у певному культурно-історичному контексті та виявленню розбіжностей у перекладацькому підході, пов'язаному з асиметрією та асинхронією поетичного дискурсу першотвору та перекладу [1, с. 56].

Вірш, який ми аналізуємо, є останнім в групі з шести віршів, надрукованих під загальною назвою «Soleils couchants» в поетичній збірці Віктора Гюго «Feuilles d'Automne» («Осіньні листя»). Ця збірка вийшла у світ в 1831 році. Тоді поету було 29 років і він був на вершині успіху. Цей твір написаний александрійським віршем і побудований на антитезі — одним з улюблених прийомів Віктора Гюго [7, с. 87].

Перші рядки присвячені опису природи, але слова «Mais moi» вказують на протиставлення: тоді, як природа постійно перероджується, людина приречена на зникнення. Антитеза, яка розгортається спочатку в часі, потім в просторі, грає тут визначальну роль [8, с. 205].

Перша фраза характеризується простотою і стислістю, проте її ритм досить важкий. Тут ми бачимо, що фраза розбита на чотири частини: «Le soleil // s'est couché // ce soir // dans les nuées».

У перших чотирьох рядках автор перекладу спробував максимально зберегти структуру вірша, при цьому не втративши його мелодіку. В статті ми наведемо декілька прикладів таких спроб. Віктор Гюго застосовує в цьому вірші такий троп як паралельна конструкція, щоб підкреслити плин часу. Гюго використовує також паралелізм за допомогою конструкцій: «et le soir» «et la nuit» «Puis l'aube» «Puis les nuits». Автор перекладу намагається досягти такого ж результату, використовуючи усе той же паралелізм: «*И снова вечер, ночь*», «*И снова ночи, дни*». Проте, з самого першого рядка, ми помічаємо різницю в ритмі оригіналу і перекладу. Французький вірш більш розмірений, доказом чого є безліч пауз, які робить читач, читаючи його вголос. В оригіналі сонце сховалося за «грозові хмари», оскільки іменник «nuée», використаний у вірші, несе в собі деякий темний відтінок. «Nuée» перекладається як «грозова, важка хмара», а в переносному значенні може означати «п'їтму». У перекладі ми бачимо, що «закат окутан *облаками*». Саме слово «облако» несе в собі ясну картину, навіть деяке заспокоєння і гармонію в природі. Проте, слово «облако» не ріже слух, на відміну від поєднання слів «*заря с прозрачными парами*», що викликає швидше нерозуміння, ніж картину світанку.

У другій строфі ми знову бачимо повторення. Оригінал вірша характеризується повторенням слів «passeront» і «face», так само,

як паралелізмом структури «sur la» і «sur les». У перекладі дієслово *passer* автор передає як «проходити», що повною мірою відображає його суть у даному контексті. Це дієслово повторюється також, як і в оригіналі, двічі підряд. Конструкції «sur» передані словом «над», яке повторюється чотири рази.

Останній рядок другого чотиривірша заслуговує окремого розгляду. В оригіналі ми чуємо «неясний гімн померлих, яких ми любимо». У перекладі ми чуємо «*призраков неуловимый хор*». І навіть, якщо допустити, що перекладач адекватно передав думку автора, істотну різницю ми бачимо в ритмі вірша. У оригіналі три попередні рядки служили як би оправою для останнього, ключового. Останній рядок по ритму більш розмірений, ніж три попередні. На ньому робиться ритмічний наголос. Тоді, як в російському перекладі він проходить абсолютно непоміченим. Це відбувається ще й тому, що у французькій версії останній рядок містить в собі алітерацію на «m». Цей прийом дозволяє нам відчути себе свідком цього опису, ми занурюємося в приглушений шепіт лісу.

Третя строфа відкриває нам новий троп – персоніфікацію. Віктор Гюго говорить про природу як про людину, використовуючи таку лексику як: «face», «front», «Ridés et non vieillis», «rajeunissant». Перекладач, уловивши цей прийом, теж йде за ним, використовуючи такі вирази як «*в морщинах*», «*не состарятся*», «*Помолодеет*». При цьому в зморшках прибувають гірські вершини, вони ж не постаріють. А помолодшає ліс.

Проте, ключова ідея цієї строфи, та і усього вірша в цілому, це – протиставлення людини і природи. У цій строфі це підкреслюється в згадці кольору лісу, «*toujours verts*», тобто смертна людина не зможе змагатися із завжди свіжим і молодим лісом. У третій строфі автор не даремно заговорив про воду, саме вона є символом відродження природи і її нескінченності. Тобто при перекладі, ми не можемо замінити воду на будь-що інше. І тут перекладач йде за ідеєю автора. Ми бачимо тут також час, показаний оборотом «*sans cesse*», який передає ідею вічності і постійності. Тобто кінець третьої строфи є деяким синтезом усіх ідей, що прозвучали перед цим у вірші.

Четверта строфа повністю присвячена роздумам Гюго на тему людської смертності, містить в собі усю кульмінацію вірша. Тут Гюго починає рядок зі слів «*Mais moi*». Тут же з'являється антитеза, протиставлення людини і природи. Автор перекладу, розуміючи головну ідею, намагається передати її, проте переклад останнього чотиривірша позбавлений фарб, особливо різке слух фразу: «Уйду я с празднества в разгаре *самом* пира». Слово «самом» збиває ритм вірша, тоді, як в оригіналі, в двох останніх рядках з'являється алі-

терація на «т», що примушує нас згадати шум лісу і зрозуміти, що тепер це усього лише спогад. І хоча складно підібрати інший еквівалент до словосполучення «au milieu» окрім як «посеред», поєднання «в разгаре *само*м пира» не виправдовує свого існування у рамках цього вірша.

Таким чином, розкривши стиль автора, переклад В. Іванова відповідає оригінальному тексту в загальному ритмічному і концептуальному змісті. «Стилістичний ключ» перекладу поезії, а саме розмір і ритм вірша були адекватно передані практично в усьому творі. Проте, в перекладі були деякі погіршеності у фонічній і словниковій структурі — не завжди перекладачеві вдавалося вписати лексику вірша в рамки російської мови. На прикладі одного вірша ми зробили спробу показати всю складність роботи над перекладом поетичних творів та прийшли до висновку, що переклад Іванова можна назвати скоріше «відлунням» або «переспівом».

Література

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева. — М. : Издательский центр «Академия», 2008. — 368 с.
2. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы / В. С. Виноградов. — М. : Издательство КДУ, 2006. — 240 с.
3. Гюго В. Поезії / В. Гюго. — К. : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1978. — С. 130.
4. Казакова Т. А. Художественный перевод: в поисках истины / Т. А. Казакова. — СПб. : СПбГУ, 2006. — 224 с.
5. Эткинд Е. Пoesия и перевод / Е. Эткинд. — М. : Советский писатель, 1963. — 429 с.
6. Decaux A. Victor Hugo / A. Decaux. — Paris : Librairie Academique Perrin, 1995. — 1036 p.
7. Grossiord S. Victor Hugo Et s'il n'en reste qu'un / S. Grossiord. — Paris : Gallimard, 1998. — 176 p.
8. Romain Ch. Texte expliqués 12 poèmes de Victor Hugo analysés et commentés / Ch. Romain. — Marabout, Alleur (Belgique), 1994. — 315 p.

УДК 811.111'255:001.4:575

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ІЗ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА 1980-х РОКІВ

Черноватий Л. М. (докт. пед. наук), Калачова А. В.

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття розглядає особливості англомовної перекладознавчої термінології, що з'явилася у 1980-х роках; аналізується вплив структури терміну в тексті оригіналу на його переклад українською мовою; визначаються основні прийоми та способи такого перекладу.

Ключові слова: перекладознавство 1980-х років; прості, складні та похідні терміни; терміни-словосполучення, способи перекладу.

Черноватий Л. Н., Калачова А. В. Особенности перевода англоязычной терминологии в области переводоведения 1980-х годов на украинский язык. *Статья рассматривает особенности англоязычной переводоведческой терминологии, которая появилась в 1980-х годах; анализируется влияние структуры термина в тексте оригинала на его перевод на украинский язык; определяются основные приемы и способы такого перевода.*

Ключевые слова: переводоведение 1980-х годов, простые; сложные и производные термины; термины-словосочетания; способы перевода.

Chernovaty L. M., Kalachova A. V. Problems in rendering into Ukrainian English Translation Studies terminology introduced in 1980s. *The article deals with translating into Ukrainian English Translation Studies terminology introduced in 80s.; analyses the dependence of its translation into Ukrainian on the structure of the term in the source text; determines the main ways of the said translation.*

Key words: Translation Studies in 1980s; simple, compound, and derivative terms; word combination terms; ways of translation.

Актуальність даного дослідження пояснюється потребами розбудови сучасного українського термінознавства, розвиток якого з відомих причин гальмувався протягом значного відрізка часу. Однією з галузей науки є перекладознавство, що переживає бурхливий розвиток, а отже є продуктивним з точки зору породження нових (переважно англомовних) термінів, які потребують перекладу українською мовою. Зважаючи на природні рамки статті, тут ми обмежуємося лише одним періодом (з 1980 по 1989 роки), який видається досить цікавим, й огляд особливостей якого поданий далі.

Метою дослідження було встановлення гіпотетичного впливу структури терміна на вибір способу його перекладу. Для досягнення цієї мети слід було розв'язати низку завдань: проаналізувати особливості згаданого періоду з точки зору тенденцій у розвитку пере-

кладознавства; методом суцільної вибірки відібрати із спеціальної літератури 500 термінів; розподілити їх на групи, залежно від структури; визначити спосіб перекладу кожного терміна; встановити співвідношення різних способів перекладу в межах кожної із згаданих груп; сформулювати висновки. Далі викладений хід розв'язання згаданих завдань.

Як зазначається в оглядових працях [14], у 1980-х роках Західне перекладознавство перетворюється на самостійну дисципліну, що досліджує специфічні проблеми міжкультурної комунікації. Головними суміжними науками переважно вважаються лінгвістика, літературна критика та філософія. Переклад починають розглядати як самостійний процес сигніфікації, що враховує різноманітні лінгвістичні та культурні контексти.

Головною тезою в цей час є відносна автономність тексту перекладу (ТП), внаслідок чого поняття еквівалентності, яке було центральним у перекладознавчих дослідженнях у попередні два десятиріччя, відсувається на периферію. Зміст згаданого поняття розширюється й визначається у термінах, які хоча й є лінгвістичними, але одночасно відносяться також до культури, історії, етики та політики.

Деякі дослідники [6] починають розглядати переклад як форму комунікації, тобто як самостійний код, що встановлює власні стандарти, передумови та обмеження. Концепція третього коду дозволяє диференціювати переклади залежно від ступеня їх семіотичних інновацій. Відповідно припускається можливість об'єктивної (кількісної) оцінки перекладу [6]. Інші дослідники [3] визначають цей третій код як тип дискурсу, притаманний перекладу, який вони називають «експліcitaцією» (*explicitation*), зауважуючи, що переклад завжди зміцнює семантичні зв'язки між компонентами ТП, посилюючи когезію за допомогою різних дискурсивних стратегій (експліцитності, повторів, пояснень тощо). Зсуви когезії, наявної в тексті оригіналу (ТО), та ступінь відходу від семантичної моделі останнього залежить від адресата й інтерпретації ТО перекладачем, для вивчення яких слід вивчати процеси читання та обробки тексту.

Для дослідження зсувів було запропоновано поняття «архітрансеми» (*architranseme*), тобто лексикографічної еквівалентності між мовами оригіналу та перекладу, що визначається за допомогою тлумачних словників на кожній з мов [14]. «Архітрансеми» дозволяють встановити відношення між мікроструктурними (семантичними, стилістичними та прагматичними) і макроструктурними (формою викладу та дискурсом) зсувами.

Інші автори [9] розглядають автономність ТП з функціональної точки зору, тобто як наслідок впливу соціальних чинників на пере-

кладача. Відповідно термін «переклад» замінюється на ширший – «перекладацька діяльність» (*translatorial action*) – для позначення усієї сукупності форм міжкультурної комунікації (переклад, перефразування, адаптація, редагування, консультування). Перекладач у цій моделі розглядається як фахівець, який разом із замовником визначає ознаки ТП, а потім створює «передавач повідомлення» (*message transmitter*), тобто ТП, для досягнення конкретної мети у цільовій культурі. Таким чином, метою перекладу у даному випадку є не еквівалентність ТО і ТП, а задоволення потреб замовника, що може бути прийнятним для перекладу технічних та комерційних текстів, офіційних документів тощо.

Визначення мети або скопосу (*skopos*) як вирішального чинника у перекладі є характерним і для інших авторів [15], що розглядають скопос як деталізований намір, текстова реалізація якого може суттєво відходити від ТО, аби забезпечити його прийнятність для адресатів у цільовій культурі. Успішність перекладу в цій концепції визначається ступенем узгодженості ТО із ситуацією, в якій адресат сприймає його. Усвідомлюючи, що характеристики адресатів в межах однієї й тієї ж культури можуть бути різними, автор [15] постулює необхідність розробки типології потенційних адресатів, які ще називають «групами з однаковим інтерпретаційним потенціалом» (*interpretive communities*) [15].

Інші дослідники [10] розглядають переклад, критику, редагування та історіографію як вид рефракції (*refraction*), тобто переломлення змісту ТО, або його переписування (*rewriting*), змістом якого є перенесення літературного твору з однієї системи до іншої. Згадане перенесення визначається такими чинниками як «патронаж», «політика» та «ідеологія». Таким чином відроджується вивчення впливу перекладної літератури на створення канонів і традицій у цільовій культурі [14].

На цьому етапі розвитку перекладознавства переклад починають розглядати не тільки як трансформацію ТО, але й як певним чином його руйнування (*deconstruction* [5]), оскільки переклад не тільки неминує зводити значення ТО, але й вивільнює такий потенціал у мові перекладу, що повертається проти ТО. Обидва тексти (ТО і ТП) вважаються похідними й різнорідними, включають різноманітний мовний і культурний матеріал, що розхитує процес передачі значення, перетворюючи останнє на багатоваріантне, суперечливе і навіть конфліктуюче з намірами автора та перекладача.

Звідси формулюється висновок, що переклад приречений на неадекватність з причини нездоланих відмінностей не тільки між мовами й культурами, але й всередині них, внаслідок чого відро-

джується теза про неперекладність, яка цього разу аргументується не стільки відмінностями культур та концептуальних схем, скільки невизначеністю самої мови і неминуchoю нестабільністю сигніфікативного процесу [14].

Досліджуючи ці питання, деякі дослідники [12] визначають переклад як «подвійне тлумачення» (*double interpretation*), в процесі якого ТО переписується в «асоціативні ланцюжки» (*associative chains*) та «структури посилення і формулювання» (*structures of reference and enunciation*) мовою перекладу. Пропонується й нове визначення «вірності» перекладу, де розрізняються два її типи: одомашнення (*domestication*) та очуження (*foreignization*). Останнє ще називають «вірністю, що ґрунтується на зловживанні» (*abusive fidelity*), оскільки вона одночасно чинить опір обмеженням мови перекладу і переносить у ТП структури ТО. Інші автори [2] також засуджують одомашнення (*ethnocentric translating*), вважаючи, що воно деформує ТО, містифікує читача, відмовляє зарубіжному твору у праві на зарубіжність і закликають до більшої буквальності. Гарний переклад, на їхню думку, поважає лінгвістичні та культурні особливості ТО шляхом розробки засобів, що збагачують мову перекладу [2].

З'являється критика лінгвістичних теорій перекладу, що розглядають методи останнього як інструменти для передачі змісту ТО, не враховуючи ступеня його редукування чи ускладнення його розуміння адресатами. Припускається, що внаслідок такого підходу структура ТО відтворюється в ТП надмірним чином, що потенційно негативно впливає на адекватність перекладу.

У цей період вперше з'являються роботи, присвячені гендерним аспектам перекладу [4], зокрема розробляються експериментальні стратегії [11], метою яких є довести, що процес перекладу не залежить від статі. У 1980-х роках з'являються також перші праці, присвячені проблемам постколоніального перекладу.

Подовжується розробка інструментів аналізу, зокрема співвідношення між ТО і ТП класифікуються [13] як «зигзагоподібні» (*zigzagging*) (коливання між дивергенцією (*divergence*), тобто розходженням, і конвергенцією (*convergence*), тобто наближенням), «динамічні» (ампліфікація (*amplification*), тобто розширення, і редукція (*reduction*), тобто звуження) та «перепакувальні» (*repackaging*) (дифузія (*diffusion*), тобто розпорошення, і конденсація (*condensation*), тобто згущення).

На наступному етапі дослідження методом суцільної вибірки були відібрані із спеціальної літератури [2-15] 500 термінів, які були розподілені на типи, залежно від структури. Слідом за іншими дослідниками [1], ми розрізняли чотири типи термінів: 1) про-

сті, тобто такі, що складаються з одного слова (*concept* – *поняття*); 2) похідні – створені за допомогою суфіксів (*cipher* – *зашифровувати*), префіксів (*invariant* – *інваріант*) або суфіксів і префіксів одночасно (*preprocessed* – *необроблений*); 3) складні – що складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс (*web-application* – *веб-застосування*; *outline* – *схема тексту*); 4) терміни-словосполучення – що включають кілька компонентів (*native mode* – *режим роботи у власній системі команд*; *processor-specific code* – *програма, прив'язана до певного процесора*; *non-mouse program* – *програма, яка не підтримує роботу з мишкою*). Терміни-словосполучення бувають двох видів: а) вільні словосполучення, де кожний із компонентів є терміном, що може вступати у двосторонній зв'язок (*numeric character* – *цифра*); б) зв'язані словосполучення, де ізолювано взяті компоненти можуть і не бути термінами, але у поєднанні вони утворюють термін-словосполучення (*load map* – *карта розподілу пам'яті*).

Результати розподілу показані на рис. 1.

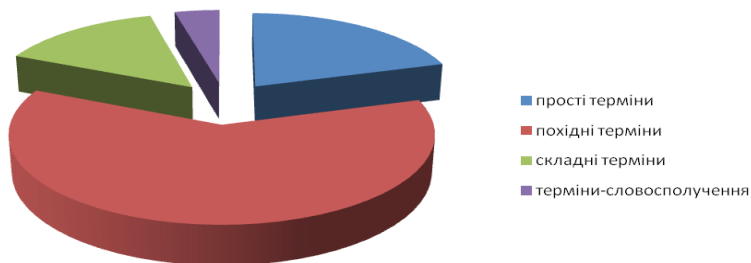

Рис. 1. Співвідношення термінів вибірки за структурою

Як впливає з рис. 1, в даній вибірці найчастіше зустрічаються терміни-словосполучення (70,8%). Далі за частотністю вживання йдуть похідні (18,6%), прості (6,2%) та складні (4,4%). Таким чином, можна зробити висновок, що дана галузь тяжіє до утворення нових понять з використанням більш ніж одного слова.

Результати аналізу співвідношення прийомів перекладу, використаних при передачі простих термінів показані на рис. 2.

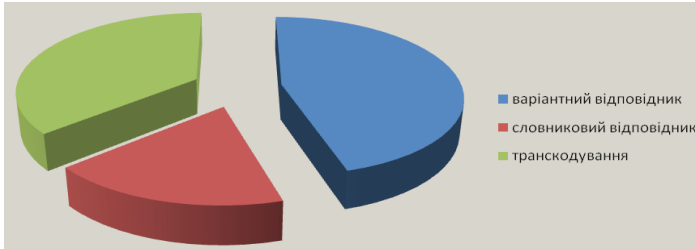

Рис. 2. Співвідношення способів перекладу простих термінів

Як свідчить рис. 2, найпоширенішим способом перекладу простих термінів у текстах у галузі перекладознавства є варіантний відповідник (45,46%). Також широко використовується транскодування (36,36%), а найменш вживаним є застосування словникового відповідника (18,18%).

Способи перекладу похідних термінів, питома вага яких майже втричі перевищувала частку простих, розподілилися таким чином (рис. 3).

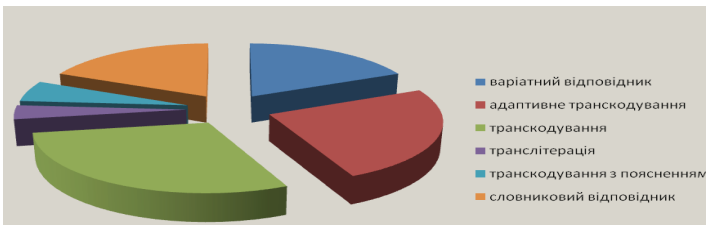

Рис. 3. Співвідношення способів перекладу похідних термінів

Як показує рис. 3, найпоширенішим способом перекладу похідних термінів у галузі перекладознавства є транскодування, частка якого за усіма його видами сягає 53%. Решта випадків майже порівну розділилися між словниковим (24%) та варіантним відповідниками (23%). Значну перевагу транскодування неважко пояснити тим, що у переважній більшості випадків дослідники, при введенні нових термінів використовують слова грецького та латинського походження, які є зручними для транскодування. До того ж часто ці терміни вже перекладалися українською мовою, але в інших галузях. Наприклад, для позначення типів співвідношення між ТО і ТП використовуються терміни *divergence* (дивергенція), *convergence* (конвергенція), *amplification* (ампліфікація), *reduction* (редукція), *diffusion* (дифузія), *condensation* (конденсація).

Розподіл способів перекладу при передачі складних термінів показано на рис. 4.

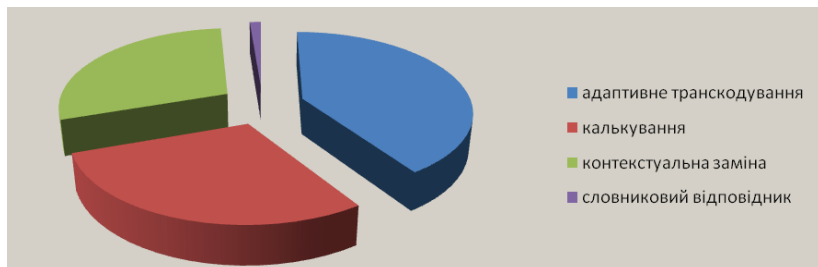

Рис. 4. Співвідношення способів перекладу складних термінів

Як доводить рис. 4, найпоширенішим способом перекладу складних термінів є адаптивне транскодування (38,89%) (*meta-communication* – мета-комунікація, *quasi-metatext* – квазі-метатекст). Власне усі ці випадки підпадають і під калькування. Окремо підраховані випадки калькування, де застосовувалося не лише транскодування (27,78%) (*sub-skopos* – підрядна мета) і контекстуальна заміна (27,78%) (*note-taking* – перекладацький скоропис). Найменш розповсюдженим є словниковий відповідник (5,55%).

В останній, найчисленнішій, категорії термінів-слосполучень, спостерігалось схоже співвідношення способів перекладу, що можна пояснити подібністю структури цих двох типів термінів (рис.5).

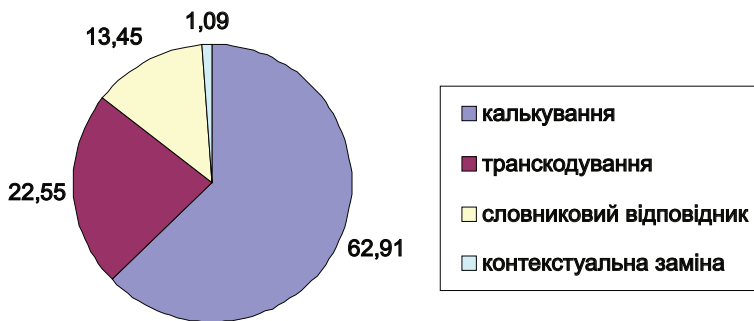

Рис. 5. Співвідношення способів перекладу термінів-словосполучень

Як впливає з рис. 5, найпоширенішим способом перекладу термінів-словосполучень є калькування (62,91%). Якщо додати сюди ще й випадки транскодування (22,55%), яке у випадку із цим типом термінів зазвичай вживається разом із калькуванням, то одержимо вражаючу цифру у 85,41%. Це неважко пояснити структурою таких термінів, які часто складаються з двох слів і є сприятливими об'єк-

тами саме для цього способу перекладу. Наприклад, *associative chains* (асоціативні ланцюжки), *structures of reference and enunciation* (структури посилання і формулювання), *double interpretation* (подвійне тлумачення), *coherent interpretation* (когерентна інтерпретація). Контекстуальна заміна, хоча й застосовувалася нечасто (1,09%), нерідко у сполученні з іншими прийомами (пояснення, пермутація, вилучення слів тощо), однак все ж мала місце: *abusive fidelity* (вірність, що ґрунтується на зловживанні), *ethnocentric translating* (одомашнення), *interpretive communities* (групи з однаковим інтерпретаційним потенціалом).

Таким чином дослідження яке проведене на матеріалі перекладознавчих термінів, що з'явилися у 1980-і роки, дозволяє зробити висновки про те, що утворення нових термінів у цей період здійснювалося переважно шляхом утворення термінів-словосполучень та складних термінів. При цьому автори нових термінів часто користувалися вже відомими (в інших галузях) термінами грецького та латинського походження, що спричинило широке застосування транскодування при їх передачі українською мовою. Структура термінів-словосполучень та складних термінів також є сприятливою для калькування, яке й застосовувалося до цих типів у переважній більшості випадків. Ці висновки не претендують на широкі узагальнення, для формулювання яких слід провести дослідження, що ґрунтувалося б на більшому обсязі матеріалу й використовувало б складніший дослідницький апарат, у чому й вбачаємо перспективи даної роботи.

Література

1. Волкова О. О. Структурні характеристики англomовної термінології у галузі медіа-комунікації та особливості їх перекладу українською мовою / О. О. Волкова, Л. М. Черноватий // *In Statu Nascendi*. — 2010. — Випуск 11. — С. 19-26; 2. Berman A. *Translation and the trials of the foreign* / Antoine Berman // *The Translation Studies Reader* / ed. Lawrence Venuti. — London and New York : Routledge, 2000. — P. 284-297; 3. Blum-Kulka S. *Shifts of cohesion and coherence in translation* / Shoshana Blum-Kulka // *The Translation Studies Reader* / ed. Lawrence Venuti. — London and New York : Routledge, 2000. — P. 298-313. 4. Chamberlain L. *Gender and the Metaphorics of Translation* / Lori Chamberlain // *The Translation Studies Reader* / ed. Lawrence Venuti. — London and New York : Routledge, 2000. — P. 314-330. 5. Derrida

J. Living On/Border Lines / J. Derrida // Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal. — 1979. — Vol. 45, n° 1 — P. 158-1734; 6. Frawley W. *Prolegomenon to a theory of translation / William Frawley // The Translation Studies Reader / ed. Lawrence Venuti.* — London and New York : Routledge, 2000. — P. 250-264; 7. Graham J. *Difference in Translation / J. Graham // Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal.* — 1985. — Vol. 42, n° 4 — P. 605-615. 8. Hermans T. *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation / T. Hermans // Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal.* — 1985. — Vol. 41, n° 3. — P. 378-388. 9. Holz-Mäntärrä J. *Translatorisches Handeln: Theorie und Methode / J. Holz-Mäntärrä // Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal,* 1984. — Vol. 39, n° 1 — P. 87-94. 10. Lefevere A. *Mother Courage's cucumbers: text, system and refraction in a theory of literature / A. Lefevere // The Translation Studies Reader / ed. Lawrence Venuti.* — London and New York : Routledge, 2000. — P. 233-249. 11. Levine S. J. *The Subversive Scribe: Translating Latin American Fiction / S. J. Levine // Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal.* — 1991. — Vol. 37, n° 1 — P. 113-126. 12. Lewis Ph. *The Measure of Translation Effects / Philip E. Lewis // The Translation Studies Reader / ed. Lawrence Venuti.* — London and New York : Routledge, 2000. — P. 264-283. 13. Malone J. *The Science of Linguistics in the Art of Translation: Some Tools for the Analysis and Practice of Translation / Jacqueline Henry // Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal.* — 1988. — Vol. 45, n° 2 — P. 228-240. 14. *The Translation Studies Reader / ed. Lawrence Venuti.* — London and New York : Routledge, 2000. — 524 p. 15. Vermeer H. J. *Skopos and commission in translation action / H. J. Vermeer // The Translation Studies Reader / ed. Lawrence Venuti.* — London and New York : Routledge, 2000. — P. 221-232.

УДК 811.133.1'255.4

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНОТАТИВНИХ ЗНАЧЕНЬ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ПОЕЗІЙ ПОЛЯ ВЕРЛЕНА З ЇХ ПЕРЕКЛАДОМ МИКОЛОЮ ЛУКАШЕМ

Юмашева С. В., Рассказова О. О.

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра романської філології і перекладу)*

Порівняння перекладу з оригіналом дало можливість виявити особливості індивідуальної творчої манери Миколи Лукаша. Дослідження конотації у контексті перекладів показало, що лексична семантика набагато складніша, ніж вбачалося, що конотація є невід'ємною частиною дуже складного експресивно забарвлюючого значення.

Ключові слова: Поль Верлен, Микола Лукаш, переклад, порівняльний аналіз конотаційних значень.

Юмашева С. В., Рассказова О. О. Сравнительный анализ коннотативных значений лексических единиц стихотворений Поля Верлена с их переводом Николая Лукаша. Сравнение перевода с оригиналом дало возможность определить особенности индивидуальной творческой манеры Николая Лукаша. Исследование коннотации в контексте переводов показало, что семантика лексики является более сложной, чем ожидалось, а также что коннотация является неотъемлемой частью очень сложного экспрессивно окрашивающего значения.

Ключевые слова: Поль Верлен, Николай Лукаш, перевод, сравнительный анализ коннотативных значений.

Yumasheva S.V., Rasskazova O.O. Comparative analysis of Paul Verlaine's lexical connotations with Mykola Lukash's translation. The comparison of the translation with the original made it possible to determine the characteristics of individual creative manner of Nikolay Lukash. The study of connotation in the context of translations showed that the semantics of vocabulary is much more complicated than it was expected, and that connotation is an integral part of a very complicated expressive meaning.

Key words: comparative analysis of connotative meanings, Mykola Lukash, translation, Paul Verlaine.

Актуальність дослідження полягає у виявленні різноманітних конотативних значень лексичних одиниць та у можливості їх вибору згідно з мовними умовами: ситуації, контексту, адресату, мети повідомлення та їх порівняння у віршах оригіналу з перекладом. Об'єктом дослідження є порівняльний аналіз конотативних значень лексичних одиниць в поезії Поля Верлена у перекладах Миколи Лукаша, їх полі-функціональність і синонімічна кореляція. Предметом дослідження є конотативні значення лексичних одиниць в поезії

Поля Верлена у перекладах Миколи Лукаша. Метою дослідження є встановлення видів конотативних значень, ступінь їх співвіднесення з денотативними значеннями, їх взаємозв'язок та взаємовплив.

Феномену творчості Миколи Лукаша (1919-1988) належить особливе місце в історії українського художнього перекладу. Безперечно, величезний масив саме французької поезії, перекладеної Лукашем, став подією в українському культурному житті, особливо переклад віршів поета, без якого неможливо скласти повне уявлення про красу, мелодійність і багатство французької лірики — Поля Верлена. До того ж так уже склалося у вітчизняній перекладацькій практиці, що Поль Верлен був і залишається великим маестро для українських і російських перекладачів.

Хрестоматійною для французьких школярів є поезія «*Soleils couchants*», що відкриває цикл семи творів, об'єднаних назвою «Сумні пейзажи» («*Paysages tristes*»). Це меланхолійний світ осінніх барв і вечорових зблисків, світ, в якому ліричний герой прагне знайти себе.

A Catulle Mendès

Soleils couchants

Une aube affaiblie

Verse par les champs

La mélancolie

Des soleils couchants.

La mélancolie

Berce de doux chants

Mon coeur qui s'oublie

Aux soleils couchants.

Et d'étranges rêves

Comme des soleils

Couchants sur les grèves,

Fantômes vermeils,

Défilent sans trêves,

Défilent, pareils

À des grands soleils

Couchants sur les grèves.

В вечірньому тливі

Вогні мерехтливі

Лягли на поля,

В вечірньому тливі

Сумує земля.

В вечірньому тливі

Хтось серце люля,

Пісні сиротливі

Співає земля.

І дивнії мрії

Встають, мов сонця,

На заході ж мріє

Початок кінця.

Там привид багріє

Якогось гінця,

І дивнії мрії

Снують без кінця.

Для аналізу перекладу цієї поезії Миколою Лукашем є корисним досвід Марини Цветаєвої, яка в 1933 році написала літературно-критичну статтю «Два Лісових Царі». В ній поетеса, давши дослівний прозаїчний переклад відомого твору Гете, порівняла його з вільним поетичним перекладом Жуковського і встановила, що існує два Лісових Царі, перший, побачений Гете «із чорноти своїх вогняних

очей», другий, побачений Жуковським, із глибини «своїх карих, добрих, розумних» очей.

Дослівний прозаїчний переклад поезії «Soleils couchants» може звучати так:

Заслабла ранкова зоря впливає на поля меланхолію сонць, що ідуть спочивать. Меланхолія заколисує ніжними піснями моє серце, яке починає в забуття на тлі сонць, що ідуть спочивать. І дивні мрії, як сонця, що ідуть спочивать на піщаних берегах, яскраво-червоними примарами, без спочину урочисто проходять одна за одною, схожі на великі сонця, що ідуть спочивать на піщаних берегах.

Розглянувши і порівнявши оригінал з перекладом М. Лукаша, можна помітити, що це скоріше дві варіації на одну тему, два бачення однієї речі. Наступні аргументи це підтверджують. Перш за все, відкривши поезію Верлена, відразу можна побачити, що вона присвячена письменнику і журналісту Катуллу Мендесу, засновнику журналу *La Parnasse contemporain*. З невідомих причин у М. Лукаша ця присвята опущена, чого перекладачі, як правило не роблять. Якщо ж мова йде про переспів поезії «Soleils couchants», то це цілком зрозуміла річ.

Тема поезії Лукашем передана досить точно — це змалювання заходу сонця, яке навіює на поета роздуми, незрозумілу печаль, мрійливість. Але це суб'єктивний пейзаж, що підкреслюється Верленом з перших рядків, коли перед читачем постає замість очікуваного опису сутінків, що асоціюються з заходом сонця, образ світанку, ранкової зорі (*une aube*). Несподіваність такого свідомого порушення часового простору, наближення двох протилежностей — початку дня і його кінця, змішування різних кольорових гам (адже етимологічно *l'aube* означає «*blanc*» (білий), а захід сонця, як правило, змальовують у червено-золотавій гамі) свідчить про те, що це не просто пейзаж, призначений для замилювання, а пейзаж вигаданий, вимріяний, створений відповідно до стану душі поета, де сплелися, очевидно, слабкість і пасивність, печаль і мрійливість. Саме тому ключовим словом поезії стає «*la mélancolie*» (меланхолія, печаль), яка персоніфікується, отримує риси жінки-матері («*Berce de doux chants*»).

У перекладі Лукаша ця конотація відсутня, тому постає безперечно красивий вечірній пейзаж, та ніщо не наводить на думку про його нереальність, вимріяність, а саме таким є пейзаж Верлена. Образ «сонць, що ідуть спочивать» («*Soleils couchants*») трансформується у «вечірнє тливо», може саме за рахунок цього Лукаш намагався передати нереальність заходу сонця, бо слово «тливо» — це авторський неологізм, утворений поетом скоріш за все від слова «тло»:

1. Основна конотація — це колір, на якому нарисована картина; 2. Додаткова конотація — Задній план картини — це місце, середовище, де хтось, або щось відбувається.

Вечірні кольори, фон заходу сонця неологізм Лукаша безперечно передав, але вечірнє тливо не несе у собі тієї експресивної конотації, яка притаманна у Верлена *«les soleils couchants»* (заходам сонць), адже вони, як ідея-фікс, постають у свідомості ліричного героя, навколо них будується спіраль поезії. Знову постає тема забуття (*Mon coeur qui s'oublie*), викликана меланхолією, яка стирає усе з пам'яті ліричного героя, тому минуле і майбутнє змішалися у теперішньому позачасовому просторі, де перебуває поет. Описується не лише кінець, смерть дня, але і смерть, згасання свідомості і її відносне відродження у мрії, кращій, ніж реальність. Поступово тональність поезії змінюється і мрія стає дивною, наближається до галюцинації, а метафора *«Fantômes vermeils»* вводить тему смерті, адже червоний колір — колір крові і безумства — у Верлена асоціюється з кошмаром (поезія *«Cauchemar»*).

Таким чином, порівняння перекладу з оригіналом дало змогу виявити певні особливості індивідуальної творчої манери Миколи Лукаша. Дослідження конотації у контексті перекладів показало, що лексична семантика набагато складніша, ніж вбачалося, що конотація є невід'ємною частиною дуже складного експресивно забарвлюючого значення. *Перспективою* роботи є подальше дослідження стилістичної диференціації мовних фактів, і зокрема лексики.

Література

1. Абуашвілі А. За строкой лірики / А. Абуашвілі. — М., 1989. — 208 с.
2. Лукаш М. О. Від Бокаччо до Аполліне-ра / М. О. Лукаш. — К., 1990. — 503 с.
3. Michel Dancel "12 poèmes de Verlaine: analysés et commentés" / M. Dancel. — Alleur (Belgique), 1993. — 318 p.
4. Paul Verlaine "Poésies" / P. Verlaine. — М. : Прогресс, 1977. — 316 с.

Наукове видання

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Збірник студентських статей

Випуск 12

Українською, російською, англійською,
іспанською, французькою мовами

Відповідальний за випуск: Черноватий Л. М.

Технічний редактор: Макєєва Н.В.

Художнє оформлення: Карпенко Н.В.

Підписано до друку 01.09.2011 р. Формат 60х84^{1/16}
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7C
Ум. др. арк. 13. Зам. № 106/12-11
Тираж 100 прим.

61022, м. Харків-22, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра теорії та практики перекладу англійської мови,
тел. (057)707-54-42

Надруковано: видавництво «НТМТ»
61072, м. Харків, пр. Леніна, 58, к. 106
Тел./факс: 763-03-72, 763-03-80
E-mail: ntmt@mail.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.